

DOCUMENTE

Sarcinile de bază ale Comisiei de partid pentru problemele naționalităților

1. Comisia de partid pentru problemele naționalităților se va compune din 11-13 tovarăși. Comisia va avea un aparat restrâns, compus din secretar al comisiei, 6 instructori (referenți) și un secretar dactilograf.

2. Comisia se va ocupa cu studiul problemelor economice, politice, culturale și sociale ale naționalităților din Republica Populară Română.

3. Comisia de partid va urmări aplicarea hotărârilor partidului în problema națională de către organele de partid, sfaturile populare, aparatul de stat și economic, instituțiile de știință și cultură. Va informa conducerea partidului despre cele constatate și va pregăti pentru Biroul Politic și Secretariatul CC al PMR, propuneri, proiecte de hotărâri în vederea rezolvării unor probleme pe linie de partid, de stat și în domeniul cultural-științific, privind naționalitățile.

4. Va urmări respectarea Directivei Comitetului Central PMR cu privire la politica de cadre în regiuni, raioane, orașe locuite de minorități naționale și promovarea în funcții de partid și de stat de cadre din rândul naționalității respective, sau altor localnici care cunosc limba, obiceiurile și felul de trai al populației locale.

5. Urmărește aplicarea politicii partidului în problema națională în domeniul culturii privind continua înflorire a culturii naționale în formă și socialistă în conținut (literatură, artă, folclor, reviste, ziare, editură, radio, cinematograf, muzee, monumente istorice etc).

6. Comisia împreună cu Direcția de Propagandă și Cultură va urmări aplicarea politicii partidului în domeniul învățământului de stat. Organizarea rețelei de școli, asigurarea materialelor didactice, cadrele didactice, îndeosebi învățătorii, studierea conținutului materialelor didactice etc. Se va urmări cu atenție cum este asigurată educația tineretului, îndeosebi a elevilor și studenților, în spiritul dragostei nemărginite față de patria comună, Republica Populară Română, în spiritul internaționalismului proletar.

7. Împreună cu secțiile economice ale CC al PMR, urmărește dezvoltarea industriei, industriei locale în regiuni și raioane locuite de minoritățile naționale. Face propuneri pentru așezarea diferitelor întreprinderi industriale, pentru a asigura o dezvoltare continuă a elementului muncitoresc în rândul minorității naționale.

8. Ținând seama de faptul că în rândurile intelectualității de toate naționalitățile a fost răspândit naționalismul burghez și că la o parte a intelectualității persistă și acum manifestări naționaliste șovine, Comisia de partid va acorda o atenție deosebită întăririi muncii de partid și muncii politice de masă în rândurile intelectualilor, ocupându-se de educarea intelectualității vechi în spiritul patriotismului socialist și al internaționalismului proletar și de promovarea din rândurile naționalităților a noii intelectualități crescută de partid.

9. Comisia va studia feluritele manifestări de naționalism în rândul diferitelor naționalități și va elabora măsuri pentru combaterea lor.

Pentru cimentarea încontinuu a frăției și prieteniei între poporul român și minoritățile naționale și mobilizarea lor activă în lupta pentru construirea socialismului în patria noastră, Republica Populară Română, comisia va antrena, împreună cu Secția de Propagandă și Agitație, un număr de tovarăși din domeniul

muncii de partid, culturii și științei, care pe baza unei tematici vor ține regulat conferințe pentru popularizarea ideologiei internaționalismului proletar, cultivarea dragostei față de patrie, demascarea hotărâtă a oricăror manifestări a naționalismului și șovinismului, a frăției între poporul român și minoritățile naționale, despre succesele hotărâtoare obținute pe linia rezolvării marxist-leniniste a problemei naționale în RPR, despre tradițiile de luptă comună a poporului român și minoritățile naționale.

23.I.1956

(Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie, dos. 40/1956, f.71-72)

2

Referat

Despre conținutul ideologic al creației literare a scriitorilor tineri și a orientării lor politice și ideologice.

În orașul Cluj, datorită condițiilor optime create de regimul nostru de democrație populară s-au ivit, se dezvoltă și activează pe tărâm literar un număr relativ mare de tineri scriitori. Deoarece din totalul de scriitori, tinerii reprezintă o parte destul de însemnată, preocuparea față de creația lor, de orientarea lor ideologică și politică primește o importanță din ce în ce mai mare. În această privință, în ultimul timp a și crescut preocuparea față de tineri, atât din partea Secției de Știință și Cultură, cât și din partea Filialei Uniunii Scriitorilor, prin analizele ce s-au făcut, prin discuțiile ce s-au organizat. Analiza ce se face în Biroul Comitetului Regional este încă o etapă importantă în procesul de educare ideologicopolitică a tinerelor cadre de scriitori.

În Biroul Comitetului Regional de Partid urmează să se analizeze activitatea acelor scriitori tineri, care s-au impus ca scriitori, care au publicat cel puțin un volum, sau au o activitate din care se poate desprinde cu precizie talentul și calitatea de tânăr scriitor. S-a ales astfel un număr de 15 de astfel de tineri scriitori a căror muncă este supusă analizei. Aceștia sunt următorii: Kányádi Sándor[1], Székely János[2], Aurel Rău[3], Aurel Gurgianu[4], Márki Zoltán[5], Bárdos B. Arthur[6], Neamțu Leonida[7] – poeți; Szabó Gyula[8], Zăciu Mircea[9], Huszár Sándor[10], Bușecan Teofil[11], Szabó István, Bajor Andor[12], Fodor Sándor[13], Hornyák Iosif[14] – prozatori.

Toți acești tineri scriitori sunt încadrați în muncă, în redacții, la Universitate sau în alte locuri, deci nici unul din ei nu se ocupă exclusiv cu scrisul, în sensul să trăiască numai din lucrările pe care le publică.

La revista „Utunk”[15] lucrează: Márki Zoltán, Bárdos B. Arthur, Huszár Sándor, Hornyák Iosif. La Editura de Stat: Szabó Gyula, Székely János, Bajor Andor, Fodor Sándor. Restul de scriitori tineri maghiari muncesc la redacția „Dolgozó Nő”[16] și în subredacții ale unor ziare și reviste ce apar la București. La revista „Steaua”[17] muncesc: Rău Aurel, Gurgianu Aurel, Leonida Neamțu; la Universitate: Zăciu Mircea, iar Bușecan Teofil la Comitetul Regional de Partid.

În ce privește condițiile de viață, situația materială a tinerilor care lucrează la „Steaua” și la „Utunk” este mai bună, deoarece salariul (în medie de 600-700 lei)

este completat de colaborări, care se plătesc. Situația este ceva mai grea la tinerii care muncesc la Editura de Stat, unde au opt ore de muncă și din această pricină le revine pentru creație un timp mai scurt. În general au posibilități de a trăi din veniturile pe care le au. Situația în privința locuințelor nu este rezolvată la mulți, dar acest lucru este o problemă generală, care se rezolvă treptat și pentru care va mai trebui să se depună eforturi.

Trecând la analizarea creației tinerilor scriitori amintiți mai sus, la conținutul ideologic și la stabilirea liniei lor de orientare, trebuie să constatăm de la început că acești tineri se remarcă prin talentul de care au dat dovadă în lucrările lor apărute, natural, fiecare cu specificul său. Subliniem însă capacitatea lor de a zugrăvi realitatea prin imagini literare izbutite, deoarece din aceasta se desprinde faptul că putem fi siguri că schimbul de mâine a scriitorilor este asigurat.

Am arătat că toți acești tineri scriitori au lucrări apărute în volume, în reviste, sunt cunoscuți de cititori și apreciați. Aprecierea aceasta este meritată, deoarece în lucrările lor sunt zugrăvite în mare măsură aspectele vieții noastre, lupta oamenilor muncii pentru construirea socialismului în țara noastră. Aspectele realității noastre sunt zugrăvite în diverse genuri, de la roman și până la schiță, de la poezii lirice până la poeme mai ample, de la satiră până la aspecte dramatice. Varietatea genurilor a dus și la crearea unei personalități proprii scriitoricești, ce-i drept în formare, dar ale cărei contururi se desenează din ce în ce mai precis. O tendință extrem de valoroasă ce se manifestă la acești tineri este continua căutare a noului, a formelor noi de exprimare și a problemelor noi din viața noastră. Datorită acestei preocupări, nivelul artistic al creației acestor tineri este în continuă dezvoltare.

Tematica lucrărilor tinerilor scriitori se lărgeste. Un loc important în sfera tematică a lucrărilor tinerilor ocupă viața de azi și din trecut a țărănimii muncitoare. Romanul lui Szabó Gyula, *Familia Gondos*, se remarcă în primul rând prin cunoașterea adâncă a realității satului nostru de către tânărul scriitor, prin crearea unor tipuri de țărani muncitori înaintați, precum și prin nivelul artistic al acestui roman. Din viața satului se inspiră și alți scriitori tineri, ca: Fodor Sándor, Szabó István, Aurel Rău, [Aurel] Gurghianu, Kányádi Sándor și alții. Nu lipsesc nici alte domenii din viața noastră: Huszár Sándor a publicat câteva nuvele din viața muncitorilor noștri, Márki Zoltán din cea a ostașilor, Zaciú din viața intelectualilor și a studenților, Bușecan din viața minerilor, Bajor Andor a apărut și s-a dezvoltat ca un talentat scriitor în genul satirei. Tinerii au zugrăvit și aspecte din lupta din trecut a clasei muncitoare și a poporului pentru libertate (ciclul lui Aurel Rău despre eliberarea Clujului, Fodor Sándor despre solidaritatea unor soldați cu greviștii de la Grivița etc).

Tema dragostei este de asemenea tratată în unele poezii ale tinerilor scriitori.

În ce privește conținutul ideologic al lucrărilor publicate de tinerii scriitori, se constată o preocupare permanentă de a zugrăvi fenomenele realității de pe pozițiile realismului socialist. Tinerii scriitori sesizează unele probleme ale realității noastre, caută să le dea o rezolvare justă. Mulți tineri și-au ales ca probleme ale lucrărilor lor lupta împotriva rămășițelor ideologiei burgheze în mentalitatea unor oameni, lupta, de pildă, împotriva concepțiilor de mic proprietar particular, care se manifestă în unele gospodării agricole colective. Trebuie să remarcăm că tinerii, cu toată preocuparea lor de a reda realitatea în lucrările lor prin prisma realismului socialist, nu reușesc încă să o zugrăvească în complexitatea ei, ci se mărginesc la unele aspecte de suprafață, acest lucru și din pricina insuficienței cu-

noașteri a realității, cât și din neaprofundarea învățaturii marxist-leniniste. De aici și unele confuzii, unele rezolvări simpliste, asupra cărora vom reveni.

În general, se constată că avem un grup de tineri scriitori talentați, cuprinși de dorința de a munci, care au și obținut rezultate. Nu putem fi însă întru totul mulțumiți de munca tinerilor scriitori, de orientarea lor; rezultatele obținute nu sunt în raport corespunzător cu talentul lor.

Un aspect deosebit de semnificativ în activitatea tinerilor, care se manifestă de altfel și în munca vârstnicilor, dar în mai mică măsură, se referă la tematica lucrărilor publicate. E cu totul nemulțumitor faptul că tinerii scriitori nu zăgrăvesc în lucrările lor teme inspirate din viața clasei muncitoare. Există câteva excepții în unele nuvele ale lui Huszár Sándor, dar acest lucru este departe de a ne satisface. Majoritatea lucrărilor tinerilor scriitori își au izvorul în viața țărănimii muncitoare din trecut și prezent, din viața intelectualității. Se aduce de fiecare dată când vine vorba de această problemă argumentul că tinerii provin din mediul sătesc, că mai bine cunosc realitatea de la țară. Acest argument justifică numai în parte orientarea aproape exclusivă spre teme țărănești. Avem de pildă scriitori care provin din orașe, ca Hornyák Iosif, Huszár Sándor, Zaciú Mircea și alții, care nu cunosc viața țărănimii, care cunosc mai bine viața din oraș, viața muncitorilor, dar care scriu totuși despre țărani, despre sat. Credem că aici domină o concepție greșită la tinerii scriitori, n-au înțeles suficient că în regimul nostru de democrație populară clasa muncitoare are rolul conducător.

Mai există și o altă explicație a acestui fenomen. Viața clasei muncitoare, viața muncitorilor înaintați, a eroilor muncii noastre din întreprinderi este mult mai complexă decât li se pare tinerilor scriitori. Ei se plâng că nu au ce scrie despre muncitori, că viața lor este deosebit de monotona, ei muncesc într-un cadru nepoetic, în ateliere, fabrici pline de fum, că o zi se aseamănă cu alta, că într-un cuvânt structura sufletească a muncitorului nu este atât de complexă ca a țaranului. Ba se mai spune că în întreprinderile noastre nu există o luptă de clasă, cum se manifestă la țară. Ei au dreptate atunci, dacă consideră că cunoașterea vieții muncitorilor se rezumă doar la o vizită sau două în întreprindere. Cu ocazia unor astfel de vizite ei nu pot surprinde nimic deosebit, pe când o zi-două petrecute la țară face ca să se întoarcă cu tolba plină de subiecte, care de care mai „poetice”, mai „originale”. Se ajunge astfel la situația că scriitorii tineri cred că au descoperit la țară lucrul cel mai important, mai semnificativ, dar în fapt, pe baza unei documentări superficiale culeg date care au fost tratate de mult de alți scriitori. Conținutul e același, diferă poate numai forma. Ei nu au sesizat că în dosul „monotoniei” vieții muncitorilor se ascunde un proces deosebit de complex, că viața muncitorilor este deosebit de multilaterală, că o simplă excursie nu poate descoperi această complexitate. Ei nu au sesizat încă în ce constă eroismul muncitorilor, care de pildă în condițiile extrem de grele de după eliberare au participat la reconstrucția întreprinderilor, care azi luptă pentru mărirea producției, a productivității muncii etc. Pentru a înțelege aceasta, se cere o cunoaștere adâncă, temeinică a vieții muncitorilor, se cere o adâncire a cunoștințelor teoretice a problemelor economice, se cere un contact permanent cu această viață. Iată izvorul principal al lipsei de lucrări inspirate din viața clasei muncitoare, care deci se rezumă la necunoașterea realității, la lipsuri în pregătirea ideologică, la necunoașterea politicii economice a partidului. Această slabă cunoaștere a realității și a pregătirii ideologice se referă și la problemele satului. Sunt câțiva scriitori, de pildă Szabó Gyula, Fodor Sándor și încă câțiva, la care se vede că

contactul cu satul a dus la crearea unor lucrări de valoare, care cu toate scăderile sunt succese ale literaturii noastre. Neclaritatea ideologică duce ca și scriitorii care cunosc viața satului să scrie lucrări greșite, în care faptele vieții nu sunt interpretate just. Așa de pildă, tot Szabó Gyula, care a dat un roman cu reale calități, a prezentat redacției revistei „Igaz Szó”[18] o nuvelă în care arată că membrii de partid au avut o atitudine stângistă când nu au fost de acord să fie primită în gospodăria colectivă soția unui moșier, argumentând că înainte de căsătorie femeia a fost săracă. Poetul Székely János scrie despre un chiabur care a ucis din ură, deoarece țăranii dintr-un sat s-au apucat să construiască un dig folosind lemnul dintr-o fostă pădure a sa. Poetul îl blestemă pe chiabur, iar chiaburul îngheață în pădure, autorul căutând astfel să demonstreze că crima își primește pedeapsa conform voinței soartei și nu pe baza justiției de clasă.

Lucrările tinerilor scriitori care scriu despre sat mai păcătuiesc prin faptul că nici din viața satului nu desprind problemele cele mai esențiale. Ei nu au reușit decât în mică măsură să redea chipul comunistului de la țară, a omului înaintat. De pildă, în unele nuvele ale lui Szabó István, membrii de partid, secretarii organizațiilor de bază nu sunt cei mai înaltați oameni din sat sau nu sunt zugrăviți la înălțimea altor țărani sau a elementelor negative.

Neclaritatea în domeniul ideologic, orientarea politică șubredă a unor scriitori tineri a dus la faptul ca și acele puține lucrări care tratează despre viața tinerilor, despre problema dragostei să nu aibă claritatea necesară. Poeziile de dragoste sunt atemporale, glorifică dragostea abstract, în maniera pe care poeții au făcut-o în trecut, chiar mai bine. La tinerii poeți dragostea este o temă în sine, nu un imbold pentru săvârșirea de acte eroice, nu o problemă de viață. Au apărut multe poezii de dragoste ca la poeții Székely János, Aurel Gurghianu, Leonida Neamțu, Aurel Rău și alții, dar dragostea n-a primit în poeziile lor nici o semnificație socială. În nr. 1 al revistei „Steaua”, A. Gurghianu a publicat de pildă o poezie intitulată „7 Decembrie”, în care e vorba că la această dată poetul s-a despărțit de iubita lui, la care se mai gândește și astăzi cu regret. Azi, când întregul popor este în lupta pentru îndeplinirea celui de al II-lea cincinal, poetul vorbește despre problemele lui mărunte, fără să facă nici o legătură între aceste probleme ale lui și marile probleme ale zilelor noastre. Dragostea și ea are aspecte sociale. Marx arată în *Manifestul Comunist* cum burghezia a comercializat acest sentiment nobil al oamenilor. Sarcina poezilor este de a arăta cum dragostea, în condițiile socialismului, devine un sentiment care înaripează pe om, un sentiment realizabil nu numai pentru cei avuți, un sentiment bazat pe respectarea sinceră, reciprocă. Adâncirea ideologică a acestei probleme de către poeți, care trebuie să fie îndrumătorii maselor, ar duce la poezii de dragoste mobilizatoare, sincere, frumoase. Rămâne acest lucru ca o sarcină a poezilor.

Pe linia abordării variate a problemelor actuale, e deosebit ca îngrijorător faptul că tinerii scriitori nu și-au pus talentul și în slujba zugrăvirii problemei conviețuirii românilor și maghiarilor. Problema națională ocupă un loc restrâns în creația tinerilor, atât a românilor, cât și a maghiarilor. E cu atât mai gravă situația cu cât acești tineri scriitori trăiesc la Cluj. Alți scriitori din altă parte a țării n-o pot face în măsura în care ar putea-o face scriitorii din Cluj. Acum câțiva ani, prin anii 1949-1950, unii scriitori s-au ocupat de această problemă, ca de pildă Márki Zoltán, dar în prezent s-a abandonat această temă. Organizația de bază a scriitorilor, Uniunea Scriitorilor, prin toate mijloacele vor trebui să se ocupe de această problemă.

Lipsa unei adânci cunoașteri a teoriei marxist-leniniste, a cunoașterii în sensul ca această teorie să pătrundă în cele mai mici ascunzișuri ale sufletului și să devină astfel un far călăuzitor în întreaga activitate poetică, se vede la scriitorii tineri în egală măsură la români și la maghiari, dar se manifestă în mod deosebit.

La scriitorii români pe care-i analizăm și cei care muncesc la revista „Steaua”, poeții A. Rău, A. Gurghianu și L. Neamțu, se manifestă o tendință de apolitism. Ei scriu despre viața de la țară, dar câte o dată și de întreprinderi, dar poeziile lor în mare parte sunt niște paste de din care lipsește omul, sunt niște afirmații de mirare, parcă un om din afară descoperă un teren nou, nemaivăzut. Uzinele noastre, furnalele, schelele petrolifere, oamenii noi sunt priviți de departe, prin ochii încețoșați ai poetului, care transformă pădurea, schelele, coșurile fabricilor, oamenii în pretexte pentru a scrie poezii. Nu arde în aceste poezii patima de luptă, dorința de a zugrăvi pe eroii care sunt creatorii acestor întreprinderi noi. Realitatea este privită printr-un binoclu întors, unde oamenii și lucrurile se contopesc într-o armonie perfectă prin prizma nemuririi, dar micșorați cu mult față de existența lor reală. De aici titluri de felul acesta: *Peisaj industrial*, care ascunde un fel de a vedea realitatea, o concepție asupra poeziei. Acești tineri poeți imită slugarnic unele poezii ale „maestrilor” clujeni, în special ale lui Baconsky[19], care el însuși are încă multe de clarificat în concepția sa asupra poeziei.

Educarea acestor tineri, ajutorul permanent le este necesar, cu atât mai mult cu cât în Cluj nu avem un scriitor, un poet matur de la care să învețe. Întărirea frontului literar românesc se impune cu o deosebită necesitate, pentru ca tinerii poeți talentați români să nu se piardă în buruienile unei poezii minore.

Tinerii scriitori maghiari, atât prozatorii, cât și poeții, au la Cluj câțiva maștri de la care pot învăța. Au primit însă ajutor prea puțin și au fost astfel puși în situația ca ei singuri să caute căi noi de exprimare. Acești scriitori tineri au legături destul de slabe cu viața literară a țării noastre și astfel s-a ajuns ca unele ecouri ale devierii de dreapta din literatura RP Ungare să se resimtă și la ei. Aceasta s-a manifestat prin negativismul în zugrăvirea realității noastre. Scriitorii tineri au început să vadă totul în negru, au renunțat la zugrăvirea unor teme mari, centrale, și s-au împotmolit în zugrăvirea unor lucruri mărunte, nesemnificative. Ei au argumentat această cale prin „căutarea de căi noi”, mai ales în mijloacele de exprimare. S-a ajuns până acolo ca unii tineri să ceară înființarea unei reviste pentru tineret, necontrolată de nimeni (nici de partid), în care ei să poată publica orice încercare de a crea forme noi. Trebuie să arătăm că negativismul începe să dispară, că măsurile luate de Comitetul Regional de Partid în direcția intensificării muncii politice și a combaterii acestor tendințe au dat roade. Continuă să mai existe la unii scriitori, ca de pildă la Bajor Andor, Székely János. Bajor Andor, în satirele sale, critică birocratismul, demagogia și alte rele ce există în viața noastră, întotdeauna de pe pozițiile omului de jos, împotriva celor care ocupă funcții de răspundere în aparatul de partid și de stat. El nu înțelege că puterea se află astăzi în mâinile celor ce muncesc, că conducătorii apără interesele poporului. Satira lui nu se îndreaptă decât în mică măsură împotriva dușmanilor poporului, împotriva hoților, delapidatorilor etc. La Székely János, un talentat poet, se manifestă serioase confuzii de ordin ideologic. Cea mai mare parte a poeziilor lui sunt scrise de pe pozițiile mai mult sau mai puțin vădite ale așa-zisei „poezii eterne”. Fapt este că acest poet are cel mai puțin contact cu realitatea.

Trebuie să arătăm aici că un prozator de mare talent, Mircea Zăciu, datorită spiritului de grup ce domnește la „Steaua”, a fost izolat de viața literară a Clujului și de mult timp nu a publicat lucrări, deși activitatea și-a început-o destul de rodnic.

În sfârșit, printre tinerii analizați, sunt unii care scriu foarte puțin. Printre aceștia sunt Hornyák Iosif, Bárdos B. Arthur, Márki Zoltán.

Pentru educarea tinerilor scriitori, un rol important îl are legătura ce trebuie s-o aibă cu creatorii vârstnici. În această privință, situația de la Cluj nu este mulțumitoare. În ce privește îndrumarea lor, scriitorii vârstnici nu dau un ajutor concret, nu au legături personale pe linie de creație cu tinerii, nu le împărtășesc experiența acumulată. Nagy István[20] s-a ocupat sporadic cu câte un tânăr scriitor, dar acest lucru este insuficient.

În ce privește preocuparea organizației de bază și a Filialei Uniunii Scriitorilor cu tinerii, ea s-a îmbunătățit doar în ultimul timp, în urma consfătuirii cu tinerii creatori, ce a avut loc la Comitetul Regional de Partid. Munca organizației de bază în această direcție nu poate fi considerată satisfăcătoare. Organizația de bază n-a reușit să se ocupe cu probleme de creație, n-a reușit să fie un conducător politic al activității literare. Pe linie românească situația este cu atât mai grea, cu cât în organizația de bază nu există nici un scriitor român, nici tânăr, nici vârstnic.

În prezent, educarea ideologică a tinerilor scriitori nu este rezolvată satisfăcător. Formele de învățământ, mai ales cercul de estetică, deși a dat unele rezultate, este prea abstract. Propunem ca pe lângă formele de învățământ existente să se organizeze un seminar cu tinerii, unde să se discute concret anumite lucrări literare, unde scriitorii mai vârstnici să-și împărtășească din experiența acumulată. Organizația de bază și Filiala Uniunii Scriitorilor vor trebui să se preocupe și de problema ridicării nivelului cultural general al tinerilor scriitori și de munca de educare cetățenească. Vor trebui combătute cu asprime tendințele de îngâmfare, de izolare ce se manifestă la unii scriitori.

Secția de Știință și Cultură, organizația de bază, Filiala Uniunii vor trebui să pună un accent deosebit de serios în direcția îndrumării tinerilor de a realiza o legătură strânsă cu viața, cu realitatea. Propunem de pildă în această direcție ca Uniunea Scriitorilor să patroneze un sat în care să se desfășoare prin scriitori o muncă politică în vederea formării de gospodării colective, scriitorii, mai ales membrii de partid, având repartizate sarcini concrete în această direcție.

E necesar ca periodic să se analizeze munca tinerilor, să se intensifice acțiunea de recrutare de noi talente, prin reorganizarea cercurilor literare existente, prin îndrumarea acestor cercuri de către scriitorii vârstnici cu mai mare experiență.

Cluj, 27.II.1956

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 6/1956, f.26-33)

[1] Sándor Kányádi (n. 1929), absolvent al facultății de filologie în 1954, redactor la „Irodalmi Almanach”, „Útunk”, „Dolgozó Nó” și „Napsugár”. A tipărit mai multe volume de versuri și a tradus din N. Labiș, T. Arghezi, E. Baconsky, I. Alexandru ș.a.

[2] János Székely (n. 1929), absolvent al facultății de filologie din Cluj (1952), apoi redactor la ESPLA. Din 1956, redactor la „Igaz Szó” din Târgu Mureș. În „Utunk” a debutat cu poezii, în 1951. Din creația sa, semnificativ rămâne poemul *Dózsa* (1964), tradus în limba română de Andrei Fischof, în 1974, cu o prefață de Ioanichie Olteanu, și antologia *Turmul tăcerii* (1972), în traducerea lui H. Grănescu, ce reunește versuri din perioada 1949-1970.

- [3] Aurel Rău (n. 1930), poet și eseist, absolvent al facultății de filologie din Cluj în 1953, an în care debutează cu volumul *Mesteacănu*. Încă din 1949 lucrează la revista „Steaua”, devenind redactor șef (1957). În afara numeroaselor sale volume de versuri, se cuvin a fi menționate și cărțile: *La marginea deșertului Gobi* (1960, ed.II-1970), *Elogii* (1968), *Întâlniri cu scriitori* (1977), *Grecia. Călătorie incompletă* (1978). În 1961 a primit premiul Academiei Române pentru volumul de versuri *Focurile sacre* (1956).
- [4] Aurel Gurghianu (1924-1987), poet, absolvent al facultății de filologie din Cluj în 1952, redactor la revista „Steaua”. În afara volumelor de versuri (a debutat în 1954 cu *Drumuri*), se mai cuvin a fi menționate: *Terasa și alte confesiuni* (1978) și *Carnet* (1981).
- [5] Zoltán Márki (1928-2001), a debutat în „Utunk” în 1948. Între 1978-1981 a fost directorul Operei Maghiare din Cluj, iar apoi profesor la Universitatea din Târgu Mureș. La vremea când este menționat în documentul de față, debutase cu volumul *Hűség* [Credință] (1953).
- [6] Arthur B. Bárdos, poet ce a debutat într-un volum colectiv de versuri, *Ötven vers* [Cincizeci de poezii] (1950), alături de Zoltán Hajdu, Zoltán Márki și János Szász.
- [7] Leonida Neamțu (1934-1991), poet, prozator și autor de romane polițiste, absolvent al facultății de filologie din Cluj, redactor la revista „Steaua”. A debutat în 1960 cu placheta *Cântecul constelației*, ce reunea versuri pe tema transformărilor revoluționare prin care trecea țara, omagiind totodată în ciclul „Luminile Comunei” revoluția bolșevică din octombrie 1917.
- [8] Gyula Szabó (n. 1930), absolvent al facultății de filologie din Cluj (1954), redactor la ESPLA (filiala Cluj), iar din 1957 la „Utunk”. În 1955 deja publicase primul volum din romanul *Gondos atyafiság* [Neamul Gongoșilor], următoarele două apărând în 1958 și 1961.
- [9] Mircea Zăciu (1928-2000), absolvent al facultății de litere din Cluj, profesor și decan la aceeași facultate. Autor a numeroase volume de critică și istorie literară, din care monumental rămâne *Dicționarul scriitorilor români* (coord.). Pentru epoca ce a trăit-o, deosebit de interesante sunt volumele sale de *Jurnal*.
- [10] Sándor Huszár (n. 1929), fost muncitor necalificat, devenit apoi șeful resortului industrial la „Igazság”. Între 1959-1964, Huszár a fost directorul Teatrului Maghiar de Stat, iar din 1970 redactor șef la „A Hét”. Într-o caracterizare de cadre, era prezentat astfel: „Pregătire profesională dezvoltată, are aptitudini literare, nivelul ideologic mediu. Este inteligent și lucrează cu rezultate. A terminat un curs de gazetari de 3 luni cu rezultate foarte bune. Este o fire comodă și cam încrezut. S-a căsătorit cu o ziaristă, despre care a știut că a fost nyilozistă”.
- [11] Teofil Bușecan (n. 1927), jurnalist și dramaturg, absolvent al facultății de filologie din Cluj în 1950. A fost redactor și redactor șef adjunct la „Tribuna”, iar apoi se va muta la București, la cotidianul „Munca”. În 1957 va debuta ca dramaturg cu *Noaptea tăcerii*, ulterior publicând și un volum de nuvele și schițe intitulat *O sută de pași* (1964). Din toată creația sa, semnificativ rămâne romanul autobiografic *Paranteze*, în care sunt evocate mai multe figuri ale vieții intelectuale clujene.
- [12] Andor Bajor (1927-1991), absolvent al facultății de istorie și filozofie la Cluj (1951), asistent universitar între 1949-1952, apoi redactor la ESPLA-Cluj (până în 1956), „Irodalmi Almanach”, „Napsugár” și „Előre”. În afara unor volume de satire și schițe umoristice în limba maghiară, a mai publicat monografia *Abodi Nagy Béla* (1986) și a oferit traduceri din M. Eminescu, G. Topârceanu, E. Jebeleanu ș.a.
- [13] Sándor Fodor (n. 1927), absolvent al facultății de filologie din Cluj (1950), redactor la Editura „Irodalmi Kiadó” (1951-1956) și la „Napsugár” (1956-1988). Din numeroasele volume tipărite reținem: *Fújja a szél, fújja* [Suflă vântul, suflă] (1957), *Megőrizlek* [Te voi păstra] (1973), *A felnőttek idegesek* [Maturii sunt nervoși] (1974), *Az ígéret földje* [Pământul făgăduinței] (1984), *Az első hó* [Prima zăpadă] (1991) etc. alături de care se cuvin menționate memoriile sale, *Egy nap, egy élet* [O zi, o viață] (1976).
- [14] József Hornyák (n. 1920), lucrător tipograf, devenit din 1959 redactor la „Utunk”. Autor al mai multor volume de povestiri, cu subiecte inspirate din cotidian: *Nyárfa* [Plop], 1956; *Virágos vén berek* [Pădure bătrână cu flori], 1956; *A tutajos pohara* [Paharul plutașului], 1963; *Romantika* [Romantism], 1963; *Három hét duzzogás* [Trei săptămâni de îmbufnare], 1966; *Az intelligens kocsmáros* [Cărciumarul inteligent], 1969; *Fanyeres* [Târnița], 1976; *Fehér páva* [Păunul alb], 1980 ș.a.
- [15] „Utunk” [Drumul nostru], revistă apărută la 22 iunie 1946, cu subtitlul – până în 1965 – *A Román Népköztársaság Írószövetségének Lapja* [Publicație a Uniunii Scriitorilor din Republica Populară Română], la început bilunar, apoi săptămânal, ca organ al Uniunii Scriitorilor (primul șef de redacție a fost Gábor Gaál, până în 1954). În afară de literatură, revista acorda pagini numeroase artelor plastice, promovând deopotrivă scriitori, pictori, graficieni, sculptori etc.

[16] „Dolgozó Nő” [Femeia muncitoare] și-a făcut apariția la 8 martie 1945, având ca redactor șef pe Mária Berinde.

[17] „Steaua”, revistă de literatură, artă și cultură, editată lunar de Uniunea Scriitorilor (filiala Cluj) începând cu decembrie 1949 sub numele de „Almanahul literar”, iar din aprilie 1954 sub actuala titulatură. Între 1955-1958 redactor șef a fost A.E. Baconsky, iar din 1959 în această funcție va fi numit Aurel Rău. Asupra acesteia, cu vicierile specifice anului în care au fost publicate, vezi studiile lui Gavril Máté, *Probleme de estetică în paginile revistei „Steaua” (1954-1974)*, și Vasile Voia, *„Steaua” și fenomenul poetic contemporan (1949-1964)*, în vol. *Studii literare. Din istoria presei culturale și literare românești*, Cluj, Edit. Dacia, 1987, p.303-320.

[18] „Igaz Szó”, revistă literară maghiară care a apărut la Târgu Mureș în perioada 1953-1989.

[19] Anatol E. Baconsky (1925-1977), poet, prozator, eseist și traducător, absolvent al facultății de drept din Cluj (1949). A fost redactor șef la „Steaua” între 1955-1958, debutând cu un volum de versuri în 1950 (*Poezii*), după care a cultivat mai mult proza, memorialistica de călătorie și exegeza literaturii universale.

[20] István Nagy (1904-1977), muncitor tâmplar, implicat în mișcarea muncitorească încă din 1919. Datorită convingerilor lui politice este arestat în perioada interbelică și închis la Jilava, Doftana și Caracal. În această epocă se remarcă ca prozator și dramaturg, până la sfârșitul vieții fiind autorul a treizeci de volume, unele traduse și în limba română. Din acestea, se cuvin a fi reținute însemnările sale de călătorie, *Hetedhét országon keresztül Indiában* [Peste șapte țări și mări în India] (1956), și romanele autobiografice *Ki a sánc alól* [Ieșiți la suprafață] (1981) și *Hogyan tovább* [Cum va fi] (1971, ed.II – 1984). După al doilea război a fost redactor responsabil la „Világosság” (1945) și „Igazság” (1946), deputat în Marea Adunare Națională, membru corespondent al Academiei Române (1955) și titular din 1975 (discursul de recepție: „Despre principalele momente ale carierei mele scriitoricești”).

3

Tájékoztató a magyar történészek, történetírás és párttörténeti kutatás XX. kongresszus utáni feladatairól indított vitájáról.

Május 29-én a magyar történészek vitát rendeztek történetírásunk és párttörténeti kutatásunk időszerű feladatairól. A vitán szóba került politikai, társadalmi és ideológiai életünk számos kérdése. Erre való tekintettel helyesnek tartjuk, ha a vita anyagát tájékoztatóként megküldjük külképviseleteinknek is.

A vita első felszólalója Uncsi elvtárs, a Párttörténeti Intézet dolgozója volt. Foglalkozva az 1953-as eseményekkel, kifejtette, hogy az 1953 utáni megtorpanás oka az ideológiai frontot jellemző zűrzavar volt. Számos, akkor felvetett, de következményeiben át nem látott kérdésre csak a XX. kongresszus után derült fény. Vonatkozik ez a XX. kongresszus előtti párttörténetírás helyzetére is. Hiányos volt a tények marxista elemzése, a személyi kultusz következtében sokszor lebecsültük a tömegek alkotó szerepét, burjánzott a dogmatizmus. Éppen a szovjet párttörténeti kutatók voltak azok, akik a kongresszus után levonták a megfelelő következtetéseket. Mély önkritikájukból nekünk is tanulnunk kell. Egyesek azt állítják, hogy a pártunk történetében előfordult hibák feltárása negativizmust jelent, csökkenti a párt tekintélyét a tömegek között. Ez helytelen felfogás. A párttörténeti kutatásból ki kell küszöbölni a régi, mindent lakkozó és szépítő módszereket, amelyek révén nemegyszer tévesen félremagyaráztuk a tényeket is. Ezt bátran meg kell mondani, még ha egyeseknek ez nem is tetszik, s ha a jó szándékú bírálatok mögött mindeütt ellenséget vélnek felfedezni. Nincs helye a vitákban a gergelysándorizmusnak, a gyanakvásnak, a visszahúzásnak.

Ezután Lukács László, a Lenin Intézet munkatársa szólalt fel. A XX. kongresszus – mondotta – teljes mértékben igazolja azokat a történészeket, akik 1953 után

harcot indítottak a dogmatizmus, a sematizmus ellen. A megélenkülő vitaszellem azonban csakhamar ismét ellanyhult. Ma a történészek egységfrontja erősebb, mint 1953-ban volt. Igaz, komoly akadályokba ütközik még a kongresszusi szellem térhódítása a történészek frontján is. A párttörténeti intézetben egyesek heves ellenállást fejtenek ki a XX. kongresszus iránymutatásai alkalmazásával kapcsolatban. A történészek közötti együttműködés alapja a hiteles történetírásért való harc kell, hogy legyen. Gyökeresen szakítani kell a korábbi munkamódszerekkel, amikor is az alkotó munka helyett kommentátorokat idéztünk, többnyire kritikátlanul. Fel kell számolni a régi vezetési módszereket, feladatuknak megfelelő embereket kell állítani a vezető helyekre.

A következő hozzászóló Kalmár elvtárs, a Lenin Intézet munkatársa volt, aki a „Szabad Nép”-ben korábban megjelent Matusek-cikkről beszélt. A cikk – mondta – hasznos volt ugyan, de bátortalan. Személyi vonatkozásokról nem beszélt. Ezután a pár év előtti történészkongresszusról beszélt az előadó. A kongresszus, véleménye szerint, meghamisította a való helyzetet, helytelenül értékelte fel az 1953 előtti jugoszláv helyzetet stb. Viták nem folytak. Súlyos hibákat követtünk el azzal, hogy a történettudományból kiszorítottuk a régi jó történészszakembereket.

A továbbiakban az egyetemi oktatás egyes kérdéseivel foglalkozott. Az egyetemi kötött óraszám igen magas, inkább több jó szabadon választott előadást és szemináriumot kellene tartani. A történészhallgatók között elégtelen a nyelvtanulás, a történészeknek legalább két nyelvet kellene ismerniük. Az aspiránsképzés mint forma jó de az aspiránskiválogatás gyakorlata rossz.

Történetírásunk és kutatásunk – mondta – elkerülte a kényesebb kérdéseket. Ilyenek pl. az 1919 utáni határkérdések, a II. világháború első szakaszának a kérdése. Vajon az valóban „igazságtalan” volt? Vagy a háború utolsó szakaszának a kérdése. Itt is felmerülhet a kérdés: valójában a Szovjetunió döntötte el a háború sorsát azzal, hogy hadat üzent Japánnak? Kalmár után Sántha Ferenc író szólalt fel, aki József Attila történelmi szerepének meghatározását kérte számon a történészek-től. József Attila nem csak költő volt: meg kell határozni történelmi szerepét is a magyarság történetében. Fel kell tárnai azokat a kérdéseket, amelyek József Attilának a párttól való eltávolodásával kapcsolatosak.

Ezután Varga János, a történettudományi kar dékánhelyettese szólalt fel. Előljáróban a történettudomány szerepéről és helyzetéről beszélt. A történettudomány, mondta, az irodalomtudomány és a többi társadalomtudomány közti határon mozog. A továbbiakban a történelemoktatás kérdésével foglalkozott. Az alsófokú iskolákban nem kedvelik a történelmet. Tapasztalata szerint az egyetemeken felső évfolyamaiban is a hallgatók „kiábrándulnak” a történelemből. A nagyközönség érdektelen a történelem iránt. Ennek oka véleménye szerint az, hogy a marxista történetírás „elvesztette hitelét a nagyközönség előtt, mert nagyon sokszor nem mondott igazat”. A történelmi tényeket tendenciósan ábrázolta, a történelmi folyamatokat mesterkéltén aktualizálta. A történetírásnak két komoly betegsége volt: vagy lebecsülte, vagy pedig idealizálta a néptömegek szerepét. Végezetül a régi, becsület és jó szándékú történészszakemberek rehabilitálásának szükségességéről beszélt. Az utána felszólaló Dömötör István, a Hadtörténeti Intézet munkatársa elmondta, hogy nincsenek hadtörténeti munkák, még az sincs tisztázva, hogy mi a jelenkori hadtörténet feladata.

Kosári Domokos felszólalása után, aki bírálta egyes marxista történészek munkáit, Andics Erzsébet kért szót. Felszólalásában érezhető volt a törekvés, hogy fékezze a vita továbbfejlődését. Az előtte elhangzott felszólalásokból azt vette ki,

mintha a felszólalók, a hibák és hiányosságok feltárása mellett, megfeledeztek volna, vagy egyenesen lebecsülték volna történetírásunk eddigi eredményeit. Szenvedélyes hangon beszélt arról a kis marxista történészcsopotról, amely 1945 után oly nagy feladatokkal találta magát szemben. Az akkori marxista történészek feladata volt, hogy egy sötét, meghamisított múltat igyekezzenek a valóságnak megfelelően jellemezni. Ezen a téren ezek a történészek valóban nem kis eredményeket értek el. Óva intett attól, hogy a vita résztvevői elfogadjanak és támogassanak olyan hangokat, amelyeket nem a jó szándék és a segíteni akarás diktál. Kijelentette, tiltakozik az ellen, hogy „Kosári tartsa magasra a XX. kongresszus zászlaját”. Szerinte a régi polgári történészszakembereknek, és itt elsősorban Kosárinak gondol, nincs joguk ahhoz, hogy a XX. kongresszus szellemére hivatkozzanak.

Andics elvtársnő nagy visszatetszést kiváltó felszólalása után Szigeti elvtárs kért szót. Kifejtette, hogy Andics elvtársnő felszólalásának vonalával nem ért egyet. Egyet lehet érteni a tényekkel, amelyeket felsorolt – és ilyen tény az is, hogy a marxista történetírás komoly eredményeket ért el 1945 után –, de most a fő kérdés a szektarianizmussal való leszámolás. Márpedig az a ledorongolás, amely Kosári Domokost Andics elvtársnő részéről érte, azt bizonyítja, hogy Andics elvtársnő nem értette meg, mi a legfontosabb teendő. Lehetnek Kosárinak hibái, amelyek régi világszemléletéből fakadnak, de 1945 óta már 11 év telt el, és ez az idő nem tűnt el nyomtalanul Kosári fölött sem. Noha elismerjük – mondotta Szigeti –, hogy a marxista történetírás 1945 után komoly eredményeket ért el, az 1949-ben megindult történelmi kutatás sokkal alacsonyabb színvonalú volt, mint az illegalitás alatt keletkezett műveké (Révai e. munkái).

Ezután a párttörténetírás feladatainak helyes értelmezéséről beszélt. A párttörténet ne a párt adott vezető garnitúrájának története legyen.

A következő felszólaló Kató elvtárs egyetemi docens volt. Egyetértett azzal, hogy 1949-ben a marxista történetírás nehéz pontról indult el, és valóban nagy munkát kellett elvégeznie, de ha csak az eredményekről fogunk beszélni, ezzel visszaverhetjük a bírálatot. Nem értett egyet azzal, amit Andics elvtársnő Kosárral kapcsolatban mondott. Ma konkrétan kell vitatkozni, nem pedig előítéletekből kiindulva. A vitában a nézeteket kell elemezni, és nem a személyeket. A továbbiakban a történeti munkák hibáiról beszélt. Egy sor 1949 után írott történelmi műben érvényesült a személyi kultusz s a szektáns szellem. Andics e. néhány műve is – egyetemi tanárról lévén szó – ilyen szellemben nevelte a fiatal marxista történészeket. A történetírás terén elkövetett hibák egyik alapja az, hogy a történelemfelfogásunkból és szemléletünkünkől kiszorultak a sajátos nemzeti vonások. Lebecsültük a munkásságon és parasztságon kívül álló progresszív erőket és irányzatokat. Ezeket többnyire úgy bíráltuk, mint ellenséget, nem pedig mint szövetségest. Vonatkozik ez a szociáldemokrata párt baloldalának szerepére is. Ebben az összefüggésben a felszólaló bírálja Réti „Bethlen-Peyer” paktum c. művét, amely tudatosan kisebbitette a szociáldemokrata párt baloldalának szerepét.

A továbbiakban Hanák Péter, a Történettudományi Intézet dolgozója szólalt fel. Vitafelszólalásában a marxista történetírás terén uralkodott helyzettel foglalkozott. A hibákat, mondotta, nem csak úgy lehet elkövetni, ha eltülozzuk a hiányosságokat, hanem akkor is, ha az eredményeket sokszor és indoktalanul hangoztatjuk. Majd az 1953 utáni helyzettel foglalkozott. 1953 júniusában igen biztató változások voltak. Andics elvtársnő zárszava, melyet egy akkori történészkonferencián mondott el, előremutatott, sajnos azonban az abban foglaltak éppen a hibákhoz való visszatérés miatt nem váltak gyakorlattá. 1953 után a történetírásban újból fel-

éledőben volt a személyi kultusz és a korábbi szektáns balos szellem is. Ezt elősegítette a szervezeti demokrácia meg nem valósulása. Viták nem folytak, nem került véleménycserekre sor, s mindez nem segítette elő természetesen a dogmatizmus leküzdését. Tetőzte a hibákat az, hogy 1953 után túlzottan előtérbe helyeztük a jobboldali elhajlást – ilyen veszély volt –, de ugyanolyan veszély volt a baloldali elhajlás, ami ebben az időben kezdett különösen kibontakozni.

Majd a történetírás előtt álló feladatokról szólt. Gyökeres szervezeti változásokra lesz szükség, elsősorban a párttörténetírás területén. Bátran kell támaszkodni a régi történészszakemberekre, de természetesen ebbe a munkába elsősorban a fiatal, marxista szellemben nevelkedett történészeket kell bevonni. Nem igaz az, mondotta, hogy a fiatal történészek elutasítják a marxizmus-leninizmust, mint ahogy ezt egyesek állítják. Elítélik azokat a hibákat, amelyeket a marxizmus-leninizmus nevében, a marxizmus-leninizmus dogmatikus értelmezése következtében elkövettek, de ez nem jelenti a marxista világnézettől való elfordulást.

A történelmi vita folytatásaként június 1-jén a Kossuth Klubban az összegyűlt történészek és kutatók előtt Mód Aladár szólalt fel elsőnek. Bevezetőben megállapította, hogy a jelenleg folyó vita legnagyobb eredménye az, hogy megmutatta: a történészeknél megvan az egység és a felelősség érzése, bátran szembenéznek a korábbi hibákkal, és azt is látják, mi a teendő. A lenini normákhoz való visszatérés – mondotta – azt is jelenti, hogy felül kell vizsgálni az értelmiséghez való viszonyunkat is. A továbbiakban a gyakorlat és a tudomány közötti szoros összefüggésről beszélt. Vitatkozva Varga János korábbi felszólalásával, aki többek között a történelemtudomány terén elkövetett hibákat abban a szemléletben látja, hogy a jelen levegőjét vitték bele az elmúlt századokba. Mód kijelentette, hogy egyet kell érteni ezzel a szemlélettel. Mi a történelmet és az elmúlt századok eseményeit éppen azért tárjuk fel, hogy tanulságokat vonjunk le belőle a jelen számára. Nem az volt a baj, hogy a ma szemszögéből néztük a múltat, hanem az, hogy egyoldalúan néztük azt. Csak egyes kiragadott események és a bennük szereplő személyek ténykedése szempontjából. Történelemírásunk – mondotta – válságban van, és válaszút előtt áll. Nem lehet továbbmenni azon az úton, amelyen eddig jártunk, és gyökeresen felül kell vizsgálni korábbi módszereinket.

Hozzászólása további részében vitába szállt Andics elvtársnő hozzászólásának egyes tételével, különösen azokkal, amelyeknél Andics elvtársnő a régi, a polgári történészek mai munkásságáról beszélt (Kosári Domokos szerepe).

Ezután a magyar történelem egyes eseményeinek értékelő részéről beszélt. Az utóbbi években kevés szó esett Batthyány Lajos szerepéről, valamint Széchenyi István munkásságáról és általában közéleti tevékenységéről a forradalmat megelőző időszakban. „Nem lehet egyszerűen árulóknak vagy forradalmároknak bélyegezni a történelem nagy alakjait – mondotta. Mi elítéltük Batthyányt, egyoldalúan opportunistának és megalkuvónak neveztek, és figyelmen kívül hagytuk azt az egyszerű tényt, hogy ha valóban az lett volna, akkor a forradalom leverése után nem végezték volna ki. Ugyancsak helytelen módon értékeltük Széchenyi szerepét is, az ő szerepe Kossuthék mellett indokoltanul eltörpült”.

Ezután a felelősség kérdéséről beszélt az elkövetett hibákért. „A pártdemokrácia megsértése és a törvényesség megsértése nem egyszerűen hiba, ez bűn a párttal és a néppel szemben. Nem megmagyarázni kell a hibákat, hanem szívós munkával azokat kiküszöbölni, a bűnösöket felelősségre vonni. A dogmatizmus egyes formáit és jelenségeit még nem lehet bűnnek nyilvánítani, de igenis bűnné válnak, ha irányná és irányzattá tesszük azokat”.

Andics elvtársnő hozzászólásában eltévesztette a helyes mértéket. Igenis alapvető megújulásra és jobbátételre van szükség. „Remélem, ebben Andics elvtársnő is egyet fog velünk érteni. Rá fog jönni arra, hogy feltételezett ellenségről van szó. Nem minden következik a sztálini-személyi kultuszból, van személyi felelősség is.” Hozzászólása további részében a történetírás és történetkutatás legfontosabb feladatairól beszélt. Történetírásunk legfontosabb alapvető feltétele – mint mondotta – a dogmatizmus és a szektánsság felszámolása. „A legfontosabb, hogy a lényegben egyetértsünk, a módot, a kifejezési formát könnyebben találjuk meg. Lehet, hogy a régi értelmiségünk nem értette meg a mi frazeológiánkat, ezt nem szívelte soha, és nem is kívánjuk tőle ezt. Fontos az, hogy a lényegben megegyezünk”.

Ezután a legújabbkori történelmünk értékeléséről beszélt. Egyetértett Szigetivel abban, hogy a párttörténet nem egyszerűen a párthatározatok összessége. A párttörténet eme értelmezése sok mindenről való lemondást jelent. Nem mutattuk meg az egyszerű emberek mindennapi életét és harcát. Így a párttörténetet leegyszerűsítettük. A párttörténetet alulról és felülről kell együttesen és egyidejűleg kidolgozni.

Ezután a Rózsa Ferenc-ügyről volt szó. El kell ismerni, mondotta Mód Aladár, hogy Rózsa becsületes, lelkiismeretes kommunista, a párthoz élete végéig hű ember volt. De az emléke iránt tanúsított tisztelet nem teszi indokolttá, hogy elhallgassuk azt, hogy egyes kérdésekben szektáns álláspontot foglalt el. Így pl. a körülötte dolgozó elvtársakat utasította, hogy szakítsák meg mindennemű kapcsolataikat Rezivel, a KV egyik tagjával, akit frakcionalizmussal vádolt, mert nem értette meg a függetlenségi mozgalom jelentőségét. Mód, aki ebben az időben Rózsa Ferencsel együtt volt bebörtönözve, annak utasítására, de egyéni meggyőződése ellenére, megszakította kapcsolatait Rezivel. „Sokat gondolkoztam azóta ezen a dologon, de egyre inkább arra a szilárd meggyőződésre jutottam, hogy helytelen volt gondolkodás nélkül elfogadnom Rózsa érvelését”.

A következőkben a személyi kultusz kialakításáról beszélt Mód Aladár. Különbséget kell tenni a polgári értelemben vett személyi kultusz és aközött, amelyet a múlt rendszerben láttunk. A polgári társadalomban van személyi kultusz, de ez mindig csak a társadalom egy bizonyos részének képviselője körül alakul ki, más társadalmi csoportoknak módjukban áll ezt a személyi kultuszt támadni. A mi társadalmunkban, amikor a hatalom teljes egészében a dolgozó nép kezében van, s amikor tehát más hatalmi csoportoknak nem áll módjukban ezt a kultuszt letörölni, különösen fontos az, hogy maga a párt, az egész társadalom teremtsen olyan körülményeket, amelyek között a személyi kultusz megszűnik. Mód Aladár felszólalását Petőfi egyik írásával fejezte be: „Ha a nép győzni fog a költészetben – idézte Petőfit –, győzni fog a politikában is”. (Közbekialtás: a költészetben már győzött.) Én ehhez annyit szeretnék még hozzátenni: ha a marxizmus győz a tudományban, győzni fogunk a népünk gyakorlatában is.

A következő hozzászóló Nemes Dezső volt. Hozzászólásában egyrészt a történetírás és kutatás feladataival foglalkozott, másrészt rámutatott a párttörténeti kutatás egyes tematikus helyzeteire. A jelenlegi nemzetközi helyzetben – mondotta –, amikor különös szerepet kapnak a szocialista pártok, nagyon fontos, hogy tisztázzuk a szociáldemokrácia szerepét a munkásmozgalomban, hogy mindenki világosan lássa: a kommunista pártok közeledése a szoc.dem. pártok felé nem reformizmust jelent. A marxista történettudomány nálunk is elért már komoly eredményeket, s ezeket nem szabad lebecsülni, de ugyanakkor sok kérdésre nem adott még választ. Így pl. komolyan tisztázni kell még a középosztályok és az értelmiség szerepét. A továbbiakban az 1931, ill. 1936-os párthatározatokról beszélt.

„Véleményem szerint – mondotta – hatályon kívül kellene helyezni az 1936. évi párthatározatot, mert ez helytelenül értékelte az akkori nemzetközi helyzetet és a párt feladatait. Bátran felül kell vizsgálni a korábban hozott párthatározatok helyességét, tekintet nélkül arra, hogy azok a Komintern ösztönzésére születtek.”

A továbbiakban az egyes felszólalásokkal foglalkozva, amelyek hiányolták azt, hogy Révai elvtárs nem vesz részt a történelemtudomány kérdéseinek tisztázásában, noha értékes munkákban és tanulmányokban számos kérdést tisztázott már a felszabadulás előtt is, Nemes Dezső nem értett egyet az egyes hozzászólók eme megállapításával: „Révai elvtárs nem a múlthoz tartozik, amint azt egyesek állítják, itt van a jelenben”.

Nemes Dezső után Zsigmond László szólalt fel. A most folyó vitákban a legnagyobb eredménynek azt tekinti, hogy rangra és tekintélyre való tekintet nélkül az emberek megmondják az igazat. Felhívta a figyelmet számos történelmi esemény tisztázatlanságára. Pl. a II. világháború értékelése körüli problémák, az 1945 utáni koalíció egyoldalú beállítása, Sztálin külpolitikai tévedései stb. Megbírálta saját könyvét, a magyar külpolitikáról, amelyben sok eseményt egyoldalúan tárgyalt, többek között Rajkról is valótlanságokat írt. Utána a magyar munkásmozgalom és a proletár internacionalizmusról beszélt. A magyar történészek és kutatók – mondotta – általában kritikátlanul átvették és dicsérték mindazt, amit szovjet történészek alkottak, s ami általában a Szovjetunióban volt. „A proletár internacionalizmus nem jelenthet hajbókolást azon ország munkásmozgalma előtt, amely a nemzetközi haladás élén áll.” Azzal, hogy kritikátlanul magasztaltuk a Szovjetuniót, nem segítettünk sem neki, sem pedig magunknak.

A továbbiakban a történelmi felsőoktatás hiányosságaival, valamint Andics elvtársnő szerepével foglalkozott. Nagyon helytelen – mondotta –, hogy a történettudomány valamennyi vezető funkciója Andics elvtársnő kezében van, vagyis monopóliumhelyzete van párt- és állami vonalon egyaránt. Ugyanis pártfunkciójánál fogva hozzátartozik a történettudomány, vagyis „Andics mint pártfunkcionárius ellenőrzi Andicsot, a történészt”. Az évek során olyan gyakorlat alakult ki Andics elvtársnő hibájából, hogy a különböző történészintézményekben (történelmi főbizottság, „Századok” c. folyóirat stb.) a viták elsorvadtak, mert Andics nem tűrt meg ellenvéleményt. A történészeket kénye-kedvére váltogatta, cserélgette, előfordult, hogy a középkori történelemmel foglalkozó nagy képzettségű történészeket egyik napról a másikra népi demokráciák történetére állította át. Ezután a társadalomtudományok szerepéről és feladatairól beszélt. Sajnos – mondotta –, az 5 éves terv irányelvei a társadalomtudományok továbbfejlesztésével is csak négy-öt sorban foglalkoznak, és egyáltalán nem mondják meg, hogy a történettudományok terén mit akarunk tenni. Komoly hiányosságra vall az is, hogy nincs nálunk olyan személy, aki alaposan ismerné Marx, Engels és Lenin műveit. Tudományos szempontból ezeket a műveket nem elemzik, és nincs olyan kiváló ismerőjük, mint a nemrég meghalt Czobor Ernő volt. Ezen a téren tehát még komoly feladatok vannak. Majd Andics elvtársnő és a magyar történelemkutatás közötti kapcsolatokról beszélt. Andics elvtársnő körül 1945 után kialakult egy kisszámú, de képzett marxista történészekből álló csoport, mely őt tekintette példaképnek. Sajnos, 1949 után Andics elvtársnő „elszakadt a forradalmi gyakorlattól, az élettől, és nem maradt más számára, mint a dorong és az adminisztratív eszközök”.

Zsigmond László után Szűcs István szólalt fel. Hozzászólásában a történetírás problémáival foglalkozott. A történészeknek és a történetíróknak nálunk – mondotta – nincs olyan széles olvasótáboruk, mint ahogy a korábbi polgári történészek kö-

rül kialakult. Így az a helyzet, hogy a történészek műveit többnyire csak maguk a történészek olvassák, ami azt jelenti, hogy a történetírás hatósugara leszűkül, elszakad az eleven élettől. A történelemkutatás előtt megoldásra váró feladatok közül kiemelte a parasztkérdést. A történelmi könyvekben a parasztság helyzetét az elmúlt évszázadokban helytelenül jellemezték. A parasztság helyzete a történelmi könyvek szerint a feudalizmusban már a lehető legrosszabb volt, a kapitalista társadalomban még tovább rosszabbodott, ez abszurdum. A korábbi történelmi események vezetőivel összefüggésben igen gyakran és igen sokat hangoztattuk „korlátaikat” (Széchenyi pl.). Túl gyakran mondtuk el azt, hogy mit nem tettek, hogy mit kellett volna csinálniuk, és csak ritkán néztük meg azt, hogy a kor, amelyben éltek, egyáltalán mit tett számukra lehetővé.

Következő felszólaló I. Tóth Zoltán tanszékvezető tanár volt, főleg az egyetemi történelemoktatás helyzetével foglalkozott. Történelem-felsőoktatásunk helyzete igen kedvezőtlen. Az egyetemi oktatásnak a múltban kettős szerepe volt. Egyrészt maga az oktatás, nevelés, de az egyetemek ugyanakkor tudományos fórumok, kutatóintézetek is. Egyetemi oktatásunknál 1945 után a tudományos jelleg háttérbe szorult. Ez egy időben, amíg arról volt szó, hogy a munkásság és parasztság sorából neveljük ki új értelmiségünket, helyes és indokolt volt, de ma már inkább visszahúzó tényező. A középiskolai módszereket az egyetemeken most már valóban el kell hagyni, és be kell vezetni a fakultatív óralátogatás rendszerét. Hiba az is, hogy az egyes történelmi karoknak nincsenek tudományos kiadványaik. A történelmi tanszékek előadói túlterheltek, az előadások minden idejüket lekötik, s nincs idejük önálló tudományos munkákra. Ezért sürgősen „le kell venni a béklyót a tudomány lábáról”.

A vita következő felszólalója Siklós András tanársegéd volt. Ugyancsak elsősorban a történet- és párttörténetírás kérdéseivel foglalkozott. Bírálta Réti László korábbi munkáit, tanulmányait, mert azokban számos kérdés egyoldalúan, tendenciózusan volt tárgyalva. Történetírásunk, mondotta, nemegyszer meghamisította a történelmi eseményeket is. Pl. az 1931-es pacsai vásáron lezajlott tüntetésről azt írtuk, hogy azon a szegényparasztság és a munka nélküli agrárproletárok ütköztek meg a csendőrséggel, holott a ma birtokunkban lévő dokumentumok alapján kitűnik, hogy az összeütközés áldozatai valamennyien jómódú parasztok voltak, és maga az összeütközés egészen más légkörben és más körülmények között történt. A szociáldemokrácia kérdését is leegyszerűsítettük, különösen az 1914-es világháború előtti időszakban, valamint a két világháború közötti időben. Meg kell nézni a szociáldemokrata párt baloldalának szerepét, és azt reálisan az igazságnak megfelelően bemutatni. Különösen Szabó Ervin személyének és szerepének tisztázása terén vannak még nagy adósságaink. Szabó Ervin az 1904-1905-ös években komoly vezető alakja a szociáldemokrata pártnak és a munkásmozgalomnak. Akkori felszólalásai és munkái azt bizonyítják, hogy pozitív szerepet töltött be a magyar munkásmozgalom fejlődésében. Mi ennek ellenére mégis egyoldalúan csak a hibáit, ideológiájának korlátait hangoztattuk. Ezért bátran meg kell mutatni a jövőben azt a pozitív szerepet, melyet a világháború előtti munkásmozgalomban betöltött – későbbi hibáival együtt. Sokat tanulhatunk itt is Lenintől, aki igen pozitívan értékelte Kautsky szerepét, noha az később eltávolodott a munkásmozgalomtól.

Ezután Réti László, a Munkásmozgalmi Intézet igazgatója szólalt fel. Egyetértett az egyes felszólalókkal abban, hogy a párttörténetet valóban nem lehet egyszerűen párthatározatok alapján megírni. Azonban az a helyzet, hogy 1945 előtti párthatározatokat alig lehet találni, így tehát objektíve sincs lehetőség arra, hogy ezek alap-

ján magyarázzuk a két világháború közötti párttörténetet. Visszatérve Mód elvtársnak a Rózsa–Rezi vitáról elmondott szavaihoz, kifejtette: a legalitásban lévő párt helyzetéből következik, hogy kíméletlenül el kell szigetelni a szektáns nézeteket, és fokozott éberséget kell tanúsítani ezen nézetek hordozói ellen, különösen akkor, ha fel kell tételezni, hogy a téves nézeteket valló személy a rendőrség ügynöke. A Szabó Ervin-kérdésről azt mondta, hogy Szabó Ervin lényegében nem volt szociáldemokrata, eltávolodott a párttól, és anarchoszindikalista nézeteket vallott. A továbbiakban a párttörténetírás előtt álló feladatokról beszélt. Elhanyagoltuk – mondta – az első világháború előtti munkásmozgalom kérdéseinek feltárását s így a baloldali szociáldemokrácia szerepének reális értékelését is. Azt a tényt, hogy a két világháború között a szociáldemokrata párt legális volt, mi úgy értelmeztük, hogy ez csak azért volt lehetséges, mert a pártvezetés teljes egészében árulókból állott. Ez nem igaz. A párttörténetet „elszemélytelenítettük”, nem mutattuk meg a becsületes vezetőket és tagokat. Sok megoldatlan kérdés van még a Tanácsköztársaság értékelése terén is. Nem mutattuk meg kellőképpen, hogy a Tanácsköztársaság miben tért el a szovjet formától, miben jelentette a saját magyar viszonyoknak megfelelő út keresését. Kun Béla szerepét helytelenül értékeltük. Árulónak tartottuk, hibáit és tévedéseit pedig bűnnek nyilvánítottuk. Erősen eltúloztuk a Tanácsköztársaságban Rákosi elvtárs szerepét, ugyanakkor a többi vezető szerepét lebecsültük, vagy pedig éppen azért, mert árulónak bélyegeztük őket, egyszerűen meg sem írhattuk róluk az igazat. Noha kétségtelen, hogy Rákosi elvtárs részese volt azoknak az akcióknak, amelyeket az ő nevével összefüggésben megírtunk, mégis tény marad, hogy másod-harmadrangú szerepet játszott a Tanácsköztársaságban, és hogy voltak, akik sokkal nagyobb szerepet tölthettek be. A mi történetírásunkból azonban az tűnt ki, mintha a Tanácsköztársaságnak ő lett volna a vezéralakja.

Az igazságnak nem megfelelően ábrázoltuk a Tanácsköztársaság alatti időszakban a baloldali szociáldemokrácia szerepét. Túlbecsültük az agrárkérdésben elkövetett hibákat is. Ma már dokumentumok vannak arra, hogy a Tanácsköztársaság igenis osztott földet a parasztság között. Helytelenül értékeltük az 1918 utáni események számos kérdését is. Nem foglalkoztunk a szociáldemokrata párton belüli harccal. Úgy ábrázoltuk a szociáldemokrata pártot, mintha az teljes mértékben oportunistá és a rendszerrel együttműködő lett volna. Valóban becsületes szociáldemokratákat álbaldaliaknak nevezünk. Adósak vagyunk a Békepárt szerepének reális értékelésével is. Szerepét lebecsültük, vezetőit kivétel nélkül árulóknak tartottuk. Ebben az összefüggésben mélyrehatóan elemezni kell azt a pozitív szerepet, amelyet Bajcsi-Zsilinszki Endre a függetlenségi harcban betöltött.

Hozzászólása végén Réti László a párttörténetírás előtt álló legfontosabb feladatokról beszélt, ezek a következők: tisztázni az 1917-19-es eseményeket, s a valóságnak megfelelően ábrázolni azokat, tisztázni a párttörténet alapvető kérdéseit, még ebben az évben elkészíteni az ideiglenes párttörténeti tankönyvet és 1960-ig kidolgozni a végleges párttörténetet, befejezni a magyar munkásmozgalom 14 kötetre tervezett dokumentumainak kiadását.

Következő felszólaló Molnár János, a Pártiskola előadója volt. Hozzászólásában a történelemírással foglalkozott. A történelmi munkák bírálata – mondta – az elmúlt években gyenge és felszínes volt. Többnyire fiatal, kezdő történészekre bízta a kritikák megírását. Így a történelemkritika alig fejlődött valamit az elmúlt években. Fontos feladat a magyar történetírás feldolgozása. Ennek során méltóképpen kell foglalkozni a polgári történetírással is.

Molnár János után Györffy Sándor, a Párttörténeti Intézet osztályvezetője szólalt fel. Bevezetőben Andics elvtársnő felszólalásával foglalkozott, és elmondta, hogy annak hangjával, mondanivalójának lényegével nem lehet egyetérteni. Ő is azon a véleményen van, hogy itt nem egyszerű tévedések és hibák helyreállításáról, hanem az alapelvek felülvizsgálásáról, a leninizmus újjászületéséről kell beszélni. A XX. Kongresszus szelleme mutatkozik meg abban, hogy sor került ezekre a vitákra, hogy itt mindenki bátran elmondhatja a véleményét, de ugyanakkor abban is, hogy pl. Tamás Aladárt, az Írószövetség első titkárát a Központi Vezetőség az írók kérésére felmentette funkciója alól. Hozzászólása további részében a Párttörténet egyes kérdéseivel foglalkozott. Beszélt az 1936-os párthatározat felülvizsgálásának szükségességéről (amely pl. Révai Józsefet és Rudas Lászlót is szektánssággal, megalkuvással vádolta), az ún. Blum-ügyről, valamint a József Attila-kérdésről. József Attila ugyanis az 1933-as németországi események után egyik cikkében megpróbálta, hogy a németországi eseményekből megfelelő tanulságot vonjon le a pártstratégia szempontjából. Rudas Lászlóval és Révai Józseffel együtt, akik a párt stratégiájának megváltoztatását követelték, József Attila is arra az álláspontra helyezkedett, hogy Magyarországon is minden erőfeszítést meg kell tenni a széles alapokon nyugvó nemzeti front megteremtése érdekében. Rudas László ezen nézeteit az akkori KV nagyon élesen bírálta, és őt magát arra kényszerítette, hogy tételeit nyilvánosan vonja vissza. József Attilának pedig még kíméletlenebb elbánásban volt része. A Párt akkori lapjában Téglás János, a KV tagja nyíltan árulónak, szociálfasisztának és opportunistának bélyegezte József Attilát. Nem sikerült megtalálni azokat a dokumentumokat, amelyek bebizonyítanák azt, hogy József Attilát valóban „a szektánsság és opportunizmus” ürügyével kizárták volna a pártból, azonban kétségtelenül a Téglás-féle cikk nagyban hozzájárult ahhoz, hogy József Attila élete utolsó éveiben eltávolodott a párttól.

Az elhangzott vitát Mőd Aladár zárta le.

[TRADUCERE]

Informare despre discuțiile inițiate privind sarcinile ce revin istoricilor, istoriografiei și cercetării istoriei partidului maghiar după cel de-al XX-lea Congres*

La 29 mai, istoricii maghiari au organizat o dezbatere legată de sarcinile actuale ale istoriografiei noastre și ale cercetării istoriei partidului nostru. S-au discutat multe dintre problemele vieții noastre politice, sociale și ideologice. Din acest motiv, credem că este corect să trimitem materialul cu caracter informativ referitor la discuții și reprezentanței noastre diplomatice.

Primul care a luat cuvântul la dezbatere a fost tovarășul Uncsi, colaboratorul Institutului de Istorie al Partidului. Referindu-se la evenimentele din 1953[1], a expus ideea că motivul descurajării de după 1953 a fost haosul ce caracteriza frontul ideologic. În multe dintre problemele puse atunci, însă neelucidate privind urmările lor, s-a făcut lumină abia după cel de-al XX-lea Congres[2]. Această constatare se referă și la situația istoriografiei de dinaintea Congresului al XX-lea. A fost deficitară analiza marxistă a faptelor, datorită cultului personalității de multe ori am subestimat rolul creativ al maselor, iar dogmatismul era în floare. Chiar cercetătorii istoriei partidului sovietic au fost cei care, după Congres, au tras

concluziile corespunzătoare. Din autocritica lor profundă va trebui să învățăm și noi. Unii afirmă că dezvăluirea greșelilor apărute în istoria partidului nostru înseamnă negativism și diminuează prestigiul partidului printre mase. Aceasta este o concepție nesănătoasă. Din cercetarea istoriei partidului trebuie eliminate metodele vechi, de cosmetizare, de înfrumusețare, cu ajutorul cărora nu o dată am răstălmăcit în mod greșit până și faptele. Acest lucru trebuie spus plin de curaj, chiar dacă unora nu le place și consideră că în spatele oricăror critici de bună credință există un dușman. În disputa noastră nu are loc „gergely sándorismul”, suspiciunea, frânarea.

După aceasta a luat cuvântul László Lukács, angajatul Institutului „Lenin”[3]. Cel de-al XX-lea Congres – a spus – îi justifică pe deplin pe acei istorici care, după anul 1953, au pornit o luptă împotriva dogmatismului, a schematismului. Nu peste mult timp însă a slăbit din nou spiritul polemizator întezit. Astăzi, frontul unității istoricilor este mai puternic decât a fost în 1953. Este adevărat însă că răspândirea spiritului Congresului întâmpină serioase piedici chiar și pe frontul istoricilor. La Institutul de Istorie a Partidului unii opun o aprigă rezistență împotriva punerii în practică a directivelor celui de al XX-lea Congres. Baza colaborării dintre istorici trebuie să fie lupta pentru o istoriografie autentică. Vechile metode de lucru, când citam de cele mai multe ori fără nici o critică comentatorii în locul unei munci creative, trebuie radical schimbate. Trebuie eliminate vechile metode de conducere, pe posturile de conducere trebuie puși oamenii corespunzători.

Următorul care a luat cuvântul a fost tovarășul Kalmár, angajatul Institutului „Lenin”[4], care a vorbit despre articolul Matusek, apărut mai devreme în „Szabad Nép”[5]. Articolul – a spus – deși era util, n-a fost îndeajuns de curajos. Nu a făcut referiri personale. După aceasta a vorbit despre Congresul Istoricilor de acum câțiva ani. După părerea sa, Congresul a falsificat situația reală, a apreciat greșit situația iugoslavă de dinainte de 1953 etc. Nu au existat polemici. Am săvârșit greșeli grave prin faptul că am exclus din domeniul științelor istorice pe vechii buni specialiști în istorie.

În continuare s-a ocupat de unele probleme ale învățământului universitar. Numărul de ore fixe este deosebit de mare la universitate; mai degrabă ar trebui ținute mai multe prelegeri și seminarii opționale bune. Printre studenții la istorie este insuficient studiul limbilor străine: istoricii ar trebui să cunoască cel puțin două limbi străine. Formarea aspiranților este bună ca formă. Nesatisfăcătoare este însă practica alegerii lor. Istoriografia și cercetarea noastră – a spus – a ocolit problemele mai delicate. Așa sunt de exemplu problemele granițelor de după 1919, problema primei etape a celui de-al II-lea război mondial. Era ea oare într-adevăr „nedreaptă”? Sau chestiunea ultimei etape a războiului. Aici se poate pune de asemenea problema: a decis oare într-adevăr soarta războiului Uniunea Sovietică prin faptul că a declarat război Japoniei? După Kalmár a luat cuvântul scriitorul Ferenc Sántha[6], care a cerut socoteală istoricilor în ceea ce privește definirea rolului istoric al lui Attila József[7]. Attila József n-a fost doar poet: trebuie definit și rolul său istoric în cadrul istoriei maghiarimii. Trebuie dezvăluite problemele legate de îndepărtarea de partid a lui József Attila.

După aceasta a luat cuvântul János Varga, prodecanul facultății de istorie[8]. În introducere a vorbit despre rolul și situația științei istorice. Știința istorică – a spus – se mișcă la limita dintre literatură și celelalte științe umane. În continuare s-a ocupat de problema învățământului istoric. În licee istoria nu este îndrăgită. Conform experienței sale la anii mari, studenții sunt de asemenea „dezamăgiți” de

istorie. Marele public este dezinteresat de istorie. După părerea sa, cauza este faptul că istoriografia marxistă „și-a pierdut credibilitatea în fața marelui public, deoarece de foarte multe ori nu a spus adevărul”. Faptele istorice au fost prezentate tendențios, iar procesele istorice erau actualizate artificial. Istoriografia a avut două maladii serioase: ori a desconsiderat, ori a idealizat rolul maselor populare. În sfârșit, a vorbit despre nevoia de reabilitare a vechilor specialiști în istorie, cinstiți și de bună credință.

István Dömötör[9], cel care a luat cuvântul după el și este colaboratorul Institutului de Istorie Militară, a relatat că nu există lucrări de istorie militară, nu s-a clarificat nici măcar care este sarcina istoriei militare contemporane.

După luarea de cuvânt a lui Domokos Kosári[10], care a criticat lucrările unor istorici marxiști, a cerut cuvântul Erzsébet Andics[11]. În luarea ei de cuvânt s-a simțit încercarea de a frâna extinderea controverselor. Din luările de cuvânt anterioare ea a înțeles că vorbitorii, pe lângă expunerea greșelilor și a lipsurilor, ar fi uitat sau chiar ar fi minimalizat rezultatele de până acum ale istoriografiei noastre. A vorbit pe un ton plin de pasiune despre acel mic grup de istorici marxiști care, după 1945, s-a văzut copleșit de așa mari sarcini. Sarcina istoricilor marxiști de atunci era de a încerca să caracterizeze conform realității un trecut sumbru, falsificat. În acest domeniu, acești istorici au dat într-adevăr rezultate deloc neglijabile. A atras atenția asupra pericolului ca participanții la dezbateri să adopte și să susțină păreri care nu izvorăsc din buna credință și dorința de a ajuta. A declarat că protestează împotriva faptului ca „Kosári să ridice drapelul celui de-al XX-lea Congres”. După părerea ei, vechii specialiști în istorie, burghezi, și aici se gândește în primul rând la Kosári, nu au dreptul de a se referi la spiritul celui de-al XX-lea Congres.

După luarea de cuvânt a tovarășei Andics, ce a stârnit mare dezaprobare, a cerut cuvântul tovarășul Szigeti[12]. A afirmat că nu este de acord cu raționamentul tovarășei Andics. Putem fi de acord cu faptele pe care le-a înșirat – și un astfel de fapt este și că istoriografia marxistă a obținut serioase rezultate după 1945 –, dar acum problema principală este eliminarea sectarianismului. Iar atacul îndreptat de tovarășa Andics împotriva lui Domokos Kosári dovedește că ea nu a înțeles care este acum cel mai important lucru de făcut. Kosári poate avea greșeli, care provin din vechea lui concepție despre lume, dar de la 1945 s-au scurs deja 11 ani, iar acești ani nu au trecut fără urme nici asupra lui Kosári. Cu toate că recunoaștem – a spus Szigeti – că istoriografia marxistă a obținut după 1945 serioase rezultate, cercetarea istorică reluată în 1949 a avut un nivel mult mai scăzut decât cel al operelor scrise în timpul ilegalității (scrierile tov. Révai[13]). După aceasta a vorbit despre interpretarea corectă a sarcinilor istoriografiei de partid. Istoria partidului nu trebuie să fie istoria garniturii de conducere a partidului la un moment dat.

Următorul vorbitor a fost tovarășul Kató, docent universitar[14]. A fost de acord că în 1949 istoriografia marxistă a pornit de pe o poziție dificilă și, într-adevăr, a trebuit să facă o muncă uriașă, însă dacă vom vorbi numai despre rezultate, cu aceasta am putea respinge critica. Nu a fost de acord cu ceea ce a spus tovarășa Andics în legătură cu Kosári. Astăzi trebuie purtată o polemică concretă și nu una inițiată de prejudecăți. Disputa trebuie să analizeze concepții și nu persoane. În continuare a vorbit despre greșelile lucrărilor istorice. Într-o serie de opere scrise după 1949 s-a afirmat cultul personalității și spiritul fracționist. Câteva lucrări ale tov. Andics – fiind vorba de un profesor universitar – au educat de asemenea în acest spirit tinerii istorici marxiști. Unul dintre fundamentele pe care se sprijină

greșelile săvârșite în domeniul istoriografiei este faptul că din priceperea și concepția noastră istorică a dispărut caracterul național specific. Am desconsiderat forțele și orientările progresiste care stau în afara muncitorimii și țărănimii. Acestea de multe ori au fost criticate de noi de parcă ar fi dușmani și nu aliați. Acest lucru se referă și la rolul aripii de stânga a partidului social-democrat. În acest context, vorbitorul critică lucrarea lui Réti, intitulată *Pactul Bethlen-Peyer*[15], ceea ce a diminuat în mod conștient rolul de stânga al partidului social-democrat.

În continuare a luat cuvântul Péter Hanák[16], colaboratorul Institutului de Istorie. În polemica expusă de el s-a ocupat de situația în care se află istoriografia marxistă. Greșelile nu se comit doar atunci când se exagerează în ceea ce privește lipsurile, ci și atunci când vorbim de prea multe ori și fără motiv despre rezultate. Apoi s-a ocupat de situația de după 1953. În iunie 1953 au existat schimbări foarte încurajatoare. Concluziile de atunci ale tovarășei Andics – spuse la o conferință pentru istorici – erau progresiste, dar, din păcate, tocmai din cauza revenirii la greșeli nu s-au folosit în practică. După 1953 în istoriografie a început din nou să prindă viață cultul personalității și spiritul sectarian de stânga de mai devreme. Neînfăptuirea democrației a favorizat de asemenea această situație. Nu existau dispute, nu s-au realizat schimburi de păreri, iar toate acestea, evident, nu puteau facilita combaterea dogmatismului. S-a mai adăugat și faptul că după 1953 am scos prea mult în evidență devierea de dreapta – un asemenea pericol a existat –, însă o deviere spre stânga a fost la fel de periculoasă și care în această perioadă s-a dezvoltat deosebit de mult.

Apoi a vorbit despre sarcinile ce stau în fața istoriografiei. Va fi nevoie de schimbări organizatorice radicale, în primul rând în domeniul istoriografiei partidului. Să fie sprijiniți plin de curaj vechii specialiști în istorie, dar evident că la această muncă sunt chemați în primul rând tinerii istorici, creșcuți într-un spirit marxist. Nu este adevărat că istoricii tineri resping marxism-leninismul, așa cum afirmă unii. Se condamnă greșelile comise în numele și în urma interpretării dogmatice a marxism-leninismului, însă acest lucru nu înseamnă abandonarea concepției marxiste.

În continuarea dezbaterii istorice, la 1 iunie, la Clubul „Kossuth”, în fața istoricilor și a cercetătorilor adunați, a luat cuvântul mai întâi Aladár Mód[17]. În introducerea a afirmat că cel mai de seamă rezultat al dezbaterii de până acum este faptul că a arătat: istoricii au simțul unității și al răspunderii, își asumă plini de curaj greșelile de dinainte și văd și ce-i de făcut. Revenirea la normele leniniste – a spus – înseamnă că trebuie revizuite și relațiile noastre vizavi de intelectualitate. În continuare a vorbit despre strânsa relație dintre practică și știință. Polemizând cu expunerea de mai înainte a lui János Varga, care printre altele vede greșelile din domeniul științei istorice în faptul că ele au introdus atmosfera prezentului în secolele trecute, Mód a afirmat că trebuie să fim de acord cu această concepție. Noi explorăm istoria și evenimentele din secolele trecute tocmai pentru a însuși morală pentru prezent. Problema nu era că priveam trecutul din punctul de vedere al prezentului, ci faptul că îl priveam unilateral. Nu l-am văzut decât prin prisma unor evenimente luate din context și din punctul de vedere al acțiunii persoanelor existente în el. Istoriografia noastră – a spus – este în criză și stă în fața unei răspântii. Nu putem merge mai departe pe drumul pe care am venit până aici, iar metodele noastre trebuie revizuite radical.

În partea următoare a discursului său a polemizat cu anumite teze din expunerea tovarășei Andics, mai cu seamă cu acelea în care tovarășa Andics a vorbit despre activitatea de astăzi a vechilor istorici burghezi (rolul lui Domokos Kosári).

După aceea a vorbit despre latura evaluativă a unor evenimente de istorie maghiară. În ultimii ani s-a spus foarte puțin despre rolul lui Lajos Batthyány[18] și despre activitatea lui István Széchenyi[19] și în general despre activitatea sa publică în perioada de dinaintea revoluției. „Marile personalități ale istoriei nu pot fi catalogate pur și simplu trădători sau revoluționari – a spus. Noi l-am condamnat pe Batthyány, l-am numit în mod unilateral oportunist și conformist și am neglijat simplul fapt, că dacă într-adevăr ar fi fost așa, atunci după reprimarea revoluției nu l-ar fi executat. Am apreciat la fel de greșit și rolul lui Széchenyi, reducând în mod nemotivat prea mult rolul lui pe lângă cel al lui Kossuth și tovarășii lui”.

După aceea a vorbit despre problema responsabilității față de greșelile comise. „Lezarea democrației partidului și a legalității nu este pur și simplu o greșală, acestea sunt crime comise față de partid și popor. Greșelile nu trebuie explicate, ci înlăturate prin muncă perseverentă, iar vina trebuie trasă la răspundere. Doar unele forme și fenomene ale dogmatismului nu pot fi declarate crime, însă ele pot deveni crime dacă le transformăm în direcții și tendințe”.

Tovarășa Andics în discursul ei a greșit măsura corectă. Desigur, este nevoie de înnoire și de corectare radicală. „Sper că în această problemă va fi de acord cu noi și tovarășa Andics. Se va convinge că este vorba de un dușman presupus. Nu toate sunt urmările cultului personalității staliniste, există și responsabilitate personală”. În partea următoare a discursului său a vorbit despre cele mai importante sarcini ale istoriografiei și cercetării istorice. Cea mai importantă condiție fundamentală a istoriografiei noastre este – după cum a spus – desființarea dogmatismului și a sectarianismului. „În esență, cel mai important lucru este să fim de acord, iar modul și modalitatea de exprimare o vom găsi mai ușor. Poate că vechea noastră intelectualitate nu a înțeles frazeologia noastră, nu i-a plăcut asta niciodată și noi nici nu așteptăm așa ceva din partea ei. Important este să fim de acord în esență”.

După aceea a vorbit despre evaluarea istoriei noastre contemporane. A fost de acord cu Szigeti, că istoria partidului nu este pur și simplu suma hotărârilor de partid. O astfel de înțelegere a istoriei partidului înseamnă renunțarea la multe lucruri. Nu am arătat viața de zi cu zi a oamenilor simpli și a luptei lor. Astfel am simplificat istoria partidului. Istoria partidului trebuie redactată de jos și de sus în mod colectiv și concomitent.

Apoi s-a vorbit despre cazul Ferenc Rózsa[20]. Trebuie recunoscut, a spus Aladár Mód, că Rózsa a fost un comunist cinstit, conștiincios, fidel partidului până la sfârșitul vieții sale. Respectul pentru amintirea sa nu justifică însă atitudinea de a tăinui faptul că în anumite probleme avea un punct de vedere sectarian. Astfel, de exemplu, pe tovarășii care lucrau în jurul lui i-a îndemnat să întrerupă toate relațiile cu Rezi, unul dintre membrii CC, pe care l-a acuzat de fracționism, deoarece nu a înțeles importanța mișcării de independență. Mód, care în acest timp a fost la închisoare împreună cu Ferenc Rózsa, în urma indicațiilor lui, dar împotriva convingerilor sale personale, a întrerupt relațiile cu Rezi. „De atunci am meditat mult asupra acestui lucru, însă am ajuns din ce în ce mai mult la convingerea neclintită că a fost greșit să accept argumentarea lui Rózsa, fără a mă gândi”.

În continuare, Aladár Mód a vorbit despre formarea cultului personalității. Trebuie făcută o deosebire între cultul personalității în sens burghez și între cel pe

care l-am văzut în vechiul regim. În societatea burgheză există cultul personalității, însă acesta se formează întotdeauna doar în jurul unui reprezentant al unei anumite părți din societate și alte grupuri sociale au posibilitatea de a ataca acest cult al personalității. În societatea noastră, când puterea este în totalitate în mâna poporului muncitor și când, așadar, alte grupuri ale puterii nu au posibilitatea de a înfrânge acest cult, este deosebit de important ca însuși partidul, întreaga societate să creeze condițiile în care cultul personalității dispăre. Aladár Mód și-a terminat expunerea cu o poezie a lui Petőfi: „Dacă poporul va birui în poezie, va birui și în politică (Intervenție din sală: în poezie a biruit deja). Eu la acestea aș vrea să mai adaug doar atât: dacă marxismul va fi biruitor în știință, va birui și în practica poporului nostru”.

Următorul discurs a fost a lui Dezső Nemes[21]. În expunerea sa s-a ocupat pe de o parte de sarcinile istoriografiei și ale cercetării, pe de altă parte a indicat unele situații problematice ale cercetării istoriei partidului. În actuala situație internațională – a spus –, când partidele socialiste capătă un rol deosebit, este foarte important să clarificăm rolul democrației socialiste în mișcarea muncitorească, ca toată lumea să vadă clar: apropierea partidelor comuniste de partidele social-democrate nu înseamnă reformism. Știința istorică marxistă a obținut deja și la noi serioase rezultate, iar acestea nu trebuie subestimate, la multe dintre probleme însă nu are încă răspuns. Astfel, de exemplu, încă trebuie clarificat în mod serios rolul claselor de mijloc și al intelectualității. În continuare a vorbit despre hotărârile de partid din anii 1931 și 1936. „După părerea mea – a spus – ar trebui abrogată hotărârea de partid din anul 1936, deoarece aceasta a evaluat greșit situația internațională de atunci, la fel și sarcinile partidului. Corectitudinea hotărârilor de partid de mai demult trebuie revizuită în mod curajos, fără a ține cont că ele s-au născut la inițiativa Cominternului”.

În continuare, pe marginea unor luări de cuvânt, care au obiectat faptul că tovarășul Révai nu ia parte la clarificarea problemelor de istorie, cu toate că și înaintea eliberării a clarificat numeroase probleme în lucrări și studii valoroase, Dezső Nemes nu a fost de acord cu astfel de afirmații ale unor vorbitori: „Tovarășul Révai nu aparține trecutului, precum afirmă unii, este aici, în prezent”.

După Nemes Dezső a luat cuvântul Laszlo Zsigmond[22]. În dezbaterile de față consideră ca cel mai important rezultat faptul că oamenii spun adevărul, fără să țină cont de rang sau autoritate. A atras atenția asupra neclarității mai multor evenimente istorice. De exemplu, problemele care au de a face cu evaluarea celui de-al II-lea război mondial, prezentarea unilaterală a coaliției de după 1945, greșelile de politică externă ale lui Stalin etc. A criticat propria carte despre politica externă maghiară, în care a tratat multe evenimente unilateral, printre altele a scris lucruri neadevărate și despre Rajk[23]. După aceea a vorbit despre mișcarea muncitorească maghiară și internaționalismul proletar. Istoricii și cercetătorii maghiari – a spus – au preluat în general fără critică și au elogiat tot ce au creat istoricii sovietici și în general ceea ce a fost în Uniunea Sovietică. „Internaționalismul proletar nu poate însemna închinare în fața mișcării muncitorești a țării, care se găsește în fruntea progresului internațional”. Cu faptul că am ridicat în slăvi fără nici o critică Uniunea Sovietică nu am ajutat nici această țară, nici pe noi.

În continuare s-a ocupat de lipsurile învățământului universitar și de rolul tovarășei Andics. Este foarte greșit faptul – a spus – că toate funcțiile de conducere în domeniul istoriei sunt în mâna tovarășei Andics, așadar este într-o situație de monopol atât pe linie de partid, cât și de stat. Deoarece datorită funcției ei de par-

tid îi aparține și știința istorică, adică „Andics ca funcționar de partid îl controlează pe Andics istoric”. De-a lungul anilor, din vina tovarășei Andics, în diferitele instituții de istorie (comisia generală de istorie, revista „Századok”[24] etc) s-a înrădăcinat practica de atrofiere a dezbaterilor, deoarece tovarășa Andics nu suporta păreri contrare. Istoricii erau aleși, schimbați după bunul ei plac, s-a întâmplat ca istoricii medievali de înaltă calificare să fie de pe o zi pe alta trecuți la istoria democrațiilor populare. După aceasta a vorbit despre rolul și sarcinile științelor sociale. Din păcate – a zis – directivele cincinalului nu se ocupă de dezvoltarea științelor sociale, decât în patru-cinci rânduri, și nu afirmă în nici un fel ceea ce dorim să realizăm în domeniul științelor istorice. O lipsă gravă reprezintă și faptul că la noi nu există persoane care să aibă cunoștințe solide referitoare la operele lui Marx, Engels și Lenin. Operele acestea nu sunt analizate din punct de vedere științific și nu mai există un atât de bun cunoscător al lor, cum era Ernő Czóbel, trecut în neființă nu demult[25]. În acest domeniu, așadar, sunt încă lucruri serioase de făcut. Apoi a vorbit despre legătura dintre tovarășa Andics și cercetarea istorică maghiară. După 1945, în jurul tovarășei Andics s-a format un grup de istorici marxiști, puțini la număr, dar instruiți, care pe ea au considerat-o model. Din păcate, după 1945 tovarășa Andics „s-a rupt de practica revoluționară, de viață, și nu a mai rămas altceva pentru ea decât ciomagul și măsurile administrative”.

După László Zsigmond a luat cuvântul István Szűcs. În discursul său s-a ocupat de problemele istoriografiei. La noi, istoricii și istoriografii – a spus – nu au o atât de largă tabără a cititorilor, precum s-a format în jurul istoricilor burghezi de mai demult. Astfel, situația este că operele istoricilor sunt citite în cea mai mare parte de înșiși istoricii, ceea ce înseamnă că raza de acțiune a istoriei se restrânge, se rupe de viața vie. Dintre sarcinile care așteaptă o rezolvare din partea cercetării istorice a accentuat problema țărănimii. În cărțile de istorie situația țărănimii a fost greșit caracterizată pentru secolele trecute. După cărțile de istorie, situația țărănimii în feudalism a fost deja cât se poate de rea, iar în perioada capitalistă s-a mai înrăutățit, ceea ce este absurd. În legătură cu conducătorii evenimentelor istorice de dinainte am susținut prea des și de prea multe ori „limitele” noastre (de exemplu Széchenyi). De prea multe ori am vorbit despre ce n-au făcut, despre ce ar fi trebuit să facă și doar rar am observat ce fel de posibilități le-a oferit de fapt epoca în care au trăit.

Următorul vorbitor a fost László I. Tóth, profesor șef de catedră, s-a ocupat în special cu situația predării istoriei la Universitate. Situația învățământului nostru universitar la catedra de istorie este deosebit de nefavorabilă. Învățământul universitar din trecut a avut un rol dublu: pe de o parte însuși învățământul, educația, pe de altă parte Universitatea era în același timp și un for științific de cercetare. După anul 1945, în învățământul nostru universitar caracterul științific a fost trecut pe al doilea plan. Acest lucru, într-o vreme când era vorba ca noii intelectuali să fie instruiți din rândul muncitorimii și al țărănimii, era corect și motivat, însă astăzi este mai mult un factor de frânăre. La Universități trebuie acum într-adevăr renunțat la metodele din sistemul preuniversitar și trebuie introdus sistemul facultativ în ceea ce privește prezența la ore. Este o greșală și faptul că anumite facultăți de istorie nu au publicații științifice. Lectorii catedrelor de istorie sunt supraîncărcați, prelegerile ocupă tot timpul lor, astfel nu au timp pentru munca științifică de sine stătătoare. De aceea, „trebuie scoase urgent cătușele de pe mâinile istoriei”.

Următorul vorbitor a fost András Siklós, asistent universitar. S-a ocupat de asemenea mai întâi de problemele istoriei și ale istoriografiei partidului. A criticat

lucrările, studiile de mai demult ale lui László Réti, deoarece în ele multe probleme erau tratate unilateral, tendențios. Istoriografia noastră nu o dată a falsificat și evenimentele istorice. De exemplu, despre manifestarea desfășurată în anul 1931 la târgul de la Pacsa am scris că acolo țărâtimea și proletarii agricoli șomeri s-au confruntat cu jandarmeria, cu toate că din documentele care se află în posesia noastră reiese că victimele ciocnirilor au fost cu toții țărani înstăriți, iar conflictul în sine s-a petrecut în cu totul altă atmosferă și în cu totul alte condiții. Am simplificat și problema social-democrației, mai ales în perioada de dinaintea războiului mondial din 1914 și în perioada interbelică. Trebuie văzut rolul aripii de stânga a partidului social-democrat și prezentat în mod real, conform adevărului. Mai cu seamă în ceea ce privește elucidarea asupra persoanei și rolului lui Ervin Szabó[26] avem încă mari datorii. Ervin Szabó, în anii 1904-1905, are o serioasă poziție de conducere în partidul social-democrat și mișcarea muncitorească. Luările lui de cuvânt și lucrările sale din acea perioadă dovedesc că a avut un rol pozitiv în dezvoltarea mișcării muncitorești maghiare. Cu toate acestea, noi am accentuat unilateral doar greșelile și limitele ideologiei sale. De aceea, în viitor va trebui arătat fără rețineri rolul pozitiv – împreună cu greșelile de mai târziu – pe care l-a avut în mișcarea muncitorească de dinaintea războiului mondial. Multe putem învăța și în acest caz de la Lenin, care a apreciat foarte pozitiv rolul lui Kautsky[27], deși acesta, mai târziu s-a îndepărtat de mișcarea muncitorească.

După aceea a luat cuvântul László Réti, directorul Institutului Mișcării Muncitorești. A fost de acord cu unii antevorbitori referitor la faptul că, într-adevăr, istoria partidului nu poate fi scrisă pur și simplu în urma hotărârilor de partid. Situația este însă că hotărârile de partid de dinaintea anului 1945 aproape că nu se mai găsesc, așadar nu există posibilitatea obiectivă de a explica istoria partidului din perioada interbelică pe baza lor. Revenind la cuvintele tovarășului Mód, expuse pe marginea disputei Rózsa-Rezi, a afirmat: din situația partidului în legalitate rezultă că vederile fracționiste trebuie izolate fără milă și trebuie manifestată o accentuată vigilență împotriva celor ce au asemenea păreri, mai ales atunci când trebuie să presupunem că persoana cu opiniile greșite este informatorul poliției. Despre problema Ervin Szabó a spus că el în fapt n-a fost social-democrat, s-a îndepărtat de partid și a avut opinii anarho-sindicaliste. În continuare a vorbit despre sarcinile pe care le are istoriografia partidului. Am neglijat – a spus – dezvăluirea problemelor mișcării muncitorești de dinaintea primului război mondial, neglijând astfel și reala evaluare a rolului social-democrației de stânga. Faptul că partidul social-democrat a fost legal în perioada interbelică, noi l-am crezut posibil doar din cauză că toată conducerea partidului a fost formată din trădători. Acest lucru nu este adevărat. Am „depersonalizat” istoria partidului, n-am arătat conducătorii și membrii cinstiți. Mai există o serie de probleme nerezolvate și în ceea ce privește aprecierea formei de republică. Nu am arătat suficient care a fost deosebirea între Republica din Ungaria față de formele Republicii Sovietelor, sub ce formă însemna căutare de drumuri potrivite condițiilor maghiare proprii. Am apreciat greșit rolul lui Béla Kun[28]. L-am considerat trădător, iar greșelile și scăpările sale le-am declarat crime. Am exagerat foarte mult referitor la rolul pe care l-a avut tovarășul Rákosi în Republica Sfaturilor[29], în același timp am subestimat rolul celorlalți conducători, ori tocmai pentru că i-am stigmatizat ca trădători, pur și simplu nici nu am mai putut scrie adevărul despre ei. Cu toate că, fără îndoială, tovarășul Rákosi a luat parte la acțiunile descrise în legătură cu numele lui, totuși rămâne o realitate faptul că a jucat un rol secundar în Republică și

că au fost alții care au avut un rol mult mai important. Din istoriografia noastră însă a reieșit de parcă el ar fi fost supremul conducător al Republicii Sfaturilor.

N-am prezentat conform adevărului, în perioada Republicii, rolul social-democrației de stânga. Am exagerat și în privința greșelilor săvârșite în legătură cu problema agrară. Astăzi avem deja documente care se referă la faptul că Republica a dat pământ țăranilor. De asemenea, am apreciat greșit multe alte probleme legate de evenimentele de după 1918. Nu ne-am ocupat cu lupta din interiorul partidului social-democrat. Am descris partidul social-democrat de parcă acesta ar fi fost în totalitate oportunist și ar fi colaborat cu regimul. Pe social-democrați, în realitate cinstiți, i-am numit falși-democrați de stânga. Suntem datori și cu aprecierea reală a rolului îndeplinit de Partidul Păcii. Rolul său l-am subapreciat, iar conducătorii săi au fost fără excepție considerați trădători. În acest context trebuie analizat radical acel rol pozitiv pe care l-a avut Endre Bajcsi-Zsilinszki[30] în lupta pentru independență.

La sfârșitul prelegerii sale, László Réti a vorbit despre cele mai importante sarcini pe care le are istoriografia partidului. Acestea sunt următoarele: clarificarea evenimentelor din 1917/19 și prezentarea lor conform realității, clarificarea problemelor fundamentale ale istoriei partidului, redactarea încă în acest an a unui manual provizoriu de istorie a partidului, iar până în 1960 elaborarea unei istorii definitive a partidului, de terminat publicarea documentelor mișcării muncitorești maghiare, prevăzute în 14 volume.

Următorul vorbitor a fost János Molnár[31], referentul Școlii de Partid. În prelegerea sa s-a ocupat de istoriografie. Critica lucrărilor istorice – a spus – în anii trecuți era slabă și superficială. În cele mai multe cazuri au fost însărcinații cu redactarea lor istoricii tineri, începători. Astfel, critica istorică a evoluat foarte puțin în anii care au trecut. Este o sarcină importantă prelucrarea istoriografiei maghiare. În cadrul ei trebuie să ne ocupăm în mod merituos și de istoriografia burgheză.

După János Molnár a luat cuvântul Sándor Györffy, șeful de secție al Institutului de Istorie a Partidului. În introducere s-a ocupat cu discursul tovarășei Andics și a spus că nu putem fi de acord cu tonul, esența conținutului de idei al acestuia. Și el împărtășește opinia că aici nu este vorba doar de corectarea unor simple erori sau greșeli, ci trebuie să se vorbească despre revizuirea principiilor fundamentale, despre renașterea leninismului. Prin faptul că aceste discuții au loc, că aici toată lumea își poate spune liber părerea, dar și prin faptul că de exemplu Aladár Tamás, primul secretar al Uniunii Scriitorilor[32], a fost demis din funcție de către Conducerea Centrală la cererea scriitorilor, se manifestă spiritul Congresului al XX-lea. În următoarea parte a discursului său s-a ocupat de unele probleme ale istoriei partidului. A vorbit despre nevoia de a revizui hotărârea partidului din 1936 (care i-a acuzat de exemplu pe József Révai și László Rudas[33] de sectarianism și oportunism), despre așa-zisul caz Blum[34] și despre problema Attila József. După evenimentele din Germania din anul 1933, Attila József, într-unul dintre articolele sale, a încercat să tragă concluzii adecvate referitoare la evenimentele din Germania, din punctul de vedere al strategiei de partid. Împreună cu László Rudas și József Révai, care au cerut schimbarea strategiei de partid, Attila József a luat și el atitudine referitor la a face totul în vederea înființării unui front național pe baze largi. Aceste opinii ale lui László Rudas erau tăios criticate de Conducerea Centrală de atunci, iar el a fost obligat să-și retragă în public tezele. Attila József a avut parte de un tratament și mai aspru. În organul de presă de atunci al partidului, János Téglás, membru al CC, l-a numit deschis trădător, social-fascist

și oportunist. Nu s-au găsit documentele care ar dovedi că Attila József ar fi fost exclus din partid pe motivul „sectarianismului și oportunismului”, dar fără îndoială articolul-Téglás a contribuit în mare măsură la faptul că Attila József, în ultimii ani de viață, s-a îndepărtat de partid.

Dezbaterea a fost încheiată de Mód Aladár.

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-27/b-005499-1956, f.3-15*)

* Sub forma unei sinteze, dezbaterea a fost prezentată în revista „Századok”, an 90, 1956, 3 noiembrie, p.425-440. Textul complet a apărut în *A Petőfi kór vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján. III. Történeztvita*, ed. András Hegedűs și János Rainer, Budapest, Kelenföld Kiadó-ELTE, 1990.

[1] În 1953 s-au petrecut mai multe evenimente cu semnificație majoră prin consecințele lor: moartea lui I.V. Stalin la 5 martie; stalinistul Mátyás Rákosi este înlocuit cu Imre Nagy în funcția de prim-ministru de către Adunarea Națională (3-4 iulie); sunt reluate relațiile diplomatice cu Iugoslavia, la nivel de ambasadă (31 august). Imre Nagy a inițiat o serie de reforme ce vizau îmbunătățirea standardului de viață, descentralizarea administrației, încetarea colectivizării, liberalizarea educației, toleranța religioasă etc. Datorită politicii sale, a fost schimbat din funcție în aprilie 1955, fiind acuzat de „deviaționism de dreapta”.

[2] Este vorba de Congresul al XX-lea al PCUS, desfășurat la Moscova între 14-25 februarie 1956. Cu acest prilej, N. Hrușciov a prezentat faimosul Raport secret în ultima noapte a lucrărilor, doar în fața delegaților sovietici, prin care era condamnat cultul personalității lui Stalin, fiind demascate crimele comise de acesta, și se proclama revenirea la principiile marxist-leniniste. În România a apărut un volum ce reunea o parte a materialelor prezentate, intitulat *Congresul al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Rapoarte, cuvântări, rezoluții, hotărâri*, București, Editura de stat pentru literatură politică, 1956. Vezi Dan Cătănuș, *Ecouri ale Raportului Hrușciov din 1956 în Ministerul Afacerilor Interne*, în „Arhivele totalitarismului”, VII, 1999, nr. 1-2, p.124-128; Tatiana Pokvailova, 1956. *Congresul al XX-lea al PCUS și conflictele politice din țările socialiste din Europa de Est (Noi documente și probleme ale istoriografiei ruse contemporane)*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmației, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.61-69.

[3] László Lukács era coautor la *A magyar nép története. Rövid áttekintés* [Istoria poporului maghiar. Scurtă privire] (3 vol., Budapesta, 1953) și *Kossuth Lajos* (Budapesta, 1952), publicând totodată mai multe studii asupra Revoluției de la 1848, îndeosebi despre emigrația unor participanți la aceasta.

[4] János Kalmár (1899-1977) a publicat mai multe studii de istorie a maghiarilor în secolele XV-XVII.

[5] „Szabad Nép” (Poporul liber), cotidian politic al Partidului Comunist Maghiar încă din perioada de ilegalitate. După 1945, redactor șef a fost József Révai. Din 1956 apare sub numele de „Népszabadság” (Libertatea poporului).

[6] Ferenc Sántha (n. 1927), scriitor, originar din Brașov, absolvent al Liceului unitarian din Cluj și apoi student al Universității din Debrecen. Stabilizat la Budapesta, devine cercetător la Institutul de literatură, angajându-se în mișcarea progresistă a intelectualilor, motiv pentru care va fi arestat și închis. Este autorul unor cărți precum: *Téli virágzás* [Înflorire de iarnă] (1956), *Farkasok a küszöbön* [Lupi pe pragul ușii] (1961), *Az ötödik pecsét* [Ștampila a cincea] (1963), *Az áruló* [Turnătorul] (1966) ș.a.

[7] Attila József (1905-1937), unul din cei mai însemnați poeți maghiari ai secolului XX. Parțial a urmat studii universitare la Szeged, Viena (unde a cunoscut mai mulți emigranți maghiari stabiliți aici după căderea Republicii Comunelor, printre care și pe György Lukács), Paris și Budapesta. Membru al Partidului Comunist din Ungaria, din 1930, fondator al poeziei „realiste”. În 1932, împreună cu alți scriitori maghiari publică o broșură prin care se protestează contra executării a doi importanți lideri ai Partidului Comunist, Imre Sallai și Sándor Fürst. Din martie 1936 a fost redactor la revista literară de stânga „Szép Szó”.

[8] János Varga (n. 1927), istoric, din 1978 devine directorul general al Arhivelor Naționale din Ungaria. Din lucrările sale se cunosc menționate: *A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban*

[Obținerea eliberării iobagilor în 1848] (1971), *Deák és az első magyar polgári büntetőrendszer* [Deák și primul sistem juridic civil maghiar] (1980), *Mege és haladás a reformkor derekán* [Judet și progres la mijlocul epocii reformelor] (1981) ș.a.

[9] István Dömötör (1882-1961), jurnalist, între 1914-1919 colaborator la publicațiile „Művészet” și „Új Idők”, pentru ca după căderea Republicii Sfaturilor să lucreze la presa de dreapta („Virtadat”, „Magyarság”, „Nemzeti Újság” ș.a.). După 1945 publică din nou la „Új Idők” (până în 1950), fiind interesat îndeosebi de artă și relațiile internaționale.

[10] Domokos Kosári (n. 1913), istoric, între 1951-1956 fiind doar bibliotecar. În anul 1956 a fost foarte activ în cadrul Cercului „Petőfi”, în 1958 fiind condamnat la patru ani de închisoare, însă eliberat după doi ani în urma decretului de amnistie din 1960. Devine cercetător la Institutul de istorie din Budapesta, iar în 1982 este ales membru corespondent al Academiei Ungare de Științe. Este autorul mai multor valoroase lucrări de istorie, precum: *Újjáépítés és polgárosodás, 1711-1867* [Reconstrucție și îmburghezire] (1990).

[11] Erzsébet Andics (1902-1986), absolventă a Universității din Viena, membră a Partidului Comunist din 1921. Arestată și condamnată la 15 ani de închisoare, în 1922 i se permite să se stabilească în URSS, unde va fi lector la Universitatea „Lomonosov”. Revenită la Budapesta în 1945, devine membru al CC al PCU (până în 1956), profesor la Academia de Științe Economice (1948-1950) și apoi la Universitatea „Eötvös Loránd” (1950-1962), ca șef al catedrei de istorie modernă. Din 1946 era și director al Școlii Superioare de Partid, în 1949 fiind aleasă membru corespondent al Academiei Ungare de Științe, iar din 1950 membru activ. Erzsébet Andics a fost unul din cei mai influenți istorici maghiari între anii 1949-1955, care a părăsit țara cu ocazia revoluției de la Budapesta din 1956, stabilindu-se în Uniunea Sovietică împreună cu soțul ei, Andor Berei (șeful biroului planificării de stat între 1954-1956). Aici s-a ocupat de cercetarea relațiilor diplomatice ruso-habsburgice în vremea revoluției de la 1848, publicând volumul *A Habsburgok és Romanovok Szövetsége. Az 1849. évi cári intervenció diplomáciai előtörténete* [Alianța dintre Habsburgi și Romanovi. Preistoria diplomației intervenției țariste în Ungaria în 1849], Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961. Cartea era destinată să răspundă dezbatărilor din „Cercul Petőffi”, o societate a intelectualilor marxști, din vara lui 1956, dezbateri în cadrul cărora Andics a fost acuzată pentru imitarea fără discernământ a modelelor sovietice de cercetare istorică.

[12] József Szigeti (n. 1921), profesor de filozofie, de formație marxist-leninistă, cunoscut pentru studiile sale din tinerețe asupra lui Diderot și Kierkegaard. După război, a fost unul din studenții repede remarcați ai lui György Lukács, reîntors din exilul său moscovit. Când Lukács a intrat în disgrația partidului, în 1949, Szigeti s-a înscris pe linia oficială, rupând relațiile cu fostul profesor. În vara anului 1956, Szigeti s-a reapropiat de Lukács printr-o declarație publică de admirație față de cel din urmă.

[13] József Révai (1898-1959), om politic și publicist, cu studii universitare la Viena și Berlin. Ca autor de studii literare și poezii, din 1917 colaborează la revistele „Ma” și „Tett” ale lui Lajos Kassák. În noiembrie 1918 participă la ședința de fondare a Partidului Comunist Maghiar, apoi lucrează la „Vörös Újság”. În perioada Comunei din Budapesta este membru al Consiliului Militar și Muncitoresc central. După înfrângere, emigrează la Viena, unde își continuă activitatea publicistică prin diverse reviste comuniste de acolo. La Congresul I al PCU (Viena, 1925) este ales secretar general. Revenit în Ungaria, la 31 decembrie 1930 este arestat și condamnat la 3 ani și jumătate. În închisoare scrie studiile *Szabó Ervin helye a magyar munkásmozgalomban* [Locul lui Ervin Szabó în mișcarea muncitorească maghiară] și *Marx és a magyar forradalom* [Marx și revoluția maghiară]. În ianuarie 1934 emigrează în URSS, de unde revine abia la 7 noiembrie 1944. Din aprilie 1945 conduce Secția de presă și propagandă a CC al PCU, iar între 1945-1950 este redactor șef la „Szabad Nép”. Urcă în ierarhia de partid, între 3 iulie 1953-26 noiembrie 1958 fiind vicepreședinte al Consiliului Prezidențial, iar pentru o scurtă perioadă ocupându-se ca redactor șef și de „Társadalmi Szemle” (1953-1954). La 23 octombrie 1956, împreună cu István Friss, încearcă să controleze activitatea de la „Szabad Nép”, dar fără rezultat, fugind apoi la Moscova. În martie 1957 revine în Ungaria, din noiembrie 1958 devenind membru al Consiliului Prezidențial, funcție ocupată până la moarte. În ultimii ani de viață s-a ocupat cu cercetarea vieții și operei lui Attila József.

[14] István Kató a fost fără o activitate istoriografică notabilă, fiind autorul câtorva articole despre sfârșitul sec. XVIII și anul 1918.

[15] Este vorba de lucrarea lui László Réti (n. 1908), arhivist și istoric, membru al Partidului Social Democrat între 1925-1928, înscris apoi în Partidul Comunist. În perioada interbelică a fost deținut politic (1931-1934), după care pleacă în URSS. Revenit în țară, în 1942 este din

nou condamnat la cinci ani de închisoare. După război devine membru al CC al PCU, între 1948-1956 este directorul Institutului de istoria PCU, iar apoi doar cercetător. În afara lucrării menționate în documentul de față, Réti a mai publicat *Lenin és a magyar munkásmozgalom* [Lenin și mișcarea muncitorească maghiară] și *Így látta az ellenség* [Așa a văzut dușmanul].

[16] Péter Hanák (1921-1997), istoric maghiar, specialist al istoriei monarhiei habsburgice și al Europei Centrale, membru corespondent al Academiei Ungare de Științe (din 1990). Profesor la mai multe universități americane și europene (Columbia, Yale – 1971; Columbia, Rutgers – 1976; Viena – 1986, Bielefeld – 1988/9), iar după 1992 va preda la nou înființata Universitate Central Europeană din Budapesta (1992-1997). Autor al unor lucrări precum: *The Hungarian Revolution of 1848 and the Habsburg-Monarchy* (1948), *Historical Problems of the Age of Austro-Hungarian Industry* (1964), *The Jewish Question, Assimilation and Antisemitism in 20th century Hungary* (1984), *The Garden and the Workshop: Comparative History of the Cultural Life of Vienna and Budapest* (1990) etc.

[17] Aladár Mód (1908-1973, numele de familie fiind Oszkó), istoric, absolvent al facultății de filozofie din Budapesta. În 1932 devine membru al Partidului Comunist, publicând în presa de stânga „Gondolat”, „Népszava”, „Szabad Szó” ș.a.). În 1932 este arestat vreme de patru luni pentru că a răspândit manifeste, fiind din nou întemnițat în 1941. Va fi eliberat abia în decembrie 1944, servind ca om de legătură între grupurile de partizani. După 1945 ajunge secretar al Comitetului Economic al PCU, colaborează la „Szabad Nép”, în anul următor este numit redactor șef la „Társadalmi Szemle”, iar din 1947 va conduce secția de propagandă și agitație a CC al PCU. Din 1954 va fi șeful catedrei de socialism științific de la Universitatea „Eötvös Loránd” din Budapesta. Este remarcabil faptul că a oferit un nou tip de abordare în cercetarea Revoluției de la 1848-1849, publicând totodată lucrări semnificative despre problematica receptării de către Marx a istoriei Ungariei, nelăsând deoparte studiile asupra mișcării muncitorești.

[18] Lajos Batthyány (1807-1849) fusese președintele Consiliului de Miniștri în timpul Revoluției de la 1848, ulterior împușcat de habsburgi. În anul următor acestor dezbateri, va apare lucrarea lui István Hajnal, *A Batthyány-kormány külpolitikája* [Politica externă a guvernului Batthyány] (Budapesta, Edit. Academiei, 1957, 132 p.).

[19] István Széchenyi (1791-1860), figură emblematică a perioadei reformelor din Ungaria, reprezentantul liberalismului nobiliar maghiar, care o mare parte din averea lui personală a pus-o în slujba concetățenilor săi. De numele lui se leagă fondarea Academiei Ungare de Științe (1825), realizarea rețelei feroviare, regularizarea cursurilor de apă, navigația fluvială, construirea unuia din podurile ce leagă Buda de Pesta (Lánchíd) etc.

[20] Ferenc Rózsa (1906-1942), arhitect, cu studii de politehnică la Karlsruhe și Dresda. În anii studenției de la Dresda este unul din organizatorii și conducătorii Uniunii Studenților Socialiști, publicând în acea vreme o serie de articole prin care demască primejdia nazismului. La finele lui 1931 revine în Ungaria și activează în ilegalitate ca membru al Partidului Comunist. Este arestat la 1 iunie 1942 și torturat până își pierde viața.

[21] Dezső Nemes (1908-1985), istoric, însă în tinerețe având meseria de tapițer. Încă din 1926 devine membru al Partidului Comunist, este arestat, pentru ca în 1931 să meargă în URSS, unde va urma cursurile Școlii internaționale „Lenin”. În 1933 revine în Ungaria, devenind secretarul CC al PCU, însă peste numai doi ani se reîntoarce la Moscova, unde va lucra ca muncitor într-o fabrică de mobilă. Între 1939-1943 urmează cursurile facultății de istorie din cadrul Universității „Lomonosov”, după absolvire devenind instructor în lagărele de prizonieri maghiari din URSS. După război revine în Ungaria, fiind secretarul Comisiei Sindicale (1945-1948), membru în colectivul de redacție al publicației „Tartós béke” (1948-1950), redactor la Editura Szikra (1953-1956), iar apoi – până în 1961 – redactor șef la „Népszabadság”. După înăbușirea Revoluției ungare, devine unul din cei mai înalți lideri ai Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar, între 1965-1966 fiind director al Institutului de Istoria Partidului, membru și apoi rector al Școlii Superioare Politice al PMSM (1966-1977), pentru ca ulterior să revină la conducerea lui „Népszabadság”. Ca istoric s-a ocupat îndeosebi de mișcarea muncitorească maghiară și internațională, în 1958 fiind ales membru corespondent al Academiei Ungare de Științe, iar activ din 1964.

[22] László Zsigmond (n. 1907, cu numele de Weisz), istoric, absolvent al Universității din Pécs, cercetător la Institutul de istorie, apoi profesor la Universitatea din Budapesta, membru al Academiei Ungare de Științe. Autor al unor volume precum *A II. Világháború előzményei* [Premisele celui de-al II-lea război mondial] (1950), *Franciaország, 1789-1968* [Franța] (1969), *Saint-Simon* (1976) ș.a.

[23] László Rajk (1909-1949), ministru de Interne în guvernul prezidat de Ferenc Nagy, în septembrie 1949 fiind condamnat la moarte și executat pentru spionaj în favoarea „imperialiștilor” și „titoism”. La 6 octombrie 1956 a fost oarecum reabilitat și reînhumat în cimitirul Kerepesi din Budapesta.

[24] „Századok”, A magyar történelemi társulat folyóirata [„Secole”. Revista Societății Maghiare de Istorie] – publicație fondată în 1867.

[25] Ernő Czóbel (1886-1953), profesor, istoric literar și de partid, intrat în mișcarea muncitorească încă de pe băncile liceului. A avut o activitate gazetărească notabilă, publicând în „Munka Szemléje”, „Szocializmus” și „Huszadik Század”, iar în 1919 participă activ la instaurarea și apărarea Republicii Sfaturilor, pentru scurtă vreme fiind ambasador la Viena. În august 1919 este arestat, pentru ca în 1922, în urma unui schimb de prizonieri, să ajungă în URSS, unde va lucra la Institutul „Marx-Engels-Lenin”. Aici participă activ la reeditarea și popularizarea operelor lui Marx și Engels, afirmându-se ca un bun specialist în biografia acestora. Nu scapă însă de prigoana stalinistă, fiind internat vreme de nouă ani într-un lagăr de muncă. Eliberat în 1945, revine în Ungaria, unde va preda la Universitate și va coordona în cadrul Editurii Szikra apariția în limba maghiară a clasicilor marxism-leninismului. La un deceniu de la moartea sa se va publica *Czóbel Ernő válogatott írásai* [Scrierile alese ale lui Czóbel Ernő] (ed. Zoltán Lissauer, Budapest, 1963, 467 p.).

[26] Ervin Szabó (1877-1918), sociolog, cu studii de drept la Budapesta și Viena. Încă din anii studenției se remarcă pentru lucrările lui valoroase de statistică și biblioteconomie, ulterior fiind angajat mai mulți ani ca bibliotecar. S-a implicat totodată în mișcarea muncitorească, atât în plan teoretic, cât și practic. Ca membru al Partidului Social-Democrat încă din 1900, este colaborator permanent al lui „Népszava” și redactor al Calendarului editat de acest organ de presă. Publică mai multe articole și în „Mouvement Socialiste”, întreține legături strânse cu marile figuri ale mișcării socialiste europene, editează două volume de *Scrieri alese* din Marx și Engels (1905, 1909), punând astfel bazele literaturii marxiste în limba maghiară. Deși foarte bolnav, în anii primei conflagrații mondiale a fost deosebit de activ în cadrul mișcării antirăzboinice. Ervin Szabó este și autorul unei importante lucrări asupra Revoluției din 1848-1849.

[27] Karl Kautsky (1854-1938), om politic german, teoretician al socialismului, care a luat legătura cu Marx și Engels încă din anii când își făcea studiile la Viena. În 1883 a fondat revista socialistă „Die Neue Zeit”, cu tendințe reformiste, a intervenit în dezbaterile din epocă scriind despre doctrina economică a lui Karl Marx (1887), problema agrară (1899), despre socialism și politica colonială (1907), terorism și comunism (1919) etc. În 1917 a creat Partidul Social-Democrat Independent, iar pentru scurtă vreme a fost membru în guvernul german creat imediat după armistițiul.

[28] Béla Kun (1886-1939), originar din Transilvania, în adolescență învățând și lucrând la Cluj. În 1917, înainte de Revoluția din octombrie, Béla Kun va cunoaște pe Lenin, intrând în Partidul Bolșevic. Participă la luptele de la Moscova, de la Perm și organizează unitățile internaționale ale Armatei Roșii. Totodată, în martie 1918 a devenit conducătorul grupului maghiar din cadrul Partidului Comunist din Rusia. În noiembrie 1918 se reîntoarce în Ungaria, unde înființează Partidul Comunist Maghiar, iar la 21 martie 1919, odată cu proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor, Béla Kun devine comisar al Afacerilor Externe și al Armatei, cu alte cuvinte cel mai puternic om din guvern. După înfrângerea republicii, Kun se stabilește în URSS, unde devine membru în biroul executiv al Cominternului (1921-1936). În 1937 a fost arestat din ordinul lui Stalin pentru troțkism și executat. După 1945, în Ungaria nu s-a mai vorbit despre Béla Kun și Revoluția din 1919 până la începutul anului 1957, când a fost reabilitat, publicându-i-se scrierile și discursurile în 1958. Asupra lui vezi György Borsányi, *The Life of a Communist Revolutionary, Béla Kun*, transl. from the hungarian original by Mario D. Fenyo, Atlantic Research and Publications, Highland Lakes (NJ), 1993 („Atlantic Studies on Society in Change, No. 75”, distribuită de Columbia University Press, New York).

[29] Mátyás Rákosi (1892-1971), membru al Partidului Comunist încă din vremea Republicii Sfaturilor (1919), după care se refugiază la Moscova. Câțiva ani mai apoi revine clandestin la Budapesta pentru a reorganiza Partidul Comunist, însă este prins și condamnat la moarte, sentința comutată apoi în închisoare pe viață. Eliberat în 1940, se duce în URSS, de unde revine odată cu înaintarea armatei sovietice. Devine prim-secretar al Partidului Muncitoresc Maghiar (1945-1956) și prim-ministru al Ungariei (1952-1953), manifestând o mare obediență față de Stalin. După moartea liderului de la Moscova (martie 1953), este aspru criticat de noua conducere a URSS, iar în iulie 1953 este înlocuit cu Imre Nagy. Refugiat la Moscova în urma revoluției din 1956, va fi exclus din partid în 1962, reușind să se reîntoarcă în Ungaria abia în

ultimii ani de viață. Vezi Mátyás Rákosi, *Visszaemlékezések, 1940/1956* [Aduceri aminte], 2 vol., ed. István Feitl, Márta Lázár Gellériné, Levente Sipos, Budapest, Napvilág Kiadó, 2002 (prima ediție: 1997).

[30] Endre Bajcsi-Zsilinszki (1886-1944), publicist și om politic maghiar, opozant de marcă al regimului lui Horthy în anii celui de-al doilea război mondial. În 1928 a fondat periodicul „Előrs”, în care au publicat Attila József, Géza Féja, Dezső Szabó, Pál Szabó ș.a., începând de acum o politică de opoziție democratică fățișă și organizând în anii 1930-1931 Partidul Național Radical. Din 1932 va edita ziarul „Szabadság”, ca organ de luptă al opoziției intelectuale și politice contra fascismului, în 1936 partidul lui fuzionând cu cel al micilor gospodari independenți. Devine deputat în Parlament, fiind unul din opozanții virulenți ai războiului, având totodată ca organ de expresie publicația „Magyarország”. Anii conflagrației îl apropie de Partidul Social-Democrat și de cel comunist, în anul 1944 fiind de mai multe ori arestat de Gestapo, ultima dată, la 23 decembrie, fiind condamnat și executat prin spânzurare în ziua următoare. Abia la 27 mai 1945 i s-au organizat în Ungaria funeralii naționale.

[31] János Molnár va publica, în afara câtorva studii, un volum intitulat *Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban* [A polgári magarázatok bírálata]. [Contrarevoluție în Ungaria în 1956. Critica explicațiilor burgheze] Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967, 266 p.

[32] Aladár Tamás (n. 1899), scriitor originar din Transilvania (din Halmeu), membru al Partidului Comunist din 1919, stabilit la Paris între 1937-1940. După război revine în țară, unde va conduce editura PCU (1946-1955), în 1954 devenind secretar al Uniunii Scriitorilor. Între 1959-1960 a fost ambasador la Berna, iar apoi reprezentant permanent la UNESCO (până în 1966). După retragerea la pensie a publicat nouă volume, ultimul apărând în 1988.

[33] László Rudas (1885-1950), filosof marxist, profesor universitar, membru al Academiei de Științe Ungare. Unul din fondatorii PCU, membru al CC. Între 1922-1945 a stat în URSS, unde a obținut titlul de doctor în științe.

[34] Leon Blum (1872-1950), om politic francez, militant în cadrul Partidului Socialist din 1899, unul din fondatorii jurnalului „l'Humanité”. A fost partizanul unui socialism reformist și umanitarist. Ca președinte al Consiliului de Miniștri, Blum a impus o serie de reforme politice și sociale, printre care reducerea săptămânii de lucru, instituirea concediilor plătite, sporirea salariilor, subvenționarea agricultorilor etc. Așa-numitele „Teze Blum” au fost elaborate de Lukács în 1929 spre a fi dezbătute de cel de-al II-lea congres al Partidului Comunist Ungar. Sintetizând o serie de concluzii desprinse din experiența Republicii Sfaturilor din 1919 și din evoluțiile politice de pe arena internațională, Lukács enunța printre altele posibilitatea unei „dictaturi democratice” ca formă de tranziție dintre capitalism și socialism, precum și ideea unei colaborări pe baze mai largi a clasei muncitoare cu celelalte pătri sociale. Tezele au stârnit inițial dispute aprinse și critici, ele se vor regăsi însă, la mijlocul deceniului următor, în doctrina cominternistă a „frontului popular”.

4

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége, Bukarest
Ambassade de la République Populaire Hongroise
220/szig.titk./1956.

Bukarest, 1956. június 9.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Robotos et. meghívása vacsorára

Előadó: Juhász nagyköv. tanácsos

Május hó-n Juhász et. vacsorán látta vendégül Robotos Imre elvtársat, az „Előre” című napilap főszerkesztőjét feleségével együtt. Általános jellegű beszélgetés után Robotos et. elmondotta, hogy a XX. kongresszus hatása pozitívan nyilvánul meg a nemzetiségi kérdés terén is az RNK-ban. Az RMP II. kongresszusán még nemzeti kisebbségekről beszéltek, s ma már az együtt lakó nemzetiség fogalmát használják általában az RNK-ban lakó magyarságra. Még érdekesebb a romániai magyarság problémája kulturális szempontból. A XX. kongresszus határozatainak

elterjedéséig román hivatalos álláspontnak volt tekinthető az a felfogás, hogy a romániai magyar írók és művészek az egyetemes román irodalmi és művészeti szellemnek magyar nyelvű képviselői, és ebből az egyetemes román életrajzi szemléletből kell táplálkozni az itteni magyar írók és művészek érzés- és gondolatirányának. A XX. kongresszus után egyre többen szakítanak e helytelen felfogással, és elismerik, hogy a magyarok mint együtt élő nemzetiség a maguk nemzeti hagyományaihoz kell, hogy viszonyuljanak, illetve azoktól nem szakadhatnak el, ha maradéktalanul be akarják tölteni hivatásukat, s a hazai magyar íróktól abban különböznek, hogy az RNK-ban a román néppel való együttélésekből kifolyólag gazdagon tükrözi munkájuk a sorsközösségből fakadó jellegzetes körülményeket, életformát.

Pataki László nagykövet

Külgügyminisztériumnak, Budapest

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare
Ambassade de la République Populaire Hongroise
220/strict secret/1956

București, 9 iunie 1956
Strict secret!

Subiect: Invitarea tov. Robotos la cină

Prezintă: consilier consular Juhász

În luna mai, tov. Juhász s-a întâlnit la cină cu tov. Imre Robotos, redactorul-șef al cotidianului „Előre”[1], împreună cu soția acestuia. După un dialog cu caracter neutru, tov. Robotos a spus că efectele celui de-al XX-lea congres au fost pozitive și în ceea ce privește problema minorității în RPR. La congresul al II-lea al PMR[2] se vorbește încă de minoritate națională, iar astăzi se folosește deja termenul de minoritate conlocuitoare când se face referire la maghiarii din RPR. Și mai interesantă este problema maghiarimii din punct de vedere cultural. Până la propagarea hotărârilor luate la cel de-al XX-lea Congres era considerată un punct de vedere oficial român viziunea conform căreia scriitorii și artiștii maghiari din România sunt reprezentanții de limba maghiară ai spiritului unitar literar și artistic românesc, iar direcția sentimentelor și gândurilor scriitorilor și artiștilor maghiari trebuie să se hrănească din această viziune unitară românească a vieții. După acest congres, tot mai mulți refuză această percepție și recunosc că maghiarii, ca o minoritate conlocuitoare, trebuie să se raporteze la tradițiile naționale proprii, respectiv că nu se pot rupe de acestea dacă doresc să-și ducă la bun sfârșit menirea. Se deosebesc de scriitorii maghiari de acasă prin faptul că din conviețuirea cu românii în RPR, activitatea lor oglindește foarte bine situațiile și forma de viață specifice acestui destin comun.

László Pataki, ambasador

Ministerului de Externe. Budapesta

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-5/f-005545/1956)

[1] Cel mai mare cotidian de limbă maghiară din România, apărut în 1947, ca organ al Uniunii Populare Maghiare. Primul redactor șef a fost Imre Robotos, jurnalist, critic literar și romancier.

[2] Este vorba de Congresul al II-lea al PMR din 23-28 decembrie 1955. În 1965 s-a efectuat o renumărătoare a congreselor, acesta devenind al VII-lea. Asupra acestuia vezi: Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1965*, București, Edit. Humanitas, 1998, p.114-120; Aurel Pentelescu, *Avatarurile unui congres stalinist al partidului unic de guvernământ (decembrie 1955)*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.13-38.

5

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége, Bukarest
Ambassade de la République Populaire Hongroise
260/sz.t./1956.

Bukarest, 1956. júl. 30.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Beszélgetés M. K. elvtárrsal.

Előadó: György III. o. nagyköv. titkár

Június 10-én György Jenő et. vendégül látta M. K. elvtársat a RMP KB mellett működő különleges osztálynak (a vezető elvtársak személyi biztonságát szolgálja) egyik orvosát, aki a beszélgetés folyamán többek között az alábbiakat mondotta el:

A XX. kongresszus romániai hatásával és visszhangjával kapcsolatban MK elmondotta, hogy milyen változásokat és jelenségeket tapasztalt saját környezetében, illetve a vezető elvtársak intézkedésében és magatartásában. Az a folyamat, ami a népi demokratikus országokban a XX. kongresszus hatására megindult, az RNK-ban is megnyilvánult. Itt is megtörtént a törvénysértések következtében áldozatul esett emberek rehabilitálása, az adminisztratív módszerek megszüntetésére vonatkozó intézkedések stb., egyszóval a XX. kongresszus szellemére való áttérés. Ennek a folyamatnak egyes intézkedései különböznek a többi népi demokratikus országokban tapasztalt jelenségektől – mondotta M. K. elvtárs –, s itt konkrétan a magyarországi eseményekkel tett összehasonlítást. Megjegyezte, hogy szerinte a román vezető elvtársak sokkal politikusabban nyúlnak egyes kérdésekhez, mint Magyarországon, hivatkozva a legutóbbi viták eseményeire hangoztatta, hogy ott a „liberalizmust kezdetben szabadjára engedték, később viszont durván visszaverték, e szélsőségek közötti hullámnak káros következményei lehetnek”.

A román vezető elvtársak – mondotta M. K. elvtárs – azonnal reagálnak az eseményekre. Pl. amikor a személyi kultuszt elítélték, Gh. Dej elvtárs egy kisebb villába költözött, s minden eszközzel igyekezett felszámolni a személyével kapcsolatos kultuszt. Megnyilvánult ez abban is, hogy az utóbbi időben csökkentették a vezető elvtársak mellett levő biztonsági kísérők létszámát. Gheorghiu-Dej elvtárs korábban négy-öt kísérővel járt, most csak két biztonsági kísérője van, a többi vezető elvtársnak pedig egy, vagy egyáltalán nincs kísérője, mint például Fazekas, Ceaușescu, Muzsik, Cosma stb. elvtársaknak, akik korábban két-két biztonsági kísérővel jártak. A továbbiakban megemlítette M. elvtárs, hogy itt is tá-

madták a vezető elvtársakat a múlt hibáiért, csakhogy itt nem a Petőfi körben hasonló nyilvános helyen hangzottak el ezek a bírálatok, hanem szűkebb körhöz, aktívaüléseken, a pártközpontban rendezett megbeszéléseken, tehát kisebb nyilvánosság előtt. Ezeken a megbeszéléseken sokszor igen élesen bírálták a vezetőket, akik viszont nyugodt, politikus hangnemben igyekeztek válaszolni, és rendkívül nagy türelmet tanúsítottak a hangoskodókkal szemben.

A bírálók sokat foglalkoztak a Gh. Dej magánéletével kapcsolatos kérdésekkel, valamint a kisebbik lányának erkölcsi magatartásával. Az egyik bukaresti alapszervezeti taggyűlésen a felszólalók nyíltan tárgyalták Gheorghiu-Dej kisebbik lányának botrányos viselkedését. Máshol pedig Gheorghiu-Dejnek a bukaresti Nemzeti Színház egyik színésznőjével, Elvira Godeanuval való kapcsolatát firtatták. M. megjegyezte, hogy ezek után Dej elvtárs Elvira Godeanuval való kapcsolatát megszakította.

A továbbiakban szó esett Titó elnök bukaresti látogatásával kapcsolatos kérdésekről is. M. elmondotta, hogy a megbeszéléseken, a hivatalos közleményben foglaltakon kívül, felmerült a bánáti szerb nemzetiségek kérdése, akiknek a nagy részét igen embertelen körülmények között kitelepítették. Ebben a kérdésben is megegyezés jött létre, amelynek alapján a román kormány teljes jogegyenlőséget biztosít a szerb nemzetiségeknek, a kárt szenvedetteket pedig erkölcsileg rehabilitálni, anyagilag kárpótolni fogják. Ezenkívül titkos beszélgetések folytak a Luca-Ana Pauker-Teohari Georgescu ügygel kapcsolatban. Hivatalos álláspontonról még nem tud mondani semmit, de ő úgy véli, hogy a Luca-Pauker-Georgescu ügy rövidesen felülvizsgálásra kerül. Abból következtet erre, hogy környezetéhez tartozó vezető személyiségek tesznek olyan megjegyzéseket, hogy Lucáék egyes gazdaságpolitikai intézkedései helyesek voltak, és a mai politikai irányvonalnak megfelelnek. Közismert dolog az is – mondotta –, hogy Lucáék politikája bizonyos mértékig Sztálin-ellenes volt, és közelebb állt a jugoszlávféle politikához. A továbbiakban megjegyezte, hogy fenti érveit arra alapozza, hogy néhány hét óta Luca fogságát igen kellemes körülmények között, kényszerlakhelyen tölti, csupán mozgási szabadságában van korlátozva. Ami Ana Pauker és Teohari Georgescu helyzetét illeti, mindketten szabadlábban vannak. Ana Pauker a Pártközpont Történeti Intézetének munkatársa, általában otthon dolgozik, és M. elvtárs szerint kocsis áll rendelkezésére.

A továbbiakban elmondotta, hogy a párt egyik vendégházában Mogyorós elvtárs irányítása alatt 17 gazdasági szakember dolgozik titokban valamilyen új gazdasági intézkedés előkészületein. Erről bővebben nem volt hajlandó beszélni. Később más helyről megtudtam, hogy ebben a villában árcsökkentési és fizetésrendezési terveken dolgoznak. Informátorom a részletekből annyit még elmondott, hogy 5%-tól 20%-os árcsökkentést terveznek, ami szélesebb körű lesz, mint a korábbi árcsökkentések voltak, és több árucikkre terjed majd ki. Ami a fizetésemelést illeti, az egyelőre részleges lesz, és elsősorban a kis fizetésű kategóriákba tartozó dolgozókat érinti.

Ezzel egy időben megszüntetik az ún. kartellpótlékot, amit a jegyrendszer megszüntetése során vezettek be a jegyes és a szabad áru közötti árdifferencia pótlására, s ami személyenként havi 53 lej pótlékot jelentett. A fizetésemelés és a jegypótlék megszüntetése a nagyobb családokat hátrányosan fogja érinteni, mivel a fizetésemelés legtöbb esetben nem lesz olyan mértékű, hogy a nagycsaládok jegypótlékának összegét elérje. Ezért a fizetésemelés bizonyos esetekben fizetés-csökkentést fog jelenteni.

Mindenesetre a fenti információkat egyelőre fenntartással kell fogadni. A fenti kérdésekkel kapcsolatban igyekszem újabb adatokat beszerezni, és annak idején majd tájékoztatni fogom Miniszter elvtársat.

Juhász Imre id. ügyvivő.

Külügyminisztériumnak, Budapest

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare la București
Ambassade de la République Populaire Hongroise
260/nr. reg./1956.

București, 30 iulie 1956
Strict secret!

Subject: Convorbire cu tov. M.K.

Prezintă: György, secretarul ambasadei, clasa a III-a

Pe data de 10 iunie, tov. Jenő György a primit vizita tovarășului M.K., unul din medicii secției speciale (care asigură siguranța personală a tovarășilor din conducere) de pe lângă CC al PMR, care în timpul discuției, printre altele, a declarat următoarele:

Despre efectul și ecourile celui de-al XX-lea Congres în România, M.K. a vorbit despre aspectele și fenomenele pe care le-a observat în mediul său de lucru, respectiv în măsurile și atitudinea tovarășilor din conducere. Procesul care s-a declanșat în țările democratice populare în urma celui de-al XX-lea Congres s-a manifestat și în RPR. Și aici au fost reabilitați oameni care fuseseră victimele încălcării legii, s-a făcut trecerea la măsurile referitoare la încetarea metodelor administrative etc, pe scurt, trecerea la spiritul Congresului al XX-lea. Unele măsuri ale acestui proces diferă de fenomenele experimentate în alte țări democratice populare, a afirmat tovarășul M.K., făcând aici comparație concret cu evenimentele din Ungaria. A remarcat că, după părerea lui, tovarășii conducători abordează problema aceasta mult mai politic decât în Ungaria, făcând trimitere la evenimentele din cadrul dezbaterilor recente, că acolo „la început au permis manifestările liberaliste, iar apoi le-au combătut cu duritate, aceste oscilări între extreme putând avea consecințe dăunătoare”.

Tovarășul M.K. a spus că tovarășii conducători români reacționează imediat la evenimente. De exemplu, când au condamnat cultul personalității, tovarășul Gheorghiu-Dej s-a mutat într-o vilă mai mică și a încercat să pună capăt cultului personalității sale prin toate mijloacele[1]. Acest lucru s-a manifestat și prin faptul că în ultima perioadă s-a redus numărul persoanelor care asigură securitatea tovarășilor din conducere. Tovarășul Gheorghiu-Dej mai demult era însoțit de patru-cinci persoane, acum având doar două persoane în garda personală, iar ceilalți tovarășii sunt păziți doar de o persoană sau nici una, ca de exemplu în cazul tovarășilor Fazekas[2], Ceaușescu[3], Mujic[4], Cosma etc, care mai demult erau acompaniați de câte două persoane de securitate. În continuare, tov. M. a menționat că și aici tovarășii din conducere au fost atacați pentru greșelile pe care le-au făcut în trecut, doar că aici vorbele care criticau acțiunile tovarășilor nu au fost rostite în cercul „Petőfi” sau în locuri publice asemănătoare, ci în cercuri mai res-

trânse, la ședințe ale activului, la discuțiile de la sediul partidului, deci în fața unui public mai puțin numeros. În aceste discuții deseori conducătorii au fost criticați aspru, dar ei au încercat să răspundă calm, pe ton politicianist și au dat dovadă de nemărginită răbdare față de critici.

Criticii s-au preocupat mult de viața particulară a lui Gheorghiu-Dej, precum și cu atitudinea morală a fiicei lui mai mici. La o ședință a uneia din organizațiile de bază din București, cei care au luat cuvântul au discutat deschis despre comportamentul scandalos al fiicei mai tinere a lui Gheorghiu-Dej[5]. În alte locuri s-a discutat relația dintre Gheorghiu-Dej și Elvira Godeanu, una dintre actrițele Teatrului Național din București. M. a adăugat că după acest eveniment tovarășul Dej a întrerupt relația cu Elvira Godeanu[6].

În cele ce au urmat s-a discutat despre chestiunile legate de vizita tovarășului Tito la București[7]. M. a declarat că la convorbiri, pe lângă cele incluse în declarația oficială, s-a ridicat problema naționalității sârbe din Banat, dintre care marea majoritate au fost expulzați în condiții inumane[8]. În această problemă s-a ajuns la un acord, conform căruia guvernul român va asigura egalitate deplină în drepturi naționalității sârbești, iar cei care au suferit daune vor fi reabilitați moral și recompensați financiar. În afară de aceasta, s-au purtat discuții secrete în legătură cu cazul Luca-Ana Pauker-Teohari Georgescu[9]. Nu s-a pomenit nimic de o poziție oficială, dar după părerea lui, cazul Luca-Pauker-Georgescu urmează să fie cercetat în curând. Deduce acest lucru din faptul că personalitățile conducătoare din jurul său fac observații conform cărora anumite măsuri economico-politice ale lui Luca au fost corecte și în conformitate cu anumite directive politice. Este un lucru binecunoscut că politica lui Luca era într-o anumită măsură antistalinistă și mai apropiată de politica iugoslavă. În cele ce au urmat a afirmat că își fondează argumentele de mai sus pe faptul că de câteva săptămâni Luca își petrece timpul în mod destul de plăcut, condamnat la domiciliu forțat, deci fiind limitat numai în libertatea de mișcare. În ceea ce privește situația Anei Pauker și a lui Teohari Georgescu, ambii sunt în libertate. Ana Pauker este angajată Institutului de Istorie al Centralei de Partid, de obicei lucrând acasă, iar tovarășul M. crede că are o mașină la dispoziție.

A mai declarat că în una din locuințele de oaspeți ale partidului, sub conducerea tovarășului Moghioroș[10], lucrează o echipă de 17 experți economici, pregătind în secret niște măsuri economice noi. Despre acest lucru nu a dorit să vorbească mai pe larg. Mai târziu, am aflat din alte surse că în acea vilă se lucrează la elaborarea unui proiect de reducere a prețurilor și de salarizare. Informatorul meu mi-a mai mărturisit despre detalii că se plănuiesc reduceri de preț între 5% și 20%, care vor cuprinde mai multe articole decât reducerile de preț anterioare. În ceea ce privește creșterile de salarii, acestea vor fi deocamdată doar parțiale și se vor referi în primul rând la categoriile de salariați cu salarii mici.

În același timp se va renunța la așa-numitele compensații de cartele, care au fost introduse la încetarea sistemului de cartele, pentru a compensa diferența de preț dintre articolele pe cartelă și cele libere, ceea ce înseamnă o compensație lunară de 53 lei de persoană. Creșterea de salarii și renunțarea la compensațiile de cartelă vor afecta negativ familiile mai numeroase, deoarece creșterea de salarii în cele mai multe cazuri nu va fi suficient de mare încât să acopere suma compensațiilor în cazul familiilor numeroase. De aceea, în unele cazuri creșterea de salariu va însemna, de fapt, salariu mai mic.

Oricum, deocamdată informațiile de mai sus trebuie primite cu reținere. În legătură cu problema de mai sus mă voi strădui să adun date noi și atunci îl voi informa pe tovarășul ministru[11].

Imre Juhász, însărcinat ad interim

Ministerului de Externe, Budapesta

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-27/a-006162/1956, f.2-4)

[1] Gh. Gheorghiu-Dej (1901-1965), secretar general al CC al PCR în urma Conferinței Naționale din 16-21 octombrie 1945. Începând din acest an, a ocupat postul de ministru al Comunicațiilor și Lucrărilor Publice, între 1948-1952 a fost prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, apoi prim-ministru (1952-1955). În 1961 devine președintele Consiliului de Stat. Despre viața și activitatea acestuia, fără distorsiunile obișnuite în epoca comunistă, vezi: Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1956*, București, Edit. Humanitas, 1998; Paul Sfetcu, *13 ani în antecamera lui Dej*, București, Edit. Fundația Culturală Română, 2000. În ceea ce privește problema cultului personalității, vezi *Hotărârea CC al PCUS cu privire la lichidarea cultului personalității*, în „Scânteia”, XXV, 1956, nr. 3638 (3 iulie).

[2] János Fazekas (n. 1926), membru al CC al PCR (1955-1984) și secretar al acestuia (1955-1965), ministru al Industriei Alimentare (1961-1965), viceprim-ministru al guvernului (1965-1982), ministru al Comerțului Interior (1974-1980).

[3] Nicolae Ceaușescu (1918-1989), membru al CC al PCR din 1945 și al Biroului Politic, secretar (1954-1965) și secretar general al CC al PCR (1965-1989), secretar și adjunct la Ministerul Agriculturii (1948-1950), adjunct al ministrului Apărării Naționale (1950-1954), președinte al Consiliului de Stat (1967-1989) și președinte al Republicii Socialiste România (din 1974). A fost răsturnat de la putere la 22 decembrie 1989.

[4] Mihai Mujic (1912-1967), membru al CC al PCR (1945-1960), președinte al Sindicatelor Miniere (1949) și secretar general al Consiliului Central al Sindicatelor (1954-1959), vicepreședinte al Marii Adunări Naționale (1953-1957), din 1946 deputat în fiecare legislatură (până în 1961), membru în Comisia Centrală de Revizie (1960-1965).

[5] Este vorba de Constanța (Tanța) Gheorghiu (n. 1931), profesoară la Institutul Politehnic din București, căsătorită împotriva voinței tatălui cu cântărețul Cezar Grigoriu, de care a divorțat, recăsătorindu-se cu actorul Stamate Potescu. Gh. Gheorghiu-Dej a mai avut o fiică, Vasilica (Lica) Gheorghiu (1928-1987), care a devenit actriță, jucând în mai multe filme. S-a căsătorit cu Marcel Popescu, fost aghiotant al lui Emil Bodnăraș, devenit după aceea membru în CC al PCR și ministru al Comerțului Exterior (în 1954) și al Comerțului (1957-1959). Ulterior, Lica Gheorghiu a avut o aventură sentimentală cu dr. Gh. Plăcinteanu, care a fost arestat și încarcerat, murind în închisoare. Deși avea trei copii cu soțul ei, a divorțat, recăsătorindu-se cu Gh. Rădoi, director al Uzinelor „Steagul Roșu” din Brașov (1960), membru al CC al PCR (1955-1969), ministru al Industriei Construcțiilor de Mașini (1963) și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (din martie până în august 1965), ajuns ulterior director general al Uzinelor „Sămănătoarea” din București.

[6] Elvira Godeanu (1904-1991), actriță de teatru din București. Actualmente numele acesteia este purtat de Teatrul Dramatic din Târgu Jiu, inaugurat în decembrie 2002.

[7] Iosip Broz Tito (1892-1980), liderul Partidului Comunist Iugoslav și președinte al țării (1953-1980). Aproape imediat după cel de-al II-lea război mondial, neînțelegerile dintre Tito și Stalin au dus la calificarea celui dintâi drept „fascist”, însă după moartea dictatorului sovietic statele comuniste au reluat treptat relațiile diplomatice cu Iugoslavia: Ungaria la 31 august 1953, iar România abia la 19 iunie 1954. Vizita lui Tito la București a avut loc între 23-26 iunie 1956, liderul iugoslav aflându-se anterior la Moscova (1-23 iunie).

[8] În contextul relațiilor tot mai tensionate dintre URSS și Iugoslavia, liderii români, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 200/1951, au impus crearea unei „zone de siguranță” la frontiera cu Iugoslavia, prin dislocarea unor categorii de persoane considerate periculoase. În intervalul 1951-1956, numărul deportațiilor bănățeni în „deșertul” Bărăganului a depășit cifra

de 40.000 (chiaburi, etnici sârbi, persoane originare din Basarabia sau Bucovina, infractori și toți cei considerați „titoiști”).

[9] Vasile Luca (1898-1963), muncitor ceferist, secretar PCR la Brașov (1924-1929) și Iași (1932), fost deputat în Sovietul Suprem din Moscova și viceprimar de Cernăuți (1940-1944), sprijinind în această calitate deportarea românilor din Bucovina și fiind recompensat de sovietici cu gradul de maior în Armata Roșie. După 1944 a fost membru în secretariatul CC al PCR, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Finanțelor (1947-1952). În 1952 a fost acuzat de deviaționism și trădare, fiind condamnat la moarte, pedeapsă comutată la închisoare pe viață. Asemenea lui Pătrășcanu, a fost reabilitat în 1968. Soția lui Vasile Luca, Elisabeta (născută Birnbaum, anterior fusese căsătorită cu Avram Weissman), era fostă luptătoare în Brigăzile Roșii din Spania. În anii războiului, pe când era la Moscova, a fost secretara Anei Pauker. Din 7 iunie 1950 va fi membră în Comitetul Cinematografiei, eliberată din funcție la 12 iulie 1952 ca „necorespunzătoare” (printre altele i s-a imputat a fi sionistă), în cadrul îndepărtării celor din anturajul grupului Pauker-Luca-Georgescu (mai semnificativi: Valter Roman, Mihail Boico, C. Neumann, Mihail Patriciu ș.a.). Vezi D. Șandru, Gh. Onișoru, *Procesul lui Vasile Luca*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.425-436.

Ana Pauker (1890-1960), fiica unui haham ortodox, Herș Kaufman Robinsohn, născută la Codăești (jud. Vaslui), dar stabilită ulterior la București, împreună cu părinții. În 1920 intră în Partidul Comunist, iar în 1936 este arestată și condamnată la închisoare. În urma unui schimb de prizonieri politici cu URSS (în 1940), Ana Pauker se stabilește la Moscova. Revine în țară după 23 august 1944, ajungând secretar al CC al PCR, apoi ministru de externe și prim vicepreședinte al guvernului Groza. Deși s-a declarat mereu atee, a ținut strânse legături cu coreligionarii ei, facilitând – din pozițiile ce le-a deținut – emigrarea a peste 100.000 de evrei în Israel. A fost și unul din motivele principale pentru care a fost arestată în 1952 (dar sub acuzația de „deviaționism de dreapta”), exclusă din partid, însă, fără a mai fi judecată, i s-a stabilit domiciliu obligatoriu. Asupra ei vezi excelenta lucrare a lui Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Iași, Edit. Polirom, 2002.

Teohari Georgescu (1908-1976), membru de partid din 1929. După 23 august 1944 devine subsecretar de stat la Ministerul de Interne, iar de la 6 martie 1945 titularul acestui departament, până în 1952. Pe linie de partid a fost membru al Secretariatului, al Biroului Politic și al Comitetului Central al PCR. La 18 februarie 1952 a fost arestat pentru „deviere de dreapta” (acuzații aduse în principal Anei Pauker și lui Vasile Luca), însă nu a fost condamnat, nemaocupând nici o funcție de partid și devenind directorul unei întreprinderi poligrafice (1953-1972). Vezi H. Nestorescu-Bălcești, *Teohari Georgescu (1908-1976)*, în „Arhivele totalitarismului”, III, 1995, nr. 1, p.210-213; idem, *Epurarea lui Teohari Georgescu, 1952*, în „Arhivele totalitarismului”, VI, 1998, nr. 4, p.189-214).

Încă din 1952, trei din cei patru membri ai Secretariatului Biroului Politic al PCR (este vorba de cei menționați mai sus) au fost criticați în cadrul Plenarei CC al PCR din 19 februarie-1 martie, fiind „demascați” ca „deviatori de dreapta”.

[10] Alexandru Moghioroș (1911-1969), ilegalist, după 1948 membru în Biroul Politic al CC al PCR, secretar al CC al PCR (1948-1954, 1965-1969), președinte al Comitetului de Stat pentru Colectarea Produselor Agricole (1950-1951), prim-vicepreședinte și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1954-1965). În 1953 a fost numit șeful comisiei de partid care s-a ocupat de cercetarea cazului Anei Pauker.

[11] Asupra impactului produs în societatea românească de Raportul secret al lui Hrușciov prezentat la Congresul XX al PCUS vezi Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, trad. Delia Răzdolescu, București, Fundația Academia Civică, 1997, p.104-107; Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1965*, București, Edit. Humanitas, 1998, p.120-134; Ioana Boca, *1956 – Un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*, București, Fundația Academia Civică, 2001, p. 22-49.

M. Constantinescu
L. Răutu[1], I. Fazekas

Extras

din protocolul ședinței Biroului Politic al CC al PMR din
18 septembrie 1956

1. Cu privire la propunerile privind unele probleme referitoare la populația maghiară din RPR.

1. Se aprobă ca periodic în revistele românești să apară o pagină care să trateze probleme ale literaturii naționalităților.

2. În ce privește încadrarea tov. Szemlér Ferencz[2] ca secretar al Uniunii Scriitorilor, tov. Miron Constantinescu[3] va lua măsuri pe linie de stat în vederea aprobării postului respectiv în schemă.

3. Tov. Miron Constantinescu, I. Fazekas și P. Țugui[4] vor controla felul cum s-a îndeplinit sarcina trasată de CC al PMR de a se crea la Uniunea Scriitorilor o comisie a literaturii naționalităților și care este activitatea acestei comisii, informând Secretariatul CC al PMR despre aceasta.

4. Să se ia măsuri în vederea elaborării istoriei literaturii contemporane (de la 23 august 1944 încoace) a naționalităților conlocuitoare din RPR, în cadrul istoriei literaturii poporului român. Tov. M. Constantinescu, I. Fazekas și P. Țugui să elaboreze un program concret de lucru în această privință[5].

5. În ce privește crearea Editurii de Stat în limba maghiară se stabilește ca să se mai studieze problema și să se rezolve într-una din viitoarele ședințe ale Biroului Politic.

6. Prezidiul Consiliului de Miniștri va lua măsuri pentru acordarea de norme științifice unui număr de oameni de știință maghiari de la Universitatea „Bolyai” din Cluj.

7. Tov. M. Constantinescu și I. Fazekas vor pregăti propuneri cu privire la alegerea unui număr de oameni de știință de valoare, de naționalitate maghiari, ca membri ai Academiei RPR. De asemenea, vor controla dacă Academia RPR a luat măsuri pentru tipărirea unor lucrări științifice în limba maghiară.

8. În cinstea celei de a 10-a aniversări a proclamării RPR, se va organiza o lună a artei și literaturii RPR sub lozincă „creații noi în cinstea celei de a 10-a aniversări a proclamării RPR”. În cadrul acesteia se va organiza decada artei și literaturii naționalităților conlocuitoare din RPR. Tov. M. Constantinescu, I. Fazekas și Direcția de Propagandă și Cultură a CC al PMR vor întocmi un program concret cu privire la măsurile necesare pentru organizarea acestei acțiuni.

9. Să se ia măsuri pentru întocmirea unui program privind aniversarea zilei de naștere a lui Arany János[6], reorganizarea muzeului „Arany János” din Salonta, reg. Oradea, și restaurarea casei de naștere a lui Ady Endre[7]. În ce privește propunerea de a se acorda numele lui „Ady Endre” comunei în care s-a născut poetul, se stabilește ca în prealabil să fie consultați și cetățenii din comuna respectivă și organele locale.

10. Se aprobă ca Uniunea Scriitorilor să aibă legătură pe linie de stat cu un tovarăș vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

11. În ce privește definitivarea profilului Universității „Bolyai”, se stabilește să se întocmească un studiu concret în această problemă, avându-se în vedere și materialul ce se pregătește pentru profilarea învățământului superior și să se supună spre aprobare Biroului Politic al CC al PMR.

12. Să se formeze o comisie care să analizeze cum se aplică hotărârea CC al PMR și a Consiliului de Miniștri cu privire la școlile de cultură generală în problema școlilor și secțiilor cu limba de predare maghiară, controlând și programul acestor școli. Această comisie va analiza și va prezenta propuneri și în ce privește îmbunătățirea predării limbii române în școlile cu limba de predare maghiară.

13. Se va elabora un articol în „Scânteia” despre succesele obținute pe linia rezolvării problemei naționale în RPR, articol ce urmează să apară apoi în toată presa. Articolul va fi văzut și de membrii Biroului Politic al CC al PMR.

14. Secția de propagandă și agitație a CC al PMR, împreună cu Comisia de partid pentru problemele naționalităților, vor elabora un plan privind apariția unui ciclu de articole în legătură cu problema națională.

15. Se vor prezenta propuneri Secretariatului CC al PMR cu privire la numirea unui locțiitor al ministrului Culturii care să se ocupe de problemele culturii minorităților naționale și numirea unui secretar al Comitetului Regional de Partid Cluj, de naționalitate maghiară, cu o bună pregătire marxist-leninistă și care cunoaște problemele literaturii maghiare. Consiliul de Miniștri va lua măsuri în vederea creării în cadrul Ministerului Învățământului a unei direcții care să se ocupe de învățământul general în rândul minorităților naționale din RPR.

16. Un colectiv compus din tovarășii M. Constantinescu, I. Fazekas și Vaida Vasile[8], împreună cu un grup de tovarăși de la secțiile respective ale CC al PMR, Ministerul Culturii și Comisia de Partid pentru Problemele Naționalităților, se vor deplasa în regiunea Cluj pentru a lua măsuri privind întărirea muncii de partid în rândul intelectualilor. Cu acest prilej, tov. M. Constantinescu și I. Fazekas vor sta de vorbă și cu Balogh Edgár[9], Iordachi Lajos[10] și Demeter János[11], în legătură cu situația acestora.

17. Comisia Controlului de Partid va reexamina situația de partid a lui Kacsó Sándor[12].

(Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie, dos. 99/1956, f.25-27)

[1] Leonte Răutu (1910-1993), cu numele adevărat de Lev Oigenstein, în anii războiului a fost redactorul șef al emisiunilor difuzate în românește de Radio Moscova. Din 1948 devine membru al CC al PCR, membru al Comitetului Politic Executiv (1955-1981), secretar al CC al PCR (1965-1969), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1969-1972), rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu” (1972-1982).

[2] Ferenc Szemlér (1906-1978), poet, dramaturg și traducător. După absolvirea facultății de drept din București, se stabilește la Brașov, unde profesează avocatura și publicistica. Până la 23 august 1944 a publicat deja patru volume de versuri și unul de proză, dată după care activitatea sa capătă a amplexa deosebită. Va tipări aproximativ 70 de volume, remarcându-se totodată ca unul din animatorii vieții literare maghiare din România. În afara funcției de secretar al Uniunii Scriitorilor, menționată aici, a fost o vreme și redactor la revista „Igaz Szó”. Din lucrările sale se cuvin a fi reținute: *Arkangyalok bukása* [Căderea arhanghelilor] (1947), *A híd elkészül* [Se ridică podul] (1950), *A földalatti erdő* [Pădurea subterană] (1950), *Harcolni hívén* [Să luptăm cu credință] (1953), *Válogatott versek* [Versuri alese] (1955), *A hárompúpú hegy* [Muntele cu trei cocoșe] (1957), *Augusztustól augusztusig* [Din august până în august] (1963, antologie ce conține trei romane), *Versék* [Versuri] (1967, două volume ce reunesc poezii din perioada 1924-1944), *A mirigy esztendeje* [Molima] (1969), *Fekete csillag* [Steaua neagră] (1973), *Százlátó üveg* [Caleidoscop] (1977) ș.a., multe traduse și în românește de Demostene Botez,

Adrian Hamza, Ion Chinezu și Veronica Porumbacu. Cu tentă memorialistică vezi lucrările sale *Búcsú az ifjúságtól* [Rămas bun tinerețe] (1957) și *Harc szélmalnokkal. Kiséreletek* [Lupta cu morile de vânt. Eseuri] (1979). Pentru activitatea literară a fost răsplătit cu premiul Baumgarten (1944), premiul de stat (1953) și al Uniunii Scriitorilor pentru traducerea volumului *Pomul roșu* al lui Zaharia Stancu (1973).

[3] Miron Constantinescu (1917-1974), membru al PCR din 1936, din august 1944 redactor șef al „Scânteii”. A fost membru în Biroul Politic (1948-1960), membru în CC al PCR (1945-1955; 1968-1974) și secretar al acestuia (1952-1954), președinte al Comisiei de Stat a Planificării (1949-1955) etc. Raportul secret prezentat de Nikita Hrușciov la Congresul al XX-lea al PCUS, în februarie 1956, prin care era condamnat – printre altele – și „cultul personalității”, l-a făcut pe Miron Constantinescu să creadă că ar fi momentul propice de a-l înlătura de la putere pe Gheorghiu-Dej, asociindu-se în această acțiune cu Iosif Chișinevschi. Așa cum se va constata și din documentele din volumul de față, anul 1956 pare să-i confere lui Constantinescu o alură de lider, de factor de decizie important, care aproape că eclipsează pe ceilalți. În fapt, ședința Biroului Politic al CC din 3-12 aprilie 1956 a fost un veritabil semnal de alarmă pentru el și aliatul său, arătând că Gheorghiu-Dej se bucura de o poziție solidă și beneficia de numeroși susținători. Alături de Iosif Chișinevschi, Constantinescu va fi exclus din conducerea partidului în 28 iunie-3 iulie 1957. Abia Nicolae Ceaușescu l-a readus în viața politică, devenind ministru al Învățământului (1969-1970), vicepreședinte al Consiliului de Stat (1972-1974), rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu” (1970-1972), președinte al Marii Adunări Naționale. Asupra acestuia vezi Andi Mihalache, *Miron Constantinescu – breviar biografic*, în „Xenopoliana”, VII, 1999, nr. 1-2, p.104-115; Fl. Tănăsescu, *Miron Constantinescu (1917-1974)*, în „Arhivele totalitarismului”, VII, 1999, nr. 3-4, p.248-250; Alina Tudor, *Lupta pentru putere în PMR. Cazul Miron Constantinescu-Iosif Chișinevschi*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmației, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.82-88.

[4] Pavel Țugui, activist la Secția de Propagandă și Agitație și la cea de Literatură și Artă a CC al PCR (1948-1953), iar între 1953-1955 adjunct al ministrului Culturii de atunci, Constanța Crăciun. Din februarie 1955 a fost șeful secției de Știință și Cultură a CC al PCR. Dintr-o perspectivă personală, vezi Pavel Țugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost șef de Secție a CC al PMR*, București, Edit. Ion Cristoiu, 1999.

[5] Prima sinteză de *Istoria literaturii române*, în două volume, va apare abia în 1964 (vol. I) și 1968 (vol. II), sub egida Academiei Române, totalizând 1650 p., nelimitându-se însă doar la epoca prognozată în documentul de față. Pentru perioada de după 23 august 1944 a fost publicat volumul lui Dumitru Micu și Nicolae Manolescu, *Literatura română azi. 1944-1964* (București, Edit. Tineretului, 1965). Distinct, mai târziu, a apărut cartea lui Pál Sóni, *A romániai magyar irodalom története* [Istoria literaturii maghiare din România] (București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1969), urmată apoi de volumul lui Lajos Kántor și Gustáv Láng, *Romániai magyar irodalom 1944-1970* [Literatura maghiară din România, 1944-1970] (București, Edit. Kriterion, 1971, reeditată în 1973). Cea mai recentă lucrare apărută în România asupra acestei teme a fost realizată de Gavril Scridon, *Istoria literaturii maghiare din România, 1918-1989* (Cluj, Edit. Promedia Plus, 1996), deși stilul redactării pare oarecum anacronic față de anul publicării.

[6] János Arany (1817-1882), născut la Salonta Mare, unul din marii poeți maghiari, apreciat ca fondator al poeziei moderne, care și-a aflat sursele de inspirație în tradiția folclorică. Ales membru al Academiei Ungare (1858), a avut și funcția de secretar al acestei instituții (1865-1879).

[7] Endre Ady (1877-1919), scriitor și jurnalist maghiar, cunoscut îndeosebi pentru poemele sale de dragoste. Opera sa poetică a fost publicată în 12 volume (primul a apărut în 1899, *Versek*), iar proza în 7 volume.

[8] Vasile Vaida (n. 1909), membru al CC al PCR (1945-1979), ministru al Agriculturii (1948-1952), prim-secretar al Comitetului Regional PCR Cluj în mai multe rânduri (ultima dată începând cu finele anului 1956). Ulterior va deveni președintele Casei de Pensii a Cooperativelor Agricole de Producție (din 1969) și al Casei de Pensii și Asigurări Sociale (din 1975), membru al Comisiei Centrale de Revizie (1979-1984).

[9] Edgár Balogh (1906-1996), absolvent al facultății de litere din Praga (1928). Se afirmă ca istoric și critic literar, fiind redactor la „Brassói Lapok” (1937-1940) și „Világosság” (1944-1948). A fost profesor la Facultatea de filologie din Cluj între 1948-1968 (catedra de literatură maghiară) și redactor șef adjunct la „Korunk” (1957-1970). A fost unul din conducătorii

Uniunii Populare Maghiare (vicepreședinte între 1945-1949). Vezi E. Balogh, *A szeretet diszkrétje* [Lauda iubirii], în „Keresztény Szó”, Cluj, III, 1992, nr. 4, p.11-13.

[10] Lajos Jordáky (1913-1974), absolvent al Universității din Cluj, doctor în economie și științe sociale (1944). Profesor la facultatea de istorie și cercetător la Institutul de istorie și arheologie din Cluj. Deși a fost militant social-democrat și comunist înainte și după 1944, a cunoscut detenția politică în 1952-1955 și 1957-1958. În documentele volumului *Minorități etnoculturale. Mărturiile documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, coord. Lucian Nastasă, Cluj, CRDE, 2002, se găsesc numeroase referiri la el, inclusiv pentru perioada de „disgrație”. Ca istoric, a publicat lucrări asupra mișcării muncitorești și socialiste, biografii și monografiilor, precum: *A tudományos szocializmus Franciaországban* [Socialismul științific în Franța] (1945), *A márciusi ifúság* [Tineretul din martie] (1956), *Az erdélyi némafilmgyártás története, 1903-1930* [Istoria filmului mut în Transilvania] (1980), *Janovics Jenő és Poor Lili* (1971) etc. Asupra lui vezi Dávid Gyula, *Erdélyi irodalom világirodalom* [Literatură ardeleană, literatură universală], Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2000, p.215-230.

[11] János Demeter (1908-1988), membru marcant în UPM și PCR, unul din membrii fondatori ai revistei „Erdélyi Fiatalok” (1930-1940). Absolvent al facultății de drept din Cluj, doctor în științe juridice, a activat în mișcarea comunistă încă din perioada interbelică (a fost și redactor al ziarului „Falvak Népe”, organ al PCR, în ilegalitate). După război a fost avocat și profesor universitar la Cluj, deputat în Marea Adunare Națională. Aflat în strânse relații cu grupul Lajos Jordáky, J. Demeter este condamnat politic în 1950, în 1956 fiind reabilitat. Între 1969-1976 a fost președintele filialei clujene a Consiliului Muncitorilor de Naționalitate Maghiară. Pentru o mai bună imagine asupra lui János Demeter, vezi fondul arhivistic creat sub numele acestuia și aflat în custodia Societății Muzeul Ardelean din Cluj.

[12] Sándor Kacsó (1901-1984), absolvent al Universității din Cluj, jurnalist și prozator. În toamna anului 1944 a fost internat în lagărul de la Târgu Jiu (până în primăvara anului următor), apoi devine deputat UPM de Odorhei (1946-1952) și președinte al acestei formațiuni (1948). Va ocupa funcția de redactor șef la ESPLA (Cluj), publicând totodată două volume de amintiri: *Virág alatt, iszap fölött* [Sub flori, deasupra mълului] (1971) și *Fogy a virág, gyűl az iszap* [Florile trec, mълul crește] (1974), în afara celorlalte tipărite în perioada interbelică. A tradus mai multe cărți din rusă și română.

7

Jegyzőkönyvi kivonat

A Kolozs tartományi pártbizottság épületében
1956. szeptember 26-án tartott megbeszéléséről.

Jelen vannak: Fazekas János elvtárs, az RMP KP titkára, Ardeleanu és Bihari elvtársak, Vajda Vasile elvtárs, a tartományi pártbizottság titkára, valamint Weiszmann Endre, Csehi elvtársnő, Tóth J. elvtárs mint a megbeszélésre kerülő „Bolyai” egyetemen kapcsolatban készített referát szerkesztőbizottsága.

A megbeszélés tárgya: A fenti szerkesztőbizottság által összeállított referát megbeszélése: *Hogyan harcolt az alapszervezet a „Bolyai” egyetemen megnyilvánuló nacionalizmus ellen.* („A megbeszélés elején nem voltam jelen, ezért erről anyagot nem írhatok” – gyorsíró megjegyzése.)

Tóth elvt.: Véleménye szerint az értelmiség egyáltalán nem mentes a nacionalizmus metélyétől. Elvben egyetért azzal, hogy Weiszmann elvtárs általános megfogalmazása így nem jó. Úgy látom, hogy az értelmiség nagy része közeledik a szocializmus felé, ezt a polgári értelmiséget kell megnyerjük.

Weiszmann Endre: Az egyetemen az idősebb elvtársak nagy részénél nem mondhatjuk, hogy a párt teljesen odaadó fiai, arról beszélhetünk, hogy ennek az

értelmiségnek egy része jelenleg a párt sorai felé inkadrálódik, és támogatja a rendszert.

Tóth elvt.: A magyar nacionalizmus minden egyes társadalmi vonatkozású problémából nacionalizmust csinál, nemzetiségi kérdést csinál a kulákkérdésből is. Nyilvánvalóan a kérdés ilyen értelmezésének lehetősége az osztály részéről fennáll. Bizonyos hatásra kell számítani a kispolgári elemeknél.

Fazekas János elvt.: Az, ahogyan a nacionalizmus fertőzéséről beszél a referát, illetve ahogyan azt az egyik elvtárs megfogalmazta, egészségtelen álláspont, helytelen a megfogalmazás. Nem találja jónak, ahogyan elkészítették a következtetést, nem kellett volna országos jellegű konklúziót levonni.

Tóth elvtárs: A kollektívának a rendelkezésére álló két hónap nem volt elegendő, nem tudták még jobban megfontolni a dolgot.

Csehi elvtársnő: Véleménye az, hogy nagyon sok mindennel foglalkoztak, és elsiklottak a dolgok felett.

Fazekas János elvt.: Pártellenes tézis az, amit az egyik elvtárs megfogalmazott, mikor azt mondja, hogy román, magyar nemzetiség. Mi először kommunisták vagyunk, és azután számítunk magyar nemzetiségűnek, az elvtársnő is benne van ebben. Éppen ezért volt az első kérdésem ez az elvtársakhoz.

Tóth elvtárs: Általános jellegű kérdésben általános, országos jellegű javaslatokat nem lehet egy intézménnyel kapcsolatban tenni. Amíg nem verifikáljuk le a helyességét, ez nem lehet országos jellegű javaslat. Országos jellegű konklúziót csak az országos helyzet ismeretében lehet levonni.

Csehi elvtársnő: Neki nem volt probléma az, hogy országos jellegű vagy nem a konklúzió. Ott volt az anyag, és abból próbáltak konklúziót levonni. Ezért nem tudott válaszolni a feltett kérdésre. Úgy nézték a kérdést, hogy itt van az anyag, és konklúziót vonnak belőle, olyant, amilyent tudnak. Nem tudtak városi, tartományi viszonylatban konklúziót levonni, az igaz.

Fazekas elvtárs: Felolvassa a 97. oldal 1. fejezetét. Megjegyzi, hogy országos jellegű javaslatról van szó. Erre nincsen különösebb megjegyzése, csak megállapítja, hogy a dolgok országos jellegűek.

Ardelean elvtárs: Helyesnek tartotta, hogy nem tehetek általános javaslatot. Helytelen volt általános jellegű konklúziót levonni, amikor nem volt rá lehetőség, és meghatalmazásuk sem volt reá.

Weizsmann elvtárs: Hozzáteszi, hogy nem általános érvényű konklúziót vontak le, hanem az anyagból vonták le a konklúziót.

Tóth elvtárs: Az anyagból adódtak olyan következtetések, amelyek meg nem oldhatók városi viszonylatban, de az nem azt jelenti, hogy országos viszonylathoz tartoznak.

Fazekas J. elvtárs: (Felolvassa a referát 98 oldalát.)

Ardelean elvtárs: Szükségtelennek és helytelennek tartja, hogy általános jellegű konklúziót vontak le akkor, amikor nem volt rá lehetőség.

Fazekas J. elvtárs: Itt nem arról van szó, hogy valakinek a fejére akarunk ütni, hanem lássák be az elvtársak, hogy hol hibáztak, de jó, ha erre saját maguk jönnek rá. Majd megmondjuk hogy hol dolgoznak helyesen.

Weizsmann E.: Belátja, nem volt joguk országos jellegű konklúzió levonására.

2. kérdés: Nem tudjuk konkrétan, mi itt a párttag álláspontja, és melyek azok a részek, ami nem a ti álláspontotok, hanem összegyűjtött vélemények.

Weiszmann E.: Az volt a legnagyobb problémánk, hogyan csoportosítható az anyag. Az volt először a véleményük, hogy odaadják mindenüvé, hogy a megnyilvánulás nacionalista, vagy nem. De az anyag nagyságánál fogva képtelenek voltak ezt megcsinálni, képtelenek voltak ezt elvégezni, ezért elvetették ezt a megoldást, és próbálkoztak más megoldással.

Tóth elvtárs: Ott, ahol idegen álláspont jelentkezett és ki van mutatva, állást foglaltak a nacionalista megnyilvánulással szemben, azért, mert megoldottnak látták a kérdést. Igyekeztek marxista módon állást foglalni. Vannak olyan esetek, ahol az állásfoglalásunk azért ütközik össze, mert túl bonyolultnak látták a dolgot. Azért próbálkoztak továbbadni azt a nézetet, amely bizonyos körökben kering, és eljutott hozzánk. Más esetekben kimutattuk, hogy az anyag másoktól származik, vagy nem. Amikor az anyagot összegeztük, a munka nemcsak arra korlátozódott, amit 4 hét alatt összegyűjtöttünk, hanem néhány évvel ezelőtti eseteket is feldolgoztunk. Pld. egy diák megnyilvánulása a Szabédi elvtárral kapcsolatos vitában. Ez a nyáron történt, és a hangulat ez volt, és a megfogalmazás elhangzott. Nemcsak olyan anyagot dolgoztunk tehát fel, amit 4 hét alatt gyűjtöttünk, hanem régieket is. Természetesnek tartom, hogy a megfogalmazásban vannak hiányosságok is. Mi megfogalmaztuk azt, amit ebben a szakaszban összegyűjtöttünk. Általában, ahogyan átolvastuk a dolgokat, eléggé világosan meg lehet látni azt, mivel értünk egyet, és mivel nem. Újabban elolvasva sem tűnt fel, hogy ez a bizottság véleménye, akkor, amikor nem a bizottságról, hanem az anyag feldolgozásáról van szó.

Csehi elvtársnő: Fenti véleményhez hozzászói, hogy a munka és vita közben az eredmény az volt, hogy adjuk tovább az anyagot, és ha felmerül az, hogy egyes elvtársak feltételezhetik, hogy ez a kollektíva véleménye is lehet, s ha úgy látják helyesnek, a pártnak módjában lesz megtudni, mi a helyzet ebben a kérdésben. Véleményünk az volt, hogy esetenként olyan tényekről van szó, amelyek fennállnak, éppen azért adjuk ezt tovább.

Fazekas J. elvtárs: Példának hozza fel az autonóm tartománnyal kapcsolatos fejezetet. Itt vagyunk Kolozsváron, és nem ismerjük jobban a problémákat. De a magyar és román nacionalizmus, amikor a párt úgy határozott, hogy az autonóm tartományt létrehozza, nagy elkeseredéssel fogadott bármilyen nagy jelentőségű megvalósítást. Ismerjük a magyar nacionalizmus különböző véleményét ezzel a kérdéssel kapcsolatban. Be kellett volna tenni ezt ebbe a fejezetbe, hogy ma hogyan áll a helyzet ebben a kérdésben. Az elvtársak nem mutatták meg a referátban, hogyan állanak a dolgok ma.

Tóth elvtárs: Megjegyzi, hogy az első fejezetben világosan beszélnek erről a kérdésről.

Fazekas J. elvtárs: Feladatot kaptak az elvtársak ennek az anyagnak az elkészítésére, és dokumentációs anyagot szedtek össze, nem foglaltak álláspontot.

Csehi elvtársnő: Fel van sorolva a nacionalisták véleménye azért, hogy ha érdekesnek tartják az elvtársak, nézzék meg, van-e az anyagunknak alapja.

Weiszmann E.: Nem látja tisztán, hogyan lehet akár 120 oldalon is ezt a kérdést megvalósítani. Nem tudja másképpen elképzelni.

Fazekas J. elvtárs: Meg van írva, magyar értelmiségi körökben a burzsoá nacionalista körök hogyan vélekednek egyes problémákról.

Tóth elvtárs: Véleménye szerint az következne, hogy minden oldalon rá kelle-
ne írni, hogy: Vagyázat, informatív anyag.

Fazekas J. elvtárs: Meg van győződve, hogy dokumentatív anyagot csináltak, de ha azt csináltak, akkor legyen dokumentatív, mert az anyag megnevezése is az.

Csehi elvtársnő: Nem hárman akartak szerepelni a párt előtt ezzel a munkával, csak tovább akarták adni az anyagot. Segíteni akartak ezzel a pártnak. Mikor leülünk tárgyalni, kell tudjuk, hogy miről van szó, kell tudjuk, hogy csak dokumentációs anyagról van szó.

Tóth elvtárs: A párttartomány tudta, hogy csak dokumentációs anyagot akartak adni. Mikor kialakult a szélesebb kontúr, a tartomány tudta, hogyan dolgozunk.

Fazekas J. elvtárs: Azért hívta fel a figyelmet a kis problémára, mert a mindennapi aktivitásban erre is fel kell figyelni. Nemcsak jegyzőkönyvbe kell feljegyezni a dolgokat, hanem az anyag elnevezésénél is. Felhívja a figyelmet, ha dokumentációs anyagot csináltak, azt másképpen tárgyaljuk meg. Ha anyagot készítünk, akkor minden kérdést szem előtt kell tartani.

Tóth elvtárs: Felolvassa a 3. kérdést. Majd megjegyzi, hogy nem arról van szó, hogy a párttagok nagy része, hanem a párttagok jelentős része, azokon a gyűléseken, amelyeknek jegyzőkönyve a kezünkben van, nem mondták el a gyűlésen azt amit elmondtak a gyűlés előtt vagy utána. Emlékszik, a matematika-fizika kar jegyzőkönyvei milyen semmitmondóak, akkor, amikor ez a kar olyan sokat politizál, és olyan idegenül. A jegyzőkönyv szócséplés, kár volt elolvasni. Részt vett a történelem- és nyelvészkar ülésein is. Tudja, hogy voltak ott olyan elvtársak, akiknek van problémája, de nem jött ki vele az ülésen. Véleménye szerint, amit mond, az nem a párttagság lebecsülése, hanem reális tény, hogy a párttagság nincsen olyan színvonalon, hogy minden fenntartás nélkül elmondja a véleményét. Ehhez azonban objektív feltételek is hozzájárultak. Volt ugyanis eset rá, hogy aki elmondta a véleményét, betörte a fejét. Az utóbbi években az egyetemen volt olyan hangulat, hogy jobb hallgatni.

Weiszmann elvtárs: Ma már, ha megkérdezzük, az elvtársak megmondják a véleményüket. 1953-ban teljesedett ki a fejbe verés, saját magára is érti ezt, amikor elvették a kedvét hosszabb időre attól, hogy hozzászóljon a kérdésekhez. De ma s büszkén áll a párt előtt, mert nem történt gerinctörése, amire büszke.

Elmondja, hogy 1948 előtt tagja volt a pártbizottságnak két évig, 1948 után 1952-ig, majd agitátor volt. Az 1952-es események után kétségtelenül voltak jobb oldali elhajlásai, ezeket azonban becsületesen meg is oldotta. Nem követett el becsületenséget, pártellenes tevékenységet.

Mikor Bányai elvtárs az egyetemre került, az volt az első megnyilvánulása egy gyűlésen, hogy elmondta, van itt az egyetemen néhány ember, aki káros, és név szerint Weiszmann és Szarvadi elvtársat (aki azóta meghalt) nevezte meg. Természetes, hogy ezután az emberek rosszul néztek rá, amiből az következett, hogy nem választották meg, nem kapott pártmegbízatást. Olyan szellemi nyomás nehezedett rájuk, és rája különösen, ami káros volt számára, munkája számára. 2 évig hallgatott teljes egészében, pártüléseken nem szólt hozzá a kérdésekhez. Nem tudta, mi a tulajdonképpeni helyzete, tudományos tevékenységében sem. Később voltak törekvések, Bányai elvtárs igyekezett visszavonni a véleményét azzal, hogy tévedett, de ő nem fogadhatja el azt a megállapítást egyszerűen, hogy az elvtárs tévedett. A felhasznált anyagból nem alakultak ki a valóságos tények. Kiderült, hogy Bányai elvtársat rosszul informálták, és ő felhasználta az anyagot.

Ebben az időben az egyetemi munka konkrét előrevitelében nem vett részt. A párt azonban megmutatta, hogy ez az egészségtelen szellem káros, és az eredmény

az, hogy ez ma már nagymértékben helyre van hozva. Fenti megállapításával kapcsolatban megjegyzi, hogy a párton kívüliekkel a helyzet ugyanaz.

Fazekas János elvtárs: Megállapítja, hogy ez, amit mondtak, a 3. kérdéssel van kapcsolatban.

Csehi elvtársnő: Véleménye szerint egyénileg is segíteni kell az elvtársakat, hogy ne féljenek.

Fazekas J. elvtárs: Mitől félnek?

Csehi elvtársnő: Félnek, hogy nem pontosan fogalmazzak, és akkor mi lesz?

Fazekas elvtárs: A párttal szemben nem kell félni.

Csehi elvtársnő: Félnek attól is, ha megmondják a véleményüket, abból egzisztenciájukban káruk származhat, az adminisztrációs felelős visszaüt, rosszul inkadrálják őket. Ezt becsületes elvtársak, propagandisták mondták meg neki. Igyekeznek tanulni, sok fontos kérdést vetnek fel, de félnek a felszólalástól éppen a fenti okoknál fogva.

Fazekas J. elvtárs: Kitől félnek?

Csehi elvtársnő: A párttól nem félnek, hanem a felelős beosztású párttagoktól félnek.

Weiszmann E. elvtárs: A mai tartózkodásnak az oka egyes esetekben az, hogy nem látják eredményét a hozzászólásoknak. Ennek dacára elmondják a véleményüket, de pld. a csoportgyűléseken elhangzott javaslatok a fiókba kerülnek, a jegyzőkönyvbe lefektetve, és a legtöbb esetben elfeledkeztek róluk.

Tóth elvtárs: Több olyan esetre emlékszik, amikor a Bolyain határozatba ment valami, és azóta sem történt semmi intézkedés.

4. kérdés: Fazekas J. elvtárs: (Felolvassa az erre vonatkozó anyagot a referátból a 75. oldalon.)

Tóth elvtárs: Megjegyzi, hogy bár nem emlékszik pontosan, Benedek elvtársnál volt a fentiekkel kapcsolatos ilyen megnyilvánulás. Valamint Bányai elvtársnő részéről is, aki a pártegyetem igazgatója is jelentkezett ez a megnyilvánulás, bár el kell ismerni, hogy az elvtársnőnek sok jó tulajdonsága van. Konkréten Bukarestben is történt egy eset, amikor a tavasszal a társadalomtudományi tanszék értekezlete volt, ahol a XX. kongresszus anyagát dolgozták fel. Itt Gáll Ernő elvtárs felszólalva, fontos kérdéseket vetett fel, és szó volt magyar nemzeti vonatkozású kérdésekről is. Ekkor Varga Béla szót kért, rendre utasította az elvtársat, és azt mondta, hogy seperjen saját épülete előtt, törődjön a magyar nacionalizmus és az egyetemmel kapcsolatos problémákkal, a magyar problémákat hadd vessék fel a román elvtársak. Véleményem szerint ezek nem ismerik a problémáinkat, éppen azért tőlünk kell jöjjenek ezek a problémák. Ilyen eseteket sokat tapasztalt, és általánosan elterjedtek.

Fazekas János elvtárs: Kérdése, hogy lehet egy pártagnak azt mondani, hogy lojalitás. Kivel szemben lojális az elvtárs?

Tóth elvtárs: A lojalitás nem helyes megfogalmazás, és káros, nem fedi a lojalitás helyes értelmezését, hanem annak elferdülése.

Fazekas J. elvtárs: Lehet-e feltenni ezt a kérdést, és kivel szemben?

Tóth elvtárs: A párttal és a népi demokratikus állammal szemben kell így feltenni a kérdést.

Fazekas J. elvtárs: Figyelmezteti, hogy itt elsősorban pártszerű magatartásról van szó.

Tóth elvtárs: Véleménye szerint párhúsról kell beszélni, és elvszerűségről.

Fazekas J. elvtárs: Annak idején a burzsoá Romániában a nemzetiségi kisebbség soraiból kikerült egyes elemek, akik paktáltak a burzsoáziával, azokra mondták, hogy lojalisták, vagy lojálisak, itten pedig kommunistákról van szó.

Ardeleanu elvtárs: Lehet valaki lojális a saját szervezetével szemben?

Tóth elvtárs: Elvileg nem lehet, a gyakorlatban a személyi kultusz hatása kitermelt egy olyan jelenséget, hogy vezető elvtársak felé ilyen értelemben lojálisak legyenek. Megjegyzi azonban, hogy ez nem elvszerű magatartás.

Fazekas elvtárs: Megjegyzi, hogy ez merev, pártszerűtlen magatartás, amely nem ismeri a pártyszerűség sajátos jellegzetességeit. Megjegyzi továbbá, hogy itt pártaktivistáról van szó, nem kispolgárról.

Ardeleanu elvtárs: Eljutottak oda, hogy az az elvtárs, aki nem beszél magyarul, a románsággal szemben lojális, ami ugyanaz, mint régen az Osztrák-Magyar Monarchia idején az árulókkal szembeni magatartás, paktálni a burzsoáziával – a román burzsoáziával a saját érdekéért.

Weismann elvtárs: Ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy úgy látja a helyzetet, hogy vannak aktivisták, akik a nemzeti kérdésben nem látnak tisztán. Így áll elő az a helyzet, hogy egy nacionalista magyar elfelejti még azt is, hogy magyar nyelven beszél. Pártunk a Román Munkáspárt, aminek következménye, hogy románul viselkedjünk. Ezzel akarja elhárítani a magyar nacionalizmust. Mert ezek a megnyilvánulások erre engednek következtetni. (indescifrabil) egy idézet az „Előré”-ből, amit nem tudunk másképpen tekinteni.

Tóth elvtárs: Kijelenti, hogy ez a magatartás nem a párt érdekeit szolgálja.

Ardeleanu elvtárs: A Román Munkáspárt internacionalista párt, ha valaki nem nézi a nemzetiségi kérdésben helyesen a dolgokat, akkor nem lojális ebben a kérdésben. Nem véletlen, hogy ilyen kifejezést használnak. Mikor alaposabban vizsgáljuk a kérdést, arra jutunk, hogy a románsággal szemben lojálisak. Valószínűleg az volt a fejében annak, aki ezt a szót használta. Ilyenformán leszögezhetjük, hogy a pártaktivistáknak román nacionalista megnyilvánulásaik vannak. Hatása alá kerültek ezek az aktivisták a román nacionalizmusnak. De akkor ne burkoljuk el a dolgokat, és mondjuk meg, úgy ahogy kell, ne használjunk régi burzsoá kifejezéseket.

Fazekas J. elvtárs: Azért kérdeztem, hogy kivel szemben álojálisak azok az elvtársak.

Weismann elvtárs: A párttal szemben, a pártszervezettel, a népi demokráciával szemben lojálisak.

Csehi elvtársnő: Nem így merült fel bennünk a kérdés, hogy álojális.

Fazekas J. elvtárs: Azonban mégis fontos, hogy mi van a referátba beírva.

Csehi elvtársnő: Arról van itt szó, hogy vannak olyan magyar pártaktivisták, akik az elvtársak előtt mint románok jelennek meg, ami részletkérdés. Vannak a dolgoknak más oldalai is. Olyanokkal találkozunk, akik attól való félelmükben, nehogy nacionalistáknak tartásák őket, viselkednek így.

Fazekas J. elvtárs: Úgy látja, hogy az elvtársnő tisztán látja a kérdést, nincsen konfúzió a fejében. Itt arról van szó, hogy kivel szemben álojálisak ezek az elvtársak. Tegyétek magatokat tartományi aktivistának, így viselkedsz, és felmerül a kérdés, hogy kivel szemben vagy álojális ebben a népköztársaságban.

Tóth elvtárs: Elmondja, hogy 1949-ben amikor Kolozsváron megnyitottak egy tárlatot (képzőművészetit), megérkezett a megnyitásra a művészeti bizottság képviselője Vlad elvtárs – akit én személyesen jól ismerek, együtt dolgoztunk. Ez az elvtárs románul tartotta a magyar megnyitót, azután lefordította magyarra. Törve

beszélt magyarul, mondva, hogy azért szól magyarul, mert ez nemcsak a Horthy, hanem a Petőfi nyelve is. Furcsa volt ez a jelenség, amikor törve beszél magyarul, pedig nyilvánvalóan jól tud magyarul.

Fazekas elvtárs: Megjegyzi, hogy jól beszél a nyelvet, de ha a „Bolyai” egyetemen kellene előadást tartson, törve beszélne a nyelvet. Felhozta példának Vajda elvtársat, aki magánbeszélgetésen elég jól beszél magyarul, azonban előadást nem tud tartani.

Csehi elvtársnő: Felveti a kérdést, hogy sokan vannak, akik két nyelven dolgoznak, úgy gondolja, hogy mind a kettőt jól meg kell tanulják. Hasznosabban tudnak végezni tudományos és propagandamunkát, ha mindkét nyelvet tudják. Ez a nyelvtanulás pluszkötelesség, amelynek eleget kell tenni.

Weiszmann elvtárs: Sok munkás elvtárs beszél – bár nehézkesen – azért, mert a munkája az, hogy tömegek között beszéljen. Mi értelmiségiek nehézkesebbek vagyunk, könnyebben ítélkezünk, mert nekünk könnyebben megy a dolog. Meg kell azonban maradnunk a világos érzékelésnél, hogy a magyar nemzeti kisebbség egyik tagja vagyunk. Ez az, amit nem lehet elfelejteni. A maga részéről azt a tényt, hogy zsidónak született, el szeretné felejteni, azért, mert a megoldását ennek a kérdésnek úgy látja, hogy ez nem probléma. Azonban az aktivisták nagy részére ez a kérdés nem áll. Saját kérdésében azonban fennáll.

Csehi elvtársnő: Szerinte két jelenséget kell nézni, ha a román beszél magyarul, vagy egy aktivista beszél töredeztve, rosszul magyarul, ami rossz hatást vált ki. Ezzel számolni kell az illető elvtárs és a tömegek miatt is.

Tóth elvtárs: Véleménye szerint a nyelv nem ismerése akadályt jelent, ez olyan dolog, aminek visszhangja kél a dolgozók között.

Weiszmann elvtárs: Az egyetemen felmerült egy probléma, az, hogy ne küldjenek hozzánk munkás elvtársakat, mert úgy tudnak beszélni, hogy az minket zavar.

Fazekas J. elvtárs: Visszatérve a kérdésre, megkérdezi, hogy hogyan állunk a lojalitás kérdésével.

Weiszmann elvtárs: Véleménye szerint az ilyen elvtárs nem látja tisztán a párt nemzetiségi politikáját, úgy érzi, hogy tekintve, hogy a román Munkáspárt aktivistája, neki románánná kell válnia.

Tóth elvtárs: Az ilyen elvtárs, nehogy hibát kövessen el, inkább merev lesz, nehogy nacionalista színben tűnjön fel.

Fazekas J. elvtárs: Felteszi a kérdést, hogy egy pártaktivista kivel szemben kell lojális legyen, a Párttal, a Román Munkáspárttal szemben-e.

Tóth elvtárs: Az osztályhoz való hűség, a hovatartozás kérdése jelentkezik itten.

Fazekas J. elvtárs: Aki a román burzsoázia ideje alatt élt, azokra mondották, akik segítették a nép elnyomását közösen a burzsoáziával. (pld. Ausztria-Magyarország idején)

Ezt egy munkáspárti aktivistára nem lehet mondani. Lehet azt mondani, hogy nincsen érzéke a kérdésekhez, vagy nem ismeri azokat, de a párttal hogy legyen álojális? Itt párthűség, pártfegyelem és ideológia kell.

Csehi elvtársnő: Úgy látja, hogy ők rosszul fogták fel a párttal való kapcsolatot.

Tóth elvtárs: A kérdést úgy fogták fel, hogy a népköztársaság mint jogutód szerepelt, jött egy torzulás, ami idevezetett.

Fazekas János elvtárs: Egy közmondásra hivatkozik: „Összetévesztették a szent a fazonnal.” Majd leszögezi, hogy az a megfogalmazás a pártaktivistákkal kapcsolatban nem helyes, s ezzel az elvtársak egyetértenek.

5. kérdés. Tóth elvtárs felolvassa az erre vonatkozó részt és a kérdést. Nem homályosultak-e el az anyag összegyűjtése közben előttük voltak a Párt és Kormány megvalósításai.

Weiszmann elvtárs: A párt megvalósításai döntő fölényben vannak ennél a kérdésnél. A politikai hatalom megragadása által alapvetően megváltozott az egész nemzetiségi kérdés feltevése. Ezen az alapon megoldható és meg is oldódott ez a kérdés. Dokumentációs anyagról lévén szó, nem tartottuk szükségesnek odaírni a megvalósításokat. Ez értelmetlenségnek tűnt fel a szemünkben, és így csak azokat a kérdéseket vettük csak be, ahol a megvalósítások vagy ellefejtődtek helytelen értelmezés révén, vagy nacionalista megnyilvánulások, amelyeket jónak találtunk a párt elé vinni.

Csehi elvtársnő: A kapott adatok nem tudták elhomályosítani a kérdést.

Tóth elvtárs: Pontatlan fogalmazás, hevenyészett munka következménye, és nem az, hogy nacionalista hangulatok hordozójává lettek.

Weiszmann E.: Véleménye szerint az történt, hogy elvitte őket az anyag.

Fazekas J. elvtárs: Úgy látom, hogy az elvtársak hosszú időn keresztül gyűjtöték az anyagot és a hiányosságokat, hibákat a párt nemzetiségi politikájának alkalmazásáról. A kérdés az, hogy nem homályosultak-e el a Párt és Kormány megvalósításai, a döntő jelentőségű megvalósításai az elvtársak előtt.

Tóth elvtárs: A megbeszélések során számtalanszor vetettük össze ezt a kérdést. Világos volt, hogy a megvalósítások felette állnak mindezeknek. Ezek vadhajtások, maradványok nacionalista elemek próbálkozásai, a párt intencióinak félremagyarázása. Azt tekintettük feladatnak, hogy ezeket mutassuk meg.

Weiszmann E.: Jónak találták, hogy ezekről a kérdésekről beszéljenek a referátban.

Fazekas J. elvtárs: Azokkal a kérdésekkel kapcsolatban, amelyekről eddig beszéltünk, rájöttünk, hogy 2-3 megfogalmazás nem felel meg a valóságnak. Pld. magyar nemzetiségű kisebbség, lojalitás stb. esetében. Szeretné tudni, miért követték el ezeket a hibákat.

Weiszmann E.: Őt azért tették bele ebbe a kollektívába, mert úgy ismerték, hogy nála ez a kérdés teljesen el van intézve, most úgy látja, hogy itten őt is elvitte az anyag. Hibásan vették be ezeket a kérdéseket.

Csehi elvtársnő: Emlékszik, hogy tudatos volt bennük, nehogy befolyása alá kerüljenek a nacionalizmusnak. Ez tudatos volt bennük, és az eredményeknél és vitáknál tárgyalták is ezt a kérdést. De nem látja úgy, hogy befolyás alatt dolgoztak.

Fazekas J.: Még egyszer ismétli a kérdést. „Nem homályosították el a párt döntő eredményeit a nemzetiségi kérdésben azok az anyagok, amelyeket összegyűjtöttek?”

Tóth elvtárs: Nem tartották szükségesnek megismételni ezeket az eredményeket mint általában ismert dolgokat.

Fazekas elvtárs: Kérdést tesz fel: Hogyan értelmezik az elvtársak a szovjet tapasztalat gépies alkalmazását?

Tóth elvtárs: A szovjet tapasztalat gépies alkalmazását a szakirodalom részéről tapasztalták. Sok esetben nemzeti kérdésben is belevágtak. Példa: az az érvelés, ahogyan a mezőgazdasági szekciók megszüntetésével kapcsolatban.

A Szovjetunióban is a technikai főiskolák nyelve az állam nyelve. Általában a nemzeti kérdésben a helyi sajátosságok kérdése nem eléggé kidolgozott nálunk, amibe újra és újra beleütközünk, éppen azért, mert nincsen eléggé kidolgozva. A helyi sajátosságokat nem vették még nálunk eléggé tanulmányozás alá. A propa-

gandista munka pld. túlnyomó részben a szovjet tapasztalatok ismétléséből és népszerűsítéséből állt, amely más szempontból sok esetben nem ad választ a mi sajátos kérdéseinkre. Történelmileg a helyzet bonyolultabb nálunk, mint ott. Az orosz nacionalizmus nem volt olyan veszélyes, mint nálunk a fasizmustól megmértelyezett román nacionalizmus.

A román és magyar nép viszonya másképpen jelentkezik, nem úgy, mint ahogyan az orosz nemzet és az üzbég nemzet viszonya például. A magyar értelmiség nagyon érzékenyen reagál ezekre a kérdésekre. A sajtóban is az hangzott el, hogy mi csak tanulhatunk a román értelmiségtől. Felmerült az a bizonyos kultúrfőlény problémája is, amelyet általánosan, de igyekeznek megfogalmazni.

Kultúrfőlény van román és magyar részről is. Vannak bizonyos különbségek a két kultúra kialakulásának kérdésében, az bizonyos. Ebben az esetben marxista módon megmagyaráztuk, mi a helyzet, rámutatva a nacionalizmus elferdítéseire. Megállapíthatjuk, hogy a két nép kultúrája között nincsen minőségi különbség, de a két kultúrát közel kell hozni egymáshoz, ami komoly probléma.

Ezen kérdések nem elég komoly fogalmazása abból adódott, hogy nem törődünk eléggé ezekkel a kérdésekkel, nem törekedtünk arra, hogy a helyi viszonyoknak és sajátosságoknak megfelelően alkotóan alkalmazzuk a marxista tanításokat. Ez a gépszerűség jelentkezik a propagandamunkában, ami igaz. Ez azért történt, mert ilyen irányban nem kaptak biztatást, másrészt nem állt rendelkezésükre olyan anyag, amelynek alapján általánosabban fogalmazhattak volna. Belátja, hogy ezen a területen hiányosságok vannak. Így érti azt, hogy gépies alkalmazása jelent meg a szovjet tapasztalatoknak.

Weiszmann E.: Elmondja, hogyan értelmezi ezt a kérdést. Az egyetemen minden egyes szakon foglalkozunk a román oktatással. Tudjuk, hogy ezt mi teszi szükségessé, ez minden egyes állampolgár jól felfogott érdeke. A román nyelvoktatást azon a címen vezették be, hogy a Szovjetunióban minden egyetemen tanítják az orosz nyelvet. De meg kell vizsgálnunk, hogy vajon a Szovjetunióban hol tartanak ezen a téren. Egyes hallgatók nálunk sokat hiányoznak az órákról, különösen a román nyelvórákról.

Tóth elvtárs: Ezzel a kérdéssel kapcsolatban felvetődött, hogyan lehetne érdekeltté tenni a hallgatókat a román nyelv megtanulására. Véleménye, hogy nálunk ne végezhesen olyan hallgató, aki nem tanult meg románul. Feltétel kellene legyen tehát az egyetem elvégzéséhez a román nyelv megtanulása.

Weiszmann E.: Ezt a javaslatot két évvel ezelőtt már megtették, de nem történt semmi intézkedés.

Fazekas J. elvtárs: Felteszi a kérdést, nincsen a román és magyar kultúrában különbség, és hogy a magyar kultúra a románnak szerves része-e. Ezzel a szerkesztőbizottság tagjai egyetértenek.

6. kérdés. A hazafias nevelés kérdése.

Tóth elvtárs: Nem nyúlok mélyen a marxizmus-leninizmus kincsesládájába – csak saját véleményét mondja el, amellyel a kollektíva is egyetértett. A hazafias nevelés kérdésében dogmatikus irányzat érvényesült, ugyanúgy hazafiasságra neveljük a „Bolyai” egyetem ifjait, mint ahogyan a román ifjúságot neveljük arra. A nevelési módszer azonban nem adta azt az eredményt, amit adnia kellett volna. A hazafiasságra való nevelés a „Bolyai” egyetemen akkor lett volna hatásos, ha a haladó román kultúrához a magyar gyermeket a magyar kultúra megbecsülésén keresztül vezetjük rá. Mi szem elől tévesztettük ezt a tant. Mi a szocialista népköztársaság hazafiai kell,

hogy legyünk. Nem építünk erre az ismeretanyagra és kultúrára. Nem használjuk fel azt, amit tudunk. Otthon a hallgatók hallanak Petőfiről, Kossuthról stb. Otthonról hozhatok torzított beállítást, meglehetősen nyílt nacionalista reakciós beállítottságot. Mi – ahelyett hogy rámutatnánk, mi az, amire büszke legyen – nem mutatunk rá arra a tényre, hogy ez a haladó kultúra szerves része a román kultúrának, s ezzel megbecsültsük a hallgatókkal a román kultúrát.

Példa: Egy alkalommal egy elvtárs elmesélte, hogyan szerette meg Caragialét. Addig is ismerte, tisztelte, de egyszer olvasott egy írást, amely Caragialét a román Mikszáthnak mutatta be. Neki kedves írója volt Mikszáth, és amikor ezt az összefüggést megmutatták, megnövekedett az érdeklődés benne Caragiale iránt, és hasonlóan tartotta ő is, mert ugyanazt a földesúri rendszert leplezi le, a rokonság tehát megvan, megtalálta az utat, amelyen keresztül értékelni tudta. Azelőtt tisztelettel viseltetett Caragiale iránt, most megszerette. Feladat tehát megszerettetni a saját nemzeti kultúra nagy vívmányait, és ezen keresztül hozzásegítődünk a valóban szocialista természetű kultúra kiépítéséhez. A hiba tehát az, hogy Leninnek a nemzeti büszkeségről szóló tételét nem alkalmazzuk, így leszegényítettük hazafias nevelésünket.

Weiszmann E.: Félünk megbolygatni azt, hogy mivel jött be az egyetemre egy diák. Félünk beszélni Petőfiről, Mikszáthról.

Fazekas J. elvtárs: A párt nem mondta soha, hogy a magyar nemzetiségi forradalmi kultúrtradíciókat nem kell terjeszteni.

Weiszmann E.: A párt szerint építeni kell haladó hagyományainkat, alkalmazni kellett volna a kulturális emlékeket. Ez azonban nálunk vita tárgyát képezte, hogy ezzel nem lesznek-e diákjaink nacionalisták. Leállítottuk, amikor UTM-ülé- sen fel akarták dolgozni március 15-ét.

Csehi elvtársnő: Aminek az lett a következménye, hogy a magyar nacionalista reakció feldolgozta egészen más értelemben. A jövőben arra kell építeni, hogy a magyar nacionalizmus-sovinizmus hatása alól kivonjuk a hallgatókat.

Fazekas János elvtárs: Ki van ellene pld. a kurucz költészetnek?

Csehi elvtársnő: Az egyetemen beszélünk Rákócziról. Ez a probléma hosszú ideig nagy volt előttünk, mert a könyvekbe hosszú ideig félelemből és kényelmes- ségből inkább betették a szovjet tankönyvekből való fordításokat, vagy csak azt az anyagot, ami a többi román könyvben is benne volt, dacára annak, hogy a párt azt az utasítást adta, hogy keressenek megfelelő anyagot a tanulók számára. Meg kell állapítsam, hogy komoly probléma volt olyan anyagot adni, amelyen keresztül könnyebben nevelhetünk.

Weiszmann E.: Az kétségtelen, hogy ha valaki megpróbált a hallgatók felé ilyen anyaggal menni, azt jól fogadták, és ha ez elszigetelt jelenség volt, ezt a reakció igyekezett kihasználni, úgy vetve fel a kérdést, hogy a kommunisták nem mernek ezekhez a kérdésekhez nyúlni. Ez nézetem szerint fegyverátadás, és káros a párt részére. A legbecsületesebb középiskolai és egyetemi tanárok szerint meg kell keresni a legjobb internacionalista nevelést.

Tóth elvtárs: Emlékszik, hogy egy időben pld. a földrajzkönyvbe nem lehetett neveket csak románul írni. Megjegyzi, hogy a főiskolákon nemcsak ilyen egyértelmű és világos haladó hagyományok vannak. Pld. Jeddik Ányos nagy fizikus volt, de pap volt, ám feltalálta a dinamót, erről hallgatunk, és a hallgatók tudtak róla. Másik Pápai Páriz Ferenc orvos, akinek hatalmas jelentőségű munkája volt a járványok leküzdése terén. Véleménye szerint ezeket is fel kellene használni megfelelő formában. Nézzük meg a nemzeti kérdés megnyilvánulását.

Mikor úgy fogalmazunk, a lenini büszkeség kérdését úgy értettük, hogy a román kultúra szeretetére úgy neveljük reá a hallgatókat, hogy megtalálják az utat annak megbecsülésére is.

Fazekas J. elvtárs: Nem elválasztani, hanem összekötni kell a kettőt.

Ardeleanu elvtárs: Fontos, hogy mindig a realitásból induljunk ki. Ez az egyedüli hatásos módszer.

Tóth elvtárs: Egyetértünk azzal, hogy a román kultúra megbecsülésére kell nevelnünk a hallgatókat.

Fazekas J. elvtárs: Lényeg az, hogy meg tudjuk szeretetni a román kultúrát, tisztában kell legyünk a magyar kultúrával.

A továbbiakban **Tóth elvtárs** felolvassa a jegyzőkönyvet.

Fazekas J. elvtárs: A feladat egy olyan anyag elkészítése volt, amelyből kitűnik, hogyan nyilvánul meg a nacionalizmus az egyetemen, és hogyan harcolnak a kommunisták ezen megnyilvánulások ellen. Ennek a feladatnak az elvégzésére voltak az alapszervezeti büro által megbízva.

Tóth elvtárs: Az alapszervezetben fel volt téve a kérdés, hogy meg kell vitatni a nemzetiségi kérdést. A helyzet az, hogy a valóságban tényleg a büro jelölte ki őket ennek a feladatnak az elvégzésére, az alapszervezet nem tudott a személyektől.

Fazekas J. elvtárs: Felteszi a kérdést, hogy milyen az internacionalista nevelés a „Bolyai” egyetemen.

Tóth elvtárs: Az előbbi kérdéssel kapcsolatban elmondja, hogy előbb merült fel általában a feladat, hogy a kérdéssel foglalkozni kell. Ennek határozott véghezvitele úgy történt, hogy a büro bejelentette az alapszervezetnek, hogy megkezdődött a kérdés feldolgozása, és ezen egy kollektíva dolgozik. Neveket nem említettek. Az alapszervezetnek úgy volt tudomása, hogy az anyagot a „Bolyai” egyetem készíti el, a kollektíva, együtt a pártszervezet titkárával. Ez a vélemény alakult ki a munkával kapcsolatban. A „Bolyai” pártszervezet keretei nem adtak alkalmat egy komoly dokumentációs anyag elkészítésére, ez a vélemény a jegyzőkönyvekből és a beszélgetésekből alakult ki, az anyag kiszélesítése vált szükségessé, személyekkel kellett beszéljünk, hogy általános jellegű javaslatokat tudjunk tenni. Ezen általános jellegű javaslatok a város és a „Bolyai” egyetem dolgaira vonatkoznak. Annak ellenére, hogy ki volt tűzve, hogy általános jellegű javaslatokat kell tenni, rájöttek, hogy azt nem tudják megcsinálni. A kollektíva munkája során szem előtt tartotta a „Bolyai” egyetem összes munkáját, és ezenkívül igyekszik általános jellegű javaslatokat tenni. Ebben egyezett meg a kollektíva.

Fazekas J. elvtárs: Le kell tehát szögezzük, hogy megvolt a kezdeményezés, hogy általános jellegű javaslatot kell tenni. Munka közben azonban a kollektíva tagjai rájöttek, hogy nincsen megfelelően ellenőrzött anyaguk. Így indult el a munka. Azért tettem így fel a kérdést, hogy hogyan történt meg az, hogy általánosan tárgyalták a kérdéseket, és konklúziót vontak, de a javaslat csak a „Bolyai” egyetemre és a városra szorítkozott, holott amikor elindultak, általános jellegű javaslatot akartak tenni. Felolvas egy részt a referátból, majd folytatja. A jegyzőkönyvek átvizsgálása alkalmával megállapítódott, hogy a nacionalizmus elleni harc az egyetemen korántsem olyan megnyugtató, mint ahogyan az a felületen jelentkezik. Ez kényesebb jellegű politikai kérdés. E szöveg után felteszem a kérdést, milyen dolgokra mondják az elvtársak, hogy kényesebb jellegűek.

Weismann E.: Pld. a magyar népköztársasággal való viszony két évvel ezelőtt kényes kérdés volt. Másik kérdés a nemzeti magyar haladó hagyományok felhasználása, szintén politikailag kényes kérdés, jobb nem hozzányúlni.

Fazekas J.: De az elvtársak nem tartják kényes kérdésnek. A pártnak a sürgős politikai világos problémái viszont az egyetemen kényes kérdésnek számítanak.

Tóth elvtárs: Egy jól felkészült kommunista számára nem kényes kérdés, de azok a kérdések, amelyek okot adhatnak a diákok előtt félreértésre, ezeket kényes kérdéseknek mondjuk. De azok a kérdések, amelyeket a kommunista nem tud felhasználni, és jöhetnek az ellenvetések, amelyekkel szemben nem rendelkezünk elég fegyverzettel – ezeket kényes kérdéseknek tekinthetjük, és nem szívesen vetjük fel.

Weiszmann E.: Pld. Erdély hovatarozásának kérdése. Ettől a kérdéstől a legtöbb szeminariumvezető irtózik, vagy nem tudja megmagyarázni, vagy maga sincsen meggyőződve a kérdésekről.

Tóth elvtárs: Kialakult az a gyakorlat, hogy azoknál a kérdéseknél, amelyekre nem tudnak válaszolni, megforgatják az illetőt. A következő alkalommal nem hozta fel a kérdést. De ezután a nacionalizmus adta meg neki a választ, a felvilágosítást. Ezeket a kérdéseket tartjuk kényes kérdéseknek.

Weiszmann E.: Elmondja, miről van szó. Azok általános elvekkel tudnak érvelni. Mikor jöttek egy konkrét sérelemmel, adott esetben rájuk húzták, hogy a sérelem politikai demagógia. Így ha adódott egy sérelem, inkább hallgattak róla. És közben az illető maga észre sem vette, hogy mikor került a nacionalizmus befolyása alá. Nemcsak a nemzeti kérdéssel, hanem pld. a parasztkérdéssel kapcsolatosan is vannak ilyen dolgok, ahol reális nehézségek vannak. Ahelyett pedig, hogy a nehézségekről beszélni mernének, hallgatunk róluk, és eltúlozzuk a kérdéseket. Másrészt ez a kérdés egyeseknél felkészültség kérdése is. Itt van pld. a csángókérdés, amelyről magamnak sincsen fogalmam. Ha felveti egy csángó diák, nem tudok rá megfelelni.

Fazekas J. elvtárs: Leszögezi, hogy az ilyen komplexumú politikai kérdéseket mint a nemzetiségi és parasztkérdések terén előfordulókat a „Bolyai” egyetemen kényes jellegű kérdéseknek nevezik.

Weiszmann E. elvtárs: Így nevezték, és nem tartja az elnevezést helytelennek.

Fazekas J. elvtárs: Úgy van most is a marxista karon, hogy ha ilyen kérdések felvetődnek, nem mondják meg?

Csehi elvtársnő: Az utóbbi években nem tud arról, hogy ilyen kerülgetés előfordult volna, de ez a módszer nemcsak a marxista karon volt szokásos 1953-ban, hanem a propagandamunkában is érvényesült. Ha felmerült egy kérdés, amire nem volt felkészülve a propagandista, elkezdődött a beszélgetés, hogy vajon miért tette fel a kérdést az illető. Nyilvánvaló, hogy ennek súlyos következménye volt. Olyan volt e, z mint a káderezés, megfélemlítette az embereket. Pld. marxista vizsgán előfordult, hogy miután jól felelt a hallgató, azután előre megbeszélt kérdést adtak fel az álláspontjával kapcsolatban. A hallgatók erre egy idő után készültek, mert pld. tudta a hallgató, hogy van egy kulák rokona.

Tóth elvtárs: Arra neveltük a hallgatókat, hogy azt beszéljék amit a tanár helyesnek tart. Ez azonban nemcsak a Bolyain, hanem a pártegyetemen is így volt.

Csehi elvtársnő: Nekünk nagyon komoly feladatunk van ezen a téren.

Fazekas J. elvtárs: Megállapítja, hogy mikor feltesznek egy kényes kérdést, az előadó benyom egy másik kérdést, és nem mondja meg a reális helyzetet – az oportunistus. Ha nem adnak a hallgatóknak rendes választ, majd máshol kapnak ők a kérdésükre választ.

Tóth elvtárs: Rendkívül hálásak voltak az emberek, mikor egy alkalommal – a nemzetiségi kérdés szeminarizálása során – felfedeztem a Pallas-lexikonban Ma-

gyarország népesedési térképét. Olyan meggyőzőek voltak az imperialista Magyarország adatai, hogy nem kellett más érv. Felfedeztem 1-2 olyant, akinek nem ízeltek ezek az adatok, de nem piszkáltam őket. Ebből is látszik – ha fel vagyunk szerelve érvekkel –, meg lehet győzni az embereket. A sematikus munka eredménye, hogy be voltak állítva az emberek, hogy ismételjék az érveket, azokat el kellett fogadni, mert Sztálin mondta őket, a Párt mondta stb. Meg kellett ezeket tanulni, és vizsgázni kellett belőle. Nem tartja ezeket a kérdéseket kényesnek, ha kellően feldolgozzák őket.

Fazekas J. elvtárs: Mit jelent az, hogy „okosan” beszéljen?

Weiszmann E.: Azt jelenti, hogy jól elmondja a dolgokat.

Fazekas János elvt.: Nem gondolják az elvtársak, jobb lett volna azokról a fontos dolgokról, amelyeket az elvtársak összegyűjtöttek – mint nacionalista megnyilvánulást – véleményt mondani?

Weiszmann E. elvtárs: Úgy látja, helyes lett volna néhány kérdésben leszögezni az álláspontjukat. Ez azt jelentette volna, hogy eltekintettek a szerkesztés tényétől, nem tudja, hogy ez az elolvasás alkalmával jelentett volna-e a pártnak segítséget.

Tóth Sándor: Az eredmény az lett volna, hogy megtudta volna a felsőbb pártfórum, hogy a kollektíva nem ért egyet ezekkel a tényekkel, de a teljes tény elsiklott volna. Megállapítja, hogy nehéz volt összeállítani az anyagot, közben felmerült ez az igény, próbáltak az elvtársak rávenni, hogy a fentieket érvényesítsük. Csehi elvtársnő vetette fel ezt a kérdést, majd felolvassa az anyag idevonatkozó részét.

Fazekas J.: Ha segíteni akartatok a pártnak, nem kellett volna megmondani a véleményeteket. Összeszedték ezeket a megnyilvánulásokat párttagoknál és párton kívülieknél, hogy előkészítsenek egy informatív jellegű jelentést. A jelentésben vannak nagyon szép lapok, de vannak olyan részek is, ahol nem tűnik ki, mi a ti álláspontotok, és mi a magyar nacionalizmus álláspontja. Két hónapon keresztül dolgoztatok ezen a jelentésen. Ha segítséget akartok adni a pártnak, ez így a helyes. Összegyűjtöttétek az anyagot a nacionalista megnyilvánulásokkal kapcsolatban, de meg kell mondani azt, hogy [indescifrabíl] – nekem mint pártagnak – ezzel kapcsolatban a véleményem, álláspontom. Lehet, vannak helytelen álláspontok, ha kinyilvánítjátok, a párt tudja majd korrigálni azt, amit helytelenül láttok.

Ardeleanu elvtárs: A párt tudja, hogyan kell hozzászólni a kérdéshez.

Weiszmann E.: Tudományos munkát kívánt volna, hogy minden kérdést úgy terjesszenek a tartományi bizottság elé, ahogyan azt kellett volna.

Tóth elvtárs: Ez esetben a jelentés még nagyobb lett volna, ami nem lett volna kívánatos.

Fazekas János elvtárs: A referátban a kollégium ügyét nem kellett volna olyan részletesen tárgyalják.

Tóth Sándor elvt.: Órákon keresztül vitatkoztak Lilien [indescifrabíl] elvtárrsal a kollégium ügyéről, másképpen nem tudták megcsinálni.

Fazekas J. elvt.: Próbálta az elvtársak figyelmét felhívni arra, mennyivel többet tudott volna segíteni a tartományi bizottságnak ez a kollektíva, ha a különböző kérdésekkel kapcsolatban megmondja, mit mond a nacionalizmus, és ugyanakkor elmondták volna a véleményüket is, valamint azt, hogy mi lenne a tennivaló.

Tóth Sándor: Ez az összefoglalás nem hiányzik teljesen a referátból, de vannak kérdések, ahol nem tudták ezt megcsinálni.

Fazekas János elvt.: Ha ilyen kérdések vannak, és így áll a helyzet, meg kell nézni.

Tóth S. elvt.: Ez azért van így, mert nem tudtak minden kérdést leellenőrizni. Pld. a műemlékekkel kapcsolatosan. Ha ilyen nézetek vannak, felvilágosító mun-

kát kell végezni. Nem tudnak mást gondolni, mint hogy a kolozsvári műemlékeket azért hanyagolták el, mert magyarok.

Fazekas J. elvt.: Az a helyzet, hogy elhanyagolták a magyart és a románt is egyformán.

Csehi elvtársnő: Az elvtársak azt mondták, hogy szerkesszék újra a referátot, dolgozzák át, és foglaljanak állást minden kérdésben. Akkor rájöttek, hogy nagy az anyag, és nem tudják feldolgozni.

Weiszmann E. elvt.: Az alapszervezeti bírónak nem volt probléma ez a kérdés. Lehet, kényelmességi okok voltak többségben, de valójában a nehézségek voltak az okai.

Fazekas J. elvtárs: Volt ilyen vélemény, hogy nyíltan tenni a kérdéseket, vagy úgy gondoltátok, hogy túllőttök a célon?

Kérdése, hogy a sztálini téziseket kinek a részére tették.

Tóth S. elvt.: Tekintettel arra, hogy Csehi elvtársnő elvetette, úgy gondolták, nem árt felvetni.

Csehi elvtársnő: Meg akarták egymást győzni, vitatkoztak, és mindkét elvtárs azt mondta, hogy informatív anyagot akarnak küldeni, felesleges másként elkészíteni az anyagot.

Weiszmann E. elvt.: Hibát követtek el, aminek nem volt egyéb oka, mint a félelem a felsőbb fórumok felé.

Csehi elvtársnő: Azt mondták, hogy a munka jó menetele érdekében minden vonalon jól gondoljuk át a kérdéseket.

Fazekas J. elvtárs: Az anyagból és a vitákból kitűnt, hogy vannak nagyképű megfogalmazások. Pld. az is, hogy a magyar értelmiség nagy része párthű, illetve pártos elem. A jelentés elsősorban az értelmiséggel foglalkozik, és csak következtet arra, hogy a dolgozók nagy része a kérdésről hogyan vélekedik.

Tóth Sándor elvtárs: Úgy merült fel a kérdés, hogy ezek a problémák csak az értelmiséget foglalkoztatják, vagy van lehetőség, hogy az értelmiség problémái tovább sugározzanak más felé is. Tekintettel arra, hogy az értelmiségnek vannak kapcsolatai kispolgári, munkás stb. elemekkel, lehet következtetni, hogyan kerülhetett ilyen rétegekbe. A munkásosztály nem áll elszigetelten az egész társadalomtól, és a kispolgári nézetek áthatják a munkásosztályt is. Ha az értelmiséget foglalkoztatják ezek a kérdések, megvan a lehetősége annak, hogy ezek már rétegekbe is elkerüljenek. A jelentés túlnyomó része értelmiségiekkel való beszélgetésből ered. Szervezetten foglalkoznak más elemekkel?

Weiszmann E.: Szervezetten nem beszéltek, alkalomadtán beszélgetett pld. ő a vonaton másokkal, és onnan kapták az anyagot. Kaptak tisztviselőktől is anyagot. Nem mondhatja, hogy ezek a kérdések érvényesek kifelé is, de nincsen kizárva. Felolvassa a jelentés 1. fejezetéből a következő: A magyar értelmiségieket a párt nagyrészt megnyerte magának stb.

Fazekas János elvt.: Egyes kérdések megvilágítása ebből a szempontból kellett volna kiinduljon akkor, amikor erről a kérdésről beszéltek.

Tóth Sándor elvt.: Ezt az elején mint alapvető tételt szögezték le. Ennek alapján tárgyalták a többi kérdést is.

Ardeleanu elvtárs: Hibának tartja, hogy a jelentésben nem mondták meg a saját véleményüket.

(Az elvtársak áttérnek a jelentés alapos átolvasására, a továbbiakról gyorsíró anyag nincsen.)

[TRADUCERE]

Extras din procesul verbal

Consemnat la discuția care a avut loc în clădirea organizației regionale de partid din Cluj la 26 septembrie 1956

Sunt prezenți: tovarășul János Fazekas, secretarul CC al PMR, tovarășii Ardeleanu[1] și Bihari..., tovarășul Vasile Vaida, secretarul Comitetului Regional, precum și Andre Weiszmann[2], tovarășa Csehi și tovarășul J. Tóth[3] ca membri ai comisiei de redactare a referatului pregătit în legătură cu Universitatea „Bolyai”, adus în discuție.

Tema discuției: Discuții pe marginea referatului întocmit de comisia amintită: *Cum a luptat organizația de bază împotriva naționalismului manifestat la Universitatea „Bolyai”*. („La începutul discuțiilor n-am fost prezent, astfel nu pot scrie despre aceasta” – consemnarea stenografului.)

Tov. Tóth: După părerea lui, intelectualitatea nu este lipsită deloc de molima naționalismului. În principiu este de acord că formularea generală a tovarășului Weiszmann nu este corectă așa. Cred că mare parte a intelectualității se apropie de socialism, această intelectualitate din rândul burgheziei trebuie câștigată.

Weiszmann Andre: La universitate, despre mare parte a tovarășilor mai în vârstă nu putem spune că sunt fii devotați ai partidului, putem spune doar că în prezent o parte a acestei intelectualități se încadrează în rândurile partidului și susține regimul.

Tov. Tóth: Naționalismul maghiar face naționalism din orice problemă cu referiri sociale, privește ca o problemă națională chiar și aceea a chiaburilor. Evident, din partea acestei clase sociale există posibilitatea de a privi astfel problema. La elementele mic burgheze trebuie avut în vedere o astfel de reacție.

Tov. János Fazekas: Punctul de vedere adoptat de referat în legătură cu molima naționalismului, sau felul în care s-a exprimat un tovarăș, este nesănătos, este o formulare incorectă. Crede că nu este bine felul în care au redactat concluziile, n-ar fi trebuit să tragă concluzii la nivel național.

Tov. Tóth: Cele două zile care erau la dispoziția colectivului nu au fost suficiente, nu puteau reflecta și mai mult la această problemă.

Tov. Csehi: Este de părere că s-au ocupat de foarte multe lucruri și pe unele le-au trecut cu vederea.

Tov. János Fazekas: O teză împotriva partidului este ceea ce un tovarăș a formulat, anume „naționalitate română”, „maghiară”. Noi mai întâi suntem comuniști și apoi putem fi considerați maghiari, români sau de altă naționalitate. Însă ca cei ce suntem comuniști, ca maghiari, și tovarășa este în aceeași oală. Tocmai de aceea a fost aceasta prima mea întrebare către tovarăși.

Tov. Tóth: În problemele generale nu putem avea propuneri generale, legate de o instituție la nivel național. Până când nu verificăm corectitudinea lor, ele nu pot fi considerate propuneri la nivel național. Concluziile la nivel național se pot trage doar prin cunoașterea situației naționale.

Tov. Csehi: Pentru ea n-a fost o problemă dacă concluziile erau sau nu la nivel național. Era în fața lor materialul, iar ei au încercat să tragă concluzii. De aceea n-a putut răspunde la întrebarea pusă. Au privit problema în felul următor: exista

un material din care s-a tras concluzia care s-a putut. Este adevărat că n-au putut trage concluzii la nivel orășenesc sau regional.

Tov. Fazekas: Citește capitolul 1 de pe pagina 97 și menționează că este vorba despre o propunere la nivel național. Nu are nici o observație mai deosebită legată de aceasta, constată doar că lucrurile sunt la nivel național.

Tov. Ardelean: Consideră că este corect să nu fi putut face propuneri generale. Nu era corect să tragă concluzii generale, când nu aveau această posibilitate și nici autoritatea necesară.

Tov. Weiszmann: Adaugă că nu s-a tras o concluzie generală, ci au tras concluzii în funcție de material.

Tov. Tóth: Din material s-au putut trage anumite concluzii care nu se pot rezolva la nivel orășenesc, dar aceasta nu înseamnă că ar fi la nivel național.

Tov. I. Fazekas: Citește pagina 98 a referatului.

Tov. Ardelean: Crede că a fost inutil și greșit faptul că au tras concluzii generale, când acest lucru n-a fost posibil.

Tov. I. Fazekas: Aici nu se pune problema că am vrea să-i dăm cuiva în cap, ci vrem ca tovarășii să-și dea seama unde au greșit, dar este bine dacă ei înșiși își dau seama. La urmă le vom spune unde au lucrat corect.

E. Weiszmann: Recunoaște că nu au avut dreptul de a trage concluzii la nivel național.

A doua problemă: Nu știm concret care este aici punctul de vedere al membrului de partid și care sunt părțile care nu reprezintă părerea voastră, ci sunt opinii adunate de la alții.

E. Weiszmann: Cea mai mare problemă a noastră a fost faptul că materialul poate fi grupat. La început eram de părere că peste tot se va menționa dacă manifestarea este naționalistă sau nu. Datorită volumului materialului însă, n-au fost în stare să facă acest lucru, a fost imposibil de realizat, de aceea au renunțat la această soluție și au căutat altă posibilitate.

Tov. Tóth: Acolo unde a apărut un punct de vedere străin și este menționat, au luat atitudine împotriva manifestării naționaliste, deoarece astfel au crezut problema rezolvată. Au încercat să ia atitudine într-un mod marxist. Există cazuri unde luarea noastră de poziție este contradictorie, pentru că s-au văzut prea complicat lucrurile. De aceea au încercat să transmită acele opinii care există în anumite cercuri și au ajuns la noi.

În alte cazuri am arătat dacă materialul provine de la alții sau nu. Când am rezumat materialul, activitatea noastră nu s-a bazat doar pe ce am adunat timp de patru săptămâni, ci am prelucrat și câteva cazuri de acum câțiva ani. De exemplu, cum s-a manifestat un student în discuția legată de tovarășul Szabédi[4]. Acest lucru s-a întâmplat vara, iar atmosfera aceasta a fost și formularea s-a făcut. N-am prelucrat deci doar materialul ce am adunat în patru săptămâni, ci și material mai vechi. Consider că este normal ca formularea să conțină și lipsuri. Noi am formulat ceea ce am adunat în această fază. În general, după ce am parcurs cele redactate, se poate vedea destul de clar cu ce suntem de acord și cu ce nu. Nici după ce am recitat materialul nu mi-am dat seama că aceasta este părerea comisiei, deoarece nu despre comisie a fost vorba, ci despre prelucrarea materialului.

Tovarășa Csehi: Adaugă la părerea de mai sus că între muncă și discuții rezultatul a fost să transmitem materialul, iar dacă se va pune problema ca unii tovarăși să presupună că aceasta ar putea fi și părerea colectivului și dacă așa cred ei că

este corect, partidul va avea posibilitatea să afle adevărul în această problemă. Eram de părere că de la caz la caz este vorba de asemenea fapte care există, de aceea este mai bine dacă le transmitem mai departe.

Tov. I. Fazekas: Aduce ca exemplu capitolul legat de regiunea autonomă. Suntem aici la Cluj și nu cunoaștem mai bine problemele. Naționalismul maghiar și român însă, când partidul a hotărât înființarea regiunii autonome[5], a primit cu mare înverșunare orice realizare de înaltă anvergură. Cunoaștem diferitele păreri ale naționalismului maghiar în legătură cu această problemă. Ar fi trebuit pus în acest capitol lucrul acesta, adică cum stă problema în chestiunea respectivă? Tovarășii nu au arătat în referat cum stau lucrurile astăzi.

Tov. Tóth: Menționează că în primul capitol se vorbește clar despre această problemă.

Tov. I. Fazekas: Tovarășii au primit sarcina de a întocmi materialul, ei s-au documentat, nu au luat vreo atitudine.

Tovarășa Csehi: Este trecută în revistă părerea naționaliștilor, ca tovarășii să se orienteze dacă materialul nostru are sau nu teme.

E. Weiszmann: Nu vede clar cum s-ar putea realiza acest lucru, chiar și pe 120 de pagini.

Tov. I. Fazekas: În cercurile intelectualilor maghiari s-a scris despre ce părere au cei ce aparțin naționalismului burghez despre anumite probleme.

Tov. Tóth: După părerea lui ar urma ca pe fiecare pagină să se scrie: Atenție, material informativ.

Tov. I. Fazekas: Este convins că au realizat un material documentar, dar dacă așa s-a întâmplat, atunci să fie material documentar, deoarece și numele materialului este acesta.

Tovarășa Csehi: Nu au vrut să se laude ei trei cu acest material în fața partidului, au dorit doar să-l transmită. Au vrut astfel să ajute partidul. Când ne așezăm la masa tratativelor trebuie să știm despre ce este vorba, trebuie să știm că este doar un material documentar.

Tov. Tóth: Partidul de la regiune știa că au vrut să dea doar un material documentar. Când s-a creionat un contur mai larg, regiunea știa cum lucrăm.

Tov. I. Fazekas: A atras atenția asupra problemelor mici, deoarece în activitatea de zi cu zi trebuie ținut cont și de ele. Nu doar în procesele verbale trebuie menționate lucrurile, dar și la denumirea materialului. Atrage atenția că dacă au realizat material documentar, acela se va discuta altfel. Dacă întocmim un material, atunci trebuie să ținem cont de toate problemele.

Tov. Tóth: Citește a treia problemă. Menționează apoi că nu cea mai mare parte a membrilor de partid, ci o bună parte a membrilor de partid nu au spus la ședință ceea ce au spus înainte sau după ședință, al cărei proces-verbal îl avem în mâini. Își aduce aminte cât de ne semnificative sunt procesele verbale de la facultatea de matematică-fizică, când această facultate face atâta politică și o politică atât de străină. Acest proces-verbal bate apa în piuă, a fost păcat să se citească. A luat parte și la ședințele facultății de istorie și litere. Știe că erau prezenți tovarăși care au probleme, dar nu le-au pus pe tapet acolo, la întrunire. După părerea sa, ceea ce spune nu este subestimarea faptului că cineva este membru de partid, ci este o realitate că membrii de partid nu sunt la nivelul la care și-ar spune părerea fără nici o rețineră. La acest lucru însă au contribuit și condițiile obiective. Erau cazuri când, dacă cineva și-a spus părerea, și-a spart capul. În ultimii ani era o atmosferă la universitate, încât era mai bine să taci.

Tov. Weiszmann: Astăzi deja tovarășii dacă sunt întrebați își spun părerea. În 1953 s-a manifestat pe deplin datul în cap, e valabil și pentru el, atunci l-au făcut să-și piardă pentru mai mult timp cheful de a-și mai dezvălui opiniile despre lucruri. Dar și astăzi stă drept în fața partidului, deoarece nu și-a îndoit coloana, este mândru de aceasta.

Relatează că înainte de 1948 a fost pentru doi ani membrul comitetului de partid, apoi din 1948 până în 1952 a fost agitator. După evenimentele din 1952 a avut, fără îndoială, devieri spre dreapta[6], însă pe acestea le-a și rezolvat cinstit. Nu a făcut nici o mârșăvie, nici o acțiune împotriva partidului.

Când a ajuns la universitate tovarășul Bányai[7], prima sa manifestare la o ședință a fost că a atras atenția asupra faptului că există la universitate câțiva cu influență dăunătoare și a numit pe tovarășii Weiszmann și Szarvadi (care a murit de atunci). Evident, după aceea oamenii nu ne-au privit cu ochi buni, din ceea ce a rezultat că nu l-au ales, n-a primit sarcini de partid. O asemenea presiune spirituală îi apăsa, mai ales pe el, care a fost dăunătoare pentru el, pentru munca sa. Timp de doi ani a tăcut complet, nici la ședințele de partid nu a mai luat cuvântul. Nu știa care este de fapt situația sa, nici în ceea ce privește activitatea sa științifică. Mai târziu au fost încercări, tovarășul Bányai a încercat să-și retragă părerea, spunând că a greșit, dar el pur și simplu nu poate accepta acea constatare că tovarășul a greșit. Din materialul folosit nu s-au formulat faptele în sine. S-a aflat că tovarășul Bányai a fost greșit informat, iar el s-a folosit de material.

În această perioadă nu a luat parte la procesul concret al activității de la universitate. Partidul a arătat însă că această spiritualitate este dăunătoare și rezultatul este că aceste lucruri astăzi sunt deja în mare măsură corectate. În legătură cu constatarea de mai sus, menționează că printre cei în afara partidului există aceeași situație.

Tov. János Fazekas: Constată că ceea ce s-a spus se leagă de problema a treia.

Tov. Csehi: După părerea ei, tovarășii trebuie ajutați și în particular, ca să nu le mai fie teamă.

Tov. I. Fazekas: De ce anume le este teamă?

Tov. Csehi: Le este teamă că nu formulează exact cele spuse și atunci ce va fi?

Tov. Fazekas: De partid nu trebuie să le fie teamă.

Tov. Csehi: Le mai este teamă că, dacă își spun părerea, ar putea să aibă probleme existențiale, responsabilul cu administrația se revanșează și ar putea să fie greșit încadrați. Acest lucru a aflat de la tovarășii cumsecade, de la propagandiști. Tovarășii încearcă să învețe, se confruntă cu multe probleme importante, dar le este teamă de luarea de cuvânt, tocmai din motivele de mai sus.

Tov. I. Fazekas: De cine le este teamă?

Tovarășa Csehi: Nu de partid le este teamă, ci de membrii de partid cu o poziție de răspundere.

Tov. E. Weiszmann: În unele cazuri, motivul abținerilor de astăzi este faptul că nu se văd rezultatele luărilor de cuvânt. Cu toate acestea își spun părerea, dar de exemplu propunerile făcute la ședințele de grupă consemnate în procesele verbale ajung în sertar și în cele mai multe cazuri se uită de ele.

Tov. Tóth: Își aduce aminte de multe cazuri, când la „Bolyai” s-a luat o hotărâre și nici de atunci nu s-a mai întâmplat nimic.

Problema a 4-a: Tov. I. Fazekas: Citește din referat materialul care se referă la aceasta, de la pagina 75.

Tov. Tóth: Menționează că deși nu-și aduce exact aminte, crede însă că la tovarășul Benedek a existat o manifestare în legătură cu cele de mai sus. A existat și din partea tovarășei Bányai, directorul universității de partid, cu toate că trebuie recunoscut faptul că tovarășa are multe trăsături de caracter bune.

Concret s-a întâmplat un caz și la București în această primăvară, când au avut loc consfăturile catedrei de științe sociale, unde au prelucrat materialul de la al XX-lea Congres. Aici, luând cuvântul tovarășul Gáll Ernő[8], a pus pe tapet multe probleme importante și s-a discutat și despre probleme cu specific național maghiar. Atunci Varga Béla a cerut cuvântul, l-a pus la punct pe tovarăș și a spus să măture în fața propriei porți, să se ocupe de problemele naționalismului maghiar și de cele legate de universitate, iar problemele cu conotații maghiare să le lase pe seama tovarășilor români. După părerea mea, aceștia nu cunosc problemele noastre, de aceea de la noi trebuie să vină aceste probleme. A văzut multe asemenea cazuri și ele sunt în general răspândite.

Tov. János Fazekas: Întrebarea lui este dacă se poate discuta în legătură cu un membru de partid despre loialitate. Față de cine este loial tovarășul?

Tov. Tóth: Nu este corectă și e dăunătoare formula de loialitate, nu corespunde sensului corect al loialității, ci este răstălmăcirea sa.

Tov. I. Fazekas: Se poate pune astfel problema, și față de cine?

Tov. Tóth: Față de partid și de statul democratic popular trebuie pusă astfel problema.

Tov. I. Fazekas: Îi atrage atenția că aici este vorba în primul rând de atitudine partinică.

Tov. Tóth: După părerea lui trebuie să se vorbească despre credință față de partid și de principialitate.

Tov. I. Fazekas: Pe vremuri în România burgheză erau anumite elemente provenite din rândurile minorității naționale și care au pactizat cu burghezia, ei erau denumiți loialiști sau loiali, aici însă este vorba de comuniști.

Tov. Ardeleanu: Poate fi cineva loial față de propria organizație?

Tov. Tóth: În principiu nu poate fi, dar în practică cultul personalității a produs fenomenul ca față de tovarășii cu poziții de conducere să existe loialitate în sensul acesta. Menționează însă că această atitudine nu este una principială.

Tov. Fazekas: Menționează că o astfel de atitudine este rigidă, apartinică, care nu cunoaște particularitățile atitudinii partinice. Menționează totodată că aici este vorba de activiști de partid și nu de mici burghezi.

Tov. Ardeleanu: Au ajuns până acolo că acel tovarăș care nu vorbește maghiara ar fi loial față de români, ceea ce este același lucru ca mai demult, pe vremea Monarhiei Austro-Ungare, atitudinea față de trădători: a pactiza cu burghezia, cu burghezia română, pentru propriul său interes.

Tov. Weiszmann: În legătură cu cele spuse menționează: are convingerea că există activiști care nu văd clar problema națională. Astfel se creează situația că un maghiar naționalist uită până și faptul că vorbește în limba maghiară. Partidul nostru este Partidul Muncitoresc Român, în consecință trebuie să ne purtăm românește. În așa fel se vrea înlăturarea naționalismului maghiar, deoarece din astfel de manifestări, astfel de concluzii se pot trage. Iată un citat din „Előre”, pe care nu-l putem interpreta altfel.

Tov. Tóth: Declară că această atitudine nu servește intereselor partidului.

Tov. Ardeleanu: Partidul Muncitoresc este Partidul Muncitoresc Român și este un partid internațional, dacă cineva nu judecă corect în problema națională, atunci

nu este loial. Nu este întâmplător că se folosește această expresie. Dacă analizăm mai temeinic problema, ajungem la concluzia că sunt loiali față de români. Probabil așa s-a gândit cel care a folosit această expresie. Astfel putem considera că activiștii de partid au manifestări naționaliste românești. Activiștii respectivi au ajuns sub influența naționalismului român. Atunci însă să nu ascundem faptele, să le spunem pe nume, să nu mai folosim expresii vechi de burghez.

Tov. I. Fazekas: De aceea am întrebat față de cine sunt loiali tovarășii respectivi.

E. Weiszmann: Sunt loiali față de partid, de organizație, față de democrația populară.

Tovarășa Csehi: Nu am privit problema sub aspectul falsei loialități.

Tov. I. Fazekas: Totuși este important ceea ce se scrie în referat.

Tov. Csehi: E vorba de faptul că există activiști de partid maghiari care au apărut în fața tovarășilor ca români, ceea ce este o problemă secundară. Există și alte aspecte. Sunt oameni care se comportă astfel de frică să nu fie considerați naționaliști.

Tov. I. Fazekas: Crede că tovarășa înțelege corect problema, nu există confuzii în capul ei. Se pune problema față de cine au o loialitate falsă acești tovarășii? Puneți-vă în locul activistului de la regiune. Te comporti astfel și se pune problema față de cine ai falsă loialitate în această republică populară.

Tov. Tóth: Relatează că în 1949, când la Cluj s-a deschis o expoziție (de arte plastice), a venit la vernisaj tovarășul Vlad, reprezentantul comitetului artistic[9], pe care eu îl cunosc bine personal, am lucrat împreună. Tovarășul a deschis vernisajul maghiar în limba română, apoi a dat dispoziție să se traducă în limba maghiară. Rupea limba maghiară, spunând că vorbește ungurește, deoarece această limbă nu este doar a lui Horthy, dar și a lui Petőfi[10]. A fost curios faptul, că rupea limba, când evident știa bine ungurește.

Tov. Fazekas: Menționează că vorbește bine limba, dar dacă ar trebui să țină o prelegere la universitatea „Bolyai” ar avea lipsuri. L-a dat exemplu pe tovarășul Vaida, care la o discuție particulară vorbește destul de bine limba maghiară, dar prelegeri n-ar putea ține.

Tov. Csehi: Pune problema că sunt mulți care lucrează în două limbi, crede că ar trebui să învețe bine ambele limbi. Munca lor propagandistică și științifică este mai de folos dacă știu ambele limbi. Învățarea limbii este o obligație în plus, care trebuie îndeplinită.

Tov. Weiszmann: Mulți tovarășii vorbesc – deși greoi – limba, deoarece munca lor este să vorbească maselor largi. Noi intelectualii suntem mai dificili, îi judecăm mai ușor pe alții, deoarece nouă ne este mai ușor a învăța o limbă. Trebuie însă să rămânem la conștiința clară că suntem membri ai minorității maghiare. Acest lucru nu se poate uita. Din partea lui, el ar vrea să uite faptul că s-a născut evreu, deoarece crede că aceasta nu este o problemă. Dar la majoritatea activiștilor, nu se pune la fel problema. Din partea lui însă, da.

Tovarășa Csehi: După părerea ei există două fenomene: dacă un român vorbește ungurește prost, sau un activist rupe limba prost, aceasta din urmă are efecte negative. Trebuie ținut cont de acest lucru atât pentru tovarășul respectiv, cât și din cauza maselor.

Tov. Tóth: După părerea lui necunoașterea limbii este o piedică, aceasta este o problemă care produce ecou în rândul muncitorilor.

Tov. Weiszmann: La Universitate s-a pus o problemă: să nu se mai trimită la noi tovarășii muncitori, deoarece știu să vorbească în așa măsură că pe noi ne deranjează.

Tov. I. Fazekas: Reluând problema discutată, întrebă cum stăm cu problema loialității?

Tov. Weiszmann: După părerea sa, tovarășul respectiv nu vede clar politica națională a partidului, simte că trebuie să devină român, deoarece este activistul Partidului Muncitoresc Român.

Tov. Tóth: Tovarășul respectiv mai degrabă devine rigid, nu cumva să greșească, nu cumva să se creadă că este naționalist.

Tov. I. Fazekas: Pune întrebarea: un activist de partid față de cine trebuie să fie loial? Față de partid, Partidul Muncitoresc Român?

Tov. Tóth: Aici apare problema fidelității față de clasa socială, problema apartenenței.

Tov. I. Fazekas: Termenul se folosea pentru cei ce au trăit sub perioada burgheziei române, pentru cei ce împreună cu burghezia sprijineau asupra (de exemplu în timpul Austro-Ungariei). Acest termen nu poate fi folosit pentru un activist din Partidul Muncitoresc. Se poate spune că nu sesizează problemele, nu le cunoaște, dar față de partid cum poate avea falsă loialitate? Aici e nevoie de fidelitate, disciplină de partid și ideologie.

Tov. Tóth: Este de acord că partidul nu are nevoie de loialitate, ci de fidelitate.

Tovarășa Csehi: Crede că ei au înțeles greșit relația cu partidul.

Tov. Tóth: Au crezut că republica populară exista ca succesori, a urmat o deviere ce a condus aici.

Tov. János Fazekas: Face referire la un proverb: „Au confundat sezonul cu fasonul”. Apoi stabilește că formularea legată de activității de partid nu este corectă, iar tovarășii sunt de acord cu această afirmație.

Problema a 5-a: Tovarășul Tóth citește partea și întrebarea referitoare la aceasta. Ele nu s-au uitat, în timpul colectării materialului aveau în față realizările partidului și guvernului.

Tov. Weiszmann: Realizările partidului sunt într-o superioritate desăvârșită la această problemă. Odată cu preluarea puterii politice s-a schimbat fundamental felul în care s-a pus toată problema națională. Pe această bază se poate rezolva și s-a și rezolvat problema. Fiind vorba de un material documentar, nu credeam că este necesar să menționăm și realizările. Ni s-a părut fără sens, așa că nu am menționat decât acele probleme unde realizările ori au fost uitate din cauza unei înțelegeri greșite, ori sunt manifestări naționaliste, pe care credeam de cuviință a le aduce în fața partidului.

Tov. Csehi: Datele primite nu puteau umbri problema.

Tov. Tóth: Sunt urmarea formulării inexacte și a muncii superficiale și nu a faptului că au devenit suportul unor impresii naționaliste.

E. Weiszmann: După părerea lui i-a luat valul în legătură cu materialul.

Tov. I. Fazekas: Văd că tovarășii au adunat timp îndelungat materialul și lipsurile, greșelile referitoare la punerea în practică a politicii naționale a partidului. Potrivit problemei, situația este următoarea: oare nu s-au umbrit în fața tovarășilor realizările de importanță hotărâtoare ale partidului și guvernului?

Tov. Tóth: De-a lungul discuțiilor am confruntat de nenumărate ori problema. Era clar că realizările erau deasupra tuturor acestor lucruri. Ele sunt vârstare sălbatică, rămășițe din vechiul regim, încercări ale elementelor naționaliste, răstălmăcirea intențiilor partidului. Am considerat de datoria noastră să arătăm toate acestea.

E. Weizmann: Am crezut că este bine să se vorbească despre problemele respective în referat.

Tov. I. Fazekas: Legat de problemele despre care am discutat până acum, ne-am dat seama că 2-3 formulări nu corespund realității. De exemplu: minoritate națională maghiară, loialitate etc. Ar vrea să știe de ce au comis aceste greșeli.

E. Weizmann: Pe el l-au pus în acest colectiv deoarece cunoșteau faptul că la el această problemă este complet rezolvată, acum însă își dă seama că și pe el l-a derutat materialul. Au introdus greșit problemele respective.

Tovarășa Csehi: Își aduce aminte că erau conștienți de faptul că nu vroiau să se afle sub influența naționalismului. Erau conștienți și la rezultate, iar la discuții au și abordat această problemă. Nu crede însă că ar fi lucrat sub vreo influență.

Tov. I. Fazekas: Repetă din nou întrebarea: „Nu au fost obscurizate rezultatele decisive ale partidului, referitoare la problema națională, de materialele adunate?”

Tov. Tóth: Nu au considerat că este necesară repetarea acestor rezultate, fiind în general lucruri cunoscute.

Tov. I. Fazekas: Pune o întrebare: Cum înțeleg tovarășii aplicarea mecanică a experienței sovietice?

Tov. Tóth: Aplicarea mecanică a experienței sovietice au observat în literatura de specialitate. În multe cazuri au abordat și problema națională. De exemplu, argumentarea referitoare la desființarea secțiilor agricole.

În Uniunea Sovietică limba statului este de asemenea limbajul folosit la institutele tehnice. În general, legat de problema națională, la noi nu sunt suficient de bine elaborate particularitățile locale, tot mereu ne lovim de această problemă, tocmai pentru că nu este suficient elaborată. La noi încă nu s-au studiat în suficientă măsură particularitățile locale.

Munca de propagandă, de exemplu, consta în cea mai mare parte din repetarea și popularizarea experiențelor sovietice, ceea ce, din alt punct de vedere, în multe privințe nu dă răspunsuri la problemele noastre specifice. Sub aspectul istoriei, la noi situația este mai complicată ca la ei. Naționalismul rusesc n-a fost atât de periculos precum naționalismul românesc de la noi, înveninat de fascism. Relația dintre poporul maghiar și român este altfel decât relația dintre poporul rus și cel uzbek, de exemplu. Intelectualitatea maghiară reacționează foarte sensibil la aceste probleme. În presă a apărut și afirmația că noi nu putem decât să învățăm de la intelectualii români. S-a pus și problema acelei superiorități culturale, pe care în general se încearcă s-o formuleze.

Superioritate culturală există atât din partea maghiară, cât și din partea română. Există unele deosebiri în formarea celor două culturi, acest lucru este sigur. În astfel de cazuri am explicat în manieră marxistă situația, arătând falsificările naționalismului. Putem constata că între cultura celor două popoare nu există deosebiri calitative, însă ele trebuie apropiate, ceea ce este o problemă serioasă. Netratarea cu mai multă seriozitate a acestor probleme a decurs din faptul că nu le-am abordat destul de serios, nu am încercat destul să aplicăm în mod creativ învățăturile marxiste conform condițiilor și particularităților locale. Acest mod de abordare mecanic caracterizează munca de propagandă, ceea ce este adevărat. S-a întâmplat așa, deoarece în această privință nu au primit încurajare, pe de altă parte nu aveau la dispoziție material pe baza căruia să se exprime mai general. Recunoaște că în acest domeniu sunt lipsuri. Astfel înțelege aplicarea mecanică a experiențelor sovietice.

E. Weizsmann: Relatează cum înțelege problema. La Universitate, la fiecare facultate ne ocupăm de predarea în limba română. Știm de ce este necesar acest lucru, este interesul bine priceput al oricărui cetățean. Predarea limbii române s-a introdus spunând că în Uniunea Sovietică la fiecare universitate se predă limba rusă. Trebuie însă văzut unde au ajuns pe acest plan în Uniunea Sovietică? Unii studenți de la noi lipsesc mult de la cursuri, mai ales de la orele de limba română.

Tov. Tóth: Referitor la aceasta s-a pus problema, cum s-ar putea face ca studenții să fie interesați de învățarea limbii române. Părerea lui este ca la noi să nu poată absolvi facultatea un student care n-a învățat românește. Din păcate, în prezent termină mulți care nu au învățat limba română. Ar trebui deci să fie condiționată absolvirea facultății de învățarea limbii române.

E. Weizsmann: Această propunere s-a mai făcut acum doi ani, dar nu s-a luat nici o măsură.

Tov. I. Fazekas: Pune întrebarea dacă nu există deosebiri între cultura maghiară și română și dacă cultura maghiară este parte integrantă a culturii române? Membrii comitetului de redacție sunt de acord.

Problema a 6-a: Problema educației patriotice.

Tov. Tóth: Nu apelează la tezaurul marxist-leninist, își spune doar propria părere, cu care a fost de acord și colectivul. În problema educației patriotice s-a ținut cont de orientarea dogmatică, la Universitatea „Bolyai” tineretul este educat în spirit patriotic la fel ca și tinerii români. Metodele educative n-au adus însă rezultatul care ar fi trebuit. Atunci ar fi avut efect educația patriotică la Universitatea „Bolyai”, dacă copilul maghiar este condus spre cultura română progresistă prin prețuirea culturii maghiare. Noi am pierdut din vedere această doctrină. Noi trebuie să fim patrioți ai republicii populare socialiste. Nu ne bazăm pe această cultură și tot acest material de cunoștințe. Nu ne folosim de ceea ce știm. La ei acasă studenții ar putea auzi de Petőfi, de Kossuth etc. Ar putea aduce de acasă mentalități eronate, atitudini în mod deschis naționaliste, reacționare. Noi – în loc să arătăm de ce trebuie să fie mândru – nu arătăm faptul că această cultură progresistă este parte integrantă a culturii române și astfel să facem ca cultura românească să fie apreciată de studenți.

Exemplu: Odată un tovarăș a povestit cum l-a îndrăgit pe [Ion Luca] Caragiale. L-a cunoscut și până atunci, l-a respectat, dar atunci a citit un text care l-a prezentat pe Caragiale ca Mikszáth-ul român[11]. Scriitorul lui preferat a fost Mikszáth, iar când i s-a arătat această legătură, a crescut interesul lui pentru Caragiale și l-a văzut și el la fel, deoarece scriitorul demască același regim moșieresc precum Mikszáth, există deci înrudirea, a găsit drumul prin care îl putea aprecia. Înainte doar îl respecta pe Caragiale, acum l-a iubit. Sarcina este, deci, să contribuim la îndrăgirea marilor cuceriri ale culturii naționale proprii și astfel să ajutăm construirea culturii cu adevărat socialiste. Greșeala este așadar faptul că nu aplicăm teza despre mândria națională a lui Lenin, astfel am sărăcit educația noastră patriotică.

E. Weizsmann: Ne este teamă să ne interesăm cu ce a venit un student la facultate. Ne este teamă să vorbim despre Petőfi și Mikszáth.

Tov. I. Fazekas: Partidul niciodată n-a spus că n-ar trebui propagate tradițiile culturale revoluționare ale națiunii maghiare.

E. Weiszmann: Conform părerii partidului, tradițiile noastre progresiste trebuie zidite, ar fi trebuit folosite monumentele culturale. Toate acestea însă au constituit subiect de discuții la noi, nu cumva astfel studenții noștri să devină naționaliști. Când la ședința UTM au vrut să prelucreze 15 martie, am intervenit.

Tovarășa Csehi: Ceea ce a avut ca rezultat că reacțiunea naționalistă maghiară a prelucrat faptul într-un cu totul alt sens. În viitor va trebui să avem grijă ca studenții să fie scoși de sub influența naționalismului și șovinismului.

Tov. I. Fazekas: Cine este de exemplu împotriva poeziei perioadei curuților?

Tovarășa Csehi: La facultate vorbim despre Rákoczi[12]. Această problemă a fost dificilă pentru noi timp îndelungat, deoarece în cărți mult timp, de teamă și din comoditate, au fost introduse traduceri luate din cărțile sovietice, ori doar acel material care exista și în celelalte cărți românești, deși partidul a dat dispoziție să se caute material potrivit pentru studenți. Trebuie să spun că a fost o problemă serioasă prezentarea unui material prin care să se facă mai ușor educația.

E. Weiszmann: Fără îndoială că dacă cineva a încercat să predea un astfel de material a fost bine primit, iar dacă aceasta a fost un fenomen izolat, reacțiunea a încercat să se folosească de situație, punând problema că comuniștii nu îndrăznesc să se atingă de astfel de lucruri. După părerea mea, aceasta înseamnă depunerea armelor și este nocivă pentru partid. Cei mai cinstiți profesori de liceu și universitari sunt de părere că trebuie găsită cea mai bună educație internaționalistă.

Tov. Tóth: Își aduce aminte că într-o vreme în manualul de geografie nu era voie să se scrie denumirile decât în românește. Menționează că la școlile superioare nu există doar asemenea tradiții progresiste univoce și clare. De exemplu, Jeddik Ányos era un mare fizician, dar era și preot, însă a descoperit electrodinamul[13], ceea ce noi nu am mai spus, iar studenții știau. Un altul, Pápai Páriz Ferenc, medic, care a desfășurat o activitate deosebită în domeniul epidemiologiei[14]. După părerea lui și aceste cunoștințe ar trebui folosite într-o formă corespunzătoare. Să vedem manifestarea problemei naționale. Formulând astfel am înțeles problema mândriei leniniste în felul următor: trebuie să educăm studenții pentru a îndrăgi cultura românească în așa fel încât ei să găsească drumul și pentru respect față de această cultură.

Tov. I. Fazekas: Cele două trebuie legate și nu despărțite.

Tov. Ardeleanu: Este important ca întotdeauna să plecăm de la realități. Aceasta este singura metodă eficientă.

Tov. Tóth: Suntem de acord că studenții trebuie educați în spiritul prețuirii culturii românești.

Tov. I. Fazekas: În consecință: ca să putem face îndrăgită cultura românească, trebuie să cunoaștem cultura maghiară.

În continuare tov. Tóth citește procesul verbal.

Tov. I. Fazekas: Sarcina a fost elaborarea unui material din care să reiasă cum se manifestă naționalismul la universitate și cum luptă comuniștii împotriva acestor manifestări. Această sarcină au primit-o de la biroul organizației de bază.

Tov. Tóth: În organizația de bază s-a avut în vedere că trebuie discutată problema națională. Situația este că, în realitate, într-adevăr biroul i-a desemnat pentru această sarcină, organizația de bază nu cunoștea persoanele.

Tov. I. Fazekas: Pune întrebarea: cum are loc educația internațională la Universitatea „Bolyai”?

Tov. Tóth: Referitor la întrebare spune că mai întâi s-a pus problema că în general există sarcina de a ne ocupa de această problemă. Îndeplinirea categorică a

acesteia s-a petrecut prin faptul că biroul a anunțat organizația de bază că s-a început soluționarea problemei și că un colectiv lucrează la aceasta. Nu au dat nume. Organizația de bază știa că materialul va fi pregătit de Universitatea „Bolyai”, colectivul respectiv, împreună cu secretarul organizației de partid. Această părere s-a format în legătură cu sarcina respectivă. Cadrul organizației de partid de la „Bolyai” n-a făcut posibilă realizarea unui material documentar serios, aceasta este părerea bazată pe procesele verbale și discuții, era nevoie de lărgirea materialului, a trebuit să discutăm cu persoane ca să putem face propuneri generale. Propunerile generale respective se referă la lucrurile legate de oraș și de Universitatea „Bolyai”. Cu toate că s-a hotărât efectuarea unor propuneri generale, și-au dat seama că nu pot realiza acest lucru. Colectivul a ținut cont în timpul lucrărilor de toată activitatea de la Universitatea „Bolyai” și, în afară de ea, încearcă să facă propuneri generale. Așa s-a înțeles colectivul.

Tov. I. Fazekas: Trebuie deci stabilit faptul că a existat inițiativa cum că trebuie făcută propunere generală. În timpul lucrului însă, membrii colectivului și-au dat seama că nu au un material corespunzător controlat. Astfel s-a început treaba. De aceea am pus astfel problema: cum s-a întâmplat că s-au discutat problemele în general și s-au tras concluzii, însă propunerea s-a referit doar la oraș și la universitate, când la început au vrut să facă propuneri generale. Citește un fragment din referat, apoi continuă. La cercetarea proceselor verbale, s-a ajuns la concluzia că lupta împotriva naționalismului la universitate nu este deloc atât de liniștitoare precum apare la suprafață. Aceasta este o problemă politică mai delicată. Pun întrebarea conform textului: care sunt lucrurile desemnate de tovarăși ca delicate.

E. Weiszmann: De exemplu, relația cu Republica Populară Ungară acum doi ani a fost o problemă delicată. O alta, utilizarea tradițiilor progresiste naționale maghiare este de asemenea o problemă politică delicată, mai bine să n-o atingem.

Tov. I. Fazekas: Tovarășii însă n-o consideră problemă delicată. În schimb problemele politice clare, urgente ale partidului se consideră la universitate delicate.

Tov. Tóth: Pentru un comunist bine pregătit nu se consideră delicate, dar problemele care ar putea crea confuzii în fața studenților le considerăm delicate. Cele de care comunistul nu se poate folosi și vin obiectiile, față de care nu este destul de bine înarmat, le considerăm delicate și nu le punem cu plăcere pe tapet.

E. Weiszmann: De exemplu apartenența Ardealului. De această problemă se îngrozește oricare conducător de seminar, ori nu poate explica, ori nu este convins de probleme.

Tov. Tóth: S-a încetățenit practica ca la problemele la care nu au răspuns, să-l încurce pe cel în cauză. Data viitoare nu va mai pune această problemă. După aceea, în schimb, i-a dat răspunsul, l-a informat naționalismul. Aceste probleme le considerăm delicate.

Tov. Weiszmann: Ei invocau argumente de ordin general. Dacă cineva prezintă o nemulțumire concretă, în anumite cazuri i s-a răspuns că este demagogie politică. Astfel, dacă s-a ivit o nemulțumire, mai bine a fost trecută sub tăcere. Între timp însă, persoana în cauză nici n-a observat când a ajuns sub influența naționalismului. Nu doar legat de problema națională, dar și referitor la cea a țărănilor există asemenea lucruri, unde sunt greutăți reale. Iar în loc să îndrăznim să vorbim despre greutăți, tăcem și exagerăm. Pe de altă parte, la unii aceste probleme depind și de pregătire. De exemplu, problema ceangăilor, despre care nici eu n-am habar. Dacă o pune pe tapet un student ceangău, nu știu ce să răspund.

Tov. I. Fazekas: Stabilește că problemele politice de asemenea complexitate, ca cele ce apar în domeniul național și țărănesc, la Universitatea „Bolyai” sunt considerate probleme delicate.

Tov. E. Weiszmann: Așa le-au numit și nu crede că ar fi greșită denumirea.

Tov. I. Fazekas: Și în prezent așa este la facultatea de marxism, dacă se ridică astfel de probleme, nu se spun?

Tovarășa Csehi: În ultimii ani nu a aflat că ar fi fost asemenea ocolișuri, dar această metodă nu doar la facultatea de marxism a fost în uz în 1953, ci s-a impus și în munca de propagandă. Dacă s-a ridicat o problemă la care propagandistul n-a fost pregătit, au început discuția că oare de ce a pus problema vorbitorul. Evident, acest lucru a avut urmări grave. Era precum tragerea la răspundere a cadrelor, i-a înstrăinat pe oameni. De pildă, la examenul de marxism s-a întâmplat ca după ce studentul a răspuns bine, a mai primit o întrebare dinaintea stabilită, legată de poziția sa. După un timp studenții au început să se pregătească la aceste întrebări, deoarece, de exemplu, știa studentul că are o rudă chiabur.

Tov. Tóth: Am educat studenții în așa fel ca ei să spună ceea ce cred că profesorul consideră corect. Acest lucru însă nu doar la „Bolyai”, ci și la universitatea de partid a fost așa.

Tovarășa Csehi: Noi avem o foarte serioasă sarcină în acest domeniu.

Tov. I. Fazekas: Constată că atunci când se ridică o problemă delicată, vorbitorul trece la o altă întrebare și nu discută situația reală, ceea ce este oportunism. Dacă studenții nu vor primi răspunsuri corecte la întrebările lor, le vor primi în altă parte.

Tov. Tóth: Au fost foarte recunoscători oamenii când, odată, cu ocazia seminarizării problemei naționale, am descoperit în Enciclopedia Pallas harta evoluției demografice a Ungariei. Datele din Ungaria imperialistă erau atât de convingătoare, încât nu mai era nevoie de alte argumente. Am observat doi-trei, cărora nu le erau pe plac datele, dar nu i-am sâcâit. Reiese că, dacă suntem înarmați cu argumente, oamenii pot fi convinși. Rezultatul muncii schematice este că oamenii erau instruiți să repete argumentele, trebuiau să le accepte, pentru că erau spuse de Stalin, de partid etc. Trebuiau învățate, că se dădea examen din ele. El nu consideră acestea probleme delicate, dacă sunt prelucrate cum trebuie.

Tov. I. Fazekas: Ce înseamnă, să vorbească „inteligent”?

Tov. E. Weiszmann: Înseamnă să spună corect lucrurile.

Tov. I. Fazekas: Nu credeți, tovarăși, că ar fi fost mai bine să ne spunem părerea despre acele lucruri importante pe care tovarășii le-au adunat în legătură cu manifestările naționaliste?

Tov. E. Weiszmann: Crede că ar fi fost corect să-și expună punctul de vedere legat de câteva probleme. Acest lucru ar fi însemnat să se treacă cu vederea redactarea nu știe, dacă ar fi însemnat aceasta ajutor pentru partid cu ocazia citirii.

Tóth Sándor[15]: Rezultatul ar fi fost doar că forul superior al partidului ar fi aflat că colectivul nu este de acord cu aceste fapte, însă faptele în complexitatea lor s-ar fi pierdut. Constată că a fost grea întocmirea materialului, iar între timp s-a ridicat această cerință, s-a încercat convingerea tovarășilor de a lucra în spiritul celor de mai sus. Tovarășa Csehi a ridicat problema respectivă. (Citește partea corespunzătoare a materialului).

Tov. I. Fazekas: Dacă ați vrut să ajutați partidul, n-ar fi trebuit să vă spuneți părerea. Au adunat aceste manifestări la membrii de partid și la cei din afara partidului, pentru a pregăti un raport cu caracter informativ. Raportul conține pagini foarte fru-

moase, dar are de asemenea și părți de unde nu reiese care este poziția voastră și care este poziția naționalismului maghiar. Ați lucrat timp de două luni la acest raport. Dacă vreți să ajutați partidul, așa este corect. Ați adunat materialul în legătură cu manifestările naționaliste, însă trebuie spus ce părere, ce poziție am eu, ca membru de partid, în legătură cu materialul respectiv. Poate că există puncte de vedere greșite, dacă le expuneți, partidul va putea corija ceea ce voi vedeți greșit.

Tov. Ardeleanu: Partidul știe cum trebuie privite problemele.

E. Weiszmann: Ar fi fost nevoie de muncă științifică, ca fiecare problemă să fie prezentată în fața comisiei regionale așa cum trebuie.

Tov. Tóth: În acest caz raportul ar fi fost și mai lung, ceea ce n-ar fi fost de dorit.

Tov. János Fazekas: Nu ar fi trebuit discutată atât de amănunțit problema colegiului în referat.

Tov. Sándor Tóth: Ore întregi au polemizat cu tovarășul Lilien despre problema colegiului, altfel nu se putea face.

Tov. I. Fazekas: Au încercat să atragă atenția tovarășilor, cât de mult ar fi putut ajuta comisia regională acest colectiv, dacă ar fi informat despre ce spune naționalismul în legătură cu diferite probleme și în același timp ar fi făcut cunoscută și părerea colectivului și ceea ce este de făcut.

Tóth Sándor: O astfel de sintetizare nu lipsește într-un tot din referat, dar sunt probleme unde nu s-a putut face acest lucru.

Tov. I. Fazekas: Trebuie văzut, dacă sunt astfel de probleme și așa este situația.

Tov. S. Tóth: De aceea este așa, deoarece nu au putut controla fiecare problemă. De exemplu, pe cea legată de monumente. Dacă există asemenea opinii, trebuie făcută muncă de informare. Nu pot gândi altfel, decât că monumentele din Cluj au fost neglijate din cauză că sunt maghiare.

Tov. I. Fazekas: Situația este că s-au neglijat atât monumentele maghiare, cât și cele românești.

Tovarășa Csehi: Tovarășii au spus să redacteze din nou referatul, să-l prelucreze și să ia atitudine în fiecare problemă. Atunci și-au dat seama că materialul este voluminos și nu-l pot prelucra.

Tov. E. Weiszmann: Pentru biroul organizației de bază nu s-a pus această problemă. Poate că majoritatea motivelor erau legate de comoditate, dar motivele reale erau greutățile.

Tov. I. Fazekas: A existat o asemenea părere să luați deschis problemele, sau ați crezut că ați mers prea departe? Întrebă: pentru cine au introdus tezele staliniste?

Tov. S. Tóth: Ținând cont că tovarășa Csehi le-a respins, s-au gândit că nu strică să ridice problema.

Tov. Csehi: Au încercat să se convingă reciproc, au discutat în contradictoriu și ambii tovarăși au spus că doresc să trimită un material informativ, este de prisos s-o pregătească altfel.

Tov. E. Weiszmann: Au greșit și motivul n-a fost altul decât teama de forurile superioare.

Tovarășa Csehi: Au zis că pentru o bună desfășurare a muncii, să ne gândim bine asupra problemelor.

Tov. I. Fazekas: Din material și din discuții a reieșit că există formulări infumurate. De exemplu acelea că cea mai mare parte a intelectualității maghiare este fidelă partidului, sau este un element partinic. Materialul se referă în primul rând la intelectualitate și doar trage concluzii în legătură cu părerea muncitorilor despre problemă.

Tov. S. Tóth: S-a pus problema că aceste lucruri îi preocupă doar pe intelectuali, ori că există posibilitatea ca problemele intelectualilor să fie răspândite și în altă direcție. Având în vedere că intelectualitatea are legături și cu elemente mic burgheze, cu muncitori etc, se poate trage concluzia cum a ajuns la păturile respective. Clasa muncitoare nu este izolată de restul societății, iar opiniile de mic burghez pătrund și în mijlocul lor. Dacă intelectualitatea este preocupată de aceste probleme, există posibilitatea ca ele să pătrundă și în alte pături. Cea mai mare parte a raportului provine din discuții cu intelectualii. V-ați ocupat în mod organizat de alte elemente?

Tov. E. Weiszmann: În mod organizat nu s-a discutat, ocazional el a stat de vorbă, de exemplu, pe tren cu alții, iar materialul s-a obținut din aceste discuții. Au primit material și de la funcționari. Nu poate spune că aceste probleme sunt valabile și spre exterior, dar nu este exclus. Citind din capitolul I al raportului: Intelectualii maghiari în mare parte au fost câștigați de partid etc.

Tov. I. Fazekas: Clarificarea unor probleme trebuia să pornească de la acest punct de vedere, atunci când s-a discutat acest lucru.

Tov. S. Tóth: Acest lucru a fost stabilit la început ca o teză fundamentală. În funcție de ea au discutat și celelalte probleme.

Tov. Ardeleanu: Crede că este greșit că în raport nu și-au spus propriile păreri.

(Tovarășii trec la recitirea minuțioasă a raportului, pe mai departe nu există material stenografiat).

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 29/1956, f.1-20)

[1] Iosif Ardeleanu (n. 1909) era directorul general al Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor (1951-1973), iar din 28 decembrie 1955 făcea parte și din Comisia Centrală de Revizie.

[2] Endre Weiszmann era conferențiar la facultatea de fizică, ulterior s-a stabilit în Statele Unite.

[3] József Tóth, absolvent al Academiei Comerciale din Cluj (1940), fost profesor la Liceul comercial din Oradea (secția română), iar din 1945 profesor la Universitatea „Bolyai”. Asupra sa vezi „Referatul de cercetare” din *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj*, fond 13, dos. 64/1959, f.256-257.

[4] László Szabédi (1907-1959), poet, prozator și estetician, redactor la „Termés” (1942-1944), director al Editurii clujene „Józsa Béla Athenaeum” (1945) și, ulterior, la „Székely Nemzeti Múzeum” din Târgu Mureș. În 1955 a publicat o antologie, *A magya ritmus formái* [Formele ritmului maghiar], iar postum, în anul 1969, va apare volumul *Kép és forma* [Imagine și formă], sub îngrijirea lui Gyula Cseh. Asupra lui vezi Andor Horváth, *A világirodalom előadója – Szabédi László pályaképehez* [László Szabédi profesor de literatură universală], în „Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények”, Cluj, XL, 1996, nr. 1, p.3-12.

[5] Regiunea Autonomă Maghiară a fost înființată în 1952 și era alcătuită din nouă raioane, iar din 1963 va căpăta denumirea de Regiunea Mureș Autonomă Maghiară. Această formațiune administrativ-teritorială a fost desființată în 1968, odată cu crearea județelor în urma reformei administrative. Motivația conceiverii acestei regiuni autonome a fost de a grupa populația maghiară ca entitate administrativă și teritorială, având organe ale puterii de stat, judiciare, de învățământ, culturale etc conduse de etnici locali, vorbitori de limbă maghiară.

[6] Este vorba de „demascarea” grupului Ana Pauker-Vasile Luca-Teohari Georgescu, acuzați de „deviere de dreapta” în cadrul Plenarei CC al PCR din 19 februarie-1 martie 1952. Vezi în acest volum doc. 5 nota [9].

[7] László Bányai (1907-1981), cu studii superioare la Budapesta, Grenoble și Paris, profesor la facultatea de istorie din Cluj (1946-1957) – rector al Universității între 1952-1956 – și București (1958-1957). A fost director adjunct al Institutului de istorie „N. Iorga” (1958-1967), membru al Comisiei Centrale de Revizie (1974-1979), vicepreședinte al Academiei de Științe Social-Politice (1978) și al Consiliului Național al Radio-Televiziunii Române. Este autorul unui

volum memorialistic intitulat *Válaszúton. Önéletrajzi jegyzetek* [La răscruce de drumuri. Note autobiografice] (1980). A mai publicat: *A magyarság a Dunavölgyében. Ezer év tanulsága* [Ungurii în bazinul Dunării. Învățămintele unui mileniu] (1938), *Harminc év. Jegyzetek a romániai magyarság múltjából* [Treizeci de ani. Note privind trecutul maghiarilor din România] (1949), *Pe făgașul tradițiilor frățești* (1971), *Destin comun, traditions fraternelles* (1972; cu versiune maghiară în 1973), *Hosszú mezsgye* [Drum lung] ș.a. Asupra lui vezi și volumul *Minorități etnoculturale. Mărturi documentare. Maghiarii din România (1945-1955)*, coord. Lucian Nastasă, Cluj, CRDE, 2002.

[8] Ernő Gáll (1917-2000), licențiat în drept și filosofie la Universitatea din Cluj, obținând titlul de doctor abia în 1968. În timpul celui de-al doilea război mondial familia îi este exterminată la Auschwitz, iar el este deportat în lagărul de la Buchenwald. Revenit la Cluj, devine redactor la „Igazság” și „Utunk”, iar din 1948 conferențiar și prorector la Universitate. În 1974 este ales membru al Academiei Române. Autor al unor lucrări, precum: *Sociologia burgheză din România* (1958), *Intellectualitatea în viața socială* (1965), *Idealul prometeic* (1970), *A humanizmus vizontáságai* [Peripețiile umanismului] (1972), *Tegnap és mai önismeret* [Autocunoașterea ieri și azi] (1975), *Az erkölcs dilemái* [Dilemele eticii] (1981), *Az ezerdforduló kihívása* [Sfidarea sfârșitului de mileniu] (1986), *A nacionalizmus színváltozásai* [Schimbarea la față a naționalismului] (1994) ș.a.

[9] M.T. Vlad a fost de la 11 iulie 1950 vicepreședinte al Comitetului pentru Artă (până la 28 octombrie 1953).

[10] Sándor Petőfi (1823-1849), poet prolific, cu mare impact asupra societății maghiare, pregătind spiritele pentru Revoluția de la 1848. La 15 martie 1848 au apărut versurile sale *Cântec național*, participând ulterior la marile evenimente generate de revoluție și sfârșindu-și viața pe câmpul de luptă.

[11] Referință la Kálmán Mikszáth (1847-1910), scriitor maghiar, autor de romane și nuvele satirice.

[12] Este vorba despre Ferenc Rákóczi II, conducătorul unei răcoale antihabsburgice în Transilvania și Ungaria (1703-1711). Trupele sale purtau numele de „curuți”; de aici și denumirea de „războiul curuților” dat mișcării conduse de Rákóczi. Războiul s-a încheiat prin pacea de la Satu Mare (1711), cu înfrângerea răsculaților, momentul marcând încetarea oricărei rezistențe armate împotriva stăpânirii austriece în Transilvania și integrarea deplină a Principatului în Imperiu.

[13] Anyos István Jeddik (1800-1895), fizician maghiar.

[14] Ferenc Pápai Páriz (1649-1716), scriitor, medic și fizician maghiar.

[15] Sándor [Alexandru] Tóth (n. 1913), absolvent al facultății de științe din Cluj (1935), apoi profesor secundar la Satu Mare, Huedin și Târgu Mureș. Din 1950 devine conferențiar la Universitatea „Bolyai”, decan și șef al catedrei de geometrie.

8

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége, Bukarest
Ambassade de la République Populaire Hongroise
320/sz.t./1956.

Bukarest, 1956. október 3.
Szigorúan titkos!

Tárgy: Beszélgetés Cheresteșiu Victor et-sal.

Előadó: Juhász Imre nagyköv. tanácsos

Szeptember 25-én Juhász elvtárs vacsorán látta vendégül Cheresteșiu Victor elvtársat, a Román Történettudományi Intézet vezetőjét. Cheresteșiu elvtárs a vacsoraközi beszélgetés közben több érdekes, bennünket érdeklő témára kitért. Elmondta, hogy befejezés előtt áll az irányítása alatt megjelenő Magyar-román és Román-magyar nagyszótár. Ennek a szótárnak az a jelentősége, hogy az új román helyesírás bevezetése után jelenik meg, s így kiküszöböli a románul tanuló magyarok számára a helyesírási nehézségeket. A szótár anyaga ellenőrzés szempontjából

már volt Magyarországon, számítani lehet arra, hogy az első sorozat már ebben a naptári évben meg fog jelenni.

Cheresteşiu elvtárs a készülő Magyar Enciklopédia munkájában is részt vesz, ugyanis a Román Tudományos Akadémia őt jelölte ki összekötőként, hogy a Román Népköztársaságot érintő anyag összeállításánál közvetlenül is a magyar szerkesztőbizottság segítségére legyen. Cheresteşiu elvtárs véleménye szerint ezen a téren komoly lemaradás van román részről. Szerinte ugyanis egy ember nem alkalmas arra, hogy egy ilyen hatalmas ismerettár számára nyújtandó román anyag kezelője, felelőse legyen. A maga részéről szívesen vállalja a történeti rész gondozását – ezt jelentette is az Akadémiának –, de a többi anyagot szerinte el kell osztani megfelelő román szakemberek között. Ezt a helyesnek látszó módszert ugyancsak javasolta a Román Akadémiának. Cheresteşiu elvtárs október folyamán Budapestre utazik kb. 8 hetes tartózkodásra, s erre az alkalomra már szeretné magával vinni azoknak a román szakembereknek a névsorát, akik felelősek lennének a román anyag egy-egy részéért, az egész bizottság pedig az egész anyagért. Cheresteşiu elvtárs nem tud arról, hogy megérkezett volna a Romániáról tervezett teljes címszójegyzék a javasolt terjedelmek, illusztrációk, bibliográfiák feltüntetésével. Cheresteşiu elvtársnak szándékában van felhasználni a budapesti tartózkodását arra is, hogy ebben a kérdésben személyesen tárgyaljon Kovács Máté elvtárral, a Magyar Enciklopédia főszerkesztőjével.

Említette Cheresteşiu elvtárs, hogy a Román Tudományos Akadémia szeptemberi, Hunyadi emlékének szentelt ülészakával több román elvtárs nincs megelégedve. Elismerik, hogy a magyar elvtársak referátumai sokkal mélyebbek, alaposabbak voltak, s nagyobb tudományos felkészültséget mutatnak. Cheresteşiu elvtárs szerint ennek egyik oka az, hogy bár román részről kiváló történészek voltak az előadók, nem volt elegendő idő ilyen nagy téma feldolgozására. Ugyanis a román történészek csupán néhány héttel az ülészak előtt kapták meg a megbízást, s így valóban nem állt elég idő a kidolgozásra. Másrészt az is igaz – folytatta Cheresteşiu elvtárs –, hogy egyáltalán hiányzik román részről a Hunyadi-kérdés olyan alapos feldolgozása, mint ahogy az már magyar részről igen értékes monográfiákban megtörtént. A maga részéről sajnálja, hogy az ünnepi ülésen felszólaló bolgár küldött, V. Nikolajev akadémikus olyan hangot ütött meg, amely alkalmas volt nacionalista hangulat keltésére, s a magyar vendégeket okkal bánthatta. Cheresteşiu elvtárs elismerte azt is, hogy a román történettudósoknak a népi demokráciák közül éppen a magyar történelemmel kapcsolatban van a legtöbb megoldásra váró problémája. Igyekezní kell e problémáknak a legmagasabb tudományos síkon való megoldásával, mert akkor a mindkét fél által elfogadott tudományos álláspont mindkét nép közép- és alsó rétegeiben is el fog terjedni, s eloszlat majd sok olyan nézetet, mely ma még akadály a teljes megértésnek és kölcsönös bizalomnak a két nép között.

Megemlítette azt is Cheresteşiu elvtárs, hogy a közeli hónapokban megjelenő kétkötetes műve (*1848-49 Erdélyben*, kb. 700-800 oldal terjedelemben) ugyanezt a célt kívánja szolgálni. Nyolchetes budapesti tartózkodása is azt célozza, hogy e nagy munka kéziratát lezárja. Addig azonban szüksége van olyan komoly levéltári anyag áttekintésére, amit csak Budapesten talál meg, másrészt sor fog kerülni budapesti szaktudósokkal való megbeszélésre is.

A magam részéről javaslom, hogy Cheresteşiu elvtárs munkáját az említett területeken a Külügyminisztérium részéről is támogassák, számára minden segítséget adjanak meg.

Keleti Ferenc nagykövet

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare la București
Ambassade de la République Populaire Hongroise
320/str.secr./1956.

București, 3 octombrie 1956
Strict secret!

Subiect: Convorbire cu tov. Victor Chereșeșiu

Prezintă: Imre Juhász, consilier al Ambasadei

În data de 25 septembrie tovarășul Juhász l-a avut invitat la cină pe tovarășul Victor Chereșeșiu, șeful Institutului Român de Științe Istorice[1]. În timpul discuțiilor de la masă, tovarășul Chereșeșiu a adus în discuție mai multe subiecte de interes pentru noi. A vorbit despre faptul că marile dicționare maghiar-român și român-maghiar ce vor apărea sub coordonarea lui sunt aproape de finalizare. Semnificația acestui dicționar este că apare după introducerea noii ortografii și astfel va înlătura dificultățile de ortografiere cu care se confruntă maghiarii care învață în limba română. Materialul care va fi inclus în dicționar a fost deja în Ungaria pentru verificare, deci se poate conta pe faptul că prima serie va apărea chiar în acest an calendaristic.

Tovarășul Chereșeșiu a contribuit și la Enciclopedia Maghiară în curs de apariție, deoarece a fost numit de Academia Română de Științe ca persoană de legătură și pentru a asista colectivul de redacție ungar la întocmirea materialului care se referă la Republica Populară Română. După părerea tovarășului Chereșeșiu, în acest domeniu există restanțe serioase din partea română. El crede că un om nu este suficient pentru a răspunde de corectitudinea informațiilor într-un material atât de vast. Din partea lui, își poate asuma răspunderea pentru partea de istorie – ceea ce a și anunțat la Academie –, dar restul materialului, în opinia lui, ar trebui împărțit unor specialiști români din domeniile respective. El a sugerat această modalitate de lucru, care i se pare cea corectă, și Academiei Române. Tovarășul Chereșeșiu va călători la Budapesta în cursul lunii octombrie și va sta acolo timp de circa 8 săptămâni și cu această ocazie ar dori să ia cu el și lista acelor specialiști care își vor asuma răspunderea pentru câte o parte a materialului românesc, urmând ca întregul colectiv să își asume responsabilitatea pentru tot materialul. Tovarășul Chereșeșiu nu are cunoștință de faptul că ar fi sosit cuprinsul întregului material despre România, cu specificarea numărului de pagini, a ilustrațiilor și a bibliografiei. Dânsul are de gând să discute personal cu tovarășul Máté Kovács, redactorul șef al Enciclopediei Ungare, despre acest lucru în timpul șederii la Budapesta.

Tovarășul Chereșeșiu a menționat că mai mulți tovarăși români sunt nemulțumiți cu ședința Academiei Române de Știință din septembrie, dedicată memoriei lui Hunyadi. Ei recunosc că referatele redactate de tovarăși unguri sunt mai profunde, mai detaliate și denotă o pregătire științifică mai serioasă. După părerea tovarășului Chereșeșiu, acest lucru se datorează în parte faptului că deși din partea română prezentatorii au fost istorici de renume, nu au avut timp suficient pentru abordarea unui subiect atât de vast. Istoricii români au primit această sarcină doar cu câteva săptămâni înainte de ședință și, ca urmare, nu au avut suficient timp pentru a dezvolta subiectul în mod adecvat. Pe de altă parte este adevărat, a continuat tovarășul Chereșeșiu, că de partea română lipsește o prelucrare atât de profundă a chestiunii Hunyadi, cum s-a făcut de către partea ungară în mai multe

monografiile foarte valoroase[2]. Din partea lui, îi pare rău că emisarul bulgar care a luat cuvântul la ședință, academicianul V. Nikolaiev, a abordat un ton care ar fi putut trezi sentimente naționaliste și oaspeții unguri au avut toate motivele să se simtă ofenși. Tovarășul Cheresteșiu a recunoscut și faptul că dintre toate democrațiile populare, istoricii români au cele mai multe probleme de rezolvat tocmai în legătură cu istoria ungurească. Trebuie să se grăbească rezolvarea la nivelul științific cel mai înalt a acestei probleme, deoarece atunci poziția acceptată de comun acord de către ambele părți se va răspândi în rândul straturilor mijlocii și mici ale ambelor popoare și va risipi acele opinii care azi mai constituie obstacole în calea înțelegerii și încrederii depline între cele două popoare.

Tovarășul Cheresteșiu a menționat că opera în două volume care îi va fi publicată în lunile ce urmează (*1848-49 în Transilvania*, circa 700-800 pagini) dorește să servească același scop[3]. În timpul șederii de 8 săptămâni la Budapesta intenționează, printre altele, să termine și acest manuscris. Până atunci însă are nevoie să parcurgă un volum de materiale de arhivă pe care le va găsi doar la Budapesta și, în plus, va avea ocazia să poarte discuții și cu specialiști unguri în domeniu.

Personal, sugerez ca munca tovarășului Cheresteșiu în domeniile menționate să fie sprijinită și de Ministerul de Externe, acordându-i-se tot ajutorul de care are nevoie.

Ferenc Keleti, ambasador

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-18/g-007590-1956*)

[1] Victor Cheresteșiu (1895-1971), absolvent al facultății de litere și filosofie din Budapesta, doctor al Universității din Viena (1917), activist comunist din ilegalitate (în anii '30, la Cluj, acesta avea o firmă comercială la care lucra ca bibliotecară sora activistului comunist Béla Józsa, Erzsébet, fiind unul din locurile de difuzare a literaturii socialiste și de distribuție a corespondenței ilegale între comuniști). Între 1953-1956 a fost directorul Institutului de istorie din București, după care se mută la institutul similar din Cluj, în 1953 devenind profesor la Universitatea de aici (până în 1962). Victor Cheresteșiu era căsătorit cu Rozalia (născută Kahana). Din lucrările lui Cheresteșiu, se cuvin a fi menționate: *Români și unguri. Scurtă privire istorică asupra raporturilor româno-maghiare din Ardeal* (1947); *Adunarea națională de la Blaj 3-5 mai 1848* (1966); iar în colaborare *Lucrări și publicații din România despre Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, 1917-1944* (1967).

[2] În perioada dintre sfârșitul celui de-al II-lea război mondial și 1956 au apărut în Ungaria numeroase monografii despre Iancu de Hunedoara, din care se cuvin a fi reținute: Géza Hegedüs, *Hunyadi János*, Budapest, Szikra, 1948; Lajos Elekes, *Hunyadi*, Budapest, Magyar Történelmi Társ, 1952; *Hunyadi János, a török egyetlen félelme*, Budapest, Honvéd Kiadó, 1952; *Hunyadi harca a haladásért*, Budapest, Kiadó a Magyar Szabadságharcos Szövetség, 1953; József Darvas, *A törökverő*, Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1956; Jenő Szűcs, *Hunyadi János*, Budapest, Hazafaris, 1956; Sztojan D. Vujcics, *Hunyadi*, Budapest, Katonai Kiadó, 1956 etc.

[3] Nu va apărea nici o carte sub semnătura lui V. Cheresteșiu, pe această temă. Abia în 1966 va publica volumul *Adunarea națională de la Blaj 3-5 mai 1848*, București, Edit. Politică, 1966, 672 p. De altfel, deși aniversarea a 110 ani de la Revoluția din 1848 a generat o oarecare activitate istoriografică, concretizată prin câteva volume și mai multe studii referitoare la evenimentele din spațiul extracarpatic, problematica Transilvaniei a fost evitată, exceptând câteva contribuții punctuale publicate mai ales în reviste de specialitate.

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége, Bukarest
 Ambassade de la République Populaire Hongroise
 331/szig.titk.1956

Bukarest, 1956. október 5.
Szigorúan titkos!

Tárgy: A „Bolyai” Egyetem pártszervezetének taggyűlése.

Előadó: Juhász Imre nagyköv. tanácsos

A kolozsvári „Bolyai” Egyetem pártalapszervezetének egyik taggyűlésén sor került az alapszervi vezetőség kiegészítésére. Igen feltűnő volt, hogy az alapszervi párttitkár nem tartott beszámolót, hanem a Tartomány kiküldöttje beszélt, s éles kirohanást tett Szabédi László és Csehi Gyula elvtársak ellen. Nevezett két elvtárs ellen azért kelt ki a tartományi kiküldött, mert előzően hevesen támadták a Kolozsvárott népszerűtlen Bányai László elvtársat. Bányai László azért népszerűtlen a romániai magyar körökben, mert ő volt a hivatalos román nemzetiségi politika következetes végrehajtója. Bányai túlbuzgóságában olyan dolgokat is végrehajtatott, melyek szemmel láthatóan sértették a magyar érdekeket. További vád ellene az, hogy a sztálini korszak idején hozzájárult törvénytelen letartóztatásokhoz, érdemes elvtársak meghurcoltatásához. Ma általában az a vélemény róla, hogy a magyar nemzetiség árulója, és vér is tapad kezeihez.

A taggyűlés további érdekessége az volt, hogy a tartományi kiküldött beszédéhez senki sem szólt hozzá, csupán azt kérték, hogy rendeljék el a vezetőség kiegészítésével kapcsolatban a szavazást. A szavazást el is rendelték, s a tagság Szabédi László és Csehi Gyula elvtársakat választotta be a vezetőségbe.

Ui. Szabédi László és Csehi Gyula et-ak egyetemi tanárok.

Keleti Ferenc nagykövet

Külügyminisztériumnak, Budapest

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare la București
 Ambassade de la République Populaire Hongroise
 331/str.secr.1956

București, 5 octombrie 1956
Strict secret!

Subject: Adunarea membrilor organizației de partid de la Universitatea „Bolyai”.

Prezintă: Imre Juhász, consilier al Ambasadei

La una din ședințele membrilor organizației de partid de la Universitatea „Bolyai” a fost nevoie să se completeze conducerea organizației de bază. A fost foarte suspect faptul că nu secretarul de partid a informat adunarea, ci delegatul de la regiune, care a avut o ieșire foarte dură împotriva tovarășilor László Szabédi și Gyula Csehi[1]. Tovarășii susnumiți au fost atacați atât de vehement de delega-

tul de la regiune, deoarece aceștia îl atacaseră pe tovarășul László Bányai, care nu este popular la Cluj. László Bányai nu este popular în cercul maghiarilor din România, deoarece a fost executantul consecvent al politicii oficiale românești în domeniul naționalităților. În entuziasmul său exagerat, Bányai a făcut și lucruri care au afectat în mod vizibil interesele maghiarilor. O altă acuză împotriva lui este că în timpul stalinismului a contribuit la arestările ilegale și la persecutarea unor tovarășii valoroși. Azi, părerea generală este că el e trădătorul maghiarimii și mâinile îi sunt mânjite cu sânge.

În cele ce au urmat, interesant a fost că nimeni n-a adăugat nimic la cuvântarea delegatului de la regiune, au cerut doar să dispună votarea pentru completarea conducerii. S-a votat și membrii i-au ales pe tovarășii László Szabédi și Gyula Csehi în conducere.

P.S. Tovarășii László Szabédi și Gyula Csehi sunt profesori universitari.

Ferenc Keleti, ambasador

Pentru Ministerul de Externe, Budapesta

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-27/a-007587/1956.f.2*)

[1] Csehi Gyula (1910-1976), critic și istoric literar, cu studii la Paris, Viena și Cluj, profesor la Universitatea „Bolyai” din 1947. Autor al unor lucrări, precum: *Munkásosztály és irodalom* [Clasa muncitoare și literatura] (1963), *Modern Kaliopé vagy regény és valóság* [Moderna Caliope sau romanul și realitatea] (1969), *Felvilágosodástól felvilágosodásig* [De la iluminism la iluminism] (1972), *A kritika jelenléte és utóélete* [Prezența criticii și viața ei ulterioară] (1977) ș.a.

10

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége, Bukarest
Ambassade de la République Populaire Hongroise
327/szig.titk.1956

Bukarest, 1956. október 5.
Szigorúan titkos!

Tárgy: A Kolozsvári Tartományi pártszervezet memoranduma.

Előadó: Juhász nagyköv. tanácsos

Azok az események, melyek a „Bolyai” Egyetem pártalapszervezetében, valamint a Kolozsvári Írószövetség Fiók Alapszervezetének ülésén lejátszódtak, vezettek el voltaképpen egy olyan ankét megtartásához, melynek eredménye „a kolozsvári tartományi pártszervezet memoranduma” néven ismert. E memorandum története információnk szerint a következő: a kolozsvári párttartományi szervezet megbízásából három magyar ember referátumot készített egy ankét számára. Ebben a referátumban a romániai magyarság sérelmeit tárták fel és foglalták össze. Mivel a referátumon több magyar aláírása is szerepelt, kapta a memorandum nevet. A kolozsvári párttartomány ezt a memorandumot felküldte a Központi Vezetőségnek, de nem említette meg, hogy ő hívta össze az ankétot, valamint ő adott megbízást a memorandum megírására is. A Központi Vezetőségben a memorandu-

mot pártellenes akciónak nyilvánították, egy kicsit olyanformán, mint nálunk az Írószövetségben megtörtént aláírásgyűjtést. A továbbiakban a KV kitartott amellett, hogy a memorandum ellenséges cselekedet. A „Bolyai” Egyetemen, valamint a Kolozsvári Írószövetség Fiók Alapszervezetében történt események után a memorandum tartalma fentről energikus intézkedéseket váltottak ki. Éppen ezért szeptember utolsó napjaiban bizottság szállt ki Kolozsvárra a következő tagokkal: Miron Constantinescu, Fazekas János, Pavel Țugui, Ardeleanu (a Sajtó-főigazgatóság vezetője), Bihari (a KB agit-prop. osztályán a kiadási ügyek vezetője), Után Tiberiu, a KB aktivistája, továbbá a Művelődésügyi Minisztérium, Tanügyi Minisztérium éa Pénzügyminisztérium képviselői. Robotos Imre elvtársat is meghívták, de ő „lekészt” a repülőgépről, és nem vett részt a bizottság munkájában. A Bizottság Kolozsvárott kiszállt a „Bolyai” Egyetemre, a magyar nyelvű középiskolákba, a Magyar Színházba s egyéb magyar intézményekbe. A látogatások kapcsán elsősorban aziránt érdeklődtek, hogy az ún. memorandum adatai mennyiben felelnek meg a valóságnak. A látogatások alkalmával a Bizottság megállapította, hogy a memorandum adatai hitelesek, s így a memorandum szerzői ellen emelt vádak (pártellenesség) teljesen elesnek. A Bizottság azonban sok olyan sérelmet is megállapított, amelyek a memorandumban nem szerepeltek. Általános vélemény szerint a Bizottság kiszállását a fent említett okokon kívül a Pándi-cikk váltotta ki.

Miután a Bizottság kutató munkáját befejezte, megbeszélésre hívta össze a magyar írókat. A gyűlésen részt vett a teljes kolozsvári és vásárhelyi írógárda, valamint nagyszámú egyetemista. A gyűlés három nap és három éjjel tartott. Valamennyi író feliratkozott és beszélt is. Ami a felszólalások hevesységét s az elhangzott bírálatok éles hangját illeti, ez az ülés jóval erősebb volt, mint az az értekelet, amelyet az Írókongresszus előtt tartottak a magyar írókkal Bukarestben a Központi Vezetőség épületében.

Földes László, akinek a „kikészítését” már régen elhatározták, az utolsók között iratkozott fel. Ennek ellenére elsőnek adtak szót neki, a jelen levő írók szerint provokatív szempontból. Ekkor felállt Csehi Gyula, és kijelentette, hogy ez nem demokratikus eljárás, és kéri a feliratkozási sorrend tiszteletben tartását. Ez már annak a jele, hogy a magyar írók közt egy-kettő kivételével kialakult az egységfront, s képesek megvédeni egymást.

Elsőnek – akárcsak Bukarestben – Szilágyi András szólalt fel. Ez a felszólalás rányomta a bélyegét az egész ülés lefolyására. Szilágyi általában a súlyos gazdasági helyzetről beszélt igen vehemens hangon. Ami pedig a magyar sajtót és irodalmat illeti, kijelentette, hogy a romániai magyarság érdeklődéssel és szeretettel olvassa az odaírt irodalmat, figyeli a magyarországi eseményeket, mivel azokat saját gondjaihoz közel állónak tartja. Szilágyi megemlítette, hogy ami a magyar nép magatartását illeti, amely bizonyos vezetők leváltására vezetett, az szintén közelről érdekel bennünket. Ezután sorrendben felszólalt Asztalos István, aki igen hevesen bírálta a jelenlegi falupolitikát, Nagy István, aki a munkásosztály nyomoráról, tanügyi kérdésekről beszélt, Csehi Gyula, aki a „Bolyai” Egyetem helyzetéről s egyéb sérelmekről beszélt stb. Ezen az ülésen általában részleteiben kerültek megtárgyalásra a romániai magyarság sérelmei. Szabédi László például kijelentette, hogy tekintettel arra, miszerint Miron Constantinescu már a múltban egyes kijelentéseit eltorzította, felszólalását írásban adja be. A végkövetkeztetéseket Miron Constantinescu vont le. Felszólalásából látszott, hogy a Földes-ügyet egyelőre elejtették, ellenben Csehi ellen fokozták a tüzet. Szabédi írásban beadott felszólalását Miron Constantinescu aprólékosan elemezte. Adott pillanatban Szabédi dühösen felug-

rott, s azt kiabálta, nem igaz, amit mond, én ilyet nem állítottam. Erre a terem Szabédi mellett zúgni kezdett, s Miron Constantinescu kénytelen volt félretenni Szabédi felszólalását. Az ülés légköre ismételten azt mutatta, hogy ma már kialakult a teljes értelmiségi arcvonal, s ennek erejére jellemző, hogy folyamatosan viszsza tudják verni a meg-megújuló provokációkat. Ezek a provokációk a régi módszer szerint abban álltak, hogy az egyes felszólalásokat hirtelen kérdések bevetésével akarták megzavarni. Egy ilyen alkalommal állott fel Csehi Gyula, s a következőket mondotta: „Kérjük az elvtársakat, ne szakítsanak félbe bennünket, mert megzavarodunk, s esetleg félni is kezdünk, s így aztán az elvtársak nem fogják megtudni mindazt, amire kíváncsiak.” Erre a félbeszakítások elmaradtak.

Az ülés eredményképpen a romániai magyarság a többi között a következőket érte el: a Művelődési Minisztériumban magyar miniszterhelyettest neveznek ki, a Tanügyi Minisztériumban magyar főigazgatóságot állítanak fel, a megszüntetett magyar nyelvű Agronómiai és Pedagógiai Főiskolát visszaállítják, a magyar középiskolákból helyhiány ürügye miatt elutasított diákok felvételét elintézik, a „Bolyai” Egyetem korszerű felszerelését elintézik, ugyanis a Bizottság véleménye az volt, hogy ennek az egyetemnek a felszerelése több területen egy közepes középiskola színvonalát sem éri el, elérték továbbá a Kolozsvári Magyar Színház kibővítését, a „Korunk” folyóirat megindítását stb. Meg kell jegyezni, hogy az említett intézkedések közül egyesekről már beszéltek előzőleg is, de éppen az a veszély állott fenn, hogy a Pándi cikke és egyéb események miatt ezek teljesítésére nem került sor.

Érdekes jelenség volt még az ülésen az, hogy Balogh Edgár visszautasította a Pándi-féle cikket azzal, hogy a magunk dolgait saját pártunk segítségével magunk fogjuk elintézni. Felszólalását még ketten támogatták. Az a vélemény, hogy a Miron Constantinescu-féle Bizottság ezt a körülményt fel fogja használni, hogy három magyar értelmiségi ilyen hangnemben beszélt a Pándi-cikkről. A magyar íróknak egymás között az a véleményük, hogy ez a felszólalás mindössze taktikai fogás volt abból a célból, hogy a Pándi-cikk vonalán provokáció ne érhesse a magyar írók kialakult frontját. Ez azért is valószínű, mert Balogh Edgár és az írók általában egyetértettek a cikkel.

Keleti Ferenc nagykövet

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare la București București, 5 octombrie 1956
Ambassade de la République Populaire Hongroise *Strict secret!*
327/strict secret.1956

Subject: Memorandumul organizației regionale de partid Cluj

Prezintă: Consilierul ambasadei, Juhász

De fapt, evenimentele care s-au derulat la organizația de bază de partid de la Universitatea „Bolyai”, precum și la ședința organizației de bază a filialei clujene a Uniunii Scriitorilor, au cauzat ancheta care a condus la apariția documentului numit „Memorandumul organizației regionale de partid Cluj”. După informațiile pe care le deținem, istoricul acestui memorandum este următorul: din însărcinarea organizației regionale de partid Cluj, trei persoane de naționalitate maghiară au re-

alizat un referat pentru o anchetă. În acest referat au fost enumerate frământările maghiarilor din România. Din cauză că referatul purta semnătura mai multor maghiari, el a fost denumit Memorandum. Regionala de partid Cluj a trimis memorandumul la Comitetul Central, nementionând însă că a fost inițiativa anchetei și a ordonat și redactarea memorandumului. La Comitetul Central memorandumul a fost etichetat ca acțiune îndreptată împotriva partidului, asemănător într-o oarecare măsură cu adunarea de semnături de la Uniunea Scriitorilor la noi. În cele ce au urmat, CC a insistat că memorandumul este o acțiune dușmănoasă. După evenimentele de la Universitatea „Bolyai”, respectiv de la organizația de bază de la filiala clujeană a Uniunii Scriitorilor, conținutul memorandumului a declanșat măsuri energice luate de sus. Tocmai de aceea, în ultimele zile ale lunii septembrie s-a deplasat la Cluj o comisie alcătuită din: Miron Constantinescu, János Fazekas, Pavel Țugui, Ardeleanu (conducătorul Direcției Generale a Presei), Bihari (șeful biroului de publicații a serviciului de agitație și propagandă din CC), Tiberiu Utan, activist al CC, precum și reprezentanți ai Ministerului Culturii, Ministerului Educației și Ministerului Finanțelor. A fost invitat și tovarășul Imre Robotos, dar el a „pierdut” avionul și astfel nu a luat parte la lucrările comisiei. La Cluj, comisia s-a deplasat la Universitatea „Bolyai”, la liceele de limba maghiară, la teatrul maghiar și alte instituții maghiare. În cursul vizitelor, comisia s-a interesat în primul rând să vadă dacă datele din memorandum sunt conforme realității. Comisia a constatat că datele din memorandum sunt valabile și astfel acuzațiile (privind caracterul antipartinic) aduse autorilor memorandumului au fost retrase. Comisia însă a constatat și doleanțe care nu au fost menționate în memorandum. Opinia generală este că deplasarea comisiei la Cluj a fost determinată, în afară de cauzele menționate mai sus, de articolul semnat de Pándi[1].

După ce comisia și-a încheiat munca de cercetare, scriitorii maghiari au fost convocați la o întrevedere. La ședință au participat toți scriitorii clujeni și târgmureșeni, precum și un număr semnificativ de studenți. Ședința a durat trei zile și trei nopți. Toți scriitorii s-au înscris la cuvânt și au vorbit. În ceea ce privește tonul aprins și acuzator al intervențiilor, această ședință a fost mult mai puternică decât întrevederea care s-a ținut cu scriitorii maghiari înainte de Congresul Scriitorilor la București, în clădirea Comitetului Central.

László Földes[2], despre care se vorbește de multă vreme că urmează să fie „executat”, s-a înscris la cuvânt printre ultimii. Cu toate acestea, i s-a dat cuvântul printre primii vorbitori, după părerea scriitorilor care au fost de față probabil din motive de provocare. Atunci s-a ridicat Gyula Csehi și a spus că aceasta nu este o procedură democratică și cere să se respecte ordinea de înscriere la cuvânt. Acesta este un semn al faptului că printre scriitorii maghiari, cu una-două excepții, s-a dezvoltat un front unitar și scriitorii sunt în stare să se apere unii pe alții.

Ca la București, primul care a luat cuvântul a fost András Szilágyi[3]. Această cuvântare și-a pus amprenta pe toată ședința. Szilágyi a vorbit foarte vehement despre situația economică foarte gravă. În ceea ce privește presa și literatura maghiară, a declarat că maghiarii din România citesc cu interes și dragoste literatura de dincolo, urmăresc evenimentele din Ungaria, deoarece consideră că ele sunt apropiate de propriile griji. Szilágyi a menționat că în ceea ce privește atitudinea poporului ungar, care a dus la schimbarea unor conducători, este și ea de interes pentru noi. După aceasta au luat cuvântul, pe rând, István Asztalos[4], care a criticat aspru politica rurală actuală, István Nagy, care a vorbit despre situația dificilă a clasei muncitoare și despre probleme legate de învățământ, Gyula Csehi,

care a vorbit despre situația Universității „Bolyai” și alte necazuri etc. La această ședință s-au discutat detaliat plângerile maghiarimii din România. De exemplu, László Szabédi a afirmat că dat fiind faptul că Miron Constantinescu i-a distorsionat unele afirmații și în trecut, el își va înainta intervenția în scris. Concluziile au fost trase de Miron Constantinescu. La cazul lui Földes s-a văzut că deocamdată s-a renunțat, în schimb atenția s-a îndreptat asupra lui Csehi. Miron Constantinescu a analizat detaliat cuvântarea lui Szabédi înaintată în scris. La un moment dat, Szabédi a sărit furios spunând că nu-i adevărat și că el nu a afirmat așa ceva. Atunci sala a început să vuiască ținând partea lui Szabédi, iar Miron Constantinescu s-a văzut forțat să renunțe la textul lui Szabédi. Atmosfera ședinței a arătat în repetate rânduri că în acest moment s-a dezvoltat frontul complet al intelectualității maghiare și că acesta este destul de puternic pentru a contracara provocările repetate. Aceste provocări constau, după metoda veche, în perturbarea unor cuvântări cu întrebări puse în mijlocul intervenției. Cu o astfel de ocazie, Gyula Csehi s-a ridicat și a spus: „Rugăm pe tovarăși să nu ne întrerupă, pentru că s-ar putea să ne zăpăcim și chiar să ne speriem, iar atunci tovarășii nu vor afla tot ce sunt curioși să afle.” Cu aceasta, întreruperile au încetat.

Ca rezultat al ședinței, maghiarimea din România a obținut, printre altele, următoarele: la Ministerul Culturii va fi numit un ministru adjunct maghiar, la Ministerul Educației se va înființa un post de director general, se va reînființa Institutul de agronomie și cel de pedagogie în limba maghiară, situația elevilor respinși la liceele maghiare pe motiv de lipsă de locuri va fi rezolvată, va fi rezolvată și dotarea modernă a Universității „Bolyai”, deoarece părerea Comisiei a fost că echiparea acestei Universități în mai multe privințe nu este nici măcar la nivelul echipării unui liceu mediu, de asemenea s-a obținut acordul de a lărgi Teatrul maghiar din Cluj, pornirea revistei „Korunk” etc. Trebuie să remarc faptul că despre unele din măsurile menționate s-a discutat și mai demult, dar pericolul era tocmai că din cauza articolului lui Pándi și a altor evenimente, promisiunile nu se vor respecta.

A fost interesant la ședință și faptul că Edgár Balogh a respins articolul lui Pándi, spunând că treburile noastre le vom rezolva cu ajutorul propriului partid. Intervenția lui a fost sprijinită de încă două persoane. Părerile oamenilor indică faptul că această Comisie condusă de Miron Constantinescu se va folosi de faptul că trei intelectuali maghiari au vorbit în astfel de termeni despre articolul lui Pándi. Între ei, scriitorii maghiari cred că această intervenție a fost parte a unei tactici cu scopul de a proteja frontul scriitorilor maghiari de provocațiile apărute în jurul articolului lui Pándi. Această explicație este posibilă și din cauză că Edgár Balogh și scriitorii în general au fost de acord cu articolul.

Ferenc Keleti, ambasador

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-27/a-007588/1956.f.3-5)

[1] Este vorba de Pál Pándi (1926-1987), scriitor și profesor universitar din Budapesta, membru al Academiei Ungare de Științe (corespondent în 1973, titular din 1985). La 23 octombrie 1956 a publicat în cotidianul la care lucra din decembrie 1955, „Szabad Nép”, celebrul editorial *Új tavaszi seregszemle* [Scrutare de primăvară]. După revoluție se afirmă ca unul din teoreticienii PSMU, luptând pentru consolidarea și reformarea partidului.

[2] László Földes (1920-1973), critic literar, redactor șef la „A Hét”, iar apoi al revistei „Utunk”. Vreme de câțiva ani a fost conferențiar de estetică la Institutul „Ion Andreescu” din Cluj. Studiile și articolele sale au fost reunite într-un volum intitulat *A lehetetlen ostroma* [Asediul imposibilului] (1968).

[3] András Szilágyi (1904-1984), scriitor, redactor la revista „Utunk” între 1951-1964, autor al unor volume de reportaje, precum: *Hazai képek* [Imagini de acasă] (1955), *Pista és Ilie* [Pista și Ilie] (1958), *Gyalogszerrel* [Pe jos] (1961), *Agronómus menyecske* [Nevasta agronomului] (1964), *A halhatatlan fűkaszás* [Cositorul de iarbă nemuritor] (1977) ș.a. A oferit, de asemenea, câteva tălmăciri din opera lui I. Agârbiceanu. Datorită temperamentului său și a manierei – adeseori tranșantă – de a pune unele probleme în discuție, încă de la finele anului 1958 s-a pus în dezbatere excluderea lui Szilágyi din PCR. În urma unei anchete interne a fost elaborat un referat, din care reproducem câteva paragrafe: „Tov. Szilágyi Andrei este un tovarăș cu o activitate bună pe linie de partid, cu atitudine partinică față de diferitele probleme din viața literară. În toate împrejurările el este alături de partid și ia poziție hotărâtă față de aceia care ar încerca să ridice probleme împotriva partidului. Astfel este apreciată poziția lui partinică și în perioada contrarevoluției din Ungaria, când dintre toți scriitorii din Cluj, el și tovarășa Orosz Irina [secretara organizației de bază a filialei Uniunii Scriitorilor din Cluj] au fost aceia care au manifestat de la început încredere în documentele partidului nostru și au condamnat poziția oscilatorie a celorlalți scriitori din Cluj. [...] Însă unele exprimări deplasate ale lui cu diferite ocazii se datoresc numai faptului că are perioade când din cauza stării lui bolnăvicioase (suferind cu nervii, care face ca uneori să nu fie în toată firea), ca moștenire a lagărului, nu se controlează, pe de altă parte mania de a fi întotdeauna în opoziție, atunci când vede că majoritatea este de altă părere. [...] Tot din cauza bolii de care suferă este foarte sensibil și-și pierde orice control asupra sa în unele cazuri” etc. În consecință, Szilágyi a fost sancționat pe linie de partid doar cu „mustrare”, pentru unele „exprimări ale lui negândite cu diferite ocazii” (cf. *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj*, fond 13, dos. 58/1961, f.74-75).

[4] István Asztalos (1909-1960), scriitor autodidact, fost muncitor, apoi redactor la „Falvak Népe” (1945-1950), „Utunk” și „Napsugár” (1956-1960). Într-o caracterizare a secției de cadre a Comitetului Județean de Partid Cluj din 17 aprilie 1948 era apreciat ca „element dinamic și disciplinat”, „unul dintre cei mai buni scriitori maghiari” (cf. *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PMR Cluj*, fond. 3, dos. 475/1948, f.1). Scrierile sale au fost reunite în *Művek* [Opere], cinci volume apărute în 1961 și 1962.

11

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj
Colegiul de Partid

[8 octombrie 1956]

REFERAT

Privitor la cercetările făcute asupra celor sesizate în nota informativă anonimă trimisă Biroului Comitetului Regional de Partid Cluj, despre directorul întreprinderii „Tehnofrig”, Orosz Adalbert.

În nota informativă se arată că Orosz Adalbert are manifestări șovine, ocrotește salariații de naționalitate maghiară, deși au abateri de la disciplină, iar pe muncitorii de naționalitate română îi persecută, din care cauză sunt mulți muncitori români care își dau demisia, iar unii sunt dați afară pe nedrept (cazul Oprețeanu Vasile, fost paznic). Se mai arată că față de muncitori are comportare brutală, nu stă de vorbă cu ei, iar unii sunt dați afară din birou când merg la el cu unele plângeri, îndeosebi români.

În urma cercetărilor am stabilit următoarele:

Orosz Adalbert îndeplinește funcția de director la întreprinderea „Tehnofrig” din anul 1950, unde muncește și în prezent cu rezultate bune, ceea ce reiese din aprecierea secției economice a Comitetului Regional de Partid (din dosarul original).

În activitatea sa, față de muncitori și tehnicieni, uneori a manifestat atitudine neprincipială și respingea critica, fapt pentru care a fost ajutat și în ultimul timp a eliminat o mare parte din aceste lipsuri.

În ceea ce privește acuzația că are manifestări șovine și că persecută pe muncitorii de naționalitate română, mergând până acolo să-i dea afară din serviciu, cum este arătat în sesizare cazul lui Opriștean Vasile, nu s-a dovedit a fi întemeiată. Opriștean Vasile, ca pensionar, a fost angajatul întreprinderii ca paznic și care a cerut lichidarea sa din serviciu, neputând face față din cauză de boală (vezi cerearea de lichidare).

În concluzie: Întrucât din cercetările noastre nu a reieșit că Orosz Adalbert are manifestări șovine și că are comportare proastă față de muncitori și îndeosebi față de muncitorii de naționalitate română, Colegiul de partid în ședința din 8 octombrie 1956 propune Biroului Comitetului Regional de partid scoaterea cazului de sub cercetare.

Colegiul de Partid

Membru: Martinez Șt.

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 172/1956, f.134)

12

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége, Bukarest
Ambassade de la République Populaire Hongroise
340/sz.t./1956.

Bukarest, 1956. október 9.
Szigorúan titkos!

Tárgy: A Pándi-cikk és egyebek

A Pándi-cikk megjelenése után az elvtársak Budapestről arra kértek, közöljem a KV valamelyik titkárával beszélgetés közben, hogy a mi Központi Vezetőségünk nem tudott a cikk megjelenéséről. Egy másik jelentésben közölt okok miatt abban az időben egyetlen KV-titkárral sem tudtam beszélgetni, ezért amikor szeptember 29-én a jugoszláv-román anyag miatt felkerestem Petre Borilă elvtársat, és kérésére részletesen tájékoztattam őt országunk néhány fontos problémájáról, egyben a Pándi-cikkel kapcsolatos fenti magyarázatot is tolmácsoltam. Ugyanakkor megkérdeztem Borilă elvtársat, hogy nincs-e neki is valamilyen észrevétele a cikkel kapcsolatban. Közölte, hogy a cikket olvasta, s csak annyit mondott, hogy „az ilyen cikkek csupán az ellenség egy részének használnak”. Borilă elvtárs egy szót sem tud magyarul, így tehát a cikket vagy hallomásból ismeri, vagy megkapta annak teljes román fordítását. Felteszem, hogy az összes PB-tag számára biztosították a cikk román szövegét. A Pándi-cikkről Málnășanu elvtárssal is beszéltem, aki ugyancsak nagyon röviden és óvatosan nyilatkozott, s kb. azt mondotta, hogy az ilyen cikkek nem használnak nekünk.

Az esethez röviden csak annyit akarok hozzáfűzni, hogy bár én közöltem Borilă elvtárrsal Központi Vezetőségünk üzenetét, magam azonban nagyon jónak tartom Pándi megállapításait, aki igen okosan, politikusan vetette fel azokat a kérdéseket, amelyek az itteni magyar dolgozókat évek óta foglalkoztatják. Természetesen figyelemmel kell lenni a román vezető elvtársak érzékenységre, és a jövőben szóban, valamint írásban ennek megfelelőképpen kell bizonyos kérdésekben állást foglalni, ami a magyarság ügyét illeti. Nem javaslom azonban, hogy a Központi Vezetőség magyarázatán túl visszavonuljunk, és megtagadjuk a Pándi-cikket. Végeredményben mind a román, mind a magyar nép tömegeiben él a vágy a XX. kongresszus szellemének megvalósítására, azonban gondolataikat nem merik szabadon kifejteni, mert a felső vezetés merevsége és mozdulatlansága visszatartja őket. Málnásanu és más elvtársakkal folytatott beszélgetésekből, amikor ezek a román elvtársak mint „saját véleményüket” közlik velem, megállapítható, hogy különösen az újabb magyar fejleményekkel nem értenek egyet. Olyan célzásokat tesznek, hogy ami ma Magyarországon a hivatalos politika alapján és ezen túlmenően történik, az a jobboldal malmára hajtja a vizet, és a proletáriátus diktatúrájának olyan gyengítéséhez vezet, ami rendkívül veszélyes lehet nemcsak Magyarországra, hanem más országokra nézve is. Az ilyen nézetekből következik, hogy a román vezető elvtársak számára kellemetlen, ami Magyarországon történik, természetesen azért, mert itt a XX. kongresszus határozatainak román vonatkozású érvényesítése, az ország gazdasági és politikai demokratizálódása terén felülről történő kezdeményezéssel úgyszólván semmi sem történt. Nyilvánvaló, hogy itt harcról van szó, mégpedig annak dialektikus formájában. Ma Magyarország ellenszenves az itteni vezetőkörök szemében, mert bátran és sokat ígérően demokratizál. Ez a tény közöttünk bizonyos neheztelést teremt. Román vezetőkörök, akik nem álltak az élére egy széles körű demokratizálódási folyamatnak, aggodalommal és ellenszenvvel nézik a Magyarországon történeteket, félve attól, hogy az ott megnyilvánult új szellem utat tör magának Románia felé is, az itteni tömegekre is hatással lesz, akik számos, szinte életbevágó kérdést vetnek majd fel vezetőik felé. A magyarországi események ilyen hatását egyébként magam is várom Romániában az itteni dolgozók érdekében.

Közlöm különben, hogy a Külügyminisztérium, itt úgy néz ki, a legnagyobb készséggel áll rendelkezésemre bizonyos kéréseim teljesítése terén, ugyanakkor azonban hetek óta nem kapok választ, és nem térnek vissza a következő kéréseimre: a) a román–amerikai viszony alakulása; b) a román déli határsávból kitelepített szerbek vagyoni jogi helyzetének rendezése.

Ami a román–amerikai viszonyt illeti, időközben, október 7-én a napilapokban közlemény jelent meg, amely szerint október 15-én Bukarestben a két kormány képviselői között tárgyalások kezdődnek. Tehát ha nem is többet, legalább annyit, amennyit a sajtó erről a kérdéstről közölt, a Külügyminisztérium valamivel korábban velem is ismertethetett volna. Ami az itteni szerb lakossággal kapcsolatos kérdéseket illeti, csak azzal tudom magyarázni a tájékoztatás késedelmisségét, hogy ebben a tekintetben a magyar Minisztertanács hasonló kérdéssel kapcsolatos rendelete sokkal messzebbmenően és törvényesen biztosítva kedvezőbben intézkedett, mint saját vonalon a román fél.

Mindenesetre gondosan fogom tanulmányozni a magyar–román viszony alakulását, amely bizonyos mértékben a júliusi határozatok után tett újabb párt- és kormányintézkedéseink folyamán új szakaszba lép. Mindent el fogok követni annak érdekében, hogy több vezető román elvtárrsal tudjak találkozni az elkövetkező

hetekben, eloszlassak náluk minden aggodalmat, mintha a nálunk tett intézkedések a reakció kizárólagos erősödését hoznák magukkal, és igyekszem az elvtársakat meggyőzni arról, hogy intézkedéseink helyesek.

Keleti Ferenc

Külügyminisztérium, Budapest.

[TRADUCERE]

Ambasada Republicii Populare Ungare, București București, 9 octombrie 1956
Ambassade de la République Populaire Hongroise *Strict secret!*

Subiect: Articolul Pándi și altele

După apariția articolului Pándi, tovarășii de la Budapesta m-au rugat ca în timpul unei discuții să comunic unuia dintre secretarii CC faptul că Conducerea noastră Centrală nu știa despre apariția articolului. Din cauza unor motive pe care le-am comunicat într-un alt raport, nu am putut sta de vorbă cu nici unul dintre secretarii CC, de aceea, când la 29 septembrie l-am vizitat pe tovarășul Petre Borilă[1], în legătură cu materialul româno-iugoslav și în urma cererii sale, l-am informat amănunțit privind unele probleme importante ale țării noastre, am transmis totodată și explicația de mai sus legată de articolul Pándi. În același timp, l-am întrebat pe tovarășul Borilă dacă nu are și el vreo observație referitoare la articol. A spus că a citit articolul și a zis doar atât, că „astfel de articole folosesc doar unora dintre dușmani”. Tovarășul Borilă nu știe nici un cuvânt în limba maghiară, așadar articolul îl cunoaște ori din auzite, ori a primit traducerea lui completă în românește. Presupun că pentru toți membrii CP s-a asigurat traducerea articolului în limba română. Despre articolul Pándi am vorbit și cu tovarășul Mălnășan[2], care s-a pronunțat de asemenea foarte pe scurt și circumspect și a spus aproximativ că asemenea articole nu ne sunt de folos.

La acest caz aș adăuga pe scurt doar atât, că deși eu am comunicat tovarășului Borilă mesajul Conducerii noastre Centrale, eu personal consider foarte bune constatările lui Pándi, care a ridicat cu multă înțelepciune și diplomatie problemele care îi preocupă de ani de zile pe muncitorii maghiari de aici. Evident, și în viitor trebuie ținut cont de sensibilitatea tovarășilor conducători români, iar în ceea ce privește problema maghiaririi, trebuie luată prin viu grai sau în scris o poziție adecvată în anumite chestiuni. Nu propun însă ca dincolo de explicațiile date de Conducerea Centrală să ne retragem și să dezavuăm articolul Pándi. De fapt, atât masele maghiare, cât și cele românești au dorința de a realiza spiritul Congresului al XX-lea, însă nu îndrăznesc să-și expună liber ideile, deoarece îi reține rigiditatea și inerția conducerii superioare. Din discuțiile purtate cu tovarășul Mălnășan și alți tovarăși, când acești tovarăși români îmi comunică „părerea lor personală”, se poate constata că nu sunt de acord mai ales cu cele mai noi evenimente maghiare. Fac aluzia că ceea ce se întâmplă astăzi în Ungaria pe baza politicii oficiale și dincolo de aceasta, favorizează pe cei de dreapta și duce la o slăbire a dictaturii proletarietului, care ar putea fi deosebit de periculoasă nu doar pentru Ungaria, ci și pentru celelalte țări. Din astfel de opinii rezultă că pentru tovarășii români aflați

la conducere este neplăcut ceea ce se întâmplă în Ungaria, evident din cauză că aici, pe linia hotărârilor Congresului al XX-lea ca și inițiativă venită de sus în legătură cu democratizarea economică și politică a țării, nu s-a întâmplat propriu-zis nimic. Evident, aici este vorba de luptă, și încă în forma ei dialectică. Astăzi, Ungaria este antipatică în ochii cercurilor de conducere de aici, deoarece democratizează plină de curaj și promițător. Acest fapt dă naștere între noi la o oarecare supărare. Cercurile de conducere românești care n-au stat în fruntea unui proces de democratizare privesc cu îngrijorare și aversiune ceea ce s-a întâmplat în Ungaria, îngrijorându-se că spiritul nou manifestat acolo își va croi drum și spre România, va avea influență și asupra maselor de aici, care vor pune întrebări numeroase, aproape vitale conducătorilor lor. De altfel, o astfel de influență a evenimentelor din Ungaria o aștept și eu în România, în interesul muncitorilor de aici.

Totodată comunic că Ministerul de Externe se pare că îmi stă la dispoziție cu cea mai mare promptitudine în privința satisfacerii anumitor cereri ale mele, în același timp însă de săptămâni întregi nu primesc răspuns și ei nu revin asupra următoarelor probleme ale mele: a) evoluția relațiilor româno-americane; b) rezolvarea situației de drept asupra avutului sârbilor evacuați din zona frontierei de sud a României.

În ceea ce privește relațiile româno-americane, între timp, în cotidienele din 7 octombrie a apărut un comunicat conform căruia la 15 octombrie la București vor începe tratative între reprezentanții celor două guverne. Așadar nu mai mult, dar măcar cât s-a publicat despre această temă în presă ar fi putut să-mi comunice și mie cu ceva mai devreme Ministerul de Externe. În ceea ce privește problemele legate de populația sârbă de aici, nu pot explica întârzierea informațiilor decât prin faptul că Ordonanța în legătură cu o problemă asemănătoare a Consiliului de Miniștri ungar a luat măsuri dând asigurări mult mai mari și mai sigure, decât pe linie proprie partea română.

În orice caz, voi studia cu atenție evoluția relațiilor româno-maghiare, care într-o oarecare măsură, în urma noilor măsuri luate de partid și guvern de după hotărârile din iulie, intră într-o nouă etapă. Voi face totul ca în următoarele săptămâni să mă pot întâlni cu mai mulți tovarăși români din conducere, să înlătur orice îndoială din partea lor, de parcă dispozițiile luate la noi ar aduce cu sine exclusiv întărirea reacțiunii și încerc să-i conving pe tovarăși că măsurile luate de noi sunt corecte.

Ferenc Keleti

(Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-4/c-007579-1956)

[1] Petre Borilă (1906-1973), ilegalist și luptător în brigăzile internaționale din Spania, retras apoi la Moscova până la finele războiului. Revenit în România cu Divizia „Tudor Vladimirescu”, cu funcția de comisar politic, devine membru al CC (1948-1965), al Biroului Politic și al Comitetului Executiv (1965-1969), șeful Direcției politice a Armatei (1948-1950), președinte al Comisiei Controlului de Stat (1951), ministru al Industriei Alimentare (1953-1955), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1954-1965). Fiica sa, Iordana, a devenit soția lui Valentin Ceaușescu.

[2] Aurel Mălnășan (1911-1986), ministru plenipotențiar în Ungaria (1949-1952) și Italia (1952-1954), numit apoi adjunct al ministrului Afacerilor Externe (1955-1963). Ulterior va fi trimis ambasador în Iugoslavia (1963-1969) și RPD Coreană (1970-1972).

[10-20 octombrie 1956]

FELJEGYZÉS

A nemzetiségi kérdés (de különösen a magyar nemzeti kisebbség kérdésének) megoldásában a Román Népköztársaságban az utóbbi egy hónap leforgása alatt jelentős változások történtek. Ezek – véleményünk szerint – elsősorban a Pándi-cikk következményeiként könyvelhetők el, minthogy az azt megelőző hosszú idő alatt ilyen intézkedésekre a körülményeknek súlyossága ellenére sem került sor. Hitelt érdemlő alapja volt annak az időközben kialakult véleménynek, hogy a román elvtársak a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásával megoldottnak tekintették a romániai magyar nemzetiség kérdését. Emellett sok tény szól, azonban szerintünk a kérdés helyes megoldása csupán akkor kezdődött. A magyar parlamenti delegáció ez évben történt romániai látogatása során felelős beosztásban lévő román elvtársak (pl. Tiță Florea elvtárs, a Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlésének alelnöke) több esetben kijelentették, hogy bár a Magyar Autonóm Tartományt 1952-ben létrehozták, mégis az azóta eltelt néhány év alatt nem sikerült megtalálniuk azokat az elveket, formákat és módszereket, amelyek valóban biztosítanák számára az autonómiát. Kísérletek persze történtek, de azok nem vezettek eredményre. Tiță et. szerint nagyon helytelen lenne a nemzetiségi kérdés megoldását a Román Népköztársaságban lezártnak tekinteni, mert a fordulat éve óta a helyzet megjavítása és a jogok biztosítása, valamint szabad gyakorlása terén ugyan értek el eredményeket, azonban emellett nagyon sok túlkapásra és nem eléggé átgondolt intézkedésre is sor került. Szerinte az a tény, hogy az autonómia és a gyakorlatban még három év után sem sikerült teljes mértékben biztosítani, elég bizonyíték ahhoz, hogy a nemzetiségi politikában nagyon sok a tennivaló.

Az utóbbi egy hónap alatt lezajlott események arra engednek következtetni, hogy a kátyúba jutott nemzetiségi politikát a Pándi-cikknek sikerült kimozdítani és azt a helyes úton elindítani. A jelentésben felsorolt intézkedéseken kívül meg kell még említeni azt is, hogy a Magyar Autonóm Tartomány állami népi együttesének megalakulása körül évekig tartó huzavona egy csapásra eldőlt, és megalakult a több mint 130 tagú együttes. Elkezdték a Magyar Autonóm Tartomány rádió-adóállomásának építését is, amely ez év végére készül el. A lapok közlése szerint a közeljövőben magyar nyelvű művészeti (képzőművészeti és színművészeti) folyóirat megjelenése várható. Hasonló folyóirat megjelentetését a romániai magyar nemzeti kisebbség értelmiségi körei már évek óta kérik, minthogy mind a képzőművészet, de különösen a színművészet igen fejlett (6 magyar színház, egy magyar opera, egy magyar tanítási nyelvű színművészeti főiskola működése szól emellett.) A jelentésben említés történik a román Oktatásügyi Minisztérium keretében létrehozandó magyar tanügyi főigazgatóság (főosztály)-ról is. Időközben a főigazgatóság megalakult, itt azonban a Nagykövetség közlése módosításra szorul: nem kizárólag magyar, hanem nemzetiségi főigazgatóság alakult. Október folyamán látott napvilágot az a közlemény is, amely szerint számos, új magyar nyelvű kiadvány között megjelenik Gaál Gábor folyóirata, a „Korunk” is. Új magyar nyelvű gyermeklap jelenik meg, havonta 24 négyszínynyomásos oldalon (főszerkesztője Asztalos István). A marosvásárhelyi filharmonikus zenekarnak ez év őszére engedélyezték első ízben az országos

turnét. A jelentésben említett Miron Constantinescu-féle bizottság munkája mellett arról is tudomásunk van, hogy a közelmúltban Constanța Crăciun művelődésügyi miniszter vezetésével egy népművelési bizottság is „kiszállt” a Magyar Autonóm Tartományba és egyéb magyarlakta vidékekre, ahol – az informátor elmondása szerint – az utóbbi évek folyamán súlyos hibákat követtek el tömegkulturális téren.

A fenti, konkrét tények alapján elsősorban Keleti elvtársnak a „Pándi-cikk és egyebek” c. jelentéséhez kapcsolódunk. Lényeges lenne persze a legfelsőbb szinten azt tisztázni, hogy a romániai magyar nemzetiség kérdése bennünket milyen mértékben érdekelhet. A Pándi-cikket ugyan a román elvtársak a belügyekbe való beavatkozásnak tekintik, ennek ellenére véleményünk szerint kulturális téren pl. olyan dolgokat lehetne tenni, amelyek a belügyekbe való nem beavatkozás mellett mindenekelőtt segítséget jelentenének. Megfordítva ugyanis a helyzet reális képet mutat: a magyarországi román nemzetiség (bár ennek száma lényegesen kisebb) kulturális felemelkedése terén a román elvtársak hosszú idő óta igen nagy segítséget nyújtottak (magyarországi román tannyelvű pedagógusok vesznek részt minden évben romániai továbbképző tanfolyamokon, két romániai tanár tanít minden évben a gyulai román tannyelvű gimnáziumban, tankönyveket kapunk, szépirodalmi könyvekkel segítenek, az itt készült román tankönyvek egy részét lektorálják stb.), de magyar részről eszünkbe sem jutott ezt a belügyeinkbe való beavatkozásnak tekinteni. Egyet kell értenünk a Román Népköztársaság szuverenitásának elvével, azonban érthetetlen az e tekintetben tanúsított magatartás. Éppen ezért kölcsönösen kellene megegyezési alapot találni egy olyan kényes kérdésben, mint a romániai magyar nemzetiség kérdése.

Végül egy formai megjegyzés a jelentéshez: Keleti elvtárs széljegyzeteivel – minthogy azokat több jelentéshez is mellékeli – nem tudunk egyetérteni. A jelentésekkel kapcsolatos észrevételeket a nagykövet a beosztottakkal beszélje meg. Helytelenítjük ugyanis azt a módszert, hogy a nagykövet különbséget tegyen a beosztottak és saját jelentései között.

[TRADUCERE]

NOTĂ

Rezolvarea problemicii naționalităților (dar mai ales a minorității naționale maghiare) a suferit schimbări semnificative în Republica Populară Română în ultima lună. După părerea noastră, acestea se datorează în primul rând consecințelor articolului lui Pándi, deoarece în perioada îndelungată premergătoare acestuia nu s-a ajuns la astfel de măsuri, în ciuda gravității situației. Opinia conform căreia tovarășii români consideră rezolvată problema minorității maghiare odată cu înființarea Regiunii Autonome Mureș, opinie care a apărut între timp, a avut niște temeieri demne de luat în seamă. Multe fapte indică acest lucru, dar după părerea noastră rezolvarea corectă a problemei abia a început în acel moment. În timpul vizitei delegației parlamentare ungare în România în acest an, tovarășii români cu funcții de conducere (de exemplu, tovarășul Florea Tiță, vicepreședintele Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române[1]) au declarat în repetate rânduri că deși în 1952 s-a înființat Regiunea Autonomă Maghiară, de atunci au trecut câțiva ani și nu s-a reușit identificarea acelor principii, forme și modalități care pot să asigure autonomia reală. Desigur, s-au făcut încercări, dar ele nu au condus la rezul-

tate. După părerea tovarășului Tiță, ar fi foarte greșit să considerăm încheiată problema naționalităților în Republica Populară Română, deoarece din anul schimbării s-au obținut rezultate în îmbunătățirea situației și asigurarea drepturilor, precum și libera exercitare a acestora, dar pe lângă acestea s-au luat și destule măsuri neadecvate și nechibzuite. După părerea sa, faptul că în practică autonomia nu s-a putut asigura pe deplin în cei trei ani este suficient de relevant pentru afirmația că mai sunt foarte multe lucruri de făcut în politică, în domeniul naționalităților.

Evenimentele desfășurate în ultima lună dau de înțeles că politica naționalităților, care ajunsese la un punct mort, a reușit să fie animată de articolul lui Pándi și îndreptată în direcția cea bună. Pe lângă măsurile enumerate în raport mai trebuie menționat că tergiversarea problemelor apărute în jurul înființării ansamblului folcloric de stat al Regiunii Autonome Maghiare s-au rezolvat dintr-o dată și astfel s-a format un ansamblu de peste 130 persoane. Au început lucrările de construire a stației de radio a Regiunii Autonome Maghiare, care se vor încheia până la sfârșitul acestui an. După părerea presei, în viitorul apropiat se preconizează apariția unei reviste de artă (plastică și teatrală) în limba maghiară. Realizarea unei astfel de publicații a fost cerută de multă vreme de intelectualii de naționalitate maghiară din România, deoarece atât arta plastică, dar mai ales arta teatrală sunt foarte dezvoltate. (Funcționarea a 6 teatre maghiare, o operă maghiară, o facultate de artă teatrală cu predare în limba maghiară justifică o astfel de publicație.) În raport se face referire la Direcția Generală a învățământului maghiar care urma să se înființeze în cadrul Ministerului Educației. Între timp, Direcția s-a înființat, însă informația furnizată de Ambasada trebuie modificată: nu este exclusiv maghiar, ci al naționalităților. În cursul lunii octombrie s-a dat publicității comunicatul conform căruia printre noile publicații numeroase va apărea și revista lui Gábor Gaál[2], intitulată „Korunk”. Va apărea și o revistă lunară pentru copii în limba maghiară, de 24 de pagini, în patru culori (redactor șef István Asztalos)[3]. Filarmonicii din Tg. Mureș i s-a aprobat un turneu prin țară pentru prima dată în toamna acestui an. Pe lângă activitățile raportate de către comisia condusă de Miron Constantinescu avem cunoștință despre faptul că nu cu mult timp în urmă, sub conducerea ministrului Culturii, Constanța Crăciun[4], s-a deplasat și o comisie de cultură în Regiunea Autonomă Maghiară și în alte zone locuite de maghiari, acolo unde, după spusele informatorului, în ultimii ani s-au comis greșeli grave în domeniul culturii de masă.

Pe baza datelor concrete de mai sus, ne referim mai ales la raportul intitulat „Articolul lui Pándi și altele” al tovarășului Keleti. Ar fi esențial de clarificat mai ales la nivelurile superioare în ce măsură ne-ar putea interesa pe noi problema naționalității maghiare din România. Tovarășii români consideră articolul lui Pándi amestec în treburile interne, dar, cu toate acestea, după părerea noastră, în domeniul cultural am putea să facem lucruri care, pe lângă neamestecul în treburile interne, ar însemna ajutor. Dacă inversăm situația, obținem o imagine realistă: naționalitatea română din Ungaria (deși numeric mult mai redusă) a fost ajutată mult să se dezvolte cultural de către tovarășii români (pedagogi de limbă română din Ungaria participă la cursuri de formare continuă organizate în România în fiecare an, la Gimnaziul de limbă română din Gyula predau doi profesori din România în fiecare an, primim manuale, ajutoare sub forma volumelor de beletristică, manualele de limba și literatura română au referenți din România etc), dar din partea maghiară nu ne-am gândit niciodată că acest lucru ar însemna amestec în treburile interne. Trebuie să fim de acord cu principiul suveranității Republicii Populare Române, însă atitudinea manifestată în această direcție este de neînțeles.

Tocmai de aceea, ar trebui să identificăm baze comune pentru rezolvarea unor chestiuni delicate precum cea a naționalității maghiare din România.

În final, un comentariu referitor la raport: nu putem fi de acord cu însemnările făcute de tovarășul Keleti pe marginea raportului, deoarece le atașează la mai multe rapoarte. Observațiile legate de rapoarte ale ambasadorului trebuie discutate cu angajații ambasadei. Nu suntem de acord nici cu metoda prin care ambasadorul face discriminare între rapoartele angajaților și cele proprii.

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-27/a-007588/1956*)

[1] Florea Tiță, fost membru al Frontului Plugarilor, intrat apoi în PCR. În 1956 era directorul Direcției Organizatorice din președinția Consiliului de Miniștri, iar din toamnă vicepreședinte al Biroului Marii Adunări Naționale. Din 1964 a fost director adjunct al Direcției pentru Organele Locale ale Administrației de Stat de pe lângă Consiliul de Miniștri, apoi vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Îndrumarea și Controlul Organelor Locale ale Administrației de Stat (din 1966).

[2] Gábor Gaál (1891-1954), absolvent al Universității din Budapesta și participant la revoluția proletară din Ungaria. După un scurt exil la Viena, revine în Ungaria, unde este arestat, apoi evadează și se refugiază în România. A condus revistele „Korunk” (1926-1940) și „Utunk” (1946-1954). A fost profesor de filosofie și istoria literaturii maghiare la Universitatea din Cluj, membru titular al Academiei Române din 1948, apreciat ca teoretician al „realismului socialist”. Mare parte din creația sa a fost cuprinsă în cele patru volume de *Válogatott írások* [Scrieri alese] (1964, 1965, 1971, 1975), alături de care se cuvine menționat și cel de *Levelek, 1921-1945* [Scrisori] (1975). Într-o caracterizare a secției de cadre a Comitetului Județean de partid Cluj, din 17 aprilie 1948, Gábor Gaál era apreciat ca „unul dintre cei mai pregătiți teoreticieni ai filosofiei și literaturii marxist-leniniste din Ardeal (...), devotat, cinstit” (cf. *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PMR Cluj*, fond. 3, dos. 475/1948, f.1).

[3] Este vorba de revista „Napsugár”, redactor István Asztalos.

[4] Constanța Crăciun (n. 1914), membru al CC al PCR (1945-1969, 1972-1974), membru al prezidiului Marii Adunări Naționale (1948-1953), ministru al Culturii între 28 octombrie 1953 și 19 martie 1957, apoi adjunct la același departament în 1959. Din 5 iunie 1962 devine președinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, iar de la 21 august 1965 vicepreședinte al Consiliului de Stat (până în 1969).

14

Protocolul nr. 54 al ședinței Biroului Politic al PMR din 24 octombrie 1956*

Participă la ședință tovarășii: Gh. Apostol[1], E. Bodnăraș[2], N. Ceaușescu, I. Chișinevski[3], M. Constantinescu, Al. Drăghici[4], Al. Moghioroș, C. Pârvulescu[5], D. Coliu[6], L. Sălăjan[7], Șt. Voitec[8], I. Fazekas.

Ședința începe la ora 13.

Prezidează tov. Gh. Apostol.

Ordinea de zi:

1. Informare cu privire la situația din RP Ungară[9].
2. Probleme curente.

În urma discuțiilor, Biroul Politic al CC al PMR a hotărât luarea următoarelor măsuri în legătură cu evenimentele ce s-au petrecut în RPU:

1. Organizarea unei informări juste și operative a conducătorilor partidului despre situația din RPU. În acest scop, se vor lua măsuri în vederea bunei funcționări a radio-ascultării.

Organizarea unei bune informări a conducerii partidului pe linie de stat și de partid, asupra situației politice și economice din țară, luându-se măsuri în această privință și de către MAI. Toate informările se vor centraliza la Secretariatul CC al PMR, urmând ca apoi să fie difuzate membrilor Biroului Politic.

2. Se vor lua măsuri pentru a cenzura întreaga corespondență care vine din RPU sau pleacă în RPU, reținându-se corespondența suspectă.

3. Direcția Presei va verifica atent toate publicațiile ce vin din RPU și va informa Secretariatul CC al PMR despre acele publicații a căror difuzare consideră că trebuie oprită.

4. Se va întări paza la granița cu RPU din efectivele MAI existente și numai dacă va fi cazul se vor trimite și unități ale MFA.

Tovarășul L. Sălăjan și Al. Drăghici vor analiza măsurile necesare de luat în vederea îmbunătățirii dispozitivelor operative militare. Să fie desemnat un nr. de unități MFA care să facă parte din dispozitivul operativ.

Ostașii care sunt în curs de lăsare la vatră să mai fie menținuți câteva zile până se clarifică situația din RPU. Deocamdată să se suspende acordarea de concedii și permisiile militarilor. Cei care sunt în concedii, să nu fie rechemați.

La toate unitățile militare să fie desemnați de serviciu ofițeri, iar mijloacele de transmisiune să fie puse în stare de funcționare. Să fie revizuit armamentul și munițiile necesare pentru unitățile operative.

Aviația de transport, automotoarele și parcul auto să fie controlate riguros pentru a fi puse în stare de funcționare și să se ia măsuri de întărire a serviciului la unitățile AAT.

Tov. E. Bodnăraș, Al. Drăghici și L. Sălăjan vor analiza atent măsurile stabilite pe linie militară, aplicându-le în așa fel încât să nu alarmeze populația.

5. Se va propune guvernului RPU (la noi se vor lua măsuri imediate) suspendarea circulației libere la graniță și admiterea numai a regimului de pașapoarte cu viza riguroasă. Să se revoce toate aprobările date pentru plecările în Ungaria din RPR.

6. Să fie întărită paza Securității la posturile de Radiofuziune și studiourile respective. Să se transmită organelor Securității și Miliției din regiuni, raioane, orașe, ca să acorde întreaga atenție pazei instituțiilor de telecomunicații (poștă, telefon, telegraf), cât și clădirilor instituțiilor de stat și de partid. Organele locale de partid să-și organizeze propria lor pază cu activiști, membri de partid.

Să fie activate grupele de pază din întreprinderi (mai ales în cele importante), la instituțiile centrale, iar acolo unde nu este pază militară, aceasta să fie asigurată de către comuniști.

7. La CC al PMR, timp de câteva zile, să facă noaptea de serviciu membri ai Comitetului Central și alți activiști cu munci de răspundere din aparatul CC al PMR.

La comitetele regionale, raionale și orășenești de partid, și mai ales la cele ce sunt situate la granița cu RPU, să fie permanent de serviciu câte un membru al biroului comitetului de partid respectiv.

La MFA, MAI să facă de serviciu câte un general, colonel sau cel puțin un șef de direcție.

8. O parte din membrii conducerii partidului să rămână în București ca să asigure conducerea muncii de partid și de stat, iar unii tovarăși să plece în regiuni (tov. Miron Constantinescu la Cluj, tov. I. Fazekas la RAM). Vor fi trimiși și unii

membri ai CC al PMR și guvernului (tov. Sencovici[10] la Oradea, Mujic M. la Baia Mare, Petre Lupu[11] la Timișoara, Gh. Stoica[12] la Constanța).

De asemenea, să fie trimiși de la centru în regiunile din Ardeal activiști de partid cunoscuți în aceste regiuni, pentru a ajuta organele locale în lămurirea organizațiilor de partid și a oamenilor muncii despre situația din Ungaria.

9. Se va acorda o deosebită atenție regiunilor de la granița cu RPU, centrelor universitare, studenților și tineretului.

10. Să se spună deschis politicește în fața membrilor de partid și ai UTM ce s-a petrecut în RP Ungară și urmările acestor acțiuni. Presa centrală să dea comunicate în presă despre adevărata stare de lucruri din Ungaria pe baza informațiilor oficiale ale guvernului RP Ungare.

Primii secretari ai comitetelor regionale să fie informați despre situația din Ungaria pentru a ști cum să prelucreze aceste probleme în organizațiile de bază ale partidului și ale UTM. Să se dea atenție acestor prelucrări în regiunile de graniță cu RPU și în alte regiuni unde trăiește populație de naționalitate maghiară.

În acele regiuni unde locuiește populație de naționalitate germană și unde circula zvonuri despre o eventuală plecare în masă a germanilor în RFG (reunirea familiei), să se combată cu toată hotărârea asemenea zvonuri și să se răspundă celor ce vin cu asemenea cereri că guvernul RPR este de acord ca să vină rudele lor în RPR. Tov. Geltz[13], Breitenhofer[14] și alți activiști cunoscuți, de naționalitate germană, să plece în aceste regiuni peste câteva zile, după ce se lămurește situația din RPU, pentru a lămuri în acest sens populația germană.

Episcopul Müller[15] să fie chemat la Ministerul Cultelor și să i se pună problema ca el și cu pastorii respectivi să sprijine poziția guvernului în această direcție.

11. Să se acorde atenție bisericii catolice, iar episcopului Márton Áron să i se facă propunerea să nu plece din Alba Iulia[16].

12. Să se dea dovadă de mult tact și orientare politică în problema arestărilor; să fie urmărite pe loc de organele politice și de stat elementele cinstite dar nelămurite, ca să nu irităm fără rost populația.

Acțiunile contrarevoluționare să fie lichidate cu toată fermitatea.

13. După ce se va prelucra cu toate organizațiile de bază ale PMR și ale UTM evenimentele și urmările lor din Ungaria, același lucru să se facă și pe linie sindicală, cu organizațiile de ateliere, secții și grupe sindicale din întreprinderi și instituții.

Să se prelucreze în primă urgență sensul evenimentelor din RP Ungară cu birourile organizațiilor de partid și conducerea administrativă de la Universitățile „Bolyai” și „Babeș” și cu birourile organizațiilor de bază și conducerea administrative ale institutelor de la Târgu-Mureș.

Pentru câteva zile să se amâne alegerile care au loc în organizațiile sindicale și în UTM. Prelucrările pe linie sindicală a evenimentelor din RP Ungară să nu se facă simultan în toate întreprinderile și instituțiile, ci treptat, ca să avem timp să cunoaștem starea de spirit a muncitorilor și salariaților și să putem lua măsurile corespunzătoare.

Munca să fie astfel organizată ca activiștii centrali, cei de la comitetele regionale, raionale și orășenești de partid, să cuprindă și să controleze cum se desfășoară în întreaga țară expunerea și lămurirea acestor probleme.

De asemenea, se vor ține adunări asemănătoare cu studenții de la toate centrele universitare pe ani de învățământ sau pe grupe de învățământ. Să li se arate cum au fost sancționate elementele agitatoare de la facultatea de filologie din București.

14. Să se acorde atenție deosebită problemei aprovizionării populației cu produse alimentare și mai ales a marilor centre muncitorești (cu pâine, carne, ulei, grăsimi etc).

15. În vederea prelucrărilor care se vor face în organizațiile de bază ale partidului și ale UTM, să se facă un punctaj cu teme bine chibzuite, care să fie dezvoltat de activiști de la regiuni, orașe și raioane. În expunere să nu se lege evenimentele din Ungaria cu cele din Polonia.

16. La CC al PMR și la Consiliul de Miniștri să se pună în practică măsurile privind unele probleme ale populației maghiare din țara noastră, aprobate de Biroul Politic. Să se rezolve situația de partid a lui Gaál Gábor, Balogh Edgár, Kacsó Sándor, Takács Ludovic[17] și Demeter János.

17. Redacțiile ziarelor ce apar în limba maghiară („Előre”, „Utunk”) să fie întărite provizoriu cu activiști competenți în vederea orientării lor, ținând seama că în componența lor există unele elemente nesănătoase.

18. Membrii CC al PMR să fie la timp informați despre evenimentele din RPU prin grija Secretariatului CC al PMR.

Se va asigura controlul efectiv al emisiunilor de radio și al presei.

Ședința s-a terminat la ora 17.

Gh. Apostol, Gheorghiu Dej

(*Arh.St.București, CC al PCR. Cancelarie, dos. 169/1956, f.1-5*)

* Sub o altă cotă arhivistică, documentul a fost publicat în vol. *1956 – Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*, ed. Corneliu Mihai Lungu și Mihai Retegan, cu o postfață de Florin Constantiniu, București, Edit. Univers Enciclopedic, 1996, p.74-78.

[1] Gheorghe Apostol (n. 1913), membru al Biroului Politic (1948-1969) și al prezidiului permanent al CC al PCR (1965-1969), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1952-1954; 1961-1967), președinte al Consiliului Central al Sindicatelor (1955-1961), președinte al Uniunii Generale a Sindicatelor din România (1967-1969) și director general al Direcției Generale a Rezervelor de Stat (1969-1975). Din această ultimă funcție este destituit la 13 martie 1975 pentru „abatere de la morală”, ulterior fiind numit ambasador în diverse state sud-americane (Argentina, Uruguay și Brazilia, 1977-1988).

[2] Emil Bodnăraș (1904-1976), fost militar în armata română, a dezerat în 1932, trecând în URSS. A îndeplinit apoi mai multe misiuni „speciale” pe teritoriul României, inclusiv în gestionarea insurecției din 23 august 1944, devenind apoi șeful biroului militar al CC al PCR. Ulterior a mai îndeplinit funcțiile de ministru al Forțelor Armate (1950-1955), prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1955-1957), ministru al Transporturilor și Telecomunicațiilor (1957-1959), vicepreședinte al Consiliului de Stat (1967-1976).

[3] Iosif Chișinevschi [Roitman] (1905-1963), cu numele familiar Ioșca sau Jóska, era membru PCR din 1928. În 1945 devine membru al CC al PCR, din 1948 intră în Biroul Politic, între 1952-1955 fiind secretar cu propaganda și cultura al CC al PCR. În 1954 devine prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (până în 3 octombrie 1955). Alături de Miron Constantinescu, Chișinevschi va fi exclus din conducerea partidului cu ocazia Plenarei din 28 iunie-3 iulie 1957. Vezi Alina Tudor, *Lupta pentru putere în PMR. Cazul Miron Constantinescu-Iosif Chișinevschi*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmației, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.82-88.

[4] Alexandru Drăghici (1913-1993), fost muncitor, acuzator public pe lângă Tribunalul Poporului, devenit apoi adjunct al ministrului de Interne (1950) și titular al acestui departament (1955-1965), conducătorul Securității Statului (1952-1955), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1961-1965, 1967-1968), îndeplinind mai multe funcții pe linie de partid (membru al CC al PCR, membru al Biroului Politic al CC al PCR ș.a.). Eliberat din toate funcțiile avute în

1965, abia în 1968 a fost exclus din partid, după ce mai mulți ani au fost cercetate abuzurile săvârșite de acesta în cadrul aparatului de represiune.

[5] Constantin Pârvulescu (1895-1992), membru al PCR din 1929. Membru în Biroul Politic (1952-1960), multă vreme președintele Comisiei de control a partidului. La cel de-al XI-lea Congres PCR (noiembrie 1979) a criticat atitudinea dictatorială a lui N. Ceaușescu, fiind totodată și semnatarul „scrisorii celor șase”.

[6] Dumitru Coliu (n. 1907), membru al CC al PCR (1945-1979), prim-secretar al Comitetului Regional Prahova (1952) și București (1954), membru al prezidiului Marii Adunări Naționale și președinte al Comisiei de Afaceri Externe (1953-1955), devenind apoi președinte al Comisiei Controlului de Stat (până în 1961).

[7] Leontin Sălăjan (1913-1966), din 1945 membru al CC al PCR și al Biroului Politic, ministru al Construcțiilor (1948), apoi șeful Marelui Stat Major și adjunct al ministrului Forțelor Armate, iar din 3 octombrie 1955 titular al acestui departament, până la moartea sa, la 28 august 1966.

[8] Ștefan Voitec (1900-1984), membru în comitetul executiv al Partidului Social-Democrat, fusese ministrul Educației Naționale încă din vremea guvernului prezidat de C. Sănătescu (de la 4 noiembrie 1944). Acum ocupa același portofoliu, însă la conducerea guvernului se afla deja Petru Groza (din 6 martie 1945). După congresul de unificare al PSD cu PCR (1948) a devenit membru al CC al PCR, îndeplinind – printre altele – funcțiile de președinte al Marii Adunări Naționale (1961-1974), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1948-1949; 1956-1961) și al Consiliului de Stat (1961-1965; 1974-1985), ministru al Comerțului Interior (1955-1956) și al Industriei Bunurilor de Consum (1957-1959).

[9] Este vorba de izbucnirea la Budapesta a unei insurecții populare, începută inițial la 23 octombrie ca o demonstrație de solidarizare cu polonezii, ce a dus la schimbarea liderului de partid Gerő cu Kádár și numirea lui Imre Nagy în postul de prim-ministru, acceptarea sistemului multipartidist, acțiunea radicalizându-se până la a căpăta un caracter declarat antisovietic. Profitând de conjunctura internațională, URSS a intervenit militar la 4 noiembrie, readucând Ungaria în sfera ei de influență și instaurând un guvern obedient, sub conducerea lui Kádár. Asupra evenimentelor vezi, în afara lucrărilor cuprinse în volumul realizat de András B. Hegedűs și László Varga, *1956: a forradalom kronológiája és bibliográfiája*, Budapest, Századvég Kiadó/Atlanti Kiadó, 1990, și: *Az 1956-os magyar forradalom: reform-felkelés-szabadságharc-megtorlás. Történelmi olvasókönyv középiskolásoknak*, ed. György Litván, Budapest, Tankönyvkiadó, 1991 (cu o versiune în germană, Wien, Passagen Verlag, 1994, adăugându-se ca editor și János Bak; iar o alta în engleză, în 1996); *A „Jelcin-dosszié”: szovjet dokumentumok 1956-ról*, ed. Éva Gál, Budapest, Századvég Kiadó (sub egida Institutului 1956), 1993; *Döntés a Kremiben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról*, ed. Sereďa Vyatcheslav and János M. Rainer, Budapest, Institutul 1956, 1996; János Tischler, *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai*, Budapest, Windsor Kiadó (sub egida Institutului 1956), 1996; *Sovetskii Soiz i vengerskii krizis 1956 goda: dokumenty*, ed. E.D. Orekhova, V.T. Sereďa și A. S. Stykalin, Moskva, Rossiiskaia politicheskaia entsiklopedia, 1998; *Soviet military intervention in Hungary, 1956*, ed. Jenő Györkei și Miklós Horváth, Budapest, CEU Press, 1999; *The 1956 Hungarian revolution. A history in documents*, ed. Csaba Bekes, Malcolm Byrne, Janos Rainer, Budapest, CEU Press, 2002 ș.a. În România, o lucrare propagandistică asupra evenimentelor a fost tradusă și publicată în 1959, sub titlul sugestiv: *Complotul contrarevoluționar al lui Imre Nagy și al complicilor săi*, București, Edit. Politică, 1959, 191 p., ce reproducea lucrarea oficială editată de Biroul de Informații al Consiliului de Miniștri al RPU (apărută la Budapesta, în 1958).

[10] Alexandru Sencovici (1902-1995), ministru adjunct la Ministerul Muncii și Prevederilor Sociale (1948-1949), ministru al Industriei Ușoare (1949-1957, 1961-1969) și al Industriei Bunurilor de Consum (1959-1961).

[11] Petre Lupu (1920-1989), secretar al CC al UTM (1948-1950), membru al CC al PCR (1955-1984) și al Comitetului Politic Executiv (1965-1984), ministru al Muncii (1969-1977), președinte al Colegiului Central de Partid (1977-1984). Din 1984 a fost trimis ca ambasador în Venezuela, până în 1987, iar apoi în Portugalia.

[12] Gheorghe Stoica (1900-1976) este numele adoptat de Moscu Kohn, activist în ilegalitate în rândurile UTC, care l-a introdus pe Gh. Gheorghiu-Dej în mișcarea comunistă. A fost membru al CC al PCR (1948-1974) și al Comitetului Politic Executiv (1968-1974), prim-secretar al Comitetului orașenesc București al PCR (1950-1953), ambasador în RD Germană (1953-1956), ocupând apoi mai multe funcții în aparatul de stat, până în 1969, când a fost numit director general al Direcției Generale pentru Consiliile Populare.

[13] Filip Geltz, fost secretar al Comitetului Antifascist German, era de la 18 aprilie 1956 ministru al Gospodăriei Comunale (până în februarie 1957). Totodată făcea parte ca membru din Comisia Centrală de Revizie (1955-1960) și va deveni membru al Prezidiului Marii Adunări Naționale (1957-1961) și vicepreședinte al Centrocoop.

[14] Anton Breitenhofer (n. 1912) era membru al CC al PCR (1955-1979) și redactor șef la „Neuer Weg” (1954-1975). Din 1965 va deveni membru al Consiliului de Stat (până în 1969).

[15] Friedrich Müller era episcopul Bisericii Evanghelice-Lutherane, iar în februarie 1957 va fi ales deputat.

[16] Áron Márton (1896-1980), episcop romano-catolic, cu sediul la Alba Iulia, personalitate marcantă a mișcării de rezistență față de puterea comunistă, cu o influență covârșitoare asupra conaționalilor săi. Pentru câteva rapoarte de urmărire a lui Áron Márton, cu multe informații, vezi *Cartea Albă a Securității, 23 august 1944-30 august 1948*, I, coord. Mihai Pelin, București, Serviciul Român de Informații, 1997, p.420-423, 432, 463. Datorită atitudinii sale, Áron Márton a fost arestat în iunie 1949 și pus în libertate la 1 ianuarie 1955, având domiciliu obligatoriu la Alba Iulia. Restricția a fost ridicată la 22 noiembrie 1967. Pentru rolul avut de Áron Márton la salvarea mai multor evrei din Cluj în 1944, a primit „post mortem” titlul de „omul drept al națiunilor”, conferit de Institutul Yad Vashem din Ierusalim la 27 decembrie 1999. Asupra sa vezi: János P. Szóke, *Márton Áron*, Innsbruck, Österreichischer Kulturverlag, Thaur/Tirol, 1988; László Virt, *Márton Áron a lelkiismeret apostola*, Budapest, Ecclesia, 1988; Péter Pál Domokos, *Rendületlenül... Márton Áron Erdély püspöke*, Budapest, Eötvös Kiadó/Szent Gellért Egyház Kiadó, 1990; *Márton Áron – emlékkönyv születésének 100. évfordulóján*, ed. József Márton, Kolozsvár, Gloria Könyvkiadó, 1996. Vezi în acest volum și doc. 51.

[17] Lajos Takács (1908-1982), absolvent al facultății de drept, profesor la Universitatea „Bolyai” din Cluj (unde a fost rector între 1947-1952) și la cea din București (rector între 1956-1959), specialist în dreptul internațional. Din 1945 a îndeplinit funcția de secretar general al Uniunii Populare Maghiare, ministru subsecretar la Subsecretariatul de Stat al Naționalităților (1947), ministru adjunct la Președinția Consiliului de Miniștri pentru problemele naționalităților conlocuitoare (1948-1952). În 1952 a fost suspendat din funcțiile politice, iar în anul următor a fost exclus din partid sub pretextul că înainte de 1944 a fost secretarul general al Comunității Maghiare din Banat și ar fi făcut spionaj în profitul Ungariei. În 1957, Comisia de Control a PCR revine asupra excluderii. Ulterior va mai fi membru supleant în CC al PCR (1965-1979) și membru în Consiliul de Stat (1961-1975).

15

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

Proces-verbal

încheiat în ziua de 25.X.1956 cu secretarii org. de bază,
rectorii și prorectorii de la instituțiile de învățământ superior

Tov. Miron Constantinescu arată că au fost convocați la o scurtă ședință la Comitetul Regional de Partid în legătură cu evenimentele care se petrec în Ungaria.

În legătură cu această problemă vă citesc o adresă a Comitetului Central, care dă o primă analiză și atrage atenția membrilor de partid, UTM-iștilor și prietenilor noștri, care sunt în luptă pentru socialism, asupra semnificațiilor acestor probleme. Aceasta este adresa către membrii de partid, prietenii partidului, în legătură cu evenimentele petrecute în Ungaria, în legătură cu necesitatea de a întări vigilența patriotică și lupta împotriva provocatorilor. Orice încercare a lor va trebui pusă la punct fără cruțare.

Elementele acestea naționaliste, huliganice, fasciste, care au reușit să antreneze o parte din tineri, au încercat să pună în discuții și problema relațiilor între RPU și RPR. Urmărind să zdruncine puterea oamenilor din Ungaria, folosindu-se de libertăți ex-

cesiv de largi, folosind inițiativa democrației împotriva socialismului, împotriva păcii, au folosit însăși lozincile libertății și s-au dedat la toate actele criminale de banditism.

La această acțiune, guvernul condus de Imre Nagy[1] a luat măsuri de reprimare și până aseară în Budapesta au fost lichidați toți factorii și în cea mai mare parte huliganii sunt reprimați. Astăzi, în câteva orașe, mai sunt câteva puncte, dar fără nici o perspectivă, că guvernul ungar, cât și forța URSS, soldați care sunt în Ungaria, colaborează pentru a împiedica orice încercare. Acest lucru atât partidul ungar, guvernul nu ar permite și ia măsuri energice de a lichida aceste încercări. Încearcă tulburarea relațiilor între popoare. Unele lozinci lovesc și în relațiile dintre poporul român și maghiar. Noi stăm pe poziția întăririi prieteniei, frăției între poporul român și maghiar. Suntem pentru întărirea prieteniei și frăției între poporul român și maghiar, între celelalte naționalități, și nu vom permite nici unui naționalist român, maghiar fascist să încerce să zdruncine această frăție.

Toate încercările le vom respinge, că cel mai scump lucru este construirea socialismului și ridicarea poporului muncitor. Indulgență față de dușman nu trebuie să fie. Stăm de vorbă și încercăm să convingem pe prietenii confuzi, dar pe dușman îl vom lovi fără cruțare. Trebuie apărată clasa muncitoare, regimul democrat popular, trebuie construit socialismul, singura cale pentru fericirea poporului.

Partidul și guvernul este convins că Partidul Muncitoresc Maghiar, guvernul maghiar va ști să rezolve problemele din Ungaria în interesul clasei muncitoare și interesul poporului nostru. Datoria noastră este să asigurăm în România împreună cu tovarășii noștri de alte naționalități întărirea regimului, consolidarea regimului democrat popular, construirea socialismului și victoria păcii.

De două zile, în Cluj, a început o acțiune foarte ciudată în jurul unui grup restrâns de studenți de la Arte Plastice. Tovarășii să ne informeze de acest lucru. Cu a cui inițiativă, cu ce scop s-a ocolit partidul, UTM-ul.

Discuții:

Tov. ... de la Arte Plastice: Ieri, înainte de prânz, s-a deschis emisiunea Budapesta. Am aruncat o privire asupra fizionomiei ascultătorilor și toți erau afectați de cele auzite. Am rămas în institut tot timpul și după masa am avut ore. În recreație am umblat printre studenți și se vedea o stare de spirit. La ora 5 erau într-o stare de agitație și pe la ora 6 am început să văd studenți de la alte facultăți. La ora 7, acești studenți străini erau mai numeroși și când am aruncat o privire spre stradă vedeam pâlcuri de studenți cum se îndreptau spre institut. Am căutat să stau de vorbă cu câțiva studenți, dar nu mi-au spus nimic. Am venit la partid și i-am informat de acest lucru. La ședință, din studenții noștri au fost cam 1/3, dar sala gemea de studenți de la alte facultăți, împreună cu cei maghiari.

La ora 8 și ceva a început ședința. Între timp, de la partid, a sosit tov. [Teofil] Bușecan și Ceterchi[2]. Studenți au fost cam 300, la ora 8 și 20 de minute a început ședința. Ea a fost convocată de studentul Balázs Imre, anul VI la pictură. El spunea că a chemat cam 20 studenți de la celelalte facultăți. Inițiativa aparține unui grup de studenți în frunte cu Balázs I. El, în Budapesta, a stat o lună și jumătate și s-a reîntors de 3 săptămâni. El a făcut o expunere în fața studenților de 1/3 de ceas, care s-a rezumat la anumite revendicări. A venit la mine și i-am spus că în calitate de director trebuia să mă invite și pe mine, dar eu am luat parte chiar neinvitat. Mi s-a răspuns că sunt chestiuni de resort pedagogic și eu i-am răspuns că sunt pedagog. La ora 10 jumătate s-a terminat ședința și toți au părăsit institutul[3].

Ei apoi au propus o adunare pe stadion, care a fost susținută de studenți. Acest lucru s-a făcut în taină și repede. Nu am putut afla cine i-a dat voie să facă acest lucru. Nu s-a putut stabili ziua, ora unde să se adune. Aseară am aflat că ședința de ieri seară fusese pusă cu o noapte înainte. Exact în noaptea când la Budapesta au început evenimentele.

Tov. Löwi[4]: Trei studenți din noul comitet ales au stat în jurul lui Balázs I. și au fost activi în timpul ședinței. Ieri la ora 6 au avut părerea să se amâne această ședință, secretarul org. de bază Biró Géza, iar până la urmă și el a intrat în joc. Ei au provocat această ședință încă cu 3 zile înainte.

Tov. Nalic: Am participat și eu la această ședință. Astăzi am fost la Inst. de Arte Plastice. După ședință, s-a întrunit acest comitet, care a început acest manifest. Comitetul s-a ales după ședință. Erau vreo 20 studenți, printre care și delegați din partea Universității „Victor Babeș”. Aici am aflat printr-o studentă că s-a discutat problema ședinței când să se țină, ce să fie, miting sau ședință. Acest Balázs și studenții au susținut că trebuie să fie ședință organizată în Casa Universitarilor. Poziția delegaților de la Univ. „Victor Babeș” era să se organizeze un miting la Parcul Universității.

Tov. Negru: Am fost la Căminul „Emil Racoviță”, am intrat într-o sală care nu era bine îngrijită. Am stat de vorbă cu studenții și ei cunoșteau acest manifest. M-am interesat să văd dacă au nevoie de ajutor în ceea ce privește munca științifică, mâncare, și atunci au spus de toate aceste puncte, că ar voi să fie ușurați în muncă, să fie anumite discipline scoase. O parte dintre studenți au plecat către Institutul de Arte și atunci m-am dus și eu acolo. La Căminul „Racoviță” s-a știut de această întâlnire de 3 zile. O grupă mică de studenți spunea „Trăiască România liberă și să ne asociem cu cei care luptă împotriva partidului”. Situația acum este normală, frecvența este obișnuită. Am stat de vorbă cu câțiva UTM-iști și unul mi-a dat acest manifest, care l-a primit de la altul și respectivul de la altul, sub condiția să-l restituie astă noapte și atunci se va spune unde să fie întrunirea.

Toate acestea au rădăcini mai adânci de aproape un an de zile, se găsește o atmosferă nesănătoasă împotriva partidului. Aceasta se datorează lipsei de legătură care a fost între conducerea Universității și partid. Acest lucru l-a ocolit și Ministerul. De la „Victor Babeș” au participat câțiva aseară acolo. De la Chimie știu unul care s-a atașat aceluia comitet de acolo. Dacă tov. Ceterchi nu era, cred că începeau să cânte. La „Babeș” există acest lucru pentru a începe o nouă manifestare.

Tov. Nagy Carol[5]: Am fost într-o ședință și am aflat că ședința de ieri a început de luni. În cursul zilei de ieri, după masă, s-au găsit manifeste în căminul „Józsa Béla” și studenții vorbesc că au fost și alte manifeste fără aceste puncte. Manifestul conține chemări pentru a sprijini studenții din Ungaria să nu verse sânge. Duminică va fi convocat mitingul în parcul „Victor Babeș”, dar nu știu de cine.

Am avut ședință cu studenții și am văzut că sunt calmi, deși ridică probleme, o serie de revendicări. Problema supraîncărcării orarului care ar împiedica în învățatură. Cer sistarea acestei dispoziții, că dacă lipsește două zile să piardă bursa. Se ridică problema ca bursa de merit de 50 lei să fie acordată pentru oricine care merită, indiferent de situația materială. Cer ca bursele să poată fi ridicate în bani sau natură. Să nu fie obligatorie prezența la unele lecții, dar să fie obligatorie darea examenelor.

Tov. Miron Constantinescu: Atragem atenția secretarilor de partid, membrilor de partid, prietenilor, să nu vă lăsați înșelați. Toată chestiunea cu autonomia sunt probleme care există, probleme de ordin economic, dar nu rezolvarea acestor probleme se urmărește. Toate acestea sunt furate din discuțiile care au avut loc

tovărășește cu profesorii universitari de la „Babeș”, „Bolyai”, IMF. Profesorii au fost chemați la Casa Universitarilor și și-au spus părerea pentru că aceste probleme se studiază de guvern, de Ministerul Învățământului, cum să îmbunătățim organizarea învățământului superior. Acestea formează pretextul unei acțiuni. Această acțiune este inițiată în mod subversiv, în loc să se vină la partid am fost convocați la o adunare, cine convoacă această adunare. S-a convocat o adunare seara de persoane care n-au nici o competență. Această adunare a dat rezultatele de care s-a vorbit. Nemulțumiți de rezultat, un grup de studenți a ales un comitet impostor care nu are calitatea de a [re]prezenta studenții, 20 de studenți au organizat acest manifest în care cer chestiuni care frământă studenții. Întotdeauna când pornește o chestiune, leagă ce urmărește el cu anumite probleme, ca să poată atrage masa studenților, se leagă de probleme reale, problema orarului, alimentării. Urmăresc convocarea unei mari adunări și o demonstrație care să degenereze politic împotriva regimului democrat popular. Acest lucru este contra intereselor studenților, tineretului, contra științei, culturii și servește interesul dușmanului. Nu vă lăsați înșelați. Acestea sunt probleme care ne preocupă, dar trebuie să fim vigilenți. Se încearcă solidarizarea studenților din Cluj cu bandele din Ungaria.

De ce a luat hotărâre Biroul Politic să se creeze asociații profesionale, tocmai că sunt o serie de probleme profesionale care nu sunt rezolvate. Această hotărâre este în curs de aplicare, alegerile la asociații s-au făcut în deplină liniște. Este vorba de adunarea convocată de necunoscuți, unde sub pretextul unor revendicări să se întrunească la parc. Era manifest care s-a găsit dimineața pentru solidarizarea cu studenții maghiari din Ungaria. Problemei acesteia să-i acordați atenție, seriozitate, să împiedicăm lucrurile grave, trebuie preîntâmpinată cea mai mică agitație care poate să servească dușmanului, [contra] poporului român și maghiar. Trebuie luată poziție clară față de această chestiune, de a discuta cu studenții în convorbiri apropiate cu ei. Această adunare coincide cu evenimentele din Ungaria. Acest lucru să vă fie clar că poate să împingă studenții pe un drum nesănătos.

Datoria ca membri de partid, UTM, ca democrați care lucrați în regimul democrat popular, este să luați poziție, să lămuriiți pe studenți și să păstrați un contact viu. Problema ridicată cu orarul și altele vor primi răspunsul oficial și public. Într-adevăr, trebuie ușurat programul și îmbunătățită viața, dar nu pe calea aceasta trebuie acționat. Vă rugăm pe toți cei prezenți acum, de la ora 2 să vă considerați mobilizați la dispoziția partidului, să păstrați un contact strâns și nemijlocit cu toți studenții, să fiți în mijlocul lor. Să luați poziție în toate problemele lămurindu-i, sfătuindu-i să meargă pe un drum sănătos în interesul lor. Să fie un contact viu și personal, nu-i nevoie de adunări. Acțiune directă, personală și tovărășească.

Să vă fie clar că dacă vreun element provocator va încerca, să nu-l menajați deloc, că prea mult sânge s-a vărsat pentru construirea socialismului ca să permitem aventurierilor, fasciștilor huliganici acest lucru.

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos.29/1956, f.74-79)

[1] Imre Nagy (1896-1958), prim-ministru al Ungariei între iulie 1953-aprilie 1955, ales de Adunarea Națională în locul lui Mátyás Rákosi. A fost inițiatorul unui program de liberalizare a societății maghiare. A revenit în această funcție la 27 octombrie 1956, cu ocazia Revoluției din Ungaria, până la înăbușirea ei, la 4 noiembrie. A fost condamnat la moarte și executat în 1958. Asupra lui vezi János M. Rainer, *Nagy Imre. Politikai életrajz* [Imre Nagy. Biografie politică], 2 vol., Budapest, 1956-os Intézet, 1996, 1999.

[2] Ioan Ceterchi (1926-1992), absolvent al facultății de drept din Cluj, unde obține și doctoratul (1953), era profesor la facultatea de științe juridice din localitate, catedra de „Teoria și isto-

ria statului și dreptului”, și șeful Secției de Știință și Cultură a Regionalei PCR Cluj. Ulterior se va muta la Universitatea din București, devenind totodată membru al CC al PCR (1974-1984), președinte al Consiliului Legislativ (1971-1980), membru al Consiliului de Stat (1975-1980), ministru al Justiției (1980-1982), ambasador în Suedia și Norvegia (1984-1990).

[3] Imre Balázs a fost arestat apoi în noaptea de 24/25 octombrie.

[4] Ștefan Löwi, lector la Universitatea „V. Babeș”, o vreme la catedra de Bazele marxism-leninismului, apoi la istorie. Asupra lui vezi vol. *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965)*, coord. Lucian Nastasă, Cluj, Edit. CRDE, 2003, p.584-587; *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj*, fond 13, dos. 64/1959, f.256-257.

[5] Carol Nagy era lector la catedra de pedagogie de pe lângă Facultatea de istorie-filosofie.

16

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

privind aplicarea prevederilor Circularei CC al PRM nr. 22

Pentru aplicarea acestei circulare, Comitetul Regional de Partid a luat următoarele măsuri:

În ziua de 25 octombrie a.c. a ținut o ședință și a instruit delegații care au fost trimiși la raioane cu problema prelucrării circularei. Tot cu această ocazie a fost instruit și Biroul Comitetului Orașenesc de Partid Cluj, care a luat din timp o serie de măsuri, a fost întărită paza și securitatea în principalele întreprinderi și instituții din oraș. Un accent deosebit s-a pus pe asigurarea securității poștei și telefoanelor, precum și paza stațiilor de radioficare din cartiere. Asemenea măsuri au fost luate de către toate comitetele raionale și orașenești de partid.

Circulara nr. 22 până în prezent a fost prelucrată cu toți activiștii Comitetului Regional și raionale de partid. Prelucrarea acestei circulare continuă. Comitetele orașenești și raionale de partid au instruit activiștii, precum și instructorii voluntari pregătiți, care în ziua de 26 octombrie a.c. pregătesc și prelucrează circulara cu comitetele de partid din întreprinderi, instituții și în organizațiile de bază. Exemplu în orașul Cluj, membrii Biroului Comitetului Orașenesc răspund pentru prelucrarea circularei în instituțiile de învățământ superior și întreprinderi mai importante. La comitetele raionale și orașenești de categoria a III-a, cu aparatul a fost prelucrată circulara.

Se observă un interes deosebit din partea populației salariate din instituțiile de stat, a studenților din facultăți de a asculta Radio Budapesta. În rândul multor cetățeni și studenți există neclarități și fiecare se întreabă ce se mai petrece în Ungaria. În aparență lucrurile se desfășoară în mod obișnuit. Totuși, astăzi au apărut fițiuci în care se cere studenților de la [Universitățile] „Victor Babeș” și „Bolyai” solidarizare. Între studenți există discuții și neclarități.

Câteva probleme deosebite de la raioane:

În comuna Bonțida, raionul Gherla, în ziua de 25 octombrie a.c. au apărut pe gard, scrise cu cretă albă, niște manifestări cu următorul conținut: „Jos cu cotele”; „Fraților! Puneți mâna pe secure”; „Reduceți cotele!”

În comuna Sintereag, raionul Beclean, chiaburul Farcaș Vasile a amenințat pe președintele întovărășirii că nu crede că se va petrece și la noi ceea ce se petrece

în Ungaria? În toate aceste cazuri au fost luate măsuri corespunzătoare de către organele de partid.

La orele 16 după masă, între satul Valea Medrii și Băișoara din raionul Turda este un incendiu de pădure. S-au luat măsuri să trimită pompierii să localizeze focul.

Comitetul Executiv al Sfatului Popular Orășenesc Cluj a luat măsuri pentru o mai bună aprovizionare a pieții, astfel au fost puse pe piață: 2500 kg untură, 16.000 kg ulei, 5000 kg slănină și alte produse.

Această notă a fost comunicată Secretariatului CC al PMR la orele 5, tovarășului Burcea.

Instructor cu informarea de partid
Kabari Adalbert

Cluj, la 26 octombrie 1956

Văzută de tov. Vaida Vasile

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.234-235)

17

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

Comitetul Regional de Partid Cluj în ziua de 27 octombrie a.c. a instruit aparatul tuturor secțiilor cu sarcinile ce reies din Circulara CC al PMR nr. 23. Cu această problemă în fiecare raion au fost repartizați câte 1-5 activiști care să ajute comitetele raionale și orășenești de partid. Totodată, la Comitetul Regional de Partid s-a format un colectiv din cinci tov., care vor urmări în mod deosebit aplicarea prevederilor Circularei nr. 22 și 23, precum și a altor hotărâri în această perioadă.

În orașul Cluj se zvonește în rândul studenților că în seara aceasta va vorbi tov. Miron Constantinescu în fața studenților și că se va organiza o întrunire studențească la Universitatea „Bolyai”, se va face o ședință festivă la arena sportivă „Gheorghe Gheorghiu-Dej”, la parcurile „V. Babeș” și altele. Aceste zvonuri ar provoca un pericol dacă Comitetul Regional de Partid nu ar lua măsuri corespunzătoare în diferite situații.

Comitetul Regional de Partid în fiecare seară ține ședință cu conducerea institutelor superioare de învățământ, secretarii comitetelor de partid și secretarii comitetelor UTM, unde informează concret despre situația în rândul studenților.

Comitetul Regional de Partid are o preocupare permanentă pe baza circularei nr. 23, în ce privește aprovizionarea cât mai bună a populației cu pâine, unt, untură etc, totuși în această direcție sunt lipsuri, oamenii formează rând după pâine și pentru alte produse.

La raioane și orașe continuă prelucrarea circularei nr. 22. Până în prezent circulara a fost prelucrată în 151 org. de bază din 2650 existente, unde au participat 2519 membri și candidați de partid. În 10 raioane până la această dată nu s-a început prelucrarea Circularei nr. 22, ceea ce înseamnă că aceste acțiuni se desfășoară prea încet. Au început numai: orașul Cluj, Turda Oraș, raionul Turda,

Dej și Sărmaș. Cei care au luat parte la discuții au înfierat acțiunea elementelor contrarevoluționare din Budapesta și s-au solidarizat cu clasa muncitoare din Ungaria. De exemplu, tovarășa Baldea Maria din org. de bază a Serviciului Mișcare Reg. CFR a spus: „Eu, ca membră de partid și ca mamă, am mai mulți copii, protestez împotriva actelor de rebeliune provocată în Republica Populară Ungară și cer fiecărui membru de partid ca să protesteze și să fie vigilent, să combată orice acțiune dușmănoasă, ca să nu să întâmple și la noi asemenea manifestări reacționare”. Mulți membri de partid din org. de bază în discuții au subliniat că politica Partidului Muncitoresc Român este justă, corespunde intereselor oamenilor muncii și ei vor lupta pentru traducerea în viață. Starea de spirit este următoarea: sunt comentarii foarte multe asupra situației petrecute în RP Ungară.

În discuții, unii membri de partid au pus întrebări, ca să se explice cauzele izbucnirii contrarevoluției de la Budapesta, cum a fost posibil că au apărut atâtea dușmani, unde a fost vigilența membrilor de partid, dacă este adevărat că a intervenit armata sovietică, care este cauza că s-au făcut atâtea schimbări în guvern și altele. Aceste întrebări nu au fost pe deplin lămurite, deoarece nu au apărut încă documente care să explice amănunțit problemele.

La Serviciul Mișcare Reg. CFR, revizorul șef Feldean Ioan, membru de partid, a încercat să provoace nemulțumiri în rândul membrilor de partid. Astfel, cu ocazia prelucrării circularei nr. 22, a căutat să se folosească de unele lipsuri în aprovizionare, care mai există în orașul Cluj, îndemnând și pe tov. Vizitiu, care stătea lângă el, să arate și alte lipsuri neîntemeiate. Așa s-a făcut că tov. Vizitiu a luat cuvântul și fără nici un argument a spus că nu se găsește deloc slănină, untură, făină etc. Aceste manifestări au fost combătute pe loc de către delegatul Comitetului Orășenesc și alți membri de partid.

În ziua de 26 octombrie a.c., în gara Iclod, raionul Gherla, a coborât din tren un individ anume Meșter, salariat la Depoul CFR Dej, care a strigat în fața publicului din gară: „Frați români, a sosit timpul să puneți mâna pe secure”. Acesta a fost arestat de organele Securității.

Elementele naționaliste și dușmănoase caută să lanseze anumite zvonuri. Exemplu, în comuna Florești din raionul Cluj este lansat zvonul că rebeliunea organizată de contrarevoluționarii din Ungaria a fost cu scopul de a prelua Ardealul. În comuna Suatu, în același raion, se zvonește că rebeliunea din Ungaria a fost organizată cu scopul de a desființa sectorul socialist al agriculturii și împotriva predării cotelor.

Membrii comitetelor raionale sunt pe teren, au organizat combaterea acestor zvonuri și împreună cu comitetele comunale de partid și birourile organizațiilor de bază au stabilit ca să prelucreze cu org. de bază de la sate circularele nr. 22 și 23.

Cluj, la 27 octombrie 1956

Prim-secretar
[indescifrabil]

Instructor cu Informarea de Partid
Balogh A.

Șeful Secției Organelor de Partid
[indescifrabil]

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.236-238)

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

În ziua de 26 octombrie a.c., în orașul Cluj prelucrarea Circularei nr. 22 al CC al PMR din 24 octombrie 1956 s-a făcut în 55 de org. de bază, unde au participat 1114 membri și candidați de partid, din totalul de 1854, care fac parte din organizațiile de bază arătate mai sus (adică 55). În regiunea noastră sunt 2650 org. de bază cu un număr de total ... membri și candidați de partid, iar în orașul Cluj sunt 405 org. de bază.

Starea de spirit în urma adunărilor ținute cu această ocazie la majoritatea organizațiilor de bază este bună, membrii de partid au luat poziție justă față de manifestările elementelor turbulente și confuze de la diferite instituții. De exemplu, organizația de bază Arta Plastică, membrii de partid au criticat poziția acestor elemente turbulente și au subliniat lipsa de contact a organizației de bază și a organizației UTM cu studenții.

La institutul de științe juridice, numitul Incigas Valer, în cadrul unui seminar, înainte de a începe cursul, a vrut să organizeze un minut de reculegere pentru studenții contrarevoluționari din Ungaria; membrii de partid au luat poziție și au demascat pe loc; în urma poziției membrilor de partid, susnumitul a încercat să explice că acest minut de reculegere a fost propus pe motivul că poartă verighetă (și a arătat verigheta). Acest fapt dovedește că sunt unele elemente în rândul studenților care sub diferite măști și glume caută să dezbine și să se manifeste dușmănos. La Univ. „V. Babeș”, la gazeta de perete a apărut o lozincă: „Studenți români solidarizați cu studenții maghiari”. Studenții de la Univ. „Bolyai” din anul IV au declarat în mod hotărât că nu vor participa la nici o manifestație organizată în mod subversiv și vor duce muncă de lămurire împotriva acelor care caută să provoace neliniște. La Univ. „Babeș” a apărut un cetățean necunoscut în incinta institutului, a intrat în mai multe locuri, a vorbit cu câțiva studenți, după care a fost identificat de către Comitetul de partid din acest institut (acest cetățean era un student venit din București, repartizat la Universitatea „Victor Babeș”), numele nu-i este cunoscut, în prezent sunt posibilități de a-l cunoaște după nume.

Se observă că nu în toate instituțiile de învățământ superior paza până în ultimele zile nu a fost bine organizată. În noaptea zilei de 26 octombrie 1956, la orele 23, s-a produs un incendiu la o baracă de la Fabrica Silica Turda, în care era magazin de scule; pagubele sunt în jurul a 10.000 lei; focul s-a aprins de la o sobă, care a fost localizat. În ceea ce privește focul de la raionul Turda, între Valea Medrii și Băișoara, a fost localizat. Comitetul regional, raionale și orășenești de partid au luat măsuri conform circularei nr. 22, au trimis membrii biroului și activiști în rândul oamenilor muncii. Paza este încontinuu întărită în întreprinderi, instituții și străzi.

Această notă a fost comunicată azi, 27 octombrie 1956, Secretariatului CC al PMR, la orele 6.30, primit de tov. Burcea de la Informare.

Cluj, la 27 octombrie 1956

Instructorul cu Informarea de Partid
Kabari Adalbert

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.239-240)

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

În urma măsurilor luate de către Comitetul Regional, Orășenesc de Partid și UTM Cluj, se constată că în rândul studenților nu s-a semnalat nimic deosebit în cursul zilei de astăzi.

Comitetul Regional împreună cu Comitetul Executiv al Sfatului Popular Regional a mai luat măsuri în ce privește aprovizionarea populației cu alimente și a activizat colectivele care răspund la raioane și orașe de aceste probleme, s-au luat măsuri să se asigure plata muncitorilor la timp. Până în prezent, Circulara nr. 22 și articolele din ziarul „Scânteia”[1] au fost prelucrate în 462 org. de bază, unde au participat 7104 membri și candidați de partid. În discuții, membrii și candidații de partid au accentuat asupra vigilenței care trebuie să o aibă fiecare membru de partid și oamenii cinștiți, de-a împiedica orice provocare din partea dușmanului. În raionul Năsăud, circulara nr. 22 a fost prelucrată și cu propagandiștii, unde s-a trasat sarcina ca aceștia să prelucreze și cu cursanții de la învățământul de partid. În raionul Huedin a fost prelucrată și cu delegații de la conferința raională de partid.

În cursul zilei de 27.X. a.c., un cetățean din Dej s-a deplasat în satele Nireș, Reteag și Ciceu Mihăiești, unde a stat de vorbă cu cetățenii maghiari, spunându-le să fie pregătiți pentru cedarea Ardealului Ungariei, iar chiaburilor români le-a spus că vor fi apărați, că s-au purtat bine. În toate aceste cazuri, organele de stat au luat măsuri la fața locului.

În GAC Căpuș, raionul Luduș, colectivistul Szakács Dănilă a amenințat pe președintele GAC-ului și activistul de partid că el va tăia capul președintelui dacă nu i se vor plăti cele două zile de muncă date ca sancțiune.

În comuna Nimigea de Jos, raionul Năsăud, Tóth Eugen, Ionice Ludovic, József Ludovic și Pastor Ștefan, membri de partid, în urma celor petrecute în Budapesta au discutat cum de a ajuns Nagy Imre la conducere, deoarece muncitorii cer pe Mátyás Rákosi și de ce nu se respectă cele 16 puncte cerute de muncitorii maghiari, cum sunt: retragerea armatei sovietice din Ungaria, în Ungaria să se poarte uniformă maghiară și nu sovietică, să se șteargă cotele, să fie liberă agricultura și să nu se forțeze să se facă colectiv, libertatea moșierilor etc. Menționăm că în această comună sunt mulți meseriași.

Continuarea măsurilor pentru întărirea vigilenței.

Cluj, la 28.X.1956

Prim-secretar
[indescifrabil]

Instructor cu Informarea de Partid
Balogh A.

Șeful Secției Organelor de Partid
[indescifrabil]

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.241-242)

[1] Pentru ceea ce cuprindea oficiosul partidului, vezi Aurelian Grigorescu, *Reflectarea revoltei din Ungaria în „Scânteia” – octombrie/noiembrie 1956*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmației, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.612-616.

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

În orașul Cluj continuă să existe în rândul studenților discuții, zvonuri în legătură cu evenimentele petrecute în Ungaria, unii vorbesc despre ținerea unor așa-zise ședințe, întâlniri, iar studenții de la Institutul de Artă Plastică sunt frământați de lipsa celor 3.

Pe de altă parte, alții vorbesc că mitingul care va fi organizat cu ocazia zilei de 7 noiembrie a.c. va fi folosit de ei. Sunt de asemenea zvonuri că după competițiile sportive vor organiza demonstrație. Toate aceste zvonuri sunt lansate de unele elemente înapoiate din rândurile studenților și ale altora. În toate aceste cazuri, organele de partid și organele competente au luat măsurile corespunzătoare pentru asigurarea liniștei și ordinii, au fost luate măsuri pentru a fi mobilizați pe loc peste 500 membri de partid la diferite întreprinderi, școli de partid și organe de partid.

Din datele comunicate de comitetele raionale și orașenești de partid rezultă că până în prezent Circulara nr. 22 a fost prelucrată în 318 org. de bază, din totalul de 2650 existente, la această prelucrare au participat 5749 membri și candidați de partid. Ritmul prelucrării nu este satisfăcător, deoarece multe Comitete raionale și orașenești nu au reușit să obțină o situație concretă, cu toate că a fost prelucrată în mai multe org. de bază față de numărul de mai sus. Ex[emplu], în orașul Cluj, Circulara a fost prelucrată în numai 109 org. de bază, raioanele: Luduș în 7 org. de bază, Huedin – 6, Aiud – 1 etc, iar raioanele Gherla, Beclean și Jibou ne informează că nu au o situație despre felul cum se desfășoară prelucrarea în organizațiile de bază a Circularii și nici Colectivul Informării de la regiune nu a reușit să obțină date concrete unde s-a prelucrat.

O altă cauză este aceea că însăși membrilor Biroului Regional nu le-a fost clar dacă Circulara nr. 22 trebuie prelucrată cu membrii de partid din organizațiile de bază. Astfel, activiștii Comitetului Regional, Birourile raionale și orașenești de partid au fost instruiți să prelucreze numai cu comitetele raionale și orașenești de partid, comitetele de partid din întreprinderi, instituții, comunale și cu birourile organizațiilor de bază. După o zi, adică în ziua de 26.X. a.c., s-au dat indicații să se prelucreze și cu membrii de partid din organizațiile de bază. Caracterul întrebărilor care se pun de către participanții la discuții este asemănător notei anterioare.

Menționăm că Circulara nr. 23 a fost prelucrată în întreprinderile: Industria Sârmei, Cimentul, Sticla. La Universitatea „Bolyai” și Școala Pedagogică din Cluj, la prelucrare au participat circa 900 membri și nemembri de partid. Cu această

ocazie, muncitorii, membri de partid și candidați de partid, și-au luat angajamente pentru îndeplinirea planului de producție, reducerea prețului de cost și creșterea productivității muncii. Membrii și nemembrii de partid au manifestat un deosebit interes în dezbaterile Circularei 23, arătând că ei acum înțeleg mai bine evenimentele petrecute la Budapesta, luându-și totodată angajamentul de a combate orice zvonuri.

Sub îndrumarea Comitetului Regional de partid, Comitetul Regional și Orașenesc UTM au format colective din activiști UTM, care stau permanent în rândurile studenților și lămuiesc problemele ce se ridică.

Cluj, la 28 oct. 1956

Prim-secretar
[indescifrabil]

Șeful Secției Organelor de Partid
[indescifrabil]

Instructor cu Informarea de Partid
Balogh A.

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.243-244)

21

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

În întreaga regiune continuă să se prelucreze circularele nr. 22 și 23 ale CC al PMR. Până în prezent s-au prelucrat în 1219 org. de bază, la care au participat peste 15.000 tov.

Orașul Turda și raionul Beclean au terminat și prelucrarea circularei nr. 22. În orașul Cluj nu s-a semnalat nimic deosebit în rândul studenților, totuși în rândul populației și al muncitorilor sunt neclarități în legătură cu declarația lui Nagy Imre, care califică acțiunea de la Budapesta ca o cerere justă a studențimii maghiare. Pe de altă parte, presa noastră califică aceasta ca o acțiune contrarevoluționară.

S-a mai semnalat că în ziua de 27 octombrie a.c. un grup de cetățeni s-a adunat în pădurea „zis Bacău” [Baciu]. Aceștia s-au înțeles ca săptămânal să se întâlnească de 2 ori în acest loc, sub pretextul că fac sport. Tot în cursul aceleiași zile, un individ necunoscut a aruncat o piatră în fereastra locuinței unui consilier sovietic din orașul Dej. Organele de stat au luat măsuri de cercetare în ambele cazuri.

În ziua de 28 octombrie a.c., cu ocazia prelucrării circularelor nr. 22 și 23 la GAC Șoimuș (raionul Aiud), majoritatea colectivităților au afirmat că cotele sunt prea mari și lor nu le-a mai rămas nimic; dacă nu se va revizui această problemă, ei au hotărât cu toții să iasă din GAC.

În comuna Călățele, cetățeanul Radovici Andrei a înjurat pe președintele și secretarul Sfatului Popular comunal, spunându-le totodată că peste 2-3 zile eveni-

mentele din RPU o să se repete și la noi, iar atunci aceștia vor fi spânzurați. Tot în aceeași comună, cetățeanul Goia Gavril a amenințat cu cuțitul pe secretarul Comitetului de partid comunal, spunându-i că peste câteva zile îl va omori. Organele competente au luat măsuri corespunzătoare. În comuna Luduș, chiaburul Bartha Dominic a declarat în fața a mai mulți cetățeni că în RPU s-au dat foc GAC-urilor.

Circulara nr. 23 a CC al PMR se dezbate în întreprinderi și instituții. Exemplu: la Universitatea „Bolyai”, Atelierele CFR, „16 februarie” Cluj, „Herbák János” etc.

Comitetul Regional de Partid și Comitetul Executiv al Sfatului Popular Regional au luat măsuri de aprovizionare a populației cu alimente și cele necesare, totuși mai sunt lipsuri, nu se găsesc în suficientă măsură: unt, făină de grâu, paste făinoase, ulei, untură.

În orașul Cluj, într-un WC public s-a găsit un manifest intitulat „Partidul Socialist Român”; pe el sunt prevăzute 15 puncte.

Cluj, la 29 octombrie 1956

Prim-secretar
[indescifrabil]

Instructor cu Informarea de Partid
Balogh A.

Șeful Secției Organelor de Partid
[indescifrabil]

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.245-246)

22

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

Prelucrarea Circularei nr. 22 până în prezent a fost făcută în 785 org. de bază, la care au participat 10.465 membri și candidați de partid. Discuțiile și întrebările sunt asemănătoare cu cele pe care le-am transmis în notele anterioare, ceva deosebit nu s-a semnalat.

În orașul Cluj, în decursul nopții, nu a fost semnalat nimic deosebit. Ieri după masă și seară studenții au circulat obișnuit pe străzile orașului, continuând cu măsurile care au fost luate, se îmbunătățește situația.

În raioane au fost semnalate unele manifestări. Ex[emplu], în com. Vălișoara, raionul Turda, Mihalcea Ioan, fost liberal, a îndemnat pe unii cetățeni să pregătească și ei ceea ce a fost în Ungaria, spunând totodată țăranilor să nu iasă la însămânțări.

În comuna Dileul Nou, raionul Luduș, un grup de 30-40 cetățeni s-au adunat în Căminul cultural, unde au ascultat prin radio „Europa Liberă”; inițiatorul a fost Szakács Francisc, influențat de către preotul reformat din sat. În ziua de 27.X. a.c. din nou s-au adunat în acest Cămin; membrii de partid au luat poziție și au combătut de a se mai asculta acest post; preotul a răspuns dușmănos: „cui

nu-i place «Vocea Americii» să plece acasă”. Membrii Biroului s-au deplasat la fața locului și au luat măsuri corespunzătoare. Cristea Ioan, muncitor la Camionaj Dej, a fost beat și a strigat „Vrem libertate fără ruși, așa cum a fost în Ungaria”. A fost arestat.

În cursul zilei de ieri au fost inaugurate două întovărășiri, în satul Geaca și în comuna Valea Unguraș, cu 44 familii și 27 ha de pământ, dintre care una pomicolă.

29 oct. 1956

Prim-secretar
[indescifrabil]

Șeful Secției Organelor de Partid
[indescifrabil]

Instructor cu Informarea de Partid
Balogh A.

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.247)

23

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

Comitetul Regional de partid în ziua de 30.X. a.c. din nou a instruit activiștii și i-a repartizat pe întreprinderi și instituții să ajute la pregătirea adunărilor pe secții, unde se prelucrează documentele apărute în legătură cu evenimentele petrecute în Ungaria. Până în prezent prelucrarea s-a făcut în 61 întreprinderi și instituții.

În instituțiile de învățământ superior prelucrarea acestor documente continuă pe ani de învățământ. În ședințele de activ UTM și în cadrul seminariilor continuă a se lămuri în fața studenților problemele ridicate de ei cu privire la situația din Ungaria. Brigăzile de studenți se găsesc și în prezent în mijlocul masei de studenți, ducând o muncă de prevenire și de combatere a zvonurilor sau a provocărilor. Astfel, situația s-a îmbunătățit în rândul studenților, cursurile și seminariile se desfășoară normal, cu o frecvență bună. Atmosfera în pauze și în timpul liber al studenților este bună.

Activitatea asociației studentești este normală, cu excepția Univ. „Bolyai”, unde a fost planificată prelucrarea documentelor în legătură cu evenimentele din Ungaria, ei însă motivează că documentele apărute ar fi în contradicție cu Comunicatul de la Budapesta. Au fost luate măsuri concrete pentru a fi prelucrate aceste documente.

Până în prezent, circulara CC al PMR nr. 22-23 a fost prelucrată în 1715 org. de bază. Orașul Turda, raioanele Beclean, Dej, Luduș și Zalău au terminat prelucrarea circularei în org. de bază. În cursul zilei de azi vor termina și celelalte raioane, cu excepția raionului Huedin.

Comitetul Regional de partid a luat măsuri ca să înceapă de îndată prelucrarea Hot. CC al PMR, a Cons. de Miniștri și a Cons. Central al Sindicatelor cu

toți salariații din întreprinderi și instituții, despre desfășurarea căruia vă vom informa ulterior.

Cluj, la 30.X.1956

Prim-secretar
[indescifrabil]

Șeful Secției Organelor de Partid
[indescifrabil]

Instructor cu Informarea de Partid
Kabari Adalbert

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.248)

24

Ședința org[anizației] de bază „Bolyai” 1956.XI.3

Tov. Vaida deschide ședința, anunțând că ea are ca scop de a lămuri unele probleme ce s-au ridicat ieri la ședința org. de bază. Vor vorbi tov. Bihari, Luk Fr.[1], Miron Constantinescu și Vaida V.

Bihari: Hazánk kommunistáit a proletár nemzetközöségből fakadó aggodalom hatja át. Egyes hibákat kihasználva sötét reakciós erők kezdtek működni Magyarországon. Egyre több polgári párt alakul meg, amelyeknek programjai a horthysta időkre emlékeztetnek. Mindszenty kiszabadítása és előbbi rangjának visszaállítása erről tanúskodik. A szocialista országok a leghatározottabban állást foglaltak ezzel kapcsolatban. Erről tanúskodik a varsói szerződés felmondása.

A kommunisták feladatai ezzel kapcsolatban: a romániai magyar kommunistáknek történelmi kötelességeik vannak. Meg kell ismerniük az események igazi képét. Helyes képet kell alkotni azokról minden hazafinak. Ezen a téren a kommunisták kell elől járjanak. A romániai kommunisták kellőképpen értékelték az eseményeket, azonban nem tudtak kellő hatást, agitációs munkát kifejteni.

A kolozsvári üzemek dolgozói helyesen értékelték a magyarországi eseményeket, és állást foglaltak amellet, hogy még szilárdabban fognak felsorakozni a párt mögött. A parasztság is hasonlóképpen foglalt állást. Nagy szerep hárul a kommunista tanárookra a diákság felvilágosítása terén. Nem az egész diákság értékeli helyesen az eseményeket. A tanárok feladata tehát, hogy a diákok közé bevigyék a párt politikáját, állásfoglalását az eseményekkel kapcsolatban.

[Comuniștii din țara noastră sunt frământați de grijile provenite din internaționalismul proletar. Folosindu-se de anumite greșeli, în Ungaria au început a funcționa forțe reacționare întunecate. Se înființează din ce în ce mai multe partide ale burgheziei, ale căror programe amintesc de vremurile horthyste. Eliberarea și reabilitarea lui Mindszenty[2] dovedesc acest lucru. În legătură cu aceasta, țările socialiste au luat atitudine în modul cel mai serios. Acest lucru se dovedește prin rezilierea Pactului de la Varșovia[3].

Sarcinile comuniștilor în legătură cu aceasta: comuniștii maghiari din România au obligații istorice. Ei trebuie să cunoască adevărata față a evenimentelor. Fiecare

patriot trebuie să-și formeze o imagine corectă despre aceste lucruri. Sub acest aspect, comuniștii trebuie să fie în frunte. Comuniștii din România au evaluat corect evenimentele, dar nu au putut obține efectul dorit, n-au putut desfășura munca de agitație necesară.

Muncitorii uzinelor din Cluj au evaluat corect evenimentele din Ungaria și au luat hotărârea să se alinieze și mai strâns în jurul partidului. Țărănimea a luat aceeași atitudine. Un rol deosebit îl au profesorii comuniști în legătură cu informarea elevilor și studenților. Nu toți tinerii înțeleg corect evenimentele. Așadar, sarcina profesorilor este de a duce în mijlocul lor politica partidului, luarea de atitudine în legătură cu evenimentele].

Luk: A magyarországi események széles néptömegeket foglalkoztatnak. Hazánk magyar és román dolgozói egyaránt lelkesen állást foglaltak a magyarországi eseményekkel szemben. Nálunk is vannak hibák, hiányosságok, amelyekre a munkások bátran rámutatnak. Intézkedések történnek ezeknek a kiküszöbölésére. Dolgozóink elvtársiasan bírálják, de ellene vannak minden olyan liberalizmusnak, amely a munkásosztály hatalmát gyengítené. Magyarországon a reakciós erők törnek előre. Ezt bizonyítják a legutóbbi órákban beállt változások a kormányban. Nacionalista, sovinszta jelszavakat használnak. Nálunk is vannak hasonló jelenségek, egyes elemek, amelyek hallgatnak ezekre a jelszavakra. Diákságunk között is vannak ingtag elemek amelyek hasonló jelszavak befolyása alatt állanak. A tanároknak feladatuk tehát, hogy felvilágosítsák a diákokat a magyarországi eseményekkel kapcsolatban.

[Evenimentele din Ungaria preocupă mase largi ale populației. Muncitorii maghiari și români din țara noastră au luat o atitudine plină de entuziasm în legătură cu evenimentele din Ungaria. Există și la noi greșeli, lipsuri, sesizate cu îndrăzneală de muncitori. Se iau măsuri pentru eliminarea lor. Muncitorii noștri critică tovărășește, dar sunt împotriva oricărui liberalism care ar slăbi puterea clasei muncitoare. În Ungaria câștigă teren puterile reacționare. Dovedesc acest lucru schimbările din guvern, survenite în ultimele ore. Se utilizează slogane naționaliste, șoviniste. Există și la noi fenomene asemănătoare, există unele elemente care apleacă urechea la asemenea slogane. Printre studenții noștri sunt de asemenea elemente nestatornice care stau sub influența acestor slogane. Este deci sarcina profesorilor de a-i informa în legătură cu evenimentele din Ungaria].

Tov. Miron Constantinescu: Arată că ieri au avut o ședință de partid la Dej, de aceea nu au putut fi în Cluj la ședința „Bolyai”. A plecat ieri de la ședința „Bolyai” comparându-o cu alte adunări din Cluj, Turda și Dej, care au cuprins activul de partid din aceste orașe. Este o mare deosebire între atmosfera politică în aceste adunări și cea constatată în adunarea org. de bază „Bolyai”. De unde provine această deosebire? Muncitorii au primit cu mare entuziasm hotărârea partidului și au subliniat cu putere atașamentul lor față de partid, întărirea frăției româno-maghiare. Nu aceeași atmosferă a fost la „Bolyai”. A avut impresia că aici este următoarea regulă a ospitalității: „Chemi pe oaspete și-i arăți cât de drac ești”. Au fost cuvântări împotriva partidului, chiar cu un spirit de antipartinitate.

Voi face o scurtă analiză a evenimentelor din ultimele zile din Ungaria. Dvs. poate știți mai multe detalii. Ceea ce e important în evenimentele din Budapesta, este direcția în care s-au desfășurat evenimentele. Unii pot spune, da, dar aceasta a fost o mare mișcare populară...! Da, a fost o mare mișcare haotică, în care se întâlneau curente foarte diferite. În această mare involburare de mase au pătruns grupe, organizații dinainte pregătite, care aveau țeluri foarte precise. Urmăreau

obiective de restaurare a vechiului regim burghezo-moșieresc. Aceste grupe au imprimat acestei mișcări încă din noaptea 23/24 [octombrie] un anumit caracter care a dus Ungaria acolo unde a dus-o azi. Să nu menținem iluzii false în mintea tineretului maghiar din Cluj. E o nebuloasă în capul tineretului maghiar studios din Cluj. Și de aceasta e vinovată organizația de bază de la „Bolyai”, pentru că nu a spus cinstit și clar cuvântul partidului. CC a spus cuvântul său și a atras atenția în 6 octombrie asupra situației din Ungaria. Prin reprezentanții săi a atras atenția într-o ședință, la care au participat și de la „Bolyai”, asupra gravității situației din Ungaria. Cele petrecute confirmă justetea celor spuse de PMR.

Din păcate, cuvântul partidului nu a fost adus la cunoștința studenților maghiari din Cluj și aceasta nu este în interesul lor. Leniniștii trebuie să știe dacă e nevoie să lupte și contra curentului. Acum 20 ani, în universități comunistii au luptat contra regimului naziștilor care dominau universitatea.

Care e situația din Ungaria? Puterea nu mai este în mâna clasei muncitoare decât în mică parte. Locul partidului? Sindicatele? Uciderea activiștilor sindicali. Capitaliștii au apărut în fața fabricilor. Securitatea a fost distrusă. Forțele armate! Se întorc emigranții. În Ungaria erau 3 divizii ale Armatei Sovietice. Naționaliștii cer plecarea trupelor sovietice. Propaganda antisovietică urmărește demobilizarea și demoralizarea clasei muncitoare maghiare.

Grevele din Ungaria nu sunt pentru plecarea armatei sovietice, ci împotriva luării fabricilor de către patroni. Ungaria este azi într-o mare primejdie! Cărei cauze se datorează aceasta? Multe. Principale: cauze economice (nu a fost grăsimi), nu a fost grijă pentru tineret, s-au făcut greșeli în cooperativizare, dar din aceste cauze nu se pornește împotriva puterii populare. Greșelile se pot îndrepta. Au fost greșeli politice, dar ele nu trebuiau să coste puterea populară. Nu trebuiau folosite greșelile pentru spargerea unității clasei muncitoare etc. Aceasta s-a făcut. O serie de ziare în ultimul an i-a îmbăcsit pe oameni cu idei mic burgheze, anarhice etc, ca apoi reacțiunea să folosească cohortele negre împotriva puterii populare. A fost un an de pregătire ideologică. Altfel nu se poate crede că într-o zi se dărâmă puterea creată în 11 ani. Cine a procedat altfel ca noi a greșit. Cine a dezorientat tineretul maghiar nu a servit clasa muncitoare. Singurul drum al tineretului maghiar este drumul frăției cu poporul român. Proasta pregătire a revistei „Utunk” de 7 noiembrie care nu lămurește situația din Ungaria. Trebuie să dați la o parte teoriile liberaliste putrede, să ridicați steagul leninismului.

La Institutul de Artă un grup de studenți a convocat în 24 octombrie o adunare. Ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi pornit acțiunea lor aventuristă? Partidul nostru a sesizat la timp și a luat măsuri corespunzătoare: politice, de ordine pe diferite linii, de prevedere și creare a formațiunilor muncitorești. Noi suntem convinși că aceste măsuri au fost salutare pentru viața studenției și în general pentru orașul Cluj. Adesea se uită care este esența democrației populare, ce este caracteristic pentru perioada de trecere – dictatura proletariatului.

Datoria sfântă a fiecărui comunist este unitatea sfântă între muncitorii români și maghiari, fiindcă unitatea clasei muncitoare este chezașia construirii socialismului. A doua datorie: întărirea unității clasei muncitoare cu țărănimea. Să apărăm politica partidului față de țărănime. A treia: intelectualitatea este o categorie neomogenă, de proveniență burgheză, mic burgheză, muncitorească, țărănească. Sunt unii intelectuali care sunt pe poziții antipartinice. Dacă sunt de bună credință trebuie lămuriiți. Dacă sunt dușmani trebuie tratați ca dușmani. Amintește situația de la ședința cu scriitorii maghiari.

Mare atenție tineretului. Și el este diferit – muncitori în producție, țărani, tineretul studios, care este mult mai ușor supus vântului care bate în el. Trebuie o deosebită [grijă] față de ei. Organizația de partid, UTM pot aduce o contribuție hotărâtoare la educația tineretului, cu o condiție: să ia o poziție principială și să nu menajeze ideile greșite. Din păcate, în corpul profesoral „Bolyai” s-a manifestat tendința de a ocoli adevărul, a nu spune adevărul tineretului.

Se referă la moțiunea neclară de la „Bolyai” a corpului didactic, pe care o restituie fiind echivocă. Nu se ia poziție clară față de evenimentele din Ungaria.

Noi azi luăm măsuri de întărire a puterii populare. Vom întări tot mai mult legătura cu țările socialiste. Noi vom întări lagărul socialist și în primul rând legăturile cu Uniunea Sovietică, China.

Trec la „Bolyai”. La ședința de ieri am avut impresia că ne-ați chemat pentru a ne zvârli în față. Cu ce scop s-a reprodus în ședință că noi, dacă avem tratate cu Uniunea Sovietică, cum avem carne...?

Se spune că membrii CC nu vin decât foarte rar în mase! În aceste 10 luni din 1956 au fost cel puțin 10 membri ai CC, iar unii din noi a 4-5-a oară. Această afirmație e făcută cu scopul că membrii CC vin atunci când arde! Deci muncă de pompieri la membrii CC? Nimeni nu a combătut aceasta! A folosi greșeli pentru a arunca noroi asupra partidului nu este o metodă partinică. Un tovarăș a adus munca politică la slănină și șuncă. Altul a vorbit de butoi de pulbere. Unde este acesta? Aceasta este o formulă aventuristă. Eu critic formulări, nu oamenii pe care nu-i cunosc. Aceste formulări trebuiau create în ședință.

În Universitatea „Bolyai” au circulat foarte multe teorii ciudate și noi le-am lămurit încă acum o lună. Astfel, acea „falsă loialitate”. Aceasta este o formulă a dreptului burghez, cum putem s-o folosim acum, azi? Alta de a privi naționalitatea maghiară din România ca o unitate absolută, arătând că aici sunt și exploatați și oameni ai muncii. Sau în legătură cu Regiunea Autonomă Maghiară. S-a spus că sunt o serie de chestiuni ale Univ. „Bolyai” care nu s-au rezolvat. Dar sunt o serie de lucruri care s-au rezolvat. Poate nu au fost aduse la cunoștința studenților. Altele încă nu s-au rezolvat.

Cine caută să lovească în politica PMR rău își face, fiindcă numai politica PMR asigură egalitatea în drepturi a tuturor minorităților naționale cu poporul român. Să vă amintiți de gărzile maniste, cuziste etc. Trebuie toți să participe nu numai la sesizare, ci și la rezolvarea problemelor. Sunt lucruri juste care se pot rezolva. Dar sunt și lucruri care nu pot fi rezolvate și cu care nu suntem categoric de acord. De pildă, scoaterea marxism-leninismului, autonomia universității (formulă foarte echivocă). Ce ar trebui să facă org. de bază de la „Bolyai”? În prezent ea nu arată ca organizație comunistă. Cea mai bună măsură ar fi dizolvarea ei. Ea este pătrunsă de un spirit naționalist.

Noi vrem însă să facem o încercare. Considerăm că forțele sănătoase vor imprima un caracter comunist al organizației. Trebuie luată o poziție hotărâtă, nu oscilatorie ca chiar tov. Gáll Ernő. În primul rând org. de bază să fie clară asupra situației din Ungaria și sarcina comunistilor. E nevoie de formularea într-un document a poziției org. de la „Bolyai” față de evenimente. Să nu mai cochetăm cu cei ce seamănă confuzie. Org. de bază să-și formuleze clar poziția și să acționeze conform liniei partidului. Aceasta este valabil și pentru „Utunk”. În cel mai scurt timp după ce org. de bază a luat poziție clară, trebuie ca întreaga studențime de la „Bolyai” la fel să ia poziție clară într-un document.

E dureros că în zilele tragice pentru poporul maghiar studențimea de la „Bolyai” nu ia poziție. De ce izolarea studenților maghiari de la Agronomie? Trebuie să luați poziție față de cei ce aruncă cu noroi în CC și guvernul nostru. Tinerii nesăbuiți trebuie aduși la rațiune. Dacă se va însănătoși org. de bază de la „Bolyai”, va deveni organizație comunistă. Nu se poate admite să se discute linia partidului. Cui nu-i convine linia partidului să iasă!

Aceasta este părerea mea. Eu voi raporta Biroului Politic. Cred că există forțe sănătoase în org. de bază care s-o ducă pe linia bună, cu o singură condiție: să-și fixeze atitudinea într-un document.

Tov. Vaida întreabă dacă tov. au ceva de spus:

1. Szabó [Imre]: Felszólalt és azt mondta, hogy az elvtársak félreértették mindazt, amit az előző napi gyűlésen mondott. Ő őszintén beszélt, és nem mint a saját véleményét mondta, hanem mint olyan kérdéseket, amelyekre nem tud felelni. Ő csak azt szeretne volna kérni, hogy az elvtársak a központból többet segítsenek olyan kérdésekben, amelyekben magunk nem tudunk helyesen tájékozódni. [A luat cuvântul și a spus că tovarășii au înțeleș greșit ceea ce el a zis la ședința precedentă. El a vorbit sincer și nu a spus numai propria părere, ci a relatat doar problemele la care nu găsește răspunsuri. El a vrut doar să ceară ajutorul tovarășilor de la centru privind problemele în care noi nu ne orientăm corect.]

2. Gáll Ernő: Törekvése a marxizmus és internacionalizmus szellemének érvényesítése. Álláspontja a magyarországi kérdésben kisebbségben maradt. Lehet, hogy nem volt elég határozott. Felelőssége tudatában nem fog ingadozó álláspontot képviselni. [Aspirațiile sale sunt punerea în valoare a spiritului marxismului și internaționalismului. Poziția sa în problema din Ungaria a rămas minoritară. Poate că n-a fost destul de ferm. Este conștient de responsabilitățile sale și nu va mai avea atitudine echivocă.]

3. Kallós[4]: Elfogadja azokat a bírálatokat, amelyek Miron Constantinescu elvtárs részéről érték, és kéri az elvtársak segítségét. Kéri, hogy elemezzék az „Utunk” munkáját. [Este de acord cu criticile aduse din partea tovarășului Miron Costantinescu și cere ajutorul tovarășilor. Cere să se analizeze activitatea lui „Utunk”.]

4. Gáll Kálmán: Szégyelli magát, amiért a tegnap este nem szólalt fel. Olyan hangulat volt az utóbbi napokban, hogy már nem is mert szólni. Fáj neki mint munkásembernek, hogy az egyetemi tanács sem hívta meg a dokumentum megszerkesztésében rendezett vitára. Az „Irodalmi Ujság” az utóbbi évben undorító mentalitást tanúsított. Ennek a kezdeményezésére alakult úgy a helyzet, ahogy alakult. A mi tanszemélyzetünk nagyon a hatása alá került. Sajnálja, hogy nincs itt-hon Bányai elvtárs ezekben a napokban. Igaza van Miron elvtársnak, hogy fordulat kell bekövetkezzen. Az utóbbi időben nem szólalt fel. Nem kérdezték meg a véleményét, még Vajda elvtárs a tartománytól sem, aki jól ismeri mint munkást. A mai naptól kezdve megszünteti azt a visszahúzódat, amelyet az eddigi személyi ellentétek idéztek elő. [Ōi este rușine pentru că ieri seara nu a luat cuvântul. Atmosfera din ultimele zile a fost de așa natură încât el nici n-a mai îndrăznit să vorbească. Ca muncitor, îl doare că Consiliul Universitar nu l-a invitat la discuțiile de pe marginea redactării documentului. Revista literară a avut în ultimul an o mentalitate respingătoare. La inițiativa acesteia s-a creat situația care s-a creat. Corpul nostru profesoral a ajuns integral sub influența ei. Regretă că nu este acasă zilele acestea tovarășul Bányai. Tovarășul Miron are dreptate că trebuie să survină o schimbare. El, în ultimul timp, nu a mai luat cuvântul. Nu i s-a cerut părerea. Nici

măcar de către tovarășul Vajda de la Regiune, care îl cunoaște bine ca muncitor. De azi va renunța la acele rețineri, care au fost cauzate de neînțelegeri personale.]

5. Tőkés: Azért bizonytalanzkodott, mert bízik a magyar munkásosztályban, és meg van győződve arról, hogy nem fogják feladni kivívott vívmányait. Most is bízik a magyar munkásban, hogy nem fogja visszaadni a gyárat és a földet. Úgy érzi, hogy a „Bolyai” alapszervezet meg fogja mutatni, hogy a párt bizalmára érdemes. Meg van győződve, hogy Szabó sem akart sárt dobni a Központi Vezetőségre (Bizottságra). Ismerve a törvényszerűségeket optimistán hisz abban, hogy a „Bolyai” alapszervezet felzárkózik a Párt mögé. Az az érzése, hogy Miron Constantinescu is egy kicsit igen élesen fogalmazta meg véleményét, ez nem biztos, de neki ez az érzése. [De aceea a ezitat, deoarece are încredere în clasa muncitoare maghiară și este convins de faptul că ea nu va renunța la cuceririle ei. Chiar și acum are încredere în muncitorul maghiar, că nu va înapoia fabrica și pământul. Crede că organizația de bază „Bolyai” va arăta că merită încrederea partidului. Este convins că nici Szabó n-a vrut să arunce cu noroi în Conducerea Centrală. Cunoscând legitățile, crede în mod optimist că organizația de bază „Bolyai” își va strânge rândurile în jurul partidului. Are impresia că și Miron Constantinescu și-a exprimat un pic mai tăios părerea, aceasta nu este sigur, dar lui așa i se pare.]

6. Dezső Ervin: Egyetért teljes mértékig a Miron Constantinescu által elmondottakkal. Legsükségesebb a tudatos pártfegyelem megszilárdítása, és a tömegeket magunk köré kell újra tömöríteni. Vissza kell állítani azt a hangot, ami 1946-47-ben megvolt. Mindenki minden ügyes-bajos dolgában a párthoz ment. Mi sem foglalkoztunk eleget az ifjúság nevelésével. [Este în întregime de acord cu cele spuse de Miron Constantinescu. Cu cea mai mare necesitate se impune consolidarea disciplinei conștiente de partid, iar masele trebuie strânse din nou în jurul nostru. Trebuie găsit din nou tonul care exista în 1946-47. Toți se duceau cu orice problemă la partid. Nici noi nu ne-am ocupat destul cu educația tineretului.]

7. Fogarasi: Miron Constantinescu elvtárs bírálóatának legfőbb súlyát ő érzi mint titkár. Ő már a választásakor megmondotta, hogy még normális időkben sem alkalmas erre a tisztségre, egészségi állapotára való tekintettel. Sokat dolgoztunk, de munkánk nem volt kielégítő. Objektív és szubjektív okokból nem képes továbbvinni a munkát, és ezt tartásuk szem előtt az elvtársak a pártszervezeti választásoknál. [El, ca secretar, simte cel mai intens apăsarea criticii tovarășului Miron Constantinescu. El a zis deja la alegeri că, având în vedere starea lui de sănătate, nici în vremuri normale nu este potrivit pentru această funcție. Am lucrat mult, dar activitatea noastră n-a fost multumitoare. Din motive obiective și subiective nu poate continua această muncă, așadar tovarășii să țină seamă de aceasta la alegerile organizației de partid.]

8. Gáll Margit: Közmondás: ki mint él, úgy ítél. A magyarországi események annyira megrendítettek, nem akartuk elhinni azokat a borzalmakat, mert átértük a fasizmus borzalmait. Nem tudtuk elhinni, és ezért ingadoztunk az első napokban. Higgye el Miron Constantinescu elvtárs, hogy a mi alapszervezetünk legnagyobb része úgy ítél, amint él. Akkor is hazánk feltétele és szeretete beszél belőlünk, akkor is, ha a hibákat feltárjuk. Ő maga is szimpátiával tekintett arra a harcra, amelyet a magyar kommunisták a hibák kiküszöböléséért vívtak. Belátja, hogy túlságosan naivak voltunk. Kéri a KV-et hogy vegye figyelembe azokat a felhívásokat, amelyeket sorainkból oda küldünk. Mi nem akarunk és nem szabad odajussunk, ahova a magyarországi kommunisták jutottak. Ismeri Szabó Imrét, és meg van győződve becsületességéről és a Párt iránti hűségéről. [Proverb: Fiecare

judecă după cum trăiește. Evenimentele din Ungaria ne-au mișcat într-atât, încât n-am vrut să credem acele grozăvii, deoarece am trăit ororile fascismului. Nu puteam crede, și de aceea am ezitat în primele zile. Credeți-mă, tovarășe Miron Contantinescu, că cea mai mare parte a organizației noastre de bază judecă precum trăiește. Chiar când scoatem la iveală greșelile, suntem motivați de dragostea de țară și grija față de ea. Ea însăși a privit cu simpatie lupta pentru eliminarea greșelilor comuniștilor maghiari. Își dă seama că am fost mult prea naivi. Cere Comitetului Central să țină cont de acele mesaje pe care cei din rândurile noastre le trimit acolo. Noi nu vrem și nu este voie să ajungem acolo unde au ajuns comuniștii din Ungaria. Îl cunoaște pe Szabó Imre și este convinsă de corectitudinea lui, de atașamentul său față de partid.]

9. Hermann Ibolya: Az ő hibája, hogy az utolsó tanácsülésre nem hívták meg Gáll Kálmán elvtársat. Nagyon sokat segített neki ez a gyűlés. Az események kezdetén nem álltak egész tisztán előtte a kérdések. A felkészültebb elvtársak sem tudták segíteni. Ő azért nem foglalt állást a tegnap esti egyes egészségtelen felszólalásokkal kapcsolatosan, mert azt gondolta, hogy habár formailag helytelenek, egészségtelenek voltak, a problémák élnek az emberekben, léteznek, és meg kell mondani ezt nyíltan. [Este vina ei că la ultima ședință a Consiliului nu l-au invitat pe tovarășul Kálmán Gáll. Pe ea a ajutat-o foarte mult această ședință. La începutul evenimentelor nu a văzut suficient de clar problemele. Nici tovarășii mai bine pregătiți nu puteau s-o ajute. De aceea, ea nu a luat atitudine în legătură cu unele discursuri nesănătoase de ieri seară, deoarece a gândit că deși formal erau greșit puse, nesănătoase, totuși problemele există, trăiesc în interiorul oamenilor și acest lucru trebuie spus deschis.]

10. Keszi Edita: Megrendítették az elmúlt napok eseményei. Megindultságunk és megrendültségünk miatt volt ingadozásunk. Most már látja, hogy helyes volt a SZUKV, valamint a testvéri munkáspártok értékelése. Az alapszervezetben mindig hangot talált a helyes álláspont, a marxista álláspont, de nem hatolt be minden párttagba, mert nem tudtunk közeledni az elvtársakhoz. Ugyanez áll az ifjúsággal folytatott munkánkra is. Mostantól kezdve új munkastílust kell meghonosítani, több szeretettel, több megértéssel kell dolgozni. Vigyázni kell rá, hogy a párttagokat, a párt vezetőségét bíráljuk, és ne mocskoljuk be. Ezen a téren mi is vétettünk. Szabó elvtársat régen ismeri, és jó, megbízható elvtársnak ismeri. Nem helyesli a tegnap esti felszólalását. Bízunk benne és reméli, hogy a „Bolyai” alapszervezet helyrehozza hibáit. [Au cutremurat-o evenimentele din ultimele zile. Am ezitat datorită emoțiilor și a șocului. Acum își dă seama deja că a fost corectă poziția PCUS și cea a partidelor muncitorești frățești. În organizația de bază și-a găsit locul întotdeauna un punct de vedere corect, un punct de vedere marxist, dar nu fiecare membru de partid și l-a putut însuși, deoarece nu știam să ne apropiem de tovarășii. Același lucru este valabil și pentru munca noastră cu tineretul. De acum înainte trebuie adoptat un nou stil de muncă, trebuie lucrat cu mai multă dragoste, mai multă înțelegeră. Trebuie avut grijă ca membrii de partid, conducerea partidului să fie criticată și nu mânăjită. Sub acest aspect am greșit și noi. Pe tovarășul Szabó îl cunoaște de mult și îl știe un tovarăș bun, de încredere. Nu este de acord cu atitudinea lui de ieri seară. Crede și speră că organizația de bază „Bolyai” își va îndrepta greșelile.]

11. Keszi Sándor: A magyarországi események feletti elkeseredésünkben váltunk ingatagokká, bizonytalanokká, nem akartuk elhínni, hogy minden veszve van Magyarországon. Szervezeti hibák is hozzájárultak a hibák elkövetéséhez. Nem

hívünk össze kari szervezeti és alapservizeti gyűlést, és nem tárgyaluk meg a kérdéseket. Maguknak a párttagoknak a munkáját nem irányítottuk eléggé. Éppen ezért kevés párttag kapcsolódott bele a diákok között folytatott munkába. [Din cauză că am fost necăjiți în urma evenimentelor din Ungaria am devenit oscilanți, nesiguri pe noi, nu vroiam să credem că totul este pierdut acolo. La greșelile noastre au contribuit și erori ale organizației. Nu am convocat ședințe nici la organizația de la facultate, nici în cadrul organizației de bază, nu am discutat problemele. Nu am dirijat îndeostul munca membrilor de partid. Tocmai de aceea, puțini au fost aceia dintre membrii de partid care ni s-au alăturat în munca printre studenți.]

12. Fekete: Teljes mértékben igazat ad Miron Constantinescu elvtársnak az alapsz. kapcsolatos megállapításaival kapcsolatban. Kezdetben a tanárok sem látták tisztán az eseményeket, és azért bizonytalanok voltak. A diákság kezdetben teljes mértékben a budapesti rádió hatása alatt állt. Hitte annak bemozdásait. Azt a taktikai hibát követtük el, hogy az elvi állásfoglalás helyett a részletek boncolgatásába merültünk. Nem igyekeztünk szétosztani már a kezdetben azokat a hibás elképzeléseit, hogy Magyarországon egy demokratizálódási folyamat megy végbe, és nem ellenforradalom. [În cea mai mare măsură îi dă dreptate tovarășului Miron Constantinescu în legătură cu constatările sale legate de organizația de bază. La început nici profesorii n-au văzut clar evenimentele, de aceea au ezitat. La început studenții erau în totalitate sub influența postului de radio Budapesta. Au crezut cele auzite acolo. Am săvârșit greșeala tactică de a analiza amănuntele, în loc să luăm atitudine în ceea ce privește principiile. Nu am încercat să risipim chiar de la început acele opinii false, cum că în Ungaria se desfășoară un proces de democratizare și nu o contrarevoluție.]

Tov. Miron Constantinescu: Am ascultat cu multă atenție cuvântarea celor 12 tov. și consider atitudinea lor justă. Dacă așa ar fi fost ședința de ieri, era bine.

Să mă refer la câteva chestiuni legate de viața din Cluj. Poate că tov. nu știu că din prima zi de când au început evenimentele din Ungaria, Comitetul Regional s-a ocupat de situația de aici. CC a trimis din prima zi un grup de tov. pentru a ajuta Comitetul Regional în orientarea asupra situației și evenimentelor.

Din prima zi, la ședința din 25 octombrie, ora 12, din însărcinarea CC al partidului am atras atenția asupra evenimentelor din Ungaria. De atunci am mai ținut câteva ședințe. Se poate spune că nu s-a dat orientarea justă org. de partid și rectoratelor? Nu. Ea a fost dată și urmată de cea mai mare parte. Nu a fost urmată de rectoratul și org. de bază de la „Bolyai”. De aceea am spus că poziția tov. Gáll Ernő s-a clătinat și că org. de partid este o poziție nestabilă. Astăzi suntem de acord că în Cluj este ordine. Dar ne-ați ajutat puțin. Organizația de bază de la „Bolyai” ne-a ajutat puțin.

De unde a provenit această clătinare? Ați oscilat între CC al PMR și radio Budapesta. E just acest lucru? Cum poate fi pus pe același plan CC al PMR cu un post de radio? Este o regulă elementară în partidele comuniste. Comuniștii dintr-o țară ascultă de hotărârile CC al Partidului Comunist din acea țară. Ce am răspuns lui Nagy Károly?

Mai avem 2-3 zone bolnave în Cluj. Și una este și cea de la „Bolyai”. Cred că e mai bine să vă spun adevărat în față chiar „súlyos”. Vă spunem deschis, aspru, ca să vă ajutăm. Să urmărim linia partidului. De ce nu ați avut încredere acum 10 zile în cuvântul partidului nostru? El este partidul comunist care face parte din mișcarea mare comunistă din lume. Noi respectăm și iubim clasa muncitoare din Ungaria. Noi nu putem interveni acolo. Dar putem să-i ajutăm printr-o atitudine limpede. Și dacă prin radio am fi transmis în limba maghiară poziția noastră, i-am

fi ajutat. Istoria vă va judeca și blama că nu ați luat atitudine. Ați absentat în această privință. Când am rugat să votați o moțiune, noi am vrut s-o publicăm. Ea ar fi fost de mare folos comuniștilor din Ungaria. Cu atitudinea oscilatorie nu ați făcut bine nici tineretului maghiar, nici clasei muncitoare din Ungaria. Ideologic ați căzut sub influența presei anarhice, mic burgheze din Ungaria („Irodalmi Újság”[5]). Nu ați acționat fiindcă ideologic erați confuzi. Că o critică constructivă ajută, e just. Cu o condiție: să fie de pe poziții partinice. Subscriu critica făcută aci de tov. Gáll Kálmán. Dar cele de ieri, multe au fost făcute de pe poziții de batjocorire a partidului.

În legătură cu situația din Ungaria, noi nu spunem că totul este pierdut. Sperăm că se vor găsi forțe noi. Dar suntem datori să atragem atenția pentru a ajuta clasa muncitoare din Ungaria. Noi nu putem crede că în Ungaria nu mai sunt sute de mii de comuniști, care însă trebuie să se trezească. Dacă acum se va ridica clasa muncitoare, va lupta mult mai greu. Cred că dacă dvs. veți urma un drum nou, ferm, puteți ajuta chiar și clasa muncitoare din Ungaria. Dar dacă vă mai târguiți cu partidul, nu ajutați nici naționalitatea maghiară din RPR, nici clasa muncitoare din Ungaria.

(Arh.St.Cluj, Comitetul regional PCR Cluj, fond 13, dos.29/1956, f.97-106)

[1] Ferenc Luk era șeful Secției de Propagandă și Agitație a Comitetului Regional PCR Cluj din 1954, deși avea terminate doar câteva clase gimnaziale, însă absolvise Școala de Partid. În urma ședinței Biroului Regional din 16 martie 1959, Ferenc Luk va fi eliberat din funcție datorită incidentelor survenite la 24 ianuarie 1959, cu ocazia aniversării Unirii și neprevenirea unor incidente naționaliste la Cluj, precum și datorită „superficialității” cu care a tratat pregătirea unificării Universităților „Bolyai” și „Babeș”. (cf. *Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj*, fond 13, dos. 5/1959, f.30-39, 76-77).

[2] Este vorba de cardinalul József Mindszenty, primatul Bisericii Catolice Ungare, arestat între 1948 și iulie 1955. După reprimarea Revoluției maghiare, s-a refugiat la Ambasada SUA din Budapesta la 4 noiembrie 1956, unde a rămas până în 1971, când a reușit să se stabilească în Austria. Asupra lui vezi Árpád Tyekviczka, *A bíboros és a katona. Mindszenty József és Pállinkás-Pallavicini Antal a forradalomban*, Budapest, Századvég Kiadó (Institutul 1956), 1994.

[3] La 31 octombrie 1956, guvernul prezidat de Imre Nagy a anunțat intenția Ungariei de a părăsi organizația Tratatului de la Varșovia și de a declara neutralitatea țării.

[4] Nicolae Kallós (n. 1926), absolvent al Universității din Cluj, deportat la Auschwitz spre finele celui de-al doilea război mondial. Este profesor la Facultatea de filosofie. Autor al unor lucrări precum *Conștiința politică* (1968), *A politikatudomány* (1975), *Sociologie, politică, ideologie* (1975) ș.a.

[5] „Irodalmi Újság”, săptămânal literar de limbă maghiară al Uniunii Scriitorilor din Ungaria, apărut între 1950-1956.

25

În legătură cu evenimentele din RPU

În Republica Populară Ungară au avut loc evenimente grave. Elementele reacționare s-au datat în ultimul timp la atacuri la adresa politicii partidului celor ce muncesc din Ungaria și a Guvernului RPU, atacuri care s-au transformat într-o acțiune armată.

În ziua de 23 oct., elemente contrarevoluționare au reușit să antreneze un număr mare de studenți la o demonstrație, care s-a desfășurat sub lozinci naționaliste, șovine, antistatale, antisovietice și lozinci împotriva statului.

În noaptea de 23-24 oct. și în zilele următoare bande contrarevoluționare înarmate compuse în mare parte din elemente declasate au atacat diferite instituții de

stat și întreprinderi, încercând să lovească în puterea muncitorilor și țăranilor, în partidul celor ce muncesc. În unele fabrici, aceste bande contrarevoluționare au reușit să inducă în eroare o parte din muncitorii înapoiți. În aceste fabrici, elemente contrarevoluționare s-au dedat la devastări și subminări.

Guvernul Republicii Populare Ungare a luat măsuri energice pentru reprimarea bandelor rebelo-fasciste. Clasa muncitoare maghiară devotată partidului celor ce muncesc și cauzei socialismului a participat activ la lichidarea bandelor de contrarevoluționari. Pentru apărarea regimului democrat-popular, în întreprinderi s-au format grupe muncitorești de autoapărare.

După cum se știe, trupele sovietice aflate pe teritoriul ungar, în conformitate cu tratatul de la Varșovia, au răspuns rugăminții guvernului Republicii Populare Ungare, acceptând să dea ajutor unităților armatei maghiare; în măsura în care luptele au pierdut din intensitate, acestea din urmă au preluat treptat menținerea ordinii. Din ultimele știri rezultă că rebeliunea contrarevoluționară a fost lichidată. Atacurile armate sunt tot mai izolate, viața din Budapesta își reia cursul normal, tot mai multe uzine își încep lucrul.

În aceste ceasuri grele pentru poporul maghiar doar cercurile reacțiunii internaționale își exprimă pe față bucuria și satisfacția față de cele întâmplate, față de suferințele îndurate de oamenii muncii din Ungaria, pierzând din vedere faptul că tocmai astfel ele demască complicitatea lor la sângeroasa aventură. În aceste zile, propaganda imperialistă se străduiește din rășputeri să inducă în eroare opinia publică mondială asupra caracterului, asupra țelurilor și înfăptuirilor acestei rebeliuni mârșave. Acestea apar însă cu totul evidente: ziarul „New York Times” își exprimă admirația față de aventurierii fasciști și le propune să lupte și să moară. În numele cărei cauze? De ale cui interese poartă griji ziarul „New York Times”? Experiența a arătat-o nu o dată: Sunt aceleași interese care au patronat înăbușirea libertății în Guatemala, ca să nu cităm decât acest exemplu[1]. Sunt interesele capitaliștilor și moșierilor, interesele cercurilor imperialiste agresive. Este limpede că ceea ce s-a urmărit prin complotul contrarevoluționar este readucerea Ungariei în dependența cercurilor imperialiste, sacrificarea independenței naționale, instaurarea puterii grofilor și burgheziei care în trecut au exploatat crâncen poporul muncitor maghiar. Ce au comun aceștia cu interesele și nevoile, cu idealurile socialiste ale poporului maghiar? De altfel, propaganda imperialistă nu poate să ascundă faptul că sprijinirea aventurii imperialiste din țările ale căror popoare și-au luat soarta în mâini proprii formează, nu de ieri și azi, unul din obiectivele politicii cercurilor imperialiste agresive din SUA și din alte țări occidentale.

Nu poate fi uitat faptul că tocmai în asemenea scopuri Congresul American alocă fonduri de milioane de dolari pentru activitatea subversivă împotriva guvernelor legale ale țărilor de democrație populară. De curând, Congresul SUA a alocat suplimentar în aceste scopuri cele 25 milioane de dolari. Campania electorală din SUA a vădit încă o dată intențiile cercurilor conducătoare din această țară de a se amesteca în treburile interne ale țărilor de democrație populară și după cum lasă să se înțeleagă chiar platformele electorale ale celor două partide, democrat și republican, de a încerca să restaureze în aceste țări rânduilele capitaliste. Asemenea îndemnuri și încurajări, însoțite de tot felul de intrigi și momeli, de acțiuni subversive, ca parașutarea de agenți diversioniști sau lansarea de baloane cu material de propagandă pe teritoriul țărilor de democrație populară, constituie acțiuni materiale de pregătire a unor asemenea comploturi contrarevoluționare ca cel organizat în Ungaria.

Sarcina noastră este să privim cu calm și spirit de răspundere aceste evenimente, să ne orientăm și să orientăm pe toți oamenii muncii pe baza știrilor apărute în presa noastră. Datoria noastră patriotică și internaționalistă este ca strâns uniți în jurul PMR și al guvernului RPR să traducem în viață cu fermitate și consecvență linia politică și hotărârile partidului și guvernului nostru. Patria noastră merge cu fermitate pe calea construirii socialismului, a făuririi unei vieți fericite pentru toți oamenii muncii. Puterea muncitorilor și țăranilor, cea mai mare cucerire a noastră, și celelalte realizări au fost dobândite de poporul român înfrățit cu naționalitățile conlocuitoare printr-o luptă dărză și îndelungată sub conducerea partidului, prin înfrângerea treptată a multor greutăți și piedici. Amintiți-vă de vremurile întunecate ale regimului burghezo-moșieresc în care muncitorii, țăranii muncitori și o mare parte a intelectualității, indiferent de naționalitate, au fost supuși exploatării și umilințelor de tot felul (exemple concrete locale). Sunt prezente în amintirea noastră zilele și primii ani de după eliberare, când la București și în alte orașe ale țării, printre care și aici în Cluj, a curs sânge muncitoresc în luptele forțelor democratice conduse de partid împotriva reacțiunii și a rămășițelor fasciste din țară, care încercau să lovească în cuceririle democratice obținute de poporul nostru muncitor și să împiedice mersul nostru înainte spre socialism (exemple locale).

Mai există unele elemente dușmănoase contrarevoluționare ce nu văd cu ochi buni consolidarea statului muncitorilor și țăranilor din RPR și dezvoltarea sa socialistă. Aceste elemente ar putea încerca anumite acte de provocare folosindu-se de evenimentele din RPU. Datoria noastră este să sporim vigilența revoluționară și să luăm poziție hotărâtă împotriva oricărei încercări a elementelor dușmănoase de a lovi pe orice cale în cuceririle revoluționare ale oamenilor muncii din patria noastră. În acest sens este necesar să luăm asemenea măsuri concrete, care să prevină orice acțiune provocatoare sau de sabotaj din partea elementelor contrarevoluționare.

Cea mai însemnată sarcină a fiecărui om al muncii (muncitor, țăran, intelectual) este ca în perfectă disciplină să îndeplinească îndatoririle sale la locul de muncă (întreprindere, pe ogoare, în instituții de învățământ, în organe și instituții de stat). Să nu irosească timpul, să contribuie cu toate forțele lor la creșterea producției și productivității muncii, cale sigură pentru ridicarea nivelului de trai al poporului muncitor (se vor concretiza sarcinile specifice ale locului de muncă).

Mai există unele greutăți în legătură cu aprovizionarea populației. Conducerea partidului și guvernului se preocupă zi de zi de îmbunătățirea situației în acest domeniu. Trebuie spus că pâinea și celelalte alimente de bază sunt și vor fi asigurate pentru toți oamenii muncii. Ținând seama că în anul acesta recolta de cereale a fost mijlocie este necesar să folosim pâinea și făina cu economie, fără risipă.

Egalitatea în drepturi a naționalității maghiare și a celorlalte naționalități conlocuitoare din țară noastră cu poporul român este una din realizările cele mai mari ale regimului nostru de democrație populară. De multe veacuri, pe aceste meleaguri, oamenii muncii români și maghiari și celelalte naționalități au trăit, au muncit și luptat împreună pentru un trai mai bun împotriva feudalilor, apoi împotriva regimurilor burghezo-moșierești, împotriva fascismului. Împreună s-au bucurat, au cântat, s-au înveselit, după cum tot împreună și-au împărțit durerile, necazurile și greutățile.

Sub conducerea PMR, în anii regimului de democrație populară idealurile pentru care au luptat și au suferit de-a lungul anilor cei mai buni fii ai oamenilor muncii din țara noastră, comuniștii, s-au realizat. Puterea de stat aparține

azi clasei muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare. Prietenia între poporul român și naționalitățile conlocuitoare este până astăzi de un conținut și mai bogat, socialist.

Prin munca înfrățită, muncitorii, țăranii muncitori, intelectualii legați de popor, bătrâni și tineri construim o viață nouă în țara noastră. Cheazășia tuturor succeselor noastre este alianța între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, prietenia frățească, internaționalistă între oamenii muncii de toate naționalitățile. De aceea, nu trebuie să permitem nimănui, orice ar fi, să tulbure această prietenie și unitate a oamenilor muncii din țara noastră – români și maghiari, germani, sârbi și alții.

Este de datoria noastră să împiedicăm elementele reacționare să răspândească zvonuri provocatoare, să ațâțe naționalismul de orice fel, să inducă în eroare pe cetățenii cinstiți. Una din cele mai importante sarcini care stau în fața noastră este să consolidăm și să dezvoltăm neconținut frăția internaționalistă dintre oamenii muncii români, maghiari și de alte naționalități din patria noastră. Să întărim prietenia și colaborarea țării noastre cu URSS, cu țările de democrație populară care construiesc socialismul și cu toți oamenii muncii din lume care luptă pentru pace și prietenie.

(Arh.St.Cluj, Comitetul regional PCR Cluj, fond 13, dos.29/1956, f.135-138; versiunea în limba maghiară f.138-140)

[1] Este vorba de lovitura de stat de la 27 iunie 1954, în urma căreia președintele J. Arbenz-Guzmán este nevoit să demisioneze, puterea fiind preluată de o juntă militară în frunte cu Carlos Castillo Armas (ales președinte în același an, dar care va fi asasinat după numai patru ani).

26

Ședința ținută cu activul Comitetului orașenesc și raional PMR din Turda în ziua de 1.XI.1956

Expunerea tovarășului Miron Constantinescu asupra situației din RP Ungară și sarcinile ce revin în urma acestei situații membrilor de partid, UTM-iștilor, sindicaliștilor și tuturor oamenilor muncii din țara noastră.

Tovarăși,

Desigur că tov. muncitori și muncitoare din orașul și raionul Turda sunt ocupați de evenimentele ce se petrec în RPU. De aceea, credem că este bine ca pe lângă informarea făcută zilele acestea, să facem o expunere mai largă, pentru înțelegerea situației din RPU. Situația din Republica Populară Ungară este în momentul de față încă neclară, deoarece acolo domnește încă o stare haotică iar evenimentele sunt încă în plină desfășurare și ele se schimbă de la o zi la alta. În lumina ultimelor informări din Budapesta și alte orașe, putem spune însă că situația este foarte grea, foarte încordată și într-o măsură chiar tragică.

În cuvântările rostite de către Nagy Imre, Tildy Zoltán[1] și Erdei Ferenc[2] reținem în mod special că în aceste cuvântări nu se mai vorbește deloc despre problema construirii socialismului în RPU, nu se amintește nimic despre prietenia și alianța cu țările socialismului și despre celelalte probleme fundamentale ale

construirii socialismului. În locul construirii socialismului se vorbește tot mai mult despre nu știu ce revoluție națională, care nu spune încă ce este. Se vorbește tot mai mult și se vede o tendință a alunecării spre dreapta, tendință ce se concretizează prin reînființarea partidelor burgheze și mic-burgheze în Ungaria, prin darea înapoi de la pozițiile câștigate de clasa muncitoare, lucru evident că nu se merge înainte pe drumul socialismului. De asemenea, prin reînființarea Partidului Social-Democrat în fruntea căruia se găsește un grup de persoane ca Kéthly Anna[3], Kelemen și alții, cunoscute prin activitatea lor ca elemente anticomuniste, s-a stricat și unitatea clasei muncitoare făurită în decursul anilor de democrație populară, în lupta împotriva moșierilor și capitaliștilor. Prin aceasta se vede clar că partidul celor ce muncesc din Ungaria nu a câștigat teren, ci pierde teren și *este în pericol* ca partidul și clasa muncitoare să piardă puterea politică și economică, fiind amenințate astfel cuceririle fundamentale ale socialismului din RP Ungară (puterea politică, naționalizarea întreprinderilor, împărțirea pământului către țărani și colectivizarea agriculturii).

În cuvântarea lui Tildy Zoltán găsim foarte multe formulări ale naționaliștilor din trecut și ea este departe de interesele clasei muncitoare. Apar în același timp o serie de reacționari și fasciști din afară, alungați de către poporul maghiar la timpul său, ca Horthy, care trăiește în Elveția, și se adresează acum ONU-lui pentru a interveni în treburile interne ale RPU, ca Nagy Ferencz[4], care caută să vină din nou la putere în RPU, sau forțe reacționare din interior ca Mindszenty, acest reprezentant al Vaticanului, a cărui eliberare din închisoare și sosire la vila sa din Budapesta este anunțată ca o cucerire „revoluționară”. Este clar că aceste elemente reacționare și fasciste numai la construirea socialismului nu se gândesc, ci vin în Ungaria pentru a introduce teroarea albă și a reinstaura capitalismul.

Iată deci fapte care arată clar că în RPU sunt în pericol cuceririle de bază ale socialismului iar restaurarea capitalismului este tot mai evidentă. Acesta este un lucru foarte grav și noi, activiștii de partid, trebuie să discutăm deschis și cu toată seriozitatea aceste probleme.

Nici situația din rândul maselor nu este clară, deoarece nu există o linie precisă a partidului care să le conducă. Datorită acestui fapt, elemente naționaliste, șovine, profitând de unele nemulțumiri economice și politice ale muncitorilor, nemulțumiri datorită greșelilor conducerii din trecut, s-au situat în fruntea maselor nemulțumite de aceste lipsuri și au canalizat aceste nemulțumiri ale lor pe un drum periculos pentru muncitori, de restaurare a capitalismului, de teroare asupra comuniștilor și activiștilor sindicali, de distrugere a bunurilor poporului etc. Deci, în această situație, caracterizarea făcută de Comitetul Central al PMR este complet justă, deoarece o acțiune nu se judecă numai după compoziția maselor care iau parte la ea, ci și după direcția în care se îndreaptă. Aceasta este asemănătoare cu o corabie la care nu trebuie să privim numai materialul din care este făcută, structura sa constructivă, ci și direcția în care se îndreaptă.

Este foarte dureros să asistăm cum în 7-8 zile în Republica Populară Ungară – analizând direcția în care se îndreaptă această acțiune – vedem că socialismul și partidul sunt în pericolul să piardă cuceririle de 11 ani de zile ale clasei muncitoare, cuceririle de bază ale socialismului, că există pericolul de revenire rapidă la capitalism.

Această situație de haos – când nu există o linie unică și stabilă a partidului pentru a scoate masele din situația actuală și a le canaliza spre menținerea cuceririlor democratice și construirea socialismului, iar în guvern se vede o nestabilitate,

guvernul apărând ca ceva provizoriu și care se schimbă de pe o zi pe alta, neputând face față diferitelor curente care prezintă „în numele maselor” fel de fel de revendicări, revendicări care în realitate nu sunt în spiritul partidului și al construirii socialismului – o putem caracteriza ca ceva foarte grav.

S-a ajuns în situația actuală la o coaliție de partide guvernamentale pe baza coaliției din 1945, afirmându-se că aceasta este ceva foarte democratic. Diferența însă între coaliția din 1945 și coaliția de acum constă în aceea că dacă în 1945 Partidul Comunist Ungar avea rolul conducător, acum el pierde acest rol în favoarea altor partide burgheze sau mici-burgheze atât pe plan intern, cât și pe plan extern.

Vorbindu-se despre politica externă a guvernului Imre Nagy, se vorbește acum numai despre cuvântul pace în legătură cu relațiile dintre RPU și țările socialismului și nu se vorbește de o pace și prietenie între popoarele țărilor respective, despre o alianță și colaborare care a existat și trebuie să existe între aceste popoare.

După felul cum a știut să orienteze această acțiune și să profite de pe urma ei se vede clar rolul burgheziei maghiare, burghezie care are o vastă experiență în felul de a conduce lucrurile pentru a strivi mișcarea socialistă a muncitorilor și țăranilor din RPU, pentru a reinstaura capitalismul.

Se vorbește despre independență și suveranitate, despre retragerea trupelor sovietice din RPU, care se găsesc în Ungaria pe baza Tratatului de la Varșovia pentru a apăra cuceririle revoluționare ale oamenilor muncii din această țară de o eventuală agresiune imperialistă și în același timp a apăra unitatea lagărului socialist în fața forțelor imperialiste, fără a se vedea pericolul ce poate veni din partea imperialiștilor care nu se dau înlături de la cele mai josnice și mârșave provocări pentru a distruge independența și suveranitatea popoarelor, pentru a le subjugă din punct de vedere politic și economic.

Nu armata sovietică – care în baza Tratatului de la Varșovia are în RPU și în alte câteva țări de democrație populară câte 2 sau 3 divizii pentru a le apăra în caz de nevoie de o agresiune din partea imperialiștilor – pune în pericol suveranitatea și independența poporului maghiar, ci aceste forțe reacționare și imperialiste care caută să se amestece în treburile interne ale acestei țări, care atâta la dezlănțuirea terorii în RPU. Exemplul cel mai clar de „pacifism” al imperialiștilor este atacarea în mod mârșav în momentul de față a Egiptului, care deși este un stat burghez, totuși pentru faptul că a îndrăznit să naționalizeze Canalul de Suez (care trece doar prin Egipt și nu prin Londra sau Paris) este atacat de imperialiști[5]. Sau exemplul Iranului, unde un guvern legal, ales de popor, a fost răsturnat pentru că a îndrăznit să-și naționalizeze petrolul[6]. Deși forțele de dreapta caută să arunce aceste evenimente pe socoteala greșelilor din trecut, evenimentele din RPU nu se datoresc numai greșelilor politice și economice ale conducerii din trecut, greșeli care puteau fi rezolvate de către partid în spiritul liniei marxist-leniniste pe altă cale și nu spălate în sângele muncitorilor pe străzile Budapestei. Ele puteau fi rezolvate de exemplu așa cum au fost rezolvate în RP Polonă, în așa fel încât construirea socialismului și unitatea internațională a muncitorilor să nu sufere din această cauză, iar partidul să iasă întărit.

Dar pregătirea acestor evenimente din Ungaria a fost făcută cu mult timp înainte și printr-o intensă pregătire ideologică. Astfel, dezbaterile din presă din ultimul timp pe diferite probleme sau greșeli ale trecutului nu s-au dus într-un spirit partinic, ci au subminat unitatea partidului și a clasei muncitoare, de diferite grupuri care s-au pregătit și înarmat clandestin, pentru a da lovitura contra partidului și a clasei muncitoare, lucru pe care l-au și făcut cu data de 23 octombrie.

Sigur că au existat greutăți economice și greșeli politice, greutăți care sunt și în alte țări de democrație populară, care au existat și în Uniunea Sovietică, greutăți inerente trecerii de la capitalism la socialism. Aceste greutăți luptă să le înlăture partidele comuniste și muncitorești. În RPU însă, mișcarea aceasta largă, haotică, care a început în 23 octombrie și părea a avea un caracter de mers înainte, de înlăturare a acestor greutăți, a fost preluată de elemente fasciste, reacționare, dinainte pregătite în umbră, care au pus în cele din urmă mâna pe conducere și i-au dat o orientare spre distrugerea cuceririlor socialismului, spre teroare, spre capitalism.

Nu spunem că de acum în RPU s-a reinstaurat capitalismul, dar subliniem că există primejdia de a fi reinstaurat. Încercăm sentimente de durere pentru clasa muncitoare din RPU și sperăm că se vor mai găsi încă forțe care să știe să oprească această acțiune și să o canalizeze pe drumul păstrării cuceririlor revoluționare, a construirii socialismului și al internaționalismului muncitoresc ce trebuie să existe între toți oamenii muncii din lumea întreagă.

În lumina acestor evenimente, pentru a preîntâmpina orice pericol din partea dușmanilor regimului de democrație populară care caută să scoată capul în aceste momente, se impun o serie de măsuri care trebuiesc luate în RPR, măsuri menite a ajuta în același timp și clasa muncitoare de naționalitate maghiară din țara noastră.

– Prima și cea mai importantă sarcină a tuturor oamenilor muncii din țara noastră este întărirea unității clasei muncitoare pe baza internaționalismului muncitoresc, întărirea unității dintre muncitorimea română și maghiară în toate sectoarele de activitate ale economiei naționale din țara noastră și în special din această regiune a țării.

– O altă sarcină tot atât de importantă este alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare română și maghiară. Țărănimea muncitoare trebuie lămurită și făcută conștientă de ajutorul pe care l-a primit de la clasa muncitoare și regimul de democrație populară (pământ, unelte agricole, mecanizarea agriculturii și arătarea drumului spre socialism etc) și arătat în același timp obligațiile pe care le are față de clasa muncitoare, față de regimul de democrație-populară (predarea anumitor obligații către stat, desfășurarea la timp a muncilor agricole, aprovizionarea clasei muncitoare etc).

– Atragerea intelectualității pe drumul construirii socialismului sub conducerea partidului. Ne referim aici atât la intelectualii vârstnici, cât și la tinerii care trebuie să fie conștienți de rolul lor sub conducerea partidului în opera de construire a socialismului în țara noastră.

– Apărarea puterii muncitorești, singura cheazășie a mersului nostru înainte pe drumul socialismului, a întăririi regimului de democrație populară, a dezvoltării creatoare a ideilor marxist-leniniste.

– Întărirea vigilenței revoluționare în toate sectoarele noastre de activitate.

Nu este exclus ca imperialiștii să încerce și la noi unele acțiuni de dezbinare între români și maghiari, în speranța de a provoca nemulțumiri în rândurile acestora. Folosindu-se de naționaliștii români sau șovinii maghiari, legându-se de anumite greutăți și lipsuri economice care sunt inerente acestei perioade de trecere de la o societate la alta, ei vor căuta să obțină acest lucru. Sigur că există greutăți economice și lipsuri în organizarea aprovizionării oamenilor muncii, aceasta datorită și unor cauze reale, cum a fost recolta slabă de anul acesta, sau unor lipsuri locale de organizare; dar partidul și guvernul, mergând pe linia Congresului al II-lea al PMR, caută să înlăture aceste lipsuri și să îmbunătățească zi de zi nivelul de trai al oamenilor muncii. Exemplu că partidul și guvernul au în permanentă preocu-

pare acest lucru este și hotărârea care a apărut zilele acestea privind ridicarea salariului minim, a ajutoarelor familiare și a îmbunătățirii sistemului de pensii[7], hotărâre care a fost pregătită cu luni de zile în urmă pe baza unor calcule economice amănunțite și a posibilităților reale de satisfacere materială a acestei hotărâri.

O atenția specială trebuie dată educării tineretului, pentru a-l feri de influențele și mrejele dușmanilor care vor să-l rupă de preocupările și sarcinile lui în opera de construire a socialismului. De aceea, trebuie întărită munca în rândul tineretului în toate sectoarele.

– Intensificarea muncii politice în întreprinderile, fabricile și instituțiile din orașul și raionul Turda, pentru a face conștient pe fiecare om al muncii de răspunderea ce-i revine în sectorul său de activitate pentru apărarea cuceririlor socialismului în țara noastră. Trebuie dusă o muncă permanentă, prin toate mijloacele și întrebuițând formele cele mai potrivite, pentru a lămurii confuziile și contradicțiile ce există în rândul muncitorilor din această regiune.

Pentru a preveni orice încercare de a produce nemulțumiri în rândurile populației române și naționalităților conlocuitoare, pentru a feri bunurile poporului de distrugere, se impun a se lua și unele măsuri imediate ca:

– Întărirea pazei și permanentizarea ei în fabricile, instituțiile, șantierele, întreprinderile din această regiune, pentru a putea riposta cu hotărâre oricărui încercări ale dușmanului de a provoca distrugeri de bunuri materiale etc.

– Grijă și măsurile pe care trebuie să o poarte și să le ia organele locale pentru îmbunătățirea sistemului de aprovizionare a populației. Aici mă refer și la măsurile pe care trebuie să le ia conducerile fabricilor, întreprinderilor și instituțiilor pentru îmbunătățirea activității sectorului social (cantine, cămine, creșe, cluburi, construirea de locuințe etc). Aceste probleme nu sunt totdeauna în atenția conducătorilor întreprinderilor respective și acest lucru nu este bun, deoarece să existe și din partea conducătorilor locale o grijă permanentă pentru satisfacerea nevoilor oamenilor muncii.

– CC al PMR a hotărât reorganizarea formațiilor patriotice muncitorești. Cunoșcând rolul pe care l-au avut aceste formații în anii de cucerire a puterii politice și economice în țara noastră (1945-1949), ele trebuie să fie reorganizate pe baza planului dat de Comitetul regional și orășenesc de partid chiar cu data de mâine, pentru a putea da riposta cuvenită oricărei haimanale care ar încerca să se atingă de clasa muncitoare, de puterea sa politică și economică.

– Trebuie prelucrat cu muncitorii și salariații întreprinderilor și instituțiilor, cu elevii și învățătorii importanța acestor măsuri și Hotărârea Consiliului de Miniștri privind ridicarea minimumului de salarizare și pensii.

– Odată cu prelucrarea Hotărârii Consiliului de Miniștri, activul nostru de partid trebuie să lămurească muncitorii că numai prin munca neobosită de îndeplinire a planului de producție, de folosire a rezervelor interne, se pot crea condiții de a se înlăptui noi măsuri economice menite să permită ridicarea nivelului de trai.

Ne apropiem de aniversarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, revoluție care a adus lumii o eră nouă, era socialismului. Vom sărbători ziua de 7 noiembrie cu noi succese în muncă pe drumul construirii socialismului. La adunările care se vor ține cu această ocazie trebuie să se reamintească muncitorilor și țăranilor muncitori despre marile cuceriri ale regimului de democrație populară (naționalizările, împărțirea pământului către țărani și îndrumarea lor pe drumul socializării

agriculturii, construcțiile noi de fabrici, uzine, locuințe etc). Trebuie să arătăm muncitorilor și greutățile pe care le avem, greutăți de trecere de la capitalism la socialism, că nu se poate trece la socialism de la o zi la alta. Ei vor înțelege acest lucru și vor face zid în jurul partidului pentru îndeplinirea mărețelor sarcini ale Congresului al II-lea. Trebuie amintit că nimic și nimeni nu poate clinti unitatea dintre clasa muncitoare română și maghiară, între țărani români și maghiari care împreună și de bună voie au pornit pe un drum nou în agricultură, între intelectualitatea română și maghiară din RPR și că zi de zi vom întări tot mai mult această unitate frățească pe baza internaționalismului muncitoresc. Trebuie amintită unitatea de nezdruccinat care există între popoare și statele din lagărul socialist, că noi suntem hotărâți ca alături de celelalte țări socialiste și de democrație populară, în frunte cu marea Uniune Sovietică, care a ajutat la formarea și creșterea statului nostru democrat popular, vom merge mai departe neabătut pe drumul construirii socialismului.

Noi dorim să avem relații de prietenie și cu celelalte popoare care luptă pentru pace din Europa, Asia și Africa, țări ca India, Indonezia, Egiptul, Marocul ș.a., țări care formează o zonă largă a păcii în jurul lagărului socialist. Și în țările capitaliste sunt și cresc forțe noi care vor pace și prietenie între popoare. Noi îndreptăm salutul nostru către clasa muncitoare din aceste țări, care luptă pentru aceleași idealuri cu noi.

În încheiere subliniez încă o dată unitatea monolitică dintre clasa muncitoare și Partidul Muncitoresc Român din țara noastră și strig să trăiască clasa muncitoare și Partidul Muncitoresc Român.

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 29/1956, f.144-151)

[1] Zoltán Tildy (1889-1961), unul din liderii Partidului Micilor Proprietari, fusese președinte al Republicii Ungaria, de la 1 februarie 1946. Între 1948 și aprilie 1956 a fost arestat, pentru ca revoluția să-i aducă numirea ca ministru în guvernul Imre Nagy (27 octombrie-4 noiembrie 1956). După înăbușirea acesteia, Tildy a fost din nou arestat în mai 1957 și condamnat la șase ani închisoare (în iunie 1958), fiind amnistiat în 1960.

[2] Ferenc Erdei (1910-1971), secretar general al Partidului Național Tărănesc și membru al guvernului prezidat de către Imre Nagy în timpul revoluției maghiare din 1956. Arestat în noiembrie 1956, va fi eliberat la scurt timp.

[3] Anna Kéthly (1889-1976), personalitate de frunte a Partidului Social-Democrat. Deputat în parlamentul de la Budapesta în perioada interbelică, ea devine liderul aripii de dreapta a PSD după 1945, fiind exclusă din partid în 1948 pentru că se opunea unificării celor două formațiuni muncitorești. Arestată și condamnată la închisoare pe viață în 1950, ea este pusă în libertate după patru ani de detenție. Ministru de stat în guvernul condus de Imre Nagy, va emigra în occident în noiembrie 1956.

[4] Ferenc Nagy (1903-1979), prim-ministru al Ungariei între 4 februarie 1946-31 mai 1947.

[5] La scurtă vreme de la alegerea lui Gamal Abdel Nasser ca președinte al Republicii Arabe Unite, la 26 iulie 1956 Compania internațională a Canalului Suez a fost naționalizată, în acest context având loc atacul Israelului asupra Egiptului, între 29 octombrie-6 noiembrie 1956.

[6] Este vorba de lovitura de stat din 19 august 1953, în urma căreia Mohammed Mossadegh (care naționalizase industria petrolieră la 15 mai 1951) este înlăturat din fruntea guvernului iranian.

[7] Se face referință la Hotărârea CC al PMR, a Consiliului de Miniștri și a Consiliului Central al Sindicatelor, publicată în „Scânteia”, XXVI, 1956, 30 octombrie, p.1. Decizii care să ducă la ameliorarea condițiilor de viață au mai fost luate în cadrul Plenarei CC al PMR din 28-29 decembrie 1956 (cf. „Scânteia”, XXV, 1956, 31 decembrie, p.1).

Stenograma

ședinței din 2.XI.1956 cu tov. Aurel Mălnășan și Valter Roman[1]*

Tov. Mălnășan: Noi ne-am făcut notițe, dar le-am lăsat la Ambasadă, la Budapesta, așa că trebuie să ne bazăm pe memorie și eventual să redăm faptele din constatările noastre și cu cine am luat contact, din care se pot trage concluziile necesare.

Noi în primul rând am luat contact cu reprezentanți ai Crucii Roșii, pe aeroport chiar, cu care am stat de vorbă și ne-am interesat care este situația acolo, și ce a reieșit din răspunsurile lor a fost aceea că o mișcare națională de independență – aceasta cu care am stat de vorbă era membră de partid, activistă a Crucii Roșii Maghiare – o mișcare de independență, foarte naturală, foarte normală, că însuși poporul a fost acela care s-a ridicat împotriva asupririi, împotriva terorii, împotriva stăpânirii sovietice ș.a.m.d.

Am întrebat cum se privesc astfel de lucruri, această atmosferă antisovietică. A spus lucruri care se cunosc din ziare și care au constituit baza propagandei reacționare în ce privește dezvoltarea spiritului antisovietic. A început cu felul de ocupație, cu felul de comportare a unei părți, cu stalinism și continuând cu acordurile economice care erau în detrimentul Ungariei și în ultimă instanță această intervenție a Armatei Sovietice la Budapesta împotriva demonstrațiilor.

Pe drum noi am avut o pană și a trebuit să ne oprim. S-au adunat în jurul nostru câțiva copii, un muncitor, un inginer și care spuneau că nu lucrează. Au fost, au luat salariile. Dar nu am vrut să-i întrebăm, nici să provocăm o adunare, nu era situația de așa natură, dar au început să vorbească. Au spus că au luat salariile, unul era de la calea ferată, dar ei nu lucrează până ce nu se retrage armata sovietică. După aceea au întrebat la noi ce este, când o să fie o mișcare similară, mișcare revoluționară de eliberare ș.a.m.d.

În oraș, grupe de aceștia de tineri de 16-17 ani, băieți și fete – au fost puțini vârstnici înarmați – care legitimau toate mașinile care treceau, cu excepția la unele puncte de control a mașinilor diplomatice. Camioane încărcate, tot cu tineri dinăștia cu arme, care rechiziționau mașini pe drum. La aeroport se filma scoaterea stemelor cu 5 colțuri de pe frontispiciul clădirii aeroportului; au adus special aparatele de filmat de la cinematografie și se filma dărâmarea stelei. Pe tot parcursul drapele naționale și tineri cu șepcile acelea ale lor „bocskai sapka” cu tricolor[2], toată lumea cu tricolor, cu banderole tricolore, lume pe străzi. Asta a fost prima impresie.

Am luat apoi primul contact cu soția lui Erdélyi, pe care o cunoșteam, soția lui Erdélyi Ferencz, care a fost vicepreședinte și a mai rămas și când am plecat noi de la Budapesta, vicepreședinte al Consiliului. Ea era pe vremuri deputată, a fost aici și cu delegația parlamentară maghiară. Ea spunea: „nici eu nu știu unde o să ajungă”, încearcă să realizeze o politică coaliționistă, să se reînființeze partidele, care să meargă alături de partid, Partidul Național-Tărănesc, Micii Agrarieni, că în Tildy are încredere, că Tildy merge cu ei și în sfârșit să formeze o bază politică, o forță politică pe care să se poată baza; o forță politică mai largă, având în vedere distrugerea liniei existente a partidului.

Ca cauze, ca motive de izbucnire a acestei acțiuni, ea găsea că nu s-au luat măsurile din timp pentru satisfacerea unor revendicări patriotice. Ea era cuprinsă de

aceeași atmosferă care s-a manifestat în rândurile intelectualității și care o cunoaștem: independență, patriotism, trecut național, libertate, împotriva monopolului partidului.

După aceea am luat contact cu Vass Zoltán[3]. Vass Zoltán are această sarcină de a asigura aprovizionarea populației, pe care o realizează. O realizează pentru că, spune el, au rezerve și distribuie rezervele care s-au strâns din colectări și din cotele gospodăriilor de stat ș.a.m.d. Ei acum transportă – au organizat, au făcut o organizație – și transportă (pe lângă contribuția țăranilor) acuma rezervele de stat, distribuie la Budapesta din rezervele de stat. Și acum se crează următoarea situație: muncitorii iau salariu, nu muncesc, nu produc, au totuși pentru moment de unde să se aprovizioneze, o situație convenabilă, nu sunt constrânși ca să muncească, iau salarii, aprovizionarea se face.

Vass se plângea de situație. Cerându-i explicația, care a fost cauza că s-a ajuns până aici, explica prin situația care a existat în Comitetul Central și în partid în primul rând: lipsa de unitate, conducere arbitrară, înlăturarea a o serie de oameni, activiști, cadre de partid. Se plângea și el că și el a fost înlăturat – și o altă cauză, spunea el, copierea mecanică a metodelor sovietice, fără să se țină cont de condițiile din Ungaria. El spunea: și emblemă, și planificare, și totul s-a copiat, fără să se țină cont de anumite condiții existente în Ungaria și la care trebuiau să fie adaptate.

Perspectiva el o vedea foarte sumbră. Spunea că din punct de vedere economic o să aibă inflație și ei vor avea o situație economică foarte proastă și că nimic nu-i va salva decât eventual dacă americanii o să le dea ajutor, 300 milioane de dolari.

El făcea o apreciere între situația din țările de democrație populară și Iugoslavia. El fusese în Iugoslavia înaintea delegației maghiare și a scris și un articol despre condițiile de acolo, care a fost oprit să fie publicat de Biroul Politic. El era revoltat pentru aceasta. Și făcea aprecieri comparative că în Iugoslavia, cu toate că nivelul de viață este mai scăzut, entuziasmul, inima oamenilor e mai legată decât la noi sau oricare altă țară de democrație populară. Se referea la formele acelea de conducere autonomă ș.a.m.d. Acolo, spune, lumea simte mai mult că este stăpână, decât la noi, unde punem în comune oameni aleși de partid sau care nu e bine văzut de comună, dar îl ținem acolo să colecteze, să strângă impozit ș.a.m.d., este urât, nu este ales el de către oameni, cu cel mai mult prestigiu din sat, chiar dacă nu e membru de partid, spune el, și ne-a avertizat foarte insistent să învățăm din ceea ce s-a întâmplat la ei și cu metodele folosite la ei și să ținem cont că va izbucni un val antiromânesc. Spunea că lumea la ei ne urăște, așa spune el, că deja s-a lansat lozincă „nem, nem, soha” [nu, nu, niciodată], vechea lozincă șovinistă iredentistă maghiară, și că ne putem aștepta la izbucnirea unui val, această etapă, prima fază, care va avea loc la izbucnirea unui val șovinist iredentist antiromânesc.

El spunea despre Nagy că are intenții cinstite, că el a fost în dosul acestor mișcări „Petőfi” ș.a.m.d., cercul „Petőfi” și mișcarea intelectualilor în scop patriotic, dar cu intenția bună de a schimba lucrurile[4], așa spunea Vass. Acuma încearcă să se stabilizeze, nu știe cum va reuși. El era de părere că în general – nu era de părere că se fac prea multe concesii, ci era de părere că concesii se fac prea târziu, că nu se fac rapid.

El mai spunea că și tovarășii sovietici au fost greșit informați mult timp despre situația din Ungaria, fiind informați numai de către Rákosi și Gerő[5] și neinformându-se mai amănunțit, mai serios, și pe baza aceasta ei au avut o poziție nejustă atunci când au susținut ca să rămână Rákosi. Că dacă Rákosi ar fi fost schimbat mai dinainte, poate că n-ar fi fost motiv pentru declanșarea acestei acțiuni.

Cam asta a fost. Nu pot să redau toate detaliile. După câte îmi aduc aminte, cam asta a fost cu Vass Zoltán, care la despărțire a lăcrimat, a plâns. El a spus că de 8 zile lucrează acolo, el o să mai lucreze, el lucrează pe linie de aprovizionare. Era și confuz, la un moment dat m-a confundat cu un fost ministru, un fost reprezentant de acolo al Iugoslaviei și vorbea ca atare și a spus lucruri de care bine că mi-am adus aminte.

În acest moment, când el m-a confundat, el spunea: „Dumneavoastră trebuie să ne ajutați, neapărat să ne ajutați” – considerând că suntem iugoslavi, la un moment dat. El mă cunoștea bine, dar el era zăpăcit, era de 8 zile acolo și era confuz de acuma și n-a băgat de seamă. După aceea s-a redresat și am clarificat cine suntem din nou. La început știa foarte bine, ne cunoaștem foarte bine, dar la un moment dat a greșit și atunci spunea: „Dv. trebuie să ne ajutați neapărat. Ajutorul iugoslav pentru noi este foarte important”. Și spunea: „Să nu ne cereți să plătim datoriile de război, și așa n-o să le putem plăti și faceți un gest, ceva, sau amânăm, sau renunțăm”. Și veni vorba de problema naționalităților, de problema minorităților. El spunea tot în acest moment: „La dv. e rezolvată problema pe baze leniniste, nu ca în România”.

Când s-a lămurit că noi suntem români, el a spus: „Apoi eu vreau să fiu sincer cu voi, eu îmi mențin părerea: la voi este încă o problemă, voi credeți că este rezolvată, dar nu este încă rezolvată. Pe urmă, forma aceea de autonomie care ați dat-o voi, nu este autonomie și gândiți-vă foarte bine, pentru că nu uitați că ungerimea de acolo ascultă radio Budapesta, că «Ludas Matyi» e așa de răspândit la voi că ungerii se orientează încoace[6]. Dați mai multă libertate și rezolvați mai just pe baze leniniste problema”. Cam asta a fost cu Vass.

Apoi, pasul următor, întâlnirea următoare, a fost cu acești tovarăși.

Întâi noi ne-am dus la Kádár[7]. La întâlnire erau cu toți împreună. Ne-am apucat să vorbim cu toții, cu toată conducerea de alaltăieri a partidului. Asta era în Parlament. Kádár mi s-a părut foarte obosit și cu idei nu îndeajuns de clare despre situație și despre perspectivă. Mie mi s-a părut, și ceea ce spuneau alții, că el este bine intenționat, că este cinstit, dar el și înainte a spus – am avut alte informații – că după reabilitarea lui, când era vorba să fie pus într-o muncă de conducere, că el nu e capabil, el nu e în stare după ceea ce a trecut, a spus că nu poate să facă, el e distrus și nu poate să facă față.

Aici, în mare, cam tot același lucru a reieșit în ce privește partidul. Până în ultimul moment o unitate asupra măsurilor care trebuie să se ia n-a existat. Au existat contradicții. N-au apelat la muncitori. Atunci când s-a întâmplat manifestația și când această manifestație, considerată de ei, care au vrut să o oprească totuși, și-au dat seama că poate să se extindă, să se transforme și n-au mai reușit s-o oprească și când s-au alăturat la această manifestație și alte grupuri, de acuma a început să se piardă. Au lăsat să decurgă lucrurile așa de la sine putere, sperând probabil că se vor liniști, se va face demonstrație și se vor retrage.

Ce mai spuneau ei? Kiss Károly[8] îmi spunea că Comitetul Central însuși a fost foarte slab. A avut un caracter reprezentativ, să fie un academician, să fie un ofițer, să fie un țăran, să fie nu știu cine, pe o bază de democratizare, dar nu pe bază de capacitate, de devotament, de aport pe care membrii Comitetului Central trebuia să-l aducă. Și când Comitetul Central se întrunea să ia o hotărâre, discuțiile și hotărârile erau în mâna câtorva oameni și membrii Comitetului Central în bună măsură nu participau la aceste discuții. Plus că nici în cadrul Comitetului Central nu exista unitate de vederi. Era poziția unora care erau ferm pentru transformări

radicale și lichidarea întregului trecut rakoșist, spunea el, și alții mai liniștiți care cereau măsuri și împiedicarea acestei lăbărtări a lucrurilor.

Însă ei de la început nu s-au bazat în suficientă măsură pe mase. Ei au discutat, au discutat, s-au adunat, au adus hotărâri între ei, dar nu s-au bazat pe mase. Masele le-au fost luate de sub influență. Și Kiss spunea de acest aspect al înlăturării cadrelor vechi, a cadrelor de bază ale partidului și a înconjurării, a ridicării unor elemente incapabile, care, când au venit momentele acestea grele, n-au mai existat, n-au mai stat pe poziție, au dispărut.

Ca perspectivă, ei vedeau lucrurile, de asemenea în această încercare, de a asigura prin concesii, de a asigura o oarecare stabilitate, încercând să regrupeze ceva forțe pe care să se bazeze.

Vass spune: „Las’ că de acum va fi un regim democratic” – revin pentru că sunt ideile legate –, va fi un regim democratic, cu alegeri libere, în care partidul, el speră, că ia vreo 20% din voturi, așa transformat cum o să fie și că probabil o să dea drumul să intre în țară și Nagy Ferencz și o să intre și cei vreo 25 mii de jandarmi care stau la granița austriacă, foști jandarmi hortiști emigrați, care stau la granița austriacă înarmați ș.a.m.d. A reieșit clar că de acum au și pătruns din Austria elemente din emigrația maghiară în mod organizat, foști ofițeri hortiști și că aceștia împreună cu baza lor care au avut-o în țară, organizată, sunt aceia care au dirijat partea armată, organizarea armată a acestei acțiuni. S-a ajuns acolo încât au venit în audiență să trateze cu Nagy și cu ceilalți miniștri acolo ofițeri hortiști în uniformă hortistă. Și-au pus imediat bereta hortistă.

Vă spuneam cu armata. În momentul când s-a desfășurat prima manifestație, care a avut caracter de manifestație – interesant acest aspect –, de manifestație patriotică bine intenționată la început, cu imnuri muncitorești, la statuia Bem, s-a transformat apoi în manifestație reacționară[9]. Au fost copleșiți și au venit cu imnurile vechi maghiare, naționaliste etc. Față de aceasta, singura unitate pe care s-au putut baza au fost unitățile Securității maghiare. Armata s-a distrus, parte a dispărut. Activul de partid n-a existat. Securitatea a rămas singura care a apărât radioul, care a apărât alte sedii și care a ajuns să fie nimicită în bună măsură, neavând sprijinul altor forțe; însăși armata a tras în securitate. Poliția a dispărut. Poliția nu că a dispărut, dar o bună parte a ei s-a alăturat răsculaților și Vass îmi spunea: „Noi am ținut Securitatea, am îngrijit-o, i-am dat condiții privilegiate, ea a rezistat cât a putut, dar iată, Miliția n-am asigurat-o, n-am avut-o în mână și am ajuns ca Miliția populară a statului nostru, care trebuie să apere statul, să tragă împotriva organelor Securității, să se îndrepte împotriva organelor Securității”.

Copii și fete de 12 ani, înfășurați cu grenade, s-au aruncat în fața tancurilor sovietice și așa erau de antrenați în lupta antitanc încât, la un singur punct, în câteva minute au distrus 11 tancuri sovietice cu grenade. Furia antisovietică a atins o culme de neînchipuit.

Toy. Valter Roman: Eu am să fiu foarte dezordonat, pentru că n-am putut să-mi adun gândurile. Eu aș vrea să vorbesc câte ceva despre probleme de partid, din tot ce am putut culege, cam ce ar fi cauzele care au determinat aceste evenimente. Deci eu nu iau pe oameni și am încercat să însumeze aceste cauze. Deci, după părerea generală, rezultă că cauza principală ar fi în proasta și sectara conducere a lui Rákosi și adăugat la aceasta Gerő, care tot a mers pe vechea linie; că nu s-a ținut cont de specificul Ungariei, anume de faptul că Ungaria este o țară catolică, cu vechi tradiții catolice; că Ungaria a luptat contra armatei sovietice până la capăt și nu a întors pe drum armele, deci era sentimentul acesta antisovietic. Ura aceasta

era profund adâncită la ei. Că au avut de-a face cu burghezia veche, organizată, cu experiență și că contrarevoluția are experiență vastă și a unei înfrângerii a revoluției noastre din 1919.

Toate acestea, după părerea lor, trebuiau să determine o linie mai suplă politică în toate problemele, ceea ce nu a avut loc și ei spun că au mers pe linia transplantării în mod mecanic a tot ce a fost în Uniunea Sovietică în condițiile Ungariei.

Conducerea și cadrele de partid, după părerea lor – și mă bazez în special pe părerea acestor trei membri ai Comitetului Central cu care am stat de vorbă și care sunt tovarăși foarte buni –, care au relatat că Biroul Politic, conducerea de partid a fost izolată și de mase, și de cadrele de partid. De exemplu, Mûnich[10] mi-a povestit în legătură cu aceasta că el de câteva ori s-a dus la Rákosi cu această problemă și i-a atras atenția asupra acelor defecțiuni care acum au ieșit la iveală și la care i s-a spus: „Tu habar n-ai, nu cunoști situația”. Conducerea supremă a partidului nu a avut autoritate, n-a reușit să fie iubită de popor, să se lege de popor, de mase. Aici unul dintre tovarăși mi-a redat și acest aspect, mi-a spus că „la voi este bine, că la voi este Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica[11], dar la noi a fost Rákosi și cu Gerő”, făcând aluzie la o împrejurare de care desigur trebuie ținut cont. Nu vorbim despre aceasta, dar trebuie să știm ce importanță are aspectul național acolo. Asta nu înseamnă că ei au fost cât de cât antisemiți, dar ei au arătat și acest aspect, comparativ chiar.

În conducere au existat grupuri care aveau diferite păreri. A lipsit în problemele esențiale unitatea, și asta de ani de zile. Cadrele care trebuiau să ducă la îndeplinire hotărârile, știau acest lucru, că Rákosi este de o anumită părere, că alții sunt de altă părere și executarea hotărârilor n-a mers. Această stare de lucruri a culminat așa cum am arătat înainte, că în momentul cel mai tragic al Ungariei și al istoriei mișcării muncitorești ungare și internaționale, atunci când trebuia să ia două lucruri în mână, în primul rând să caracterizeze evenimentele, să spună: e contrarevoluție sau e mișcare națională – s-au scindat în două; unii au spus că asta este o mișcare națională cu revendicări juste, alții au caracterizat-o de la bun început ca o mișcare contrarevoluționară, însă care a folosit nemulțumirea provocată de proasta politică a partidului și vreau să spun, în paranteză, că și în comunicatul sovietic nu este clară această problemă. Ei spun cam cum spune Nagy și nu este just așa. Pe chestiunea aceasta s-a scindat Biroul Politic și partea care a susținut că aici este mâna contrarevoluției care a folosit nemulțumirile și nu invers, că au fost nemulțumiri și contrarevoluția s-a alăturat nemulțumirilor, ci că s-a lucrat din umbră, această parte a Biroului Politic a fost scoasă și ei au plecat din Ungaria împreună cu trupele sovietice. Aceștia sunt Kovács István[12], Gerő, [József] Révay și o serie de alți tovarăși care au fost pe această poziție. Și Mûnich a fost pe această poziție. Deși el a fost pe această poziție, el a considerat că este de datoria lui să rămână, deși a avut această atitudine, că este vorba de contrarevoluție.

De asemenea, tovarășii au spus că mulți ani în Comitetul Central nu a existat unitate de vederi în probleme esențiale, ceea ce s-a transmis la activul de partid, a slăbit disciplina și a dus la pierderea autorității conducerii. Tovarășul a insistat foarte mult – și eu consider pe dreptate – că problema autorității este o problemă esențială, că ceea ce s-a făcut de la Congresul al XX-lea încoace asta a fost – și ne-au atras atenția acești trei tovarăși –, asta a fost un dezmăț în partid, că au început să puie pe toți după alfabet și pe chestiunile acestea s-au mai întreat: cine oare ne conduce pe noi, care este conducătorul, pentru că fără conducător nu există nici o mișcare și a insistat foarte mult asupra acestei probleme ca oamenii, pe eșaloanele unde sunt, să aibă autoritate, autoritate bazată nu pe faptul că e pus acolo de cine-

va, ci autoritate câștigată de jos. Ei se gândeau și în jos, ca în fruntea organizațiilor de partid orășenești, comunale, regionale, să fie oameni care să aibă legătură cu masele și să fie iubiți de mase și de membrii de partid. Ei au arătat un caz într-o regiune unde a fost pus un om care n-a fost cunoscut în regiunea respectivă, n-a știut lumea cine este el, degeaba a spus că eu sunt secretar. Iar în altă regiune a fost pus un om de acolo, un om popular și care a ținut în mână până în ultima clipă, a ținut legătură telefonică și a spus: „Tovarăși! Și garnizoana, și partidul, și muncitorii noștri sunt alături de voi, spuneți ce să facem?” Era un tovarăș de acolo.

De asemenea, ei ca o cauză au indicat îndepărtarea vechilor membri de partid. Iar la ei problema omorării a o serie de vechi membri de partid, adică politica aceasta de îndepărtare a vechilor membri de partid de toate nuanțele, a culminat prin omorarea a zeci de tovarăși, situație care a demoralizat complet partidul. Așa este problema lui Rajk și a altora. Ei la aceasta făceau aluzie și la perioada aceasta de neîncredere. Oamenii n-au pierdut încrederea în partid, însă oamenii erau dezorientați. ăștia care trebuiau să fie primii să susțină conducerea, ăștia au stat în pasivitate și de abia în ultima clipă s-a făcut apel la ei, ei au și venit. Iată, ăștia au fost unicii care s-au prezentat, restul au fugit.

Ei vorbeau și de educația șablonistă care s-a făcut. Erau momente în care fiecare se gândea la multe probleme și n-au putut să-mi dea multe elemente. S-a atras atenția asupra educației care li s-a făcut. Bănuim de acuma despre ce este vorba.

Un element deosebit de important pe care acești trei membri ai Comitetului Central în unanimitate l-au subliniat, că „noi n-avem dovezi, însă bănuim puternic că în toată afacerea ce s-a petrecut în Ungaria este și mâna lui Tito”. Eu vă spun, reproduc exact ceea ce mi-au spus. Eu am întrebat dacă au ceva elemente, la care ei au spus că nu au dovezi, dar aproape sigur că este așa.

Tovarășii au vorbit și despre docladul lui Hrușciov[13], în ce sens, că felul cum a fost prelucrat acest doclad la ei mergea pe linia de a dărâma tot ce a fost; tot ce era în trecut, e prost. Or, nimic nu este mai ușor când dai drumul la spiritul distructiv și au început să critice absolut tot ce a fost bun, să considere de acuma că nu mai e bun. Ei au spus că aceasta a fost posibil deoarece ei au citit raportul lui Hrușciov cu privire la cultul personalității cu toată masa membrilor de partid și cu nemembrii de partid. După aceea au început să arate cum la ei în Ungaria s-au petrecut lucrurile, cu lux de amănunte, și ce efecte a avut la ei cultul personalității. Au început să arunce cu noroi în Uniunea Sovietică. Trebuie să spun că a reieșit clar că ei sunt porniți împotriva Uniunii Sovietice.

Ei spun că chestiunea aceasta nu trebuia să fie făcută așa cum s-a făcut, trebuia făcută altfel, asta le-a provocat lor greutăți și încurcături extraordinare. Și în toată situația aceasta care a fost și așa la ei, de acum încurcată, asta i-a dărâmat. Între aceștia sunt Kiss, Fodor, Betlehem. Desigur, ei au vorbit și despre politica economică și asupra acestui lucru apoi Aproné[14] a atras atenția foarte serios: spune tovarășilor de la București să aibă grijă de investiții, să nu forțați coarda, să nu forțați investițiile; uitați-vă și la grupul B și nu numai la A.

Și în sfârșit, problema cu intelectualii. De fapt, după părerea lor, aici a fost porțița de unde a ieșit toată mizeria. Că partidul n-a avut atitudine justă față de intelectuali. În loc de a se pune pe platforma de a se înțelege cu intelectualii pe bază de explicații, ei au mers numai lovind în general în intelectuali, măsuri peste măsuri, fără discernământ și fără să se țină cont totuși de specificul acestei intelectualități care în fond era educată de reacțiune. Noi am cerut dintr-odată de la ei să danseze exact tocmai cum vrem noi. Și linia asta rigidă a lui Rákosi, care venea și

dădea numai în capul lor, fără să mai facă și concesii la timp, aceasta i-a făcut să se grupeze și să fie dirijați de reacțiune.

În ceea ce privește defectiunile în partid, am spus de acum – în ceea ce privește aprecierea dacă a fost contrarevoluție sau [revoltă] națională.

A doua chestiune: s-a hotărât în prima zi a mișcării, când au ieșit studenții în stradă, înarmarea muncitorilor. A fost o hotărâre a organului de conducere constituit al partidului, unde erau încă Gerő și toți. Această hotărâre nu a fost dusă la îndeplinire. Am întrebat de ce oare. Tovarășii nu știu, nu a fost dusă la îndeplinire. Hotărâre a existat, să se înarmeze muncitorii din fabrici, și n-a fost dusă la îndeplinire. A doua chestiune: s-au dat ordine să se tragă și adjuncții n-au vrut să execute ordinul ministrului.

La plecare – asta arată o stare de spirit antiromânesc chiar și la conducere, noi nu trebuie să închidem ochii, că desigur a fost o presiune de jos în ce privește Ardealul, însă datorită faptului că conducerea în problema Ardealului n-a luat niciodată o poziție justă, ci dimpotrivă, ea a încurajat pe aceste elemente și încă în această situație tragică, în loc să spună: fiți tari și nu știu cum, Kádár – am reținut unele cuvinte ale lui Kádár – a spus: „Dați autonomie Ardealului”. Exact așa a spus. Ce înțelege el prin aceasta n-am putut să discutăm. Și în această situație, când acolo e de acum contrarevoluție, în loc să spună: țineți bine Ardealul, a spus: dați autonomie Ardealului.

Era o situație acolo, intrau delegații, era o hărmălaie. Ei intrau în ședință. Eu trebuie să spun că noi am intrat acolo absolut în gura leului. Era de acum că sovieticii au plecat și ei se aflau într-o cameră și noi am hotărât, dacă ni se dă această posibilitate, să stăm de vorbă cu ei. Am stat 50 de minute cu tot guvernul Ungariei în aceste momente. La un moment dat ei se pregăteau iară la o ședință acolo, a Biroului Politic, a guvernului, dracu știe ce mai era și pe acolo, era și un directorium, nu știu ce, nu știu cum îi zice acolo, prezidiu. Kiss spunea: „Tovarăși, vreți să asistați la ședință? Haideteți cu noi”. Ca să vedeți ce era acolo.

Tov. Mălănașan: Eu trebuie să vă spun că eu am recunoscut acolo multe elemente în jurul lor care se mișcau pe acolo, secretari și nu știu ce, multe elemente de astea care sunt în slujba reacțiunii. Am recunoscut pe fostul însărcinat cu afaceri de aici, primul care a fost, am uitat cum îl cheamă, dar care pe vremuri a fost rugat oarecum, făcut să înțeleagă să-l retragă pentru că avea și o atitudine șovină. Cuăștia erau înconjurați de acum. În jurul acestor tovarăși nu era un mediu de tovarăși de încredere, pe care să se bazeze, era un mediu de acum burghez, reacționar, spioni. Dinăștia erau.

Tov. Valter Roman: În ceea ce privește starea de spirit a actualei formații guvernamentale, am spus, sunt dintre acei care fie că au stat la pușcărie, fie că au fost pe planul al doilea și în fiecare mocnește în același timp nemulțumirea. În ei este și sentimentul acela de comunist de a face față situației, în același timp este acea ranchiună și în special spun ei, dacă au fost chemați de ce au fost chemați în ultima clipă. Munch mi-a spus foarte clar, că el – și după relatarea unei serii de tovarăși, deci nu numai din ceea ce el mi-a spus mie, și tovarăși care au avut legătură cu Securitatea – este un tovarăș care a venit alaltăieri acasă. Rezultă că el din momentul venirii acolo, el a fost mâna forte, energic și hotărât, însă el n-a spus că atunci când a venit la putere n-a mai avut nici un soldat pe cine să comande. De ce nu mi s-a dat această însărcinare cu 6 luni în urmă? Cu Nagy n-am să repet, pentru că totuși este o chestiune care o să rămână, că Nagy a recunoscut că i-am spus, adică a fost deja anunțat că noi am venit cu un ajutor, a mulțumit conducerii partidului și guvernului pentru acest ajutor și au început discuțiile.

Eu am încercat să canalizez pe aceste două probleme care mie mi-au părut esențiale: de ce el în văzul lumii dă cu piciorul în tot ce este sovietic și al doilea de ce nu se sprijină pe clasa muncitoare? La prima întrebare, în ceea ce privește atitudinea lui față de Uniunea Sovietică, a spus că el nu vrea să apară așa ca și cum el ar fi prizonierul rușilor, să arate că este în dependență față de ruși, la care eu am spus: da, însă ești prizonierul reacțiunii. Iar al doilea a spus că: eu am fost îndepărtat din partid și când eu am venit la putere, eu n-am mai putut să fac altfel.

Ei de 7-8 zile n-au mâncat, n-au dormit, n-au ieșit de acolo. Ei se topesc fizicește. Asta a fost impresia netă: se topesc fizicește. Ei dispar fizicește. Asta este. Fără legătură, fără sprijin de nicăieri. Ei n-au unde pleca. Ei nu pot să plece să ia legătură cu masa. Când vorbesc la radio, vin acolo și li se imprimă discursurile. Apró Antal ne-a rugat să-i salvăm familia.

Care ar fi explicația că Nagy, deși nu are partid pe care să se sprijine, deși nu are forțe în mase pe care să se sprijine, totuși se menține încă în guvern? După părerea noastră, reacțiunea se teme ca darea pe față a întregului lor program să atragă după sine ocuparea Ungariei de către trupele sovietice, pentru motivul că nu se poate permite ca să se transforme Ungaria într-o țară capitalistă și de aceea pe Nagy îl împinge și Nagy merge spre dreapta. Și reacțiunea își face mendrele cu Nagy. Asta face un prim-ministru comunist.

Acuma, în ceea ce privește retragerea trupelor sovietice, noi trebuie să vă spunem tovarăși că, venind în țară, noi am văzut și ne-a săltat inima de bucurie – eu am apreciat pe o singură arteră – două divizii motorizate. Completez însă, lipsa elementul esențial care a lipsit și la Budapesta, lipsa infanteria cu desăvârșire.

În luptele de la Budapesta au ieșit numai tancuri sovietice fără acoperire, iar ofițerii aceștia hortiști, având experiență vastă, ei au utilizat metodele noastre de gherilă. Trupele care înaintau spre Budapesta pe artera Debrețin-Budapesta și care intrau dinspre granița cu Ungaria – noi am stat de vorbă cu un ofițer sovietic –, ei nu știau ce este, în armată nu se știe. Pe parcurs trupele sovietice nu exercitau și serviciul de poliție sau de circulație. O mare parte stătea pe o coloană, iar cealaltă parte pe două coloane și au blocat complet circulația.

Noi am văzut ajutoarele, culăcimea le trimitea spre Budapesta, cum se întorceau de acum. După părerea mea, din ceea ce am putut să culeg acolo, cu armata s-a întâmplat cam în felul următor: din prima clipă; defecțiunea nu s-a produs pe parcurs. Defecțiunea s-a produs din prima clipă. Este un element de care trebuie ținut seamă. Ce a fost acolo, Dumnezeu știe, nimeni nu poate să spună. Am întrebat pe Münnich. Nu știe. El a fost ambasador la Moscova, la Belgrad, și nu știe. Fără îndoială că trebuie să tragem concluzia că au fost o serie de elemente care au oprit armata și armata nu mai era armată.

A doua mare greșeală din prima clipă, că însăși adjuncții au refuzat executarea ordinelor. A doua mare defecțiune este acum de concepție. În toată această capitală în total au fost 1500 de ostași afară de poliție și securitatea armată, garnizoana. Deci armata dezertase de la început. Deci încă un element. Nu numai că s-a purtat pasiv față de elementele [contrarevoluționare], dar a trecut dincolo. Au deschis depozitele și au înarmat studențimea și au pus camioanele la dispoziție și au folosit din primul moment armele de la centrală. S-a produs o mare defecțiune și în acest sens. Acolo, nu știu din ce motive, la Csepel muncitorii care aveau arme și care a fost bastionul revoluției și în 1919, muncitorii de acolo aveau arme, e fabrică de armament, au predat și armamentul în mâna rebelilor. Trupele care au stat și poliția de asemenea a dezertat. Singura forță armată care a rămas pe poziție a fost

Securitatea. În Securitate au fost foarte mulți tovarăși vechi. Cunoșteam o serie de oameni acolo. Însă tovarășii aceștia erau puțini.

Noi trebuie să vedem și asta: noi instruiam armata numai pentru lupte de câmp, companie, batalioane, regiment. Dar tactica luptei de stradă nu o învățăm, ori situația arată că trebuie să învățăm și asta. S-a pregătit toată această armată numai pentru caz de război, față în față cu dușmanul. Asta a fost marea defecțiune a trupelor sovietice: s-au dezorientat și n-au știut să lupte izolat. Și tancurile au mers fără acoperire. Și cele două divizii moto-mecanizate au fost absolut fără infanterie. Erau toate elementele, și artilerie, și artilerie grea, și branduri, și astea de trecut apă și tancuri grele și ușoare, dar infanterie nu era. Din ceea ce am văzut noi. Noi am văzut două divizii, cu bucătărie, cu intențentă, cu tot, dar nu era infanterie.

Armata sovietică s-a îndreptat spre Budapesta, iar la graniță mi s-a spus, tov. Sencovici ne-a spus, că toată Oradea spune că trupele sovietice nu se retrag și vor ocupa Ungaria. Venind pe drum, am făcut și noi comentarii asupra situației și am spus așa, că până când nu s-a întâmplat chestia din Egipt, până când ei nu au atacat, era o situație internațională, era periculos să faci intervenție. Dar din moment ce ei au pornit război în Egipt... Astea au fost comentarii. Avem motive acum, e război. În orice caz, marea îndepărtare de trupe, pe o singură arteră...

Tovarăși, vreau să indic ceva: furia aceasta antisovietică e ceva. Sunt totuși membri de partid, cadre din aparatul CC. Am întrebat care este cauza. Uite ce au spus – și ne-au spus la sosire și ăștia de la Crucea Roșie –, au spus așa: rușii ne-au obligat să facem investiții numai acolo unde îi interesa pe ei. Rușii au făcut sovromuri și au profitat numai ei. Membrii de partid spuneau. Fabrici întregi lucrau numai pentru ruși. Toată populația știa acest lucru. Au pus mâna pe uraniu și ungerii nu știau ce se face cu uraniul. Că au scos cu zeci de mii unguri din Ungaria și n-au fost repatriați. Nu se știe soarta prizonierilor și că rușii au împins să nu se respecte datinele naționale, să ne închinăm numai lui Stalin. Sunt probleme foarte grele.

Tov. Mălnășan: În fond cred că spiritul acesta antisovietic s-a dezvoltat, s-a lăbărțat mai mult în urma Congresului al XX-lea și legării celor petrecute în Ungaria cu Rajk, cu procese, dezvoltării tuturor acestor probleme. Asta a contribuit foarte mult, pentru că stalinismul, s-a vorbit așa de mult de stalinism și rakoșism, încât s-a împletit și asta a provocat, a ajuns la dezvoltarea acestor situații. De altcum, acum noțiunile au evoluat. Prin stalinism se înțelege astăzi cu totul altceva decât s-a înțeles a doua zi după Congresul al XX-lea. Elementul mic burghez și reacționar a avut grijă să tot modifice conținutul pentru a-l folosi în interesul contrarevoluției.

Esențial este că partidul de ani de zile, conducerea, era ruptă de mase și însăși conducerea ruptă în bucăți, fiecare își făcea de cap. Spuneau tovarășii: am avut câteva sute de activiști, fără legătură cu clasa, cu ăștia am lucrat, pe ăștia ne-am bazat; ce au spus ăștia am știut, atâta am știut, cu aceștia am avut legătură și noi n-am avut legături. Asta a fost toată puterea, câteva sute de activiști. Asta a fost toată puterea, asta a fost toată baza.

(Arh.St.București, CC al PCR. Cămară, dos. 171/1956, f.2-16)

* Sub o altă cotă arhivistică, documentul a fost publicat în vol. *1956 – Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*, ed. Corneliu Mihai Lungu și Mihai Retegan, cu o postfață de Florin Constantiniu, București, Edit. Univers Enciclopedic, 1996, p.166-180.

[1] Valter Roman (1913-1983), voluntar în Brigăzile Roșii din Spania, stabilit apoi în URSS, de unde revine în România ca locțiitor politic al Diviziei „Horea, Cloșca și Crișan”, constituită din

prizonierii de război români aflați în URSS, sub comanda gen. Mihail Lascăr. În 1946 este numit șeful Direcției de Educație, Cultură și Propaganda a Armatei, iar între 1947-1951 ocupă postul de șef al Direcției Superioare Politice a Armatei. În 1951 devine ministru al Poștelor și Telecomunicațiilor (până în ianuarie 1953), când este înlăturat din muncile de răspundere odată cu îndepărtarea grupului Luca-Pauker-Georgescu. Din 1954 până la dispariția sa este director al Editurii Politice.

[2] „Bocskai sapka” reproducea modelul lansat de principele Transilvaniei István Bocskai (1604-1606), învingător împotriva habsburgilor și încoronat ca rege al Ungariei pe Câmpul Rákos. În urma tratatului de la Viena din 23 iunie 1606, Rudolf II recunoaște independența Transilvaniei, de aceea purtarea acestei șepci era simbolul curajului și al libertății. Prin ordinul Ministerului Afacerilor Interne nr. 61.165/1946 s-a interzis cu desăvârșire ca elevii să poarte șepcile „Bocskai” și „Levente” atât în școală, cât și în viața particulară.

[3] Zoltán Vass (1903-1983) era șeful Secretariatului Consiliului de Miniștri pe timpul Revoluției. La 4 noiembrie 1956 s-a refugiat la Ambasada Iugoslaviei, dar va fi arestat când va încerca s-o părăsească, la 18 noiembrie. Cinci zile mai apoi va fi dus în România alături de Imre Nagy și alți membri ai guvernului revoluționar, de unde se va reîntoarce în Ungaria la finele anului 1958.

[4] Cercul „Petőfi” – numit astfel după poetul revoluției maghiare de la 1848, Sándor Petőfi – a reprezentat unul din principalii poli ai opoziției maghiare din timpul revoluției de la 1956. Înființat inițial în 1954, în cadrul Uniunii Tineretului Comunist, de către intelectuali printre care se numărau și foști absolvenți ai Universităților Populare (László Kordos, Antal Gyenes, Balázs Nagy etc), ca un grup de discuții, treptat a dobândit o mare influență datorită conferințelor publice pe care începe să le țină din primăvara lui 1956. Deși interzis de către regimul Rákosi, cercul „Petőfi” va continua pe tot parcursul anului să fie gazda dezbaterilor care promovau reformarea puterii politice. Documente ale Cercului „Petőfi” au fost publicate de Institutul 1956 din Budapesta începând cu anul 1989, tematic, însumând deja șapte volume.

[5] Ernő Gerő (1898-1980) a devenit secretar general al Partidului Comunist Maghiar după demisia lui Mátyás Rákosi (18 iulie 1956). La 25 octombrie 1956, după izbucnirea revoluției în Ungaria, a fost înlocuit cu János Kádár.

[6] „Ludas Matyi”, poem satiric aparținând poetului Mihály Fazekas (1766-1828). Aici este vorba de revista satirică săptămânală cu același nume: „Ludas Matyi”.

[7] János Kádár (1912-1989), membru din ilegalitate al Partidului Comunist Maghiar și prim-secretar în perioada postbelică. În 1951 a fost arestat în cadrul proceselor staliniste și acuzat de colaborare cu regimul Tito. Va fi eliberat și reabilitat în 1954, va reprimi funcții politice, culminând cu impunerea lui în fruntea statului de către armatele sovietice, odată cu intervenția militară de la începutul lunii noiembrie 1956. În 1958 demisionează din funcția de prim-ministru, dar revine în perioada 1961-1965, ulterior rămânând doar liderul partidului până în mai 1988. Deși a urmat fidel politica externă a URSS-ului, sprijinind invazia sovietică din Cehoslovacia (1968), a promovat totuși o susținută politică de liberalizare socială și economică, așa-numitul „comunism de tip gulaș”.

[8] Károly Kiss (1903-1983), membru al Comitetului Politic al Partidului Muncitorilor din Ungaria (1951-1953), iar apoi, pentru o scurtă perioadă (iulie-octombrie 1956), membru al Prezidiului PMU și al Comitetului Central Provizoriu. După 4 noiembrie 1956 a îndeplinit funcția de membru al Comitetului Central Provizoriu și mai târziu al Comitetului Executiv Provizoriu al Partidului Socialist al Muncitorilor din Ungaria. Din februarie 1957 va deveni secretar al CC.

[9] Este vorba de marea demonstrație de solidarizare a studențimii din Budapesta cu polonezii, din 23 octombrie 1956, ce a avut loc la statuia lui Iosif Bem (1794-1850), generalul polonez care s-a pus în slujba idealurilor revoluției ungare din 1848-1849.

[10] Ferenc Münich (1886-1976), fost ambasador al Ungariei la Moscova între septembrie 1954-iulie 1956 și ambasador în Iugoslavia până la 25 octombrie 1956, când va fi numit ministru de Interne de noul guvern revoluționar (27 octombrie-3 noiembrie). Ulterior, din 4 noiembrie, devine viceprim-ministru în guvernul Kádár, prim-ministru între 1958-1961, membru al Comitetului Executiv Provizoriu al Partidului Socialist al Muncitorilor din Ungaria, mai târziu în Comitetul Politic (1956-1966).

[11] Chivu Stoica (1910-1975), membru al PCR din 1930. Membru al CC al PCR din 1945, ministru al Industriilor (1948-1952), prim-vicepreședinte și președinte al Consiliului de Miniștri (1952-1961), președinte al Consiliului de Stat (1965-1967).

[12] Este vorba de István Kovács (n. 1911), membru al Politbiroului din martie 1955, prim-secretar de partid al Budapestei din iulie 1954 până la 29 octombrie 1956, când se refugiază în URSS, pentru a reveni în țară abia în 1958.

[13] Nikita Hrușcirov (1894-1971), participant la Revoluția bolșevică, îndeplinind apoi diverse funcții pe linie de partid și de stat: prim-secretar al regiunii Moscova (1935-1937) și apoi în Ucraina (1938-1939), însărcinat de Stalin cu anexarea Poloniei orientale după aplicarea tratatului Ribbentrop-Molotov ș.a. După moartea lui Stalin a devenit conducătorul URSS, înlăturând treptat o serie de competitori, precum Beria și Malenkov. Până la destituirea lui, în 1964, Hrușcirov a alimentat mereu Războiul Rece, reprimând revoluția ungară din 1956, ridicând zidul Berlinului, rupând relațiile cu China, generând criza rachetelor din Cuba etc. În documentul de față se face referință la Raportul secret prezentat de Hrușcirov în noaptea de 24/25 februarie 1956, doar în fața delegațiilor sovietici la Congresul al XX-lea al PCUS, prin care sunt denunțate erorile și devierile predecesorului I.V. Stalin de la linia marxist-leninistă. Momentul acesta a fost identificat ca început al procesului de destalinizare în țările aflate sub influența sovietică, dovedindu-se până la urmă a fi doar o iluzie.

[14] Este vorba de soția lui Apró Antal (1913-1994) – sau mai degrabă chiar de el –, viceprim-ministru și membru al Comitetului Politic al Partidului Muncitorilor din Ungaria (1953-1956). În timpul revoluției maghiare va ocupa câteva funcții cheie: membru în Comitetul Militar al partidului – organism însărcinat cu întreaga coordonare a relațiilor dintre conducerea de partid și forțele armate sovietice – (23-31 octombrie 1956) și ministru al Industriei (din 7 noiembrie 1956); în perioada 1957-1971 va îndeplini din nou funcția de viceprim-ministru.

28

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

În ziua de 4 noiembrie a.c. în comunele și satele din regiune a fost sărbătorită a 39-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care s-a desfășurat în condițiuni bune.

În comuna Sânpaul, raionul Luduș, preotul Györi Árpád a influențat pe cetățenii din comună că actualul guvern revoluționar muncitoresc-țărănesc din Ungaria nu este bun. De această influență, unor cetățeni le pare rău că a căzut guvernul lui Nagy Imre. Susnumitul a ascultat la radio „Vocea Americii”. Această manifestare a fost combătută de membrii de partid.

În satul Cirghizel, tot din acest raion, a fost atacat de niște indivizi președintele Sfatului Popular al comunei Cerghid, când mergea acasă cu căruța. Până în prezent nu se cunoaște cine au fost aceștia, urmează să fie cercetat cazul.

Comitetul Regional de Partid a îndrumat comitetele raionale și orășenești de partid să convoace activul și să prelucreze și ei Declarația guvernului revoluționar muncitoresc-țărănesc din Ungaria.

Cluj, la 5 noiembrie 1956

Prim-secretar
[indescifrabil]

Șeful Secției Organelor de Partid
[indescifrabil]

Instructor cu Informarea de Partid
Balogh A.

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.253)

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

Oamenii muncii din regiunea noastră urmăresc cu atenție evenimentele din Ungaria și condamnă acțiunea provocatoare a contrarevoluționarilor și poziția țărilor imperialiste, care caută prin toate formele să se amestece în treburile interne ale Ungariei, comentează că pe baza tratatului de la Varșovia această problemă internă aparține poporului maghiar și țărilor semnatare ale acestui tratat.

Cetățenii au luat cu bucurie poziția oamenilor muncii care luptă în mod hotărât pentru restabilirea vieții normale și sporirea producției cât mai urgente în Ungaria, totodată așteaptă lichidarea ultimelor rămășițe ale contrarevoluționarilor, care caută să provoace dezordine în rândul populației pașnice.

Mai sunt unele elemente dușmănoase care caută să lanseze diferite zvonuri împotriva comuniștilor, armatei sovietice și altele. Exemplu, în raionul Dej, în satul Zalha, Mureșan Ioan fost condamnat pe 7 ani, a dus agitație în masă spunând că comuniștii vor fi spânzurați, că a trecut vremea lor. În raionul Jibou, comuna Surduc, minerii din satul Cristolel discută dacă în Ungaria s-a desființat sistemul de colectare, trebuie să fie desființat și la noi. La adresa URSS și armatei sale au dus diferite calomnii, de ce nu pleacă armata sovietică din toate țările de democrație populară, că militarii sovietici au aruncat muncitorii de pe etajele clădirilor din Budapesta.

Numitul Rece, fost încasator la Sfatul Popular Someș-Odorhei, tot din raionul Jibou, a declarat membrilor de partid și președintelui GAC din această comună că urmează să devină el primar în comună și vor fi împușcați și spânzurați toți comuniștii și alți oameni cu funcții de răspundere în prezent.

Paul Augustin, fost preot și reprezentant al PN Țărănist în plasa Ileanda în 1946, cu toate că nu este preot în prezent, sub pretextul că ține slujbă cu ei a adunat elementele dușmănoase cu care a discutat ce au de făcut mai departe împotriva regimului nostru democrat popular. Asemenea adunări s-au ținut și cu elemente dușmănoase de la comuna Lozna și altele. Organele competente au luat măsuri împotriva lor.

Rusu Cornelia, directoare la școala de 7 ani din Surduc, a spus în fața corpului didactic că nu plătește nici o cotizație de partid, deoarece nu vrea s-o pățească ca comuniștii din Ungaria. Tot din Surduc, felcera Cozma a dus o agitație împotriva regimului nostru.

În Huedin, Gligan Onița, laborantă la Baza de Recepție, a spus cetățenilor care erau cu cote la bază, să nu mai aducă cote, că nici în Ungaria nu se mai dă.

În orașul Turda, la data de 13 noiembrie a.c., a fost omorât un locotenent major cu numele de Bradea Ioan, din unitatea militară nr. 04174 orașul Turda, de către sergentul Duroș Nicolae din unitatea militară nr. 03585 Carata; criminalul a fost identificat și arestat, motivul crimei nu se cunoaște, este în curs de cercetare de către organele în drept.

În general, aprovizionarea oamenilor muncii s-a îmbunătățit, totuși în unele raioane lipsesc unele produse, ca: zahăr, orez, paste făinoase, încălțăminte cu talpă de piele etc. Muncitorii de la Salina Ocna Dej au pregătit 30 tone sare, care va fi trimisă populației din Ungaria.

Instructor cu Informarea de Partid
Kabari Adalbert

Cluj, la 14 noiembrie 1956

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.261-262)

30

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

PROCES-VERBAL nr. 15

încheiat în ședința de Secretariat din ziua de 19.XI.1956

Prezenți: Tov. Vaida Vasile, Bota Nicolae, Soporeanu Alexandru[1], Lupșa Gavrilă, Tompa Ștefan[2].

S-a hotărât ca ședința de birou din ziua de 21 să se țină în ziua de vineri, 23.XI, ora 7 dimineața. S-a hotărât ca membrii Biroului Regional să fie repartizați pe raioane pentru ședințele de activ. S-a hotărât să se facă o verificare a compoziției sociale a studenților de la Universitatea „Bolyai” și IMF. Consfătuire cu conducerea Universității „Bolyai”.

Tov. Vaida Vasile: În ziua de 22 septembrie a venit tov. Fazekas cu mai mulți tov. de la Comitetul Central. S-au găsit lipsuri și s-au luat măsuri de îndreptare a lor. S-a stat de vorbă cu mulți tovarăși, găsindu-se cea mai mare înțelegere.

Imediat după începerea evenimentelor din Ungaria s-a organizat o muncă susținută de la om la om. Munca nu a fost ușoară, deoarece erau amenințări de manifestații. La prelucrarea circulărilor Comitetului Central au fost unele greutăți. Dacă atunci au fost o serie de șovăieli, când s-a prelucrat telegrama au pus-o cu toată hotărârea.

La propunerea tov. s-a ținut o ședință cu biroul org. de bază de la „Bolyai”, unde s-a stabilit o adunare cu studenții. La această adunare, tov. Miron Constantinescu a clarificat bine toate problemele. După toate acestea, nu mai putem spune că studenții n-au avut ocazie să se lămurească. Totuși, unele elemente studentești au o serie de manifestări dușmănoase. Astfel a fost cazul de la cimitir[3], purtarea doliului, jignirea unor profesori în timpul orelor etc. După toate acestea au apărut platforme studentești. S-a stat de vorbă cu tovarășii ca unele din aceste elemente dușmănoase să fie exmatriculate. Tot ceea ce s-a putut face, s-a făcut. Manifestele găsite la unul din studenți sunt direct dușmănoase, împotriva partidului.

Tov. Bányai L.: Trebuie să deosebim pe anumite elemente și studenții care au lucrat la platformă. Trebuie să facem un discernământ între oamenii neliniștiți dar binevoitori, care au fost atrași și între dușmani. Să vedem pe ceilalți 2 studenți, să nu mergem pe linia să-i luăm pe toți care au lucrat la platformă drept dușmani. Chiar unii dintre profesori, ca Csehi și Iordache, au fost de acord cu unele din aceste probleme.

Tov. Vaida Vasile: Au fost unele manifestări nesănătoase în legătură cu evenimentele din Ungaria, astfel a fost cazul tov. Luk Fr. Sunt de asemenea o serie de

manifestări dușmănoase la Sfat și în alte părți, pe care trebuie să le vedem. Preocuparea pentru conferința orașenească de partid a fost necorespunzătoare, fără nici un tablou, trebuie să vedem cine a făcut pavoazarea. Trebuie să vedem cum s-a întâmplat acest lucru.

Tov. Bota Nicolae: La tov. Luk se simte de la un timp încoace o delăsare.

Tov. Vaida Vasile: Tovarășii la care s-au manifestat anumite influențe trebuie să-i chemăm în fața Biroului Regional. Trebuie să întărim mai mult metoda de a ne consulta, pentru că altfel putem face greșeli. Trebuie să ne ocupăm foarte serios de Conferința Regională, pentru a o pregăti cât se poate de bine.

S-a hotărât ca ședința din 12.XII să nu se mai țină. Se hotărăște ca tov. Bermițki și tov. Ferenczi să treacă ca instructori la Secția Agrară. Se hotărăște ca tov. Hidișan să fie numit organizator la GAS Bădeni.

Secretar
[indescifrabil]

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 12/1956, f.66-67)

- [1] Alexandru Soporeanu va deveni în 1957 secretar al Comitetului Regional de Partid Cluj.
[2] István Tompa (1924-1996), activist UTC între 1944-1946, absolvent al unei școli de studii economice (1949), numit în 1956 secretar al Comitetului Regional PCR Cluj (până în 1961). Ulterior devine directorul Fabricii „Libertatea” și al Direcției Comerciale Județene Cluj, retrăgându-se din activitate în 1984. Este totodată autorul mai multor volume de proză: *A másik arcvonal* [Celălalt front] (1959), *Az elfelejtett ember* [Omul uitat] (1962), *A mindennapi kenyér* [Pâinea cea de toate zilele] (1967), *Három Demeter* [Cei trei Demeter] (1973), *Záróra előtt* [Înainte de închidere] (1989) ș.a.
[3] La 1 noiembrie, de „Iluminație”, câțiva tineri intelectuali maghiari s-au întâlnit în cimitirul central, omagiiind victimele revoluției din Budapesta. Trei dintre aceștia – Gyula Dávid, Géza Páskándi și Ferenc Bartis – au fost arestați și condamnați la șapte ani închisoare. Asupra acestui moment, dar și în general, vezi: Gyula Dávid, *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság* [Revoluția din 1956 și maghiarii din România], în „A Hét”, XXII, 1991, nr. 32, p.3; idem, *1956 Erdélyben és ami utána következett* [1956 în Transilvania și ceea ce a urmat], în „Korunk”, VII, 1996, nr. 10, p.30-40; Mária Gál, *Az erdélyi ötvenhat háttéréről és következményeiről* [1956 în Transilvania și consecințele lui], în „Korunk”, VII, 1996, nr. 10, p.113-120; precum și interviul acordat de Gyula Dávid, *Az erdélyi 1956-os per* [Acțiunea penală în Ardeal în 1956], I-II, în „A Hét”, Bukarest, XXXI, 2001, nr. 39, 40 și 41.

31

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ INFORMATIVĂ

privind mitingul de protest al studenților din Orașul Cluj
împotriva provocărilor officinelor propagandei imperialiste

În ziua de 19 noiembrie, după amiază, în sala mare a Casei Universitarilor, a avut loc mitingul de protest al studenților împotriva provocărilor și calomniilor aduse la adresa țării noastre de officine imperialiste. La miting au participat peste 900 persoane, studenți și cadre didactice din învățământul superior.

Din prezidiu au făcut parte: academician profesor universitar Aurel Moga, rector IMF[1]; profesor universitar Bányai Ladislau, rector Universitatea „Bolyai”; Gheorghe Petriceanu, președintele comisiei de organizare a Asociațiilor Studențești din orașul Cluj; Emil Jianu, membru în comitetul organizatoric pe țară a Asociațiilor Studențești; Gheorghean Marcaș, împuternicitul Asociației Studențești de la Institutul Politehnic; Farkas Ana, membră în comitetul de organizare a Asociației Studențești din orașul Cluj; Liviu Roșca, președintele consiliului Asociațiilor Studențești de la Facultatea de științe juridice de pe lângă Univ. „Victor Babeș”; Solomon Béla, membru în Biroul Comit. Orășenesc UTM; Ági Ștefan, student la Conservatorul „Gheorghe Dima”.

Mitingul a fost deschis de tov. Emil Jianu, după care au luat cuvântul tovarășii care în cuvântările lor au înfierat calomniile și provocările aduse la adresa țării noastre de către propaganda țărilor imperialiste, luându-și în același timp angajamente de a munci și învăța mai mult și mai bine.

Iată de pildă ce a spus printre altele tovarășul Gheorghe Petriceanu:

„Unele agenții de presă, ca France Presse, Associated Press, United Press, unele ziare cu pretenții de «seriozitate» ca «Aurore», «Figaro», «Daily Mail», «Daily Telegraph», au lansat o serie de minciuni gogonate lipsite de cel mai elementar bun simț, potrivit cărora studenții din Cluj și din alte centre universitare ar fi făcut demonstrații de stradă, cu prilejul cărora ar fi avut loc ciocniri sângeroase între studenți și poliție”.

„Un rol important în răspândirea acestor minciuni deșănțate l-a avut și-l are postul de radio «Europa Liberă», care în emisiunile sale s-a dedat la cele mai mârșave calomnii și atacuri dușmănoase la adresa regimului nostru democrat-popular. La asemenea calomnii și atacuri dușmănoase s-au dedat în emisiunile lor și alte posturi de radio, cum sunt posturile «Vocea Americii», Madrid, Roma, Londra, Paris și altele. Prin aceste minciuni și calomnii imperialiștii vor să abată atenția opiniei publice mondiale de la agresiunea lor împotriva Egiptului. Imperialiștilor le este necesară această perdea de calomnii pentru a-și ascunde adevărata lor față. Ne-am adunat aici ca să protestăm împotriva acestor calomnii imperialiste. Noi, studenții din orașul Cluj, prin atitudinea noastră, prin faptele noastre vom da răspunsul cuvenit calomniatorilor”.

Bíró Rozalia, studentă anul IV istorie a Univ. „Bolyai”, a spus printre altele: „Am luat cunoștință cu adâncă indignare despre calomniile răspândite de oficinele imperialiste. Aceste calomnii urmăresc să semene discordie în rândurile studenților români și maghiari, pentru a ne slăbi rândurile. Răspuns la aceste calomnii este lupta noastră comună, unită a românilor și maghiarilor, pentru înflorirea scumpei noastre patrii. Preocuparea noastră este învățătura. Aproximarea sesiunii de examene constituite pentru noi un îndemn de a învăța cu și mai multă conștiinciozitate, achitându-ne cu cinste de sarcinile ce ne revin”.

Tovarășul Virgil Câmpeanu, prorector la Universitatea „Victor Babeș”[2], a spus printre altele: „Toți oamenii cinstiți din țara noastră sunt profund indignați de manevrele imperialiștilor, atât de păgubitoare pentru desfășurarea în bune condițiuni a relațiilor internaționale. Afirmările calomnioase de tipul celor difuzate de postul de radio «Europa Liberă» sunt în același timp și grave încălcări ale principiilor fundamentale care sunt la baza Cartei ONU. Tocmai pentru aceea, cadre didactice, studenți și întregul personal al Universității «Victor Babeș» protestăm cu vehemență împotriva acestor calomnii și cerem ca prin Organizația Națiunilor Unite să fie interzisă funcționarea unor astfel de posturi de radio, cum este oficina fascistă «Europa Liberă”.

În continuare, ceilalți vorbitori și-au exprimat profunda indignare față de calomniile aduse la adresa țării noastre și la adresa studenților, mai ales, printre care se enumeră și studenții din centrul universitar Cluj.

La sfârșit a fost citită o moțiune de protest a cărui text este publicat și în presa locală. Atmosfera la miting a fost sănătoasă, cuvântările au fost primite de către participanți cu multă căldură și aplauze îndelungate.

Menționăm că acest miting a fost organizat de către organizațiile de UTM din facultăți, asociațiile studențești, sub directă îndrumare a organizațiilor de partid și a Comitetului Orășenesc de Partid.

Cluj, la 21.XI.1956

Prim-secretar
[indescifrabil]

Instructor cu Informarea de Partid
Kabari Adalbert

Șeful Secției Organelor de Partid
[indescifrabil]

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.267-268)

[1] Aurel Moga (1903-1977), medic, absolvent al Universității din Cluj în 1926, profesor la Institutul de medicină și farmacie din localitate din 1948, ca succesor al lui I. Hațieganu, și rector (1950-1966). Între 1966-1974 a fost ministru al Sănătății, transferându-se totodată la IMF București. Din 2 iulie 1955 a fost membru titular al Academiei Române.

[2] Virgil Câmpeanu (n. 1915), absolvent și apoi profesor al Facultății de drept din Cluj, decan al acesteia între 1959-1964 și prorector al Universității între 1956-1959.

32

Sursa: „Homo”

La întâlnire a participat lt. maj. Páll Francisc

Întâlnirea a avut loc în ziua de 11 dec. 1956, orele 12 în casa nr. 6

NOTĂ INFORMATIVĂ

11 dec. 1956

Pollák Edmund, redactor la Editura Științifică, dom. str. Paris 12 [Cluj], povestește că a vorbit cu un ziarist din RPU, anume Kurti, care în cursul evenimentelor din Budapesta (de la 23 oct. încoace) nu se afla în RPU, ci în RPR. Numele a fost redactor la „Szabad Nép” și abia de curând s-a înapoiat în RPU. Pollák a fost adânc surprins și scandalizat în ce măsură acest ziarist al fostului organ central al partidului din RPU este antisovietic. Kurti ar fi expus că Sovietele sunt de vină pentru toate: pentru Cortina de fier, pentru tensiunea internațională, că totdeauna Sovietele au fost acelea care s-au înarmat, intențind prin aceasta goana înarmărilor, că ele au dus o politică de a impune prin forță socialismul [în] celorlalte țări etc, etc. Pollák a fost adânc uimit cum puteau să vadă masele din RPU aceste probleme, dacă un redactor de la „Szabad Nép”, care nici nu a putut fi in-

fluențat la fața locului de evenimente, așa privește problemele. P. a tras concluzia că elementele similare ca Kurti sunt nu împotriva Sovietelor, după cum o recunosc, ci împotriva socialismului însuși.

Pictorul Kovács Zoltán[1] povestește că socrul său, scriitorul Kós Károly[2], care împreună cu soția a fost la Budapesta când au fost evenimentele cele mai sângeroase, a fost încântat de optimismul care domnea, de ordinea ce stăpânea, de copiii de 12 ani care luptau cu armele. Kós a tras concluzia că cu toate sacrificiile și greutățile, întreg poporul maghiar se încrede în victorie. El consideră mișcarea ca fiind democratică.

În genere, se pare că cei veniți de la Budapesta, din RPU, în măsura în care ei vorbesc despre cele văzute, sunt prinși și ei în vârtoare. Numai despre soția medicului Kiss Árpád am auzit că ar fi afirmat că cine nu a fost nebun până în prezent la Budapesta, de acum desigur are să fie.

De când guvernul Kádár a inaugurat o politică mai hotărâtă împotriva greviștilor și diferitelor bisericuțe contrarevoluționare, anumite persoane, care până atunci discutau foarte mult despre evenimentele din RPU, nu mai discută – cel puțin pe față. Astfel, se observă tăcerea lui Tóth Samuil (str. Muzeului nr. 10), a lui Benkő Samu, cercetător la Inst. de istorie al Academiei RPR, Filiala Cluj[3].

Dr. Rösszler Victor, redactor (str. [Deák] Ferenc nr. 2), este de părere că cu mijloacele la care se recurge în RPU nu se poate pacifica poporul și că este de deplâns, căci se recurge tot la metodele vechi, deși se vede că poporul nu vrea să înghită aceste metode. El spune că în RPU factorul național a luat-o înaintea față de factorul de clasă și că în prezent chiar și clasa muncitoare de acolo are mai mult interes pentru factorul național decât pentru cel de clasă. Și Tito ar fi spus că există momente în viața unui popor când factorul național este mai tare, mai cuprinzător, decât cel de clasă. R. mai spune că nici nu bănuiesc în ce măsură evenimentele din RPU au repercutat asupra populației maghiare din RPR, care fierbe.

Prof. Gáll Ernő, care organizează acum ca viitor redactor șef revista „Korunk”, povestește că conf. Imreh Ștefan de la Universitatea „Bolyai”[4] și Benkő Samu de la Institutul de Istorie Cluj, care au fost solicitați să accepte 1/2 normă la revistă, au refuzat. *Păreră subsemnatului în legătură cu aceasta:* întrucât este o onoare destul de mare ca cineva să fie solicitat să facă parte din redacția unei reviste ideologice cum va fi „Korunk”, și pe deasupra Imreh mai este și membru de partid, sunt de părere că numiții nu vor acum să se angajeze cu un ziar care desigur va fi pe linie, poate într-un fel nu să se compromită. Sunt sigur că acum 3 luni ambii ar fi acceptat cu mândrie.

În legătură cu evenimentele din Orientul Apropiat (Suez etc), Zinger Francisc povestește (str. Iașilor 28) că Nasser a arestat și trimis în lagăr câteva mii de evrei din Egipt, iar pe ceilalți i-ar fi expulzat, confiscându-le toată averea și permițându-le să ducă cu sine numai ceea ce au asupra lor, plus 20 lire fiecare. Nasser în felul acesta ar fi pus mâna pe cca. 100 milioane de dolari din averile confiscate de la evreii din Egipt. Zinger a mai spus, destul de abătut, că Israelul se va retrage și din zona de la Gaza, deși această fâșie face parte din propriul teritoriu al Israelului.

Sursa: Homo

(Arh.St.Cluj, Inspectoratul de Poliție Cluj, inv. 399, dos. 494/1948, nepag.)

[1] Zoltán Kovács (1913-1999), membru al Școlii libere de arte plastice din Baia Mare între 1932-1933, apoi studii de pictură la Budapesta (1937-1942). A debutat la Salonul oficial din 1946, în 1964 devenind Maestru emerit al artei.

[2] Károly Kós (1883-1977), absolvent al facultății de arhitectură din Budapesta, redactor al revistei „Erdélyi Helikon” în perioada interbelică. În 1944 a fost președinte la „Magyar Dolgozók Szövetsége”. După 1945, profesor la Institutul de Arhitectură din Cluj, deputat în Marea Adunare Națională (1946-1948), redactor responsabil al revistei „Világosság” și președinte la „Romániai Magyar Képzőművészek Szövetsége” (1946-1948). Asupra lui vezi Lajos Kántor, *Erős, sorsszerű parancs* [Porunca timpului și a destinului], în „Korunk”, I, 1990, nr. 3, p.294-304, și fragmentul memorialistic publicat în „Korunk”, nr. cit., p.305-314.

[3] Samu Benkő (n. 1928), absolvent al Universității din Cluj, apoi preparator și asistent aici între 1949-1952. În 1953 devine cercetător la Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj, iar în 1990 este ales membru extern al Academiei Ungare de Științe. A fost preocupat îndeosebi de istoria culturii ardeleni în epoca modernă, publicând o serie de lucrări valoroase, precum: *Kemény Zsigmond naplója* [Jurnalul lui Zsigmond Kemény] (1966), *Bolyai János vallomásai* [Confesiunile lui János Bolyai] (1968), *Sorsformáló értelem. Művelődéstörténeti dolgozatok* [Rațiunea existenței. Studii de istoria culturii] (1971), *A helyzettudat változásai* [Schimbările conștiinței de situație] (1977), *Permanență și devenire* (1984), *Kós Károly. Életrajz* [Károly Kós. Biografie] (1991), *Nagy Géza, a litterátor és művelődésünk mindenese* [Géza Nagy scriitorul și personificarea culturii noastre] (1991), *Újrakezdések (1990-1995)* [Noi începuturi] (1995) ș.a.

[4] István Imreh (1919-2003), absolvent al Universității din Cluj (1944), cercetător la Institutul de Istorie și Arheologie (1949-1954), director al „Muzeului Ardelean” (1950-1953) și conferențiar la Facultatea de istorie de aici (1948-1983). În 1990 a fost ales membru extern al Academiei Ungare de Științe. Autor al unor lucrări precum *Majorsági gazdálkodás a Székelyföldön a feudáliszmus bomlásának idején* [Gospodăria alodială în Secuime în perioada destrămării feudalismului] (1956), *A rendtartó székely falu* [Organizarea satului secuiesc] (1973), *Erdélyi hétköznapiok* [Cotidianul în Ardeal] (1979), *Viața cotidiană la secuii* (1982), *Erdélyi eleink emlékezete 1550-1850* [Amintirea înaintașilor noștri ardeleni] (1999) ș.a.

33

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ TELEFONICĂ

Atmosfera în rândul populației este bună, oamenii muncii discută și apreciază în mod just măsurile luate pentru normalizarea și întărirea orânduirii democrat-populare în Ungaria, totuși sunt unele persoane chiar din rândul muncitorilor cu nivel scăzut, fără orientare politică, care ascultă posturile de radio străine, ca: „Europa Liberă”, „Vocea Americii” etc. Acești oameni au o atitudine dușmănoasă față de guvernul din Ungaria și al Uniunii Sovietice. Exemp., Kiss Elisabeta, casnică, soția profesorului Gufard, pensionar, și soția lui Ungvári, casnică, bărbatul ei este în prezent salariat la Trustul Cărnii din Cluj și mulți alții care în această perioadă s-au manifestat deschis și au arătat adevărata lor atitudine șovină și dușmănoasă.

Astfel de exemple sunt și în raionul Turda, unde numitul Kosa Ștefan, UMT-ist, împuternicitul comunal cu colectările din Tureni, s-a exprimat că vrea să bea sânge român, iar la Sfat flutura prin fața salariaților români un tricolor maghiar, spunând că „în curând o să-l vedeți aici acest tricolor”. Acest împuternicit a mers și în comuna Micești, unde s-a prezentat ca organ al Securității și a arestat pe collectorul

German Gavrilă împreună cu cetățeanul Trif Vasile, fără să aibă acest drept; organul competent a luat măsuri împotriva acestui individ.

Acțiunea de ajutorare a poporului maghiar continuă. Până în prezent s-au depus la CEC – 178.460 lei pe întreaga regiune și s-au adunat la bazele de recepție 15.275 kg de diferite produse agro-alimentare. Aprovizionarea populației s-a îmbunătățit, se distribuie orez, paste făinoase, zahăr, este încontinuu și în suficientă cantitate, însă calitatea pâinii nu este corespunzătoare.

Sunt defecțiuni în cunoașterea nevoilor de consum, în repartizarea justă a mărfurilor între centru și cartierele muncitorești. Aprovizionarea magazinelor se face uneori neritmic, din care cauză se formează cozi și se dau ocazii speculanților să facă stocuri la produse din diferite produse pe care ei le vând pe piața neorganizată gospodinelor cu un preț ridicat.

Pe lângă aceasta, speculanții lansează diferite zvonuri, că nu se vor mai găsi din acele produse ca: orez, paste făinoase, pe care ei le-au stocat și le vând cu preț de speculă. La aceasta contribuie și vânzătorii, care lasă să cumpere acești speculanți atât cât vor și nu-i demască în fața consumatorilor.

Instructor cu Informarea de Partid
Balogh A.

Cluj, la 14.XII.1956

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.277-268)

34

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj

NOTĂ INFORMATIVĂ

În legătură cu unele cazuri de bătaie din satul Odverem, comuna Beța.

Satul Odverem are 106 familii, din care numai 3 familii sunt maghiare, restul populației este română.

Familia Bartha a apărut aici pe fosta moșie Horváth Pavel. În prezent, Bartha Ștefan, de 40 de ani, are 2 copii sub 14 ani, este președintele GAC Odverem. În satul Odverem a fost un mare cuib de legionari și elemente naționaliste care au propagat în populație otrava naționalistă și șovină.

În ziua de 19.XI, președintele GAC Odverem a fost la Aiud pentru a preda 30 oi ca echivalența muncii SMT. Întors spre acasă, în satul Băgău s-a interesat dacă carele GAC se găseau aici cu lucernă, la treierat, au plecat acasă, găsindu-le încă la batoză. Înainte de a pleca spre acasă a consumat câteva kg de vin cu toți care se găseau la treierat, după care a plecat spre Odverem.

În drum spre acasă, președintele GAC, Bartha, se afla într-un car cu colectivității Străjan Viorel de 24 ani și Oniță Emil de 19 ani. Într-un moment dat, între hotarul cu Lopadea Nouă, Străjan Viorel a aruncat peste cap din car pe Bartha și i-a dat cu furca în cap spunând: „Du-te și comandă în țara ungurească”, lovindu-l cu furca mereu, spunând că îl omoară și-l aruncă sub un pod ce era în apropiere.

Prin întuneric, Bartha a reușit să se strecoare cumva, să scape de lovituri, mai ales că s-a rupt furca și căutau pe la car un obiect cu care să dea să-l omoare, ast-

fel că a reușit noaptea să ajungă acasă zdrobit și plin de sânge, iar a doua zi a fost internat în spital, unde a stat 8 zile, după care n-a mai mers la GAC, deoarece a fost amenințat că tot îl omoară.

În ziua de 11.XII, Bartha cu soția au plecat în comuna vecină, Lopadea Nouă, la socri, unde au înserat și fiindu-le frică să meargă noaptea acasă au fost însoțiți de frații soției, Popp Iosif de 30 ani și Popp Gheorghe de 27 ani, ambii căsătoriți, au câte 1 copil. Ajungând în Odverem au consumat o oarecare băutură, după care s-au reîntors spre acasă. Însă au fost urmăriți și alungați de circa 10-12 cetățeni din Odverem, cu securi, furci și pari, printre care și Străjan Viorel și Oniță Emil. Fiind noapte și peste câmp, Popp Gheorghe a căzut iar până fratele său a căutat să-l ajute au fost ajunși de fugari și atacați. Pe Popp Gheorghe l-au zdrobit grav cu securea și ce aveau la îndemână, iar Popp Iosif a reușit să fugă. Crezându-se că cel atacat este mort, a fost lăsat în câmp, de unde a fost ridicat de către rude și se găsește în spital în stare gravă.

Biroul Raional a îndrumat organele de Miliție și Procuratură încă de la primul caz să ia măsuri de cercetare, însă s-a mers cu prea multă ușurință peste problemă, fapt ce a dus la al doilea caz, și nici acum nu se acționează destul de serios.

Președintele GAC, Bartha, nu îndrăznește să mai stea acasă noaptea, soția îi este în Lopadea la părinți, copiii în Odverem și a cerut să fie ajutat să iasă din acest sat fiindcă i s-a promis că-i aruncă petrol și dă foc casei, sau tot îl omoară.

Este necesar ca organele competente să analizeze temeinic situația creată în acest sat, fiindcă în dosul acestei probleme se ascunde o acțiune dușmănoasă de a da sub orice formă lovituri de destrămare a GAC și de a ațâța ura între români și maghiari.

Instructor cu Informarea de Partid
Balogh A.

Cluj, la 17 dec. 1956

(Arh.St.Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 76/1956, f.286-287)

35

[Referate pe marginea unor membri PCR]

I

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj
Colegiul de Partid

REFERAT

Riebel Emil. Născut la 10.I.1917 la Budapesta. Originea socială: mic burghez (comerciant). Naționalitatea maghiară. Are 7 clase primare. Ocupația de bază: comerciant. Membru de partid din anul 1947. În prezent lucrează la Serviciul de Aprovizionare a muncitorilor, Ministerul Silviculturii, Reg. Cluj

A fost exclus din partid de către org. de pază IPEIL Poeni la 1 septembrie 1952 și confirmată excluderea de biroul Comitetului Raional de Partid Huedin la data de 8 septembrie 1952 pentru următoarele motive:

1. În trecut a fost conducător în Partidul fascist „Crucea săgeții” (Nyilas Párt), fapt pe care l-a ascuns în fața partidului. Riebel Emil, în memoriul său trimis CC al PMR București din anul 1953, a recunoscut că a fost membru în partidul „Nyilas” și a cerut verificarea excluderii sale din PMR, deoarece nu a fost prezent la discutarea cazului său de către org. de bază (fila 5).

La cercetarea cazului s-au stabilit următoarele:

Riebel Emil a terminat școala elementară în 1930, apoi a fost ucenic comerciant timp de 3 ani, în orașul Orăștie. Din anul 1934 a lucrat la diferite întreprinderi particulare din Cluj până în 1939, când a fost încorporat la Reg. 37 Vânători de munte din Abrud de unde, după dictatul de la Viena, a venit la Cluj și a stat la părinți timp de un an, fără să fi fost angajat undeva. Din toamna anului 1941 a lucrat ca vânzător la magazinul firma „Pașcu” din Cluj, iar din 1943 s-a ocupat cu creșterea iepurilor agora.

În 1945 s-a mutat din Cluj și a fost gestionar la cooperativa de consum în comuna Hășdate jud. Turda, apoi din 1947 în com. Cișfalău jud. Sălaj până în anul 1949, când a fost arestat timp de ... luni, fiind acuzat cu delapidări în gestiunea de bani și mărfuri ale cooperativei. În urma acesteia s-a angajat la IPEIL din Poieni, unde un timp a lucrat ca lăcătuș, apoi din 1951 ca gestionar al cantinei acestei întreprinderi.

În anul 1953 a fost transferat la Serviciul Aprovizionării muncitorilor al Ministerului Silviculturii, Direcția Teritorială Cluj, unde lucrează și în prezent în calitate de magazioner central. La locul de muncă este cunoscut ca un element cinstit și sârguincios (vezi caracterizarea fila 26).

Riebel Emil, în legătură cu trecutul său politic, recunoaște că din anul 1941 până în martie 1942 a fost membru în Partidul fascist „Crucea cu săgeți” (Nyilas Párt), organizația Cluj, a posedat carnet, a plătit cotizația și a luat parte la mai multe adunări șzallașiste ținute de conducătorii acestui partid veniți din alte regiuni.

De asemenea, a recunoscut că în anii 1945, precum și în 1952, a fost arestat pe timp de câte 2-3 luni pentru cercetarea activității lui fasciste din trecut, fapte pe care el le-a ascuns până la excluderea lui din PMR (vezi declarația lui fila 1, 15 și referințele 17).

Ca membru în PCR, apoi în PMR, un timp a luat parte la ședințele de partid, fără să fi depus activitate deosebită, sau a fi avut ceva funcție în cadrul org. de bază, iar după excluderea lui din PMR nu a depus nici o activitate obștească până în anul 1955 de când este responsabil de grupă sindicală (proces verbal în discuție fila 2).

Din materialul documentar reiese că a fost propagandistul și curierul partidului nyilasist, însă el nu recunoaște această acuzație.

Întrucât motivul de excludere este întemeiat, propunem Biroului Comitetului Regional de Partid să confirme excluderea de la Partid a lui Riebel Emil.

Colegiul de Partid
[indescifrabil]

Cluj, la 12 iulie 1956

II

Partidul Muncitoresc Român
Comitetul Regional Cluj
Colegiul de Partid

REFERAT

Turoczi Ioan: Născut la 31 decembrie 1896 la Turda, regiunea Cluj. Originea socială: muncitor agricol. Naționalitatea: maghiară. Are 4 clase primare. Profesia: pantofar. În prezent lucrează la cooperativa de încălțăminte „Solidaritatea” din Cluj.

La 5 noiembrie 1949 a fost exclus din partid de Subcomisia de verificare nr. 22 din Cluj, pentru următoarele motive: În trecut, având legătură cu mișcarea muncitorească, a devenit informatorul Siguranței. După eliberarea țării s-a manifestat nemulțumit față de salariu și situația lui avută. Turoczi Ioan, în memoriul său adresat la 14 martie 1955, cere cercetarea cazului său, întrucât nu corespund motivele de excludere.

La cercetarea cazului s-au stabilit următoarele: În 1907, fiind orfan de mamă, a fost dus la Budapesta, unde a absolvit cele 4 clase primare, apoi s-a angajat ucenic pantofar, din 1911-1914 a lucrat ca calfă. În 1914, la vârsta de 18 ani, a fost încorporat în armata austro-ungară la Reg. 34 artilerie. În 1915 a fost lăsat la vatră și încă în același an s-a reîntors în România, stabilindu-se la Turda (perioadă neverificată).

După reîntoarcerea lui acasă a lucrat la diferite munci ocazionale până în 1920, când s-a angajat în profesie la fabrica de încălțăminte „Fenkel”. Tot în acel an a devenit membru în sindicatul pielarilor. Ca sindicalist a participat la ședințe și a luat parte la greva generală din 1920, însă a fost cam șovăelnic.

În ceea ce privește motivul de excludere, că Turoczi Ioan a fost informator, este susținut numai de o singură referință dată de Komjászegi Adalbert, care arată că printr-un comisar de poliție, în prezent decedat, a aflat că Turoczi Ioan fiind rudă cu un alt comisar de poliție, anume Chiș Alexandru, a divulgat acestuia acțiunile și activitatea tovarășilor din conducerea sindicală, din perioada grevei generale din 1920. Komjászegi Adalbert nu poate documenta acest fapt și cu alți tovarăși, deoarece cei indicați de el nu susțin faptul arătat de el. Mai mult, stând de vorbă și cu fostul comisar de poliție Chiș Alexandru, a declarat că nu a fost niciodată în rudenie cu Turoczi Ioan și nici de numele lui nu a auzit până în prezent (din ref. pag. 23-25, 27, 29, 30, 22, 35, 45).

În 1927 a venit cu familia la Cluj, unde a lucrat la firma „Luszbam”, apoi în 1931 s-a angajat la fabrica „Dermata”, în prezent „János Herbák”, lucrând aici până în 1933, când a fost concediat din serviciu. Tot în acest an, prin tovarășul Kozma Carol, a fost atras simpatizant al mișcării muncitorești, primind de la el într-un cat manifeste ilegale pentru a le împărtăși în fabrică. De această sarcină s-a achitat bine. A mai fost atras în Ajutorul Muncitoresc și Ajutorul Roșu[1], unde împreună cu soția sa au colectat pentru deținuții politici, iar în unele cazuri locuința lor a fost folosită de partid pentru ședințe ilegale. La greva din 1932 de asemeni a luat parte și împreună cu alți muncitori a fost arestat preventiv timp de 3 săptămâni (din reg. pag. 37, 38, 34, 36).

Din 1934-1940 a lucrat în profesie la mai mulți mici patroni din Cluj. În această perioadă, prin Stranski Géza, a participat la mai multe excursii unde se țineau ședințe ilegale și a lucrat pe linie de Ajutor Roșu. Însă avea o concepție mărginită

nevăzând problemele în ansamblu, ci mai mult prin prisma greutăților sale (din ref. pag. 39 și verso).

În 1940, după Dictatul de la Viena, s-a angajat om de serviciu la școala elementară de stat. De la această dată n-a mai muncit în mișcarea ilegală, fiind amenințat de un spărgător de grevă, care a fost bătut de el.

În septembrie 1944, în preajma eliberării orașului Cluj de către armata sovietică, s-a lăsat influențat și a fugit împreună cu familia sa până în Ungaria (decl. lui pag. 44). După câteva săptămâni s-a reîntors în țară și a continuat munca la aceeași școală. În iulie 1945 a fost primit în PCR. Ca membru de partid a participat la acțiuni și la demonstrații. La demonstrația din august 1945 a fost împușcat și rănit grav de către bandele reacționare (din ref. pag. 30, 39, 41). În 1948 s-a angajat la uzinele „János Herbak”, secția de repararea încălțămintelor, în munca profesională a muncit bine, însă manifesta nemulțumire față de salariu, referindu-se la situația grea familială a lui.

Din 1951 este la cooperativa „Solidaritatea”, unde lucrează în mod conștiincios, este punctual și depune muncă de calitate. Din 1955 este fruntaș în producție. Munci politice de la excluderea lui din partid nu desfășoară, fiind bolnăvicios.

Având în vedere că nu s-a dovedit întemeiat faptul că Turoczi Ioan a fost informatorul Siguranței și că până în 1940 a ajutat mișcarea muncitorească ilegală, Colegiul de Partid, în ședința din 8 octombrie 1956, propune Biroului Comitetului Regional de Partid: infirmarea hotărârii de excludere; să fie reîncadrat membru de partid cu vechimea din iulie 1945, data încadrării lui în partid.

Cluj, la 8 octombrie 1956
Membru: Mihály Serena

Colegiul de Partid

(Arh. St. Cluj, Comitetul Regional PCR Cluj, fond 13, dos. 172/1956, f.7-8, 15)

[1] Creat în 1925, la Cluj, Ajutorul Roșu era o organizație ilegală ce acorda asistență materială și juridică comuniștilor arestați și familiilor acestora.

36

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége, Bukarest
Ambassade de la République Populaire Hongroise

Bukarest, 1957. január 10.
Szigorúan titkos!

Tárgy: A magyarországi események romániai visszhangja.

Előadó: Kádár Kálmán

A magyarországi események érezhetően mély hatást gyakoroltak Románia lakosságára. Közrejátszottak abban, hogy november második felétől néhány, a lakosság helyzetét megkönnyítő intézkedés látott napvilágot. Bár a Lengyelországban történtek is befolyással voltak a romániai események alakulására, a legnagyobb hatóerejük a magyarországi eseményeknek volt.

Ez főleg 3 területen mutatkozott meg: 1) A kulturális élet területén, ezen belül is főleg az írók körében; 2) Az egyetemisták között; 3) Az RNK magyar nemzetiségű lakossága körében.

Ad. 1. A kulturális személyiségek helyzetüknél és képzettségüknél fogva részletesen képesek tájékozódni az ország határain kívül történelekről. Külföldi adókat

hallgatnak, külföldi lapokat olvasnak, és ugyanakkor sokat utaznak és érintkeznek más országok kulturális személyiségeivel. Az egyetemistáknál figyelembe kell venni azt is, hogy a nyári szünetekben több száz főiskolai és középiskolai hallgató járt Magyarországon (és más népi demokratikus államban), ugyanakkor Magyarországról is igen sokan utaztak Romániába. Köztudomású, hogy a magyar nemzetiségű lakosság Bukarestben éppúgy, mint egész Erdély területén, állandóan hallgatja a magyar híreket, és általában járatták a magyar lapokat is.

A romániai írók nagy érdeklődést tanúsítottak a magyar írók tevékenysége iránt. Jól ismerték a magyar írókkal kapcsolatban és a magyar írók körén belül folyó vitákat, a magyar írók álláspontját a magyarországi kérdésekről. Az a mozgalom, amely a román írók között kezdődött, a magyar írók tevékenységéből merített erőt. Ismeretes, hogy Jar román író, akit bírálata miatt kizártak a pártból, az írók között nem volt elszigetelt személy, hanem a nagynevű román írók jelentős része állt a háta mögött, akik állandóan bátorították. Ha megnézzük a Jar által felvetett problémákat, azok jellegükben erősen hasonlítanak azokhoz, amelyeket a magyar írók vetettek fel. Bírálta az önkényt, a terrort, egyes vezetőket, és követelte a különböző irányzatok szabad alkalmazását az irodalomban. A Román Munkáspárt és a kormány az íróknak ezt a próbálkozását kemény kézzel felszámolta.

Ad. 2. Az írók után az egyetemisták kezdtek mozgolódni. Ez az 1956-57-es iskolaév beindításának első napjaiban kezdődött. Ez azért is érdekes, mert a nyári szünet alatt a magyar egyetemek vendégeiként több százan voltak Magyarországon, és számos magyar egyetemista volt Romániában a csereakció keretében. Feltehető tehát, hogy a román egyetemisták mozgolódása, valamint a román és magyar egyetemisták nyári kapcsolatai között összefüggés van. A román egyetemisták közvetlenül az iskolaév megkezdése után megtartott UTM (ifjúsági szervezet) vezetőségválasztó gyűléseket használták fel követeléseik benyújtására. Ezek a követelések gazdasági és politikai jellegűek voltak, és általában jogos alappal bírtak. Kérték az egyetemisták ellátásának javítását, a protekció megszüntetését az egyetemekre történő felvételnél és az egyetemet végzettek elhelyezésénél, a fiatal, ún. végzős mérnökök elhelyezésének biztosítását és kezdő fizetésük javítását. (Fiatal bányamérnökök állítólag protekció révén tudnak csak elhelyezkedni 600 lei-es fizetéssel).

Az egyetemisták fellépése váratlanul érte az egyetemek vezetőségét és a párt-szerveket. Igazat adtak az egyetemistáknak, és megígérték, hogy orvosolni fogják panaszait. Történtek is bizonyos lépések ezen a téren. Egyetemistákból bizottságokat hoztak létre a diákok ellátásának ellenőrzésére, pártvonalon pedig a főiskolások politikai nevelésének megjavítására hívták fel a figyelmet. Ezek azonban csak kezdeti lépések voltak, és úgy látszott, hogy ennél többet egyelőre nem is szándékoznak tenni. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy az egyetemeken később megtartott gyűléseken az egyetemek központi UTM-vezetőségét választották meg, amely már nem adott helyt a panaszoknak. Az egyetemisták ezeken az értekezleteken újból felvetették követeléseiket. A párttitkárok azonban – feltehetően felsőbb utasításra – kijelentették, hogy az ország jelenlegi gazdasági helyzete egyelőre áldozatot követel az ifjúságtól.

Ad. 3. Sokkal bonyolultabb és sokrétűbb feladat megvizsgálni azt a kérdést, hogy a magyarországi események milyen visszhangra találtak az erdélyi magyarság körében, és milyen mozgalmat váltottak ki főleg az erdélyi értelmiségiek között. Egy egész korszak (2-3) erdélyi magyar író egyáltalán nem értett egyet a magyarországi írókkal, a Petőfi-kör vitáival, az „Irodalmi Ujság” hangjával. Az erdélyi ma-

gyar írók zömének azonban nagyon tetszett a magyar írók fellépése, az a szabadság, amelyet a vélemények nyilvánítására engedélyeztek nálunk. Ennek következtében itt elég éles vitákra került sor, és az utóbbi, többségben lévő írók részéről egyre bátrabb hangú írások jelentek meg. Ebben az időben – ha burkolt formában is, mint például az erdélyi emlékművek védelme – már hangot adnak az itteni magyarság panaszának. Felsőbb szervek felé felvetik, hogy kevés a magyar nyelvű írásmű. Magyar nyelvű kulturális és más színes folyóiratok kiadásának engedélyezését kérik. Ezeknek a kéréseknek főleg az „Utunk” köré tömörült írók a szószólói. Köztudomású, hogy a kolozsvári értelmiség már hosszabb idő óta harcol azért, hogy Kolozsvár – mint az erdélyi magyar kultúra központja – megőrizze tradícióit. Az események alakulása következtében a burkolt formát egyre inkább a nyílt fellépés váltja fel. A sajtóban olyan cikkek jelennek meg, amelyek nyíltan felvetik az erdélyi magyarságot ért sérelmeket, a nemzetiségi politika terén elkövetett hibákat. Számos magyar szülő követeli, hogy gyermeke újból magyar közép- és felsőiskolákba járhasson. Benyújtják követeléseiket az írók, egyetemisták és tanárok is az Oktatásügyi Minisztériumhoz és a pártszervekhez.

Megállapítható, hogy ez a fordulat a Pándi-cikk megjelenése és egyes magyar újságírók Erdélyben tett látogatása után következett be. A Pándi-cikk nyomán – amelyet itt titokban kézről kézre adtak egymásnak a magyarok – nyíltan hangoztatták aggályaikat, és az itteni magyarok is kezdtek olyan kényes kérdéseket felvetni, amelyek évek óta belülről marcangolták az embereket. Az erdélyi magyarság egymás között és a nyilvánosság előtt bátrabban kezdte tárgyalni az őket ért sérelmeket. Az „Előre” cikkek közölt a nemzetiségi politikában elkövetett hibákról. A román párt- és kormányzervek kénytelenek voltak foglalkozni a kérdéssel. Miron Constantinescu és más vezetők kétszer szálltak ki Kolozsvárra és vettek részt megbeszéléseken. Ezeken a megbeszéléseken írók, tanárok, egyetemisták, párt- és IMSz-vezetők vettek részt. A megbeszélések őszinte és bátor hangnemben folytak le. Elmondották, hogy mennyire helytelen és káros volt az a határozat, amelynek értelmében 1954-ben több magyar nyelvű iskolát megszüntettek. Felvetették, hogy az utóbbi időben intézkedések történtek a „Bolyai” Egyetem jelentőségének csökkentésére, melynek következtében elvesztette volna egyetemi minőségét. A román egyetemeken végzetek az elhelyezkedésnél előnyben részesülnek, a „Bolyai” Egyetemen végzettekkel szemben. Ezenkívül felvetették még egyéb sérelmeiket is. A felsoroltak konkrét tények voltak, melyről Miron Constantinescu elvtárs meggyőződött, és ígéretet tett, hogy intézkedni fog a sérelmek orvoslása érdekében.

A felvetett panaszok jogosságát a román szervek intézkedései bizonyítják. Az RMP Központi Vezetősége megállapította, hogy egyes szervek olyan adminisztratív intézkedéseket fogantatosítottak, amelyek ellentétben állnak a párt nemzetiségi politikájával. Újból beindítottak több magyar nyelvű iskolát. Kolozsvár tartományban 8 magyar gimnázium és a Mezőgazdasági Főiskola magyar tagozata indult meg újból. A fentiekén kívül a MAT-ban és más helyeken több magyar tannyelvű iskolát, tanonciskolát nyitottak meg. Újból megjelentették a „Korunk”-at, ezenkívül magyar nyelvű gyermekfolyóirat és egy kulturális lap megjelenését is engedélyezték. Nemzetiségi Főigazgatóságot létesítettek az Oktatásügyi Minisztériumban. Orvostak más kisebb jelentőségű sérelmeket is. Felsőbb szervek foglalkoztak azzal a kérdéssel is, hogy miért nem lett kidolgozva a MAT statútuma.

A magyarországi események ilyen reagálását elősegítette az a körülmény is, hogy az RNK gazdasági és politikai életében komoly fogyatékoságok észlelhetők. Ezek a fogyatékoságok az egész ország területén éreztették hatásukat, és elégedet-

lenséget váltottak ki. A szintiszta román ajkú lakosság körében azonban – mivel nem ismerték a magyarországi eseményeket – kisebb mértékben volt észlelhető ezek hatása.

A román lapok október 25-én ismertették először a magyarországi fasiszta puccskísérletet. A budapesti és a nyugati rádiók hallgatói azonban már 23-án úgy értesültek, hogy hősi kiállítás indult meg a hibák kijavításáért. Azok, akik már korábban azon az állásponton voltak, hogy a liberalizmus Magyarországon előbb-utóbb káros következményekhez fog vezetni, igazolva látták állításukat, és szükséges következtetések levonásáról beszéltek. Két-három nappal okt. 23. után az egész országban élénk visszhangja volt a magyarországi eseményeknek, és az elégedetlenkedők széles tömegei szimpátiával tekintettek a Magyarországon folyó harcokra. Hős magyar népről beszéltek, amely olyan cselekményt hajt végre, amire a román nép nem volna képes. Ez a szimpátia tért hódított párttagok, vezető politikusok körében is. Az egyik miniszter úgy nyilatkozott, hogy szívesen harcolna a magyar nép oldalán. Az írók körében nagy volt a lelkesedés: Radu Boureanu versben dicsóítja a magyar forradalmat. Ady–Petőfi ifjúságáról beszél, rendkívül pozitívan értékeli az ifjúság harcát. Ezt a verset kéziratban terjesztették az egyetemeken. Az írók többsége, ebben az időben, nemzetiségre való tekintet nélkül hasonlóan tekintett a magyar eseményekre. Kovács György, Hajdu Zoltán és Hajdú Győző azonban már az első naptól kezdve más hangot ütött meg. Ők az első naptól kezdve ellenforradalomnak nevezték a magyarországi eseményeket, és ilyen értelmű táviratot küldtek a „Szabad Nép”-nek. A táviratot más magyar írók is aláírták, de Sütő András és Gálfalvi Zsolt írók a távirat feladása előtt kérték, hogy az ő nevüket húzzák ki, mert ők a magyar ifjúsággal éreznek.

Az egyetemek ifjúsága nemcsak rokonszenvezett a magyarországi ifjúsággal, hanem megpróbálta követni is. Többen közülük megkísérelték fellázítani a lakosságot és a dolgozókat. A Parhon egyetem egyes hallgatói október végén egy délelőtt a menzán kapott lencseadagot kivitték az utcára, és mutogatták a járőrelőknél. Ezeket a karhatalom könnyedén leszerelte (szó sincs arról, amit a nyugati sajtó hangoztatott, hogy összetűzésre került volna sor). Követelik az ösztöndíj emelését, a túlzásúfoltosság megszüntetését, a kötelező óralátogatások eltörlését az orosz nyelv és a marxizmus tanszéken. Összebeszéltek, hogy nem vesznek részt az orosz nyelvórán, és megpróbálták felvonulásokat szervezni. Az egyetemistáknak azonban kisebb zavarkeltésen túlmenően sehol sem sikerült komolyabb megmozdulást előkészíteniük. Állítólag Temesváron volt komolyabb megmozdulás, ennek részleteit azonban nem ismerjük. A rendőrség több egyetemistát letartóztatott, de néhány órai fogva tartás után szabadon bocsátották őket. Általában az volt a jellemző, hogy a kormány és a párt igyekezett minden megmozdulásnak elejét venni, de tartózkodtak olyan intézkedésektől, melyek a lakosság körében kedvezőtlen visszhangot váltottak volna ki.

A kormány a belügyminisztérium kötelékéből néhány héttel korábban elbocsátott beosztottak jelentős részét újból behívta szolgálatra. Az üzemekbe új dolgozókat vettek fel, akik az államvédelmi hatóságok beosztottai voltak. Az utcákon a rendfenntartó erőket megerősítették, és kerékpáros államvédelmi beosztottak járőrszolgálatot tartottak. Diplomáták és más idegen állampolgárok részére tilos területté nyilvánították Erdélyt, amelyre kettőzött éberséggel ügyeltek. Szenkovics Sándor könnyűipari miniszter napokat töltött Nagyváradon, Fazekas János Marosvásárhelyen volt, Miron Constantinescu Kolozsváron. Erdély egyes területein a helyi vezetők a magyar lakosság körében arról beszéltek, hogy legyetek éberek, mert a tő-

kések újból vissza akarják állítani uralmukat, a román ajkú lakosok között viszont arról beszéltek, hogy vigyázzatok, mert a magyarok újból el akarják venni Erdélyt. Természetesen nem ennek az agitációnak tudható be, hogy sikerült a lakosság körében keletkezett nyugtalanságot levezetni, hanem annak, hogy a lakosság időközben meggyőződött: Magyarországon egy veszélyes ellenforradalom bontakozott ki.

A román kormány a határozott, kemény intézkedések mellett engedményeket is tett. Október 29-én határozatot fogadtak el a legalacsonyabb fizetések és nyugdíjak emeléséről és a családi pótlék bevezetéséről. Október 30-án megjelent a szovjet kormány nyilatkozata a baráti országokkal való kapcsolatokról. Ezekben a napokban a fenti intézkedések komoly hatással voltak a lakosságra. Sok helyütt olyan hangok hallatszottak, hogy mindezt a magyarok harcolták ki a román dolgozók részére. Ha az eseményeket összefüggésükben nézzük, azt kell mondanunk, hogy a fenti intézkedések meghozatalát tényleg a magyarországi események váltották ki. Szó volt ugyan már korábban fizetésemelésről, de mint ismeretes, annak üteme és végrehajtásának terve nem nyugtatta meg a dolgozókat. A fizetésemelést ugyanis a racionalizálással kötötték volna egybe, vagyis az elbocsátottak felszabadult béréből kellett volna emelni a megmaradottak fizetését.

Figyelembe véve a tényleges helyzetet, a román kormány az elégedetlenség miatti kényszerítve érezte magát arra, hogy ugyanakkor, amikor a rendzavarókkal szemben a kemény kéz politikáját alkalmazná, az elégedetlenkedő tömegek felé engedményeket tegyen.

Az ellenforradalom térhódításának fokozódása Magyarországon, valamint az Egyiptom elleni angol, francia, izraeli támadás következtében egyre erősödött egy újabb világháború kitörésétől való félelem hangulata. Ennek következtében komoly felvásárlási láz jelentkezett. Az üzletek előtt hosszú sorok álltak olajért, cukorért, lisztért. December elején az olajért és cukorért való sorban állás csaknem teljesen megszűnt, de karácsony előtt kevés hús került az üzletekbe, ez újabb sorban állást eredményezett.

A magyarországi ellenforradalmi erők előretörése által beállt hangulatváltozásra Romániában nem a háborús hisztéria volt a jellemző. Párton belül a változás fővonalát a tömörülésben határozhatjuk meg. Mind a felső vezetésben, mind az alsóbb szerveknél erős összefogás és egységes állásfoglalás volt észlelhető. Egyik látható megnyilvánulása volt ennek az összefogásnak a november 7-i ünnepség, amelyet a sportcsarnokban tartottak több ezer pártaktivista részvételével. Évek óta nem ünnepelték november 7-ét ilyen lelkes hangulatban. A jelenlévők többször megszákították a felszólalók beszédét, és hosszú percekben át éltették a Szovjetuniót, a pártot, Gh. Gheorghiu-Dej elvtársat. A felső pártvezetésen belül az egységet egyes vezető elvtársak azzal igyekeztek kimutatni, hogy a dolgozók előtt tartott beszédekben a Központi Vezetőséget éltették, élén Gh. Gheorghiu-Dej elvtárral.

A széles tömegek körében a magyarországi ellenforradalom elleni szembefordulást azokon a gyűléseken lehetett lemérni, amelyen kifejezésre juttatták a kormány és a párt iránti szeretetüket és odaadásukat, és elítélték a magyar nép ellen törő ellenforradalmi tevékenységet. Az írók hűségátvitásokat küldtek a Központi Vezetőséghez.

A párttagok köreiben éppúgy, mint a széles néprétegek között bizonyos félelmet idéztek elő a magyarországi ellenforradalmi erők gaztettei. Azonban ahogy az ellenforradalmi veszély a szovjet csapatok nov. 4-i beavatkozásával megszűnt, újból az első napokban észlelt hangulat kezdett előtérbe kerülni. Megint arról beszéltek, hogy a magyarok milyen bátran harcoltak érdekeikért, és azokat a pozitív változá-

sokat, amelyek az utóbbi hetekben Romániában történtek, a magyarok harcolták ki. Ez a hangulatváltozás újból aláhúzza azt, hogy sok az elégedetlenkedő, aki az élet-színvonal emelése és a demokratizálódás folyamata vonalán nagyobb változásokat remélt a magyarországi események hatására.

Az elégedetlenséget növeli az a tény is, hogy a párt és a kormány még mindig nem eléggé őszinte a dolgozókkal szemben. November 15-én közzétették a lapok a „Sovromcuartit” társaságra (urán) vonatkozó szovjet–román tárgyalások megállapodását. Az egyezmény szerint a társaság szovjet részesedése román tulajdonba megy át. Az egyezmény aláírásának dátuma okt. 22. Az emberekben felvetődött, hogy miért csak november 15-én ismertetik az egyezményt, ha okt. 22-én kötötték meg. Hasonló volt a helyzet a román kormánydelegációnak november második felében a Szovjetunióban tett látogatásával. A látogatásról közös nyilatkozatot tettek közzé, amely sokakban csalódást keltett. Úgy nyilatkoztak róla, hogy azt 4-5 évvel korábban is pontosan így fogalmazhatták volna meg. Valószínű, hogy Chivu Stoica elvtárs a későbbiek folyamán a rádióban tett nyilatkozatával a közlemény által kiváltott elégedetlenséget próbálta levezetni. Részletesen ismertette, mennyire előnyös a megállapodás az RNK-nak.

Gheorghiu-Dej elvtárs a MAT december 15-16-án megtartott pártkonferenciáján tartott beszédében marxista elemzését adta a magyarországi eseményeknek. Beszéde végén rámutatott, hogy: „a kommunistáknak, minden dogozónak le kell vonnia a tanulságokat az utóbbi időben Magyarországon lezajlott eseményekből ... harcolni kell az ideológiai egység megvédéséért, a párt és a munkásosztály akarat- és akcióegységének megvédéséért. E tekintetben a legcsekélyebb ingadozást sem engedhetjük meg... Teljes határozottsággal kell fellépni a pártfegyelem bárminemű megszegése ellen. E tekintetben nem lehet helye semmiféle ingadozásnak. De mindenekelőtt nagy türelemre, körültekintésre és következetességre van szükség az emberekkel való foglalkozásban... A második tanulság az, hogy szakadatlanul erősíteni kell a tömegekkel való kapcsolatot... Pártunk felhívja az összes kommunisztát, az összes dolgozót, hogy szüntelenül erősítsék a munkásosztály szövetségét a dolgozó parasztsággal és a munkásosztály vezető szerepét ebben a szövetségben... a dolgozók érdekei, a nép érdekei megkövetelik a szocialista demokrácia továbbfejlesztését, a népi hatalom szüntelen erősítését. Éppen ezért pártunk szilárdan arra az álláspontra helyezkedik, hogy a dolgozók egyre szélesebb tömegeit vonja be az állami vezetésbe. A párt egyik legfőbb feladatának tekinti, hogy kiküszöbölje a túlzott centralizmus megnyilvánulásait... Intézkedéseket tettünk és teszünk államrendszerünk mélységes demokratizmusának további kiszélesítésére. Nem fogadjuk el azonban és sohasem fogjuk elfogadni azt a „liberalizálást”, amely szabadságot ad a dolgozók ellenségeinek ahhoz, hogy lesújtsanak a nép szocialista vívmányaira. A népi demokratikus rendszer ereje és szilárdsága abból fakad, hogy a proletárdiktatúra egyik formáját testesíti meg, és betölti annak funkcióit.”

A párt a magyarországi eseményekből tehát levonja a szükséges tanulságot az ország demokratizálása, a hibák kijavítása szempontjából, de nem engedi meg a demokratizálás jelszava alatt a támadást a párt, a kormány, a proletárdiktatúra ellen. Ebből adódik, hogy ott, ahol szükséges, engedményeket tesz, másfelől viszont a „kemény kéz” politikát folytatja.

Horváth Imre Külügyminiszter elvtársnak, Budapest

Subiect: Ecoul românesc al evenimentelor din Ungaria

Referend: Kálmán Kádár

Evenimentele din Ungaria au avut un efect semnificativ asupra populației românești. Ele au contribuit la faptul că, începând din a doua jumătate a lunii noiembrie, au fost luate câteva măsuri de ușurare a situației populației. Cu toate că și evenimentele din Polonia au avut un impact asupra evoluției evenimentelor din România, cele mai puternice influențe s-au datorat evenimentelor din Ungaria.

Acestea s-au manifestat mai ales în trei domenii: 1) În domeniul vieții culturale și în interiorul acesteia, mai ales în cercul scriitorilor; 2) În rândul studenților; 3) În rândul populației maghiare din RPR.

Ad. 1. Personalitățile culturale, datorită situației și mai ales formării lor, au posibilitatea de a se informa despre cele întâmplate în afara granițelor țării. Ei ascultă posturi străine de radio, citesc publicații din străinătate și călătoresc mult, având contacte cu personalități din domeniul culturii din alte țări. În cazul studenților trebuie să ținem cont de faptul că în timpul vacanței de vară mulți studenți și liceeni călătoresc în Ungaria (și în alte state democratice populare), în același timp multe persoane din Ungaria călătorind în România. Este cunoscut faptul că populația maghiară din București, la fel ca toată populația Ardealului, ascultă tot timpul știrile din Ungaria și, în general, sunt abonați la ziare din Ungaria.

Scriitorii maghiari din România au manifestat multă curiozitate față de activitatea scriitorilor ungari. Ei cunoșteau bine dezbaterile despre și din rândurile scriitorilor unguri, precum și punctul de vedere al scriitorilor unguri în privința chestiunilor din Ungaria. Mișcarea care a pornit în rândul scriitorilor maghiari din România s-a alimentat din activitățile scriitorilor unguri. Este binecunoscut faptul că scriitorul român Jar[1], care – din cauza judecăților emise – a fost exclus din partid, nu a fost o persoană izolată în rândul scriitorilor, ci o bună parte din scriitorii români de renume se aflau în spatele lui, încurajându-l încontinuu. Dacă analizăm problemele puse de Jar, natura acestora seamănă foarte mult cu cea a problemelor ridicate de scriitorii unguri. El a condamnat dictatura, teroarea, unii conducători, și a cerut aplicarea liberă a diferitelor orientări în literatură. Partidul Muncitoresc Român și guvernul a stârpit cu mână de fier această încercare a scriitorilor.

Ad. 2. După scriitorii au început să se miște și studenții. Această mișcare a început în prima zi a anului universitar 1956-57. Acest aspect este interesant și din cauză că în timpul vacanței de vară mai multe sute de studenți au fost oaspeți ai universităților din Ungaria și numeroși studenți unguri au fost în România în cadrul unei activități de schimb. Este de presupus, deci, că mișcarea studenților români, precum și legăturile stabilite în cursul verii între studenții români și maghiari sunt fenomene conexe. Studenții români, imediat după deschiderea anului universitar, s-au folosit de ședințele de alegere a conducerii UTM (organizație de tineret) pentru a-și înainta petiția. Solicitățile incluse în petiție au fost de natură economică și politică și, în general, aveau o bază legală. Au cerut îmbunătățirea condițiilor de viață ale studenților, renunțarea la protecție la admiterea și repartizarea la locuri de muncă ale absolvenților, asigurarea unui loc de muncă

pentru tinerii ingineri și mărirea salariului acestora. (Se spune că tinerii ingineri minieri pot ocupa posturi care sunt plătite cu 600 de lei doar dacă au protecție).

Manifestarea studenților a surprins conducerea universităților și a organizațiilor de partid. Au dat dreptate studenților și le-au promis că vor lua măsuri pentru a le satisface solicitările. S-au și întreprins niște pași în această direcție. Au constituit un comitet al studenților care să verifice aprovizionarea studenților, iar pe linie de partid au atras atenția asupra îmbunătățirii educației politice a studenților. Dar aceștia au fost de-abia pașii de început și – vizibil – alți pași nu s-au prevăzut. Acest lucru e dovedit de faptul că la alegerile ulterioare din facultăți au ales conducerea centrală UTM, care însă nu a mai dat curs plângerilor studenților. La aceste consfătuiri studenții au ridicat din nou problema solicitărilor. Însă secretarii de partid – probabil în urma instrucțiunilor venite de sus – au declarat că situația economică actuală a țării cere sacrificii din partea tineretului.

Ad. 3. Efectul pe care evenimentele din Ungaria l-au avut asupra maghiarimii din Transilvania și mișcările pe care acestea le-au declanșat în rândul intelectualilor din Transilvania reprezintă o problemă mult mai complicată și mai complexă. Un număr foarte restrâns de scriitori maghiari din Ardeal (2-3 persoane) nu au fost deloc de acord cu scriitorii din Ungaria, cu dezbaterile din Cercul „Petőfi” sau cu tonul lui „Irodalmi Újság”. Majoritatea scriitorilor din Transilvania însă au primit cu încântare intervenția scriitorilor ungari, acea libertate pe care aceștia o au de a-și exprima opinia. Ca urmare, aici s-au iscat discuții destul de aprinse și din condeiul scriitorilor din cea de-a doua grupare, care se află în majoritate, au apărut scrieri din ce în ce mai îndrăznețe. În momentul de față, chiar dacă sub formă voalată – ca de exemplu în cazul ocrotirii monumentelor transilvănene –, ei dau glas îngrijorărilor populației maghiare. Spre forurile superioare transmit mesajul că scrierile în limba maghiară sunt puține. Solicită permisiunea de a porni publicații culturale și alte reviste mai colorate în limba maghiară. Portavoce a acestor doleanțe sunt mai ales scriitorii grupați în jurul revistei „Utunk”. Este binecunoscut faptul că intelectualitatea clujeană luptă de o vreme îndelungată pentru ca Clujul – centru al culturii maghiare din Ardeal – să își poată păstra tradițiile. În urma evoluției evenimentelor, forma voalată este din ce în ce mai repede înlocuită de o atitudine fățișă. În presă apar articole care ridică în mod deschis doleanțele maghiarimii din Transilvania, a greșelilor din domeniul politicii față de naționalități. Numeroși părinți maghiari solicită să își poată trimite copii la licee și universități maghiare. Scriitorii, studenții și profesorii depun cereri la Ministerul Educației și la organizațiile de partid.

Se poate constata că această întorsătură s-a petrecut ca urmare a apariției articolului lui Pándi și a vizitei unor jurnaliști unguri în Transilvania. Ca urmare a articolului semnat de Pándi – care aici a circulat pe ascuns, transmis de maghiari din mână în mână –, îngrijorările sunt formulate cu voce tare și maghiarii de aici au început să ridice întrebări delicate care de ani de zile frământă populația. Maghiarii din Transilvania, între ei și în fața opiniei publice, au început să discute cu mai mult curaj ofensele pe care le-au suferit. „Előre” a publicat articole despre greșelile comise în domeniul politicii față de naționalități. Organele de stat și de partid din România au fost nevoite să abordeze această chestiune. Miron Constantinescu și alți conducători s-au deplasat de două ori la Cluj pentru a participa la discuții. La aceste discuții au luat parte scriitori, profesori, studenți, conducători de partid și ai Uniunii Tineretului Muncitor. Ei au declarat cât de incorectă și de dăunătoare a fost acea decizie, conform căreia în 1954 au fost des-

ființate mai multe școli cu predare în limba maghiară. Au dezbătut și faptul că în ultimul timp s-au luat măsuri pentru scăderea importanței Universității „Bolyai” și, ca urmare, ea ar putea să își piardă statutul de universitate. Absolvenții universităților românești au prioritate la repartiție față de absolvenții Universității „Bolyai”. În plus, au fost abordate și alte nemulțumiri. Cele enumerate au fost fapte concrete, despre care tovarășul Miron s-a convins și a promis că va lua măsuri pentru a remedia problemele.

Legitimitatea nemulțumirilor cărora li s-a dat glas a fost dovedită de măsurile luate de organele românești. Conducerea Centrală a PMR a constatat că anumite organe au luat măsuri administrative care contravin politicii partidului în domeniul naționalităților. Au înființat din nou mai multe școli ungurești. În regiunea Cluj au pornit secții cu predare în limba maghiară în 8 gimnazii maghiare și la Universitatea Agricolă. În afară de cele de mai sus, în RAM [Regiunea Autonomă Maghiară] și în alte locuri au înființat mai multe școli în limba maghiară, precum și școli de ucenici. Au reînceput să publice „Korunk”, au aprobat editarea unei reviste pentru copii în limba maghiară și a unei publicații culturale. Au înființat o Direcție Generală a Naționalităților în cadrul Ministerului Educației. Au luat măsuri pentru remedierea altor probleme semnificative. Organele superioare s-au preocupat și de motivul pentru care statutul RAM nu a fost elaborat încă.

Reacția aceasta la evenimentele din Ungaria a fost determinată și de faptul că în viața economică și politică a RPR s-au făcut simțite niște lacune serioase. Aceste lacune își fac simțită prezența pe teritoriul întregii țări, cauzând nemulțumiri. Însă în rândurile populației pur românești – deoarece aceasta nu cunoștea evenimentele din Ungaria – efectul acestora s-a simțit mai puțin.

Publicațiile românești au scris pentru prima dată despre încercarea fascistă de lovitură de stat în data de 25 octombrie. Ascultătorii posturilor de radio din Budapesta și din Occident însă aflaseră deja în 23 octombrie că pentru a corecta greșelile s-au întreprins acte eroice. Aceia care mai devreme erau de părere că liberalismul din Ungaria va conduce, mai devreme sau mai târziu, la consecințe dăunătoare, și-au găsit confirmarea opiniilor și discutau despre tragerea unor concluzii necesare. La 2-3 zile după 23 octombrie, ecourile evenimentelor din Ungaria deveneau din ce în ce mai puternice și mulți nemulțumiți au privit cu simpatie luptele care se desfășurau în Ungaria. Se vorbea despre poporul maghiar erou, care desfășoară acțiuni de care poporul român nu ar fi capabil. Această simpatie a câștigat teren și printre membrii partidului, politicieni de frunte. Unul dintre miniștri s-a declarat doritor de a lupta alături de poporul maghiar. Avântul a fost deosebit și în rândurile scriitorilor. Radu Boureanu elogiază poporul maghiar în versuri[2]. El vorbește despre un tineret format de Ady și Petőfi, considerând deosebit de pozitivă lupta tineretului. Această poezie a circulat în manuscris în universități. Majoritatea scriitorilor au privit, în acest timp, evenimentele din Ungaria în mod asemănător, indiferent de naționalitate. György Kovács[3], Zoltán Hajdu și Győző Hajdu[4] au privit lucrurile diferit încă din prima zi. Ei au considerat evenimentele din Ungaria o contrarevoluție din prima zi și au trimis o telegramă de această coloratură la „Szabad Nép”. Telegrama a fost semnată și de alți scriitori, dar András Sütő[5] și Zsolt Gálfalvi[6] au cerut să li se șteargă numele înaintea trimiterii telegramei, pentru că ei se simt alături de tineretul maghiar.

Tineretul universităților nu numai că simpatiza cu tineretul din Ungaria, dar a încercat să-l și urmeze. Mai mulți dintre ei au încercat să stârnească populația și muncitorii. Unii studenți ai universității „Parhon”, într-o după-amiază de la

sfârșitul lui octombrie, au ieșit pe stradă cu linte de la masă și au arătat-o trecătorilor. Aceștia au fost ușor imobilizați de autorități (nu era deloc vorba de încăierări, precum susținea presa occidentală)[7]. Cer ridicarea burselor, soluționarea supraaglomerației, desființarea obligativității prezenței la cursurile de limba rusă și marxism. S-au înțeles că nu vor lua parte la orele de limba rusă și au încercat să organizeze demonstrații. Însă, în afară de deranjarea ordinii publice, studenții nu au reușit o mișcare de amploare mai mare. Se pare că la Timișoara a avut loc o mișcare de proporții mai mari, detaliile acesteia însă nu ne sunt cunoscute. Miliția a arestat mai mulți studenți, dar aceștia au fost eliberați după câteva ore de detenție[8]. În general, guvernul și partidul au încercat să evite de la bun început orice fel de mișcare a populației, dar s-au temut și de manifestații care să aibă ecouri negative în rândurile maselor.

Guvernul a rechemat la lucru majoritatea angajaților Ministerului de Interne care fuseseră disponibilizați cu câteva săptămâni în urmă. Uzinele au angajat muncitori, care fuseseră angajați ai Ministerului Apărării statului. Pe străzi, forțele de ordine au fost întărite și angajații apărării statului care posedau biciclete au organizat patrule. Transilvania a devenit zonă cu acces interzis corpului diplomatic și persoanelor străine și era supravegheată cu forțe duble. Al. Sencovici, ministrul Industriei Ușoare, a stat timp de mai multe zile la Oradea, J. Fazekas la Tg. Mureș iar Miron Constantinescu la Cluj. În unele zone ale Transilvaniei, liderii locali trezeau suspiciunea printre populația maghiară, spunând să fie vigilenți, căci capitaliștii doresc să-și restabilească autoritatea din nou, în schimb în rândurile populației române se vehicula ideea că vigilența este indispensabilă în situația în care ungerii doresc redobândirea Transilvaniei. În mod evident, nu această propagandă a fost cauza care a dus la calmarea agitației anterioare, ci convingerea că în Ungaria avea loc o contrarevoluție periculoasă.

Guvernul român, în afară de acțiuni prompte, dure, a făcut și unele concesii. În 29 octombrie s-a adoptat o hotărâre privind creșterea salariilor și pensiilor, respectiv introducerea ajutorului familial. În 30 octombrie a apărut comunicatul guvernului sovietic privind relațiile cu țările prietene. În aceste zile, hotărârile de mai sus au avut un impact puternic în rândul populației. În multe locuri s-au auzit voci care susțineau că toate acestea au fost obținute de maghiari pentru muncitorii români. Dacă privim evenimentele în ansamblu, trebuie să spunem că deciziile au fost luate într-adevăr ca rezultat al evenimentelor din Ungaria. Este adevărat că s-au purtat discuții legate de majorarea salariilor cu câtva timp în urmă, dar din câte se știe ritmul și punerea în practică a acestor planuri nu a liniștit muncitorii. Ridicarea salariilor era pusă în relație cu raționalizarea, adică salariile ar fi fost mărite din salariile rămase în urma unor disponibilizări. Luând în considerare situația reală, guvernul român s-a simțit obligat de nemulțumirea tuturor să fie îngăduitor cu masele nemulțumite în timp ce aplica măsuri drastice în cazul celor care au tulburat ordinea publică.

Intensificarea contrarevoluției în Ungaria, concomitent cu atacurile britanice, franceze și israeliene asupra Egiptului, au dus la conturarea unei temeri legate de un nou război mondial. Ca urmare, s-a născut o adevărată febră a cumpărăturilor. În fața magazinelor s-au format cozi lungi pentru ulei, zahăr, făină. La începutul lui decembrie, cozile pentru ulei și zahăr aproape că au dispărut, dar înaintea Crăciunului numai cantități mici de carne au ajuns în magazine, ceea ce a dus la formarea de noi cozi.

Schimbarea atmosferei din România ca urmare a întăririi forțelor contrarevoluției din Ungaria nu a dus la isterii tipice războiului. În cadrul partidului, schim-

barea poate fi observată în omogenitate. Atât la nivel superior, cât și la nivelul organelor inferioare s-a putut observa o puternică coalizare și adoptarea unei poziții unanime. O primă manifestare a acestei asocieri este serbarea din 7 noiembrie, care a fost ținută la sala sporturilor în prezența a mai multor mii de activiști de partid. De mulți ani nu s-a sărbătorit ziua de 7 noiembrie cu atâta avânt. Cei prezenți au întrerupt discursurile vorbitorilor de numeroase ori și au aclamat minute în șir Uniunea Sovietică, partidul și pe tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej. În cercurile superioare ale partidului, unii tovarăși au încercat să evidențieze unitatea prin discursuri ținute în fața angajaților, în care se elogia Conducerea Centrală în frunte cu tov. Gh. Gheorghiu-Dej.

În rândul maselor, ostilitatea în ceea ce privește contrarevoluția din Ungaria putea fi măsurată la acele ședințe, la care participanții își manifestau iubirea și dăruirea față de partid și la care se condamna activitatea contrarevoluționară îndreptată împotriva poporului maghiar. Scriitorii trimiteau telegrame de fidelitate Conducerii Centrale.

Atât în rândurile membrilor de partid, cât și printre păturile populației, crimele comise de forțele contrarevoluției din Ungaria au produs o anumită teamă. Dar odată cu încetarea pericolului contrarevoluției, ca urmare a intervenției armatei sovietice din 4 noiembrie, atmosfera a redevenit cea din primele zile ale evenimentelor. Se vorbea din nou despre cât de viteaz au luptat maghiarii pentru interesele lor și că modificările pozitive din ultimele săptămâni din România au fost obținute de maghiari. Această modificare a subliniat din nou că sunt mulți nemulțumiți, care sperau o îmbunătățire a nivelului de trai și o democratizare mai accentuată ca rezultat al evenimentelor din Ungaria.

Nemulțumirea este accentuată și de faptul că guvernul și partidul nu sunt suficient de sinceri cu muncitorii. În 15 noiembrie s-au publicat în presa scrisă rezultatele dialogurilor sovieto-române legate de societatea „Sovromcuartit” (uraniu)[9]. Conform înțelegerii, partea deținută de sovietici intră în posesia românilor. Semnarea înțelegerii s-a făcut la 22 octombrie. În rândul populației a apărut întrebarea de ce publicarea acestui document se face atât de târziu, la 15 noiembrie, dacă documentul a fost încheiat în 22 octombrie. Aceeași situație s-a repetat și în cazul vizitei delegației de miniștri în Uniunea Sovietică, care a avut loc în a doua parte a lunii noiembrie[10]. S-a publicat o declarație comună, dar care a dezamăgit pe mulți. S-a spus despre această declarație că putea să fi fost formulată foarte bine cu 4-5 ani în urmă. Este posibil că tov. Chivu Stoica a încercat diminuarea nemulțumirii cauzate de publicarea documentului prin declarația sa de la radio câteva zile după aceea. A explicat în detaliu cât este de important acordul cu Uniunea Sovietică pentru RPR.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej a dat o explicație marxistă evenimentelor din Ungaria în discursul său ținut la conferința de partid din 15-16 decembrie a RAM. La finalul discursului declara că: „comuniștii, toți muncitorii trebuie să tragă învățăminte din evenimentele recente din Ungaria (...), trebuie să lupte pentru unitatea ideologică, pentru apărarea unității de voință și acțiune a partidului și clasei muncitoare. În această privință nu putem tolera nici cea mai mică ezitare. (...) Trebuie să se acționeze cu cea mai mare promptitudine împotriva oricărei încercări de încălcare a disciplinei de partid. Dar înainte de toate este nevoie de multă răbdare, circumspecție și consecvență în ceea ce privește activitatea cu oamenii (...). Cel de-al doilea învățământ este că relația cu masele trebuie întărită în mod constant (...) Partidul nostru face apel la toți comuniștii, la toți muncitorii, să

întărească neconținut cooperarea clasei muncitoare cu țărâna muncitoare și rolul conducător al clasei muncitoare în această cooperare (...); interesele muncitorilor, interesele poporului cer îmbunătățirea democrației socialiste, întărirea continuă a puterii poporului. Din această cauză, punctul de vedere al partidului nostru este că o mai largă masă a muncitorimii trebuie inclusă în conducerea țării (...); partidul consideră o responsabilitate majoră ocolirea manifestărilor centralizării excesive (...). Am luat și luăm măsuri pentru lărgirea democratizării regimului statal. Nu acceptăm și nu vom accepta însă acea «liberalizare», care permite dușmanilor muncitorimii să lovească în operele socialiste ale poporului. Puterea și stabilitatea regimului popular democratic provine din faptul că întruchiează o formă a dictaturii proletare și îndeplinește funcțiile acesteia”.

Partidul concluzionează deci învățămintele necesare democratizării din evenimentele din Ungaria, din punctul de vedere al corectării greșelilor, dar nu permite atacul la adresa partidului, guvernului și dictaturii proletariatului sub deviza democratizării. De aici rezultă și faptul că în situațiile critice poate întrebuița și politica „mâinii de fier” pe de-o parte, pe de altă parte însă emite hotărâri de înlesnire.

Ferenc Keleti

(*Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh.St.Budapesta, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-4/j-00248-1957*)

[1] Alexandru Jar (n. 1913), scriitor, fost luptător în Rezistența franceză și prieten cu Leonte Răutu, autor al mai multor romane, precum: *Evadare* (1949), *Sfârșitul jalbelor* (1950), *Marea pregătire* (1952), *Undeva pe Dunăre* (1952), *O poveste simplă* (1955), *Legard cel însemnat* (1966), *Trădarea lunii* (1968), *Eu, Consula* (1971), *Nașul și fericirea lumii* (1976) ș.a. În preajma Congresului Uniunii Scriitorilor din România, organul de presă al acesteia a publicat mai multe interviuri cu diverși scriitori, printre care și unul cu Alexandru Jar („Gazeta literară”, III, 1956, nr. 15 din 12 aprilie, p.1), în care ia atitudine împotriva proleto-cultismului și a ingerințelor partidului în viața cea mai intimă a individului, opinii pe care le va dezvolta și în cadrul unei ședințe de partid de la începutul lunii mai 1956, a comitetului PMR al raionului „I.V. Stalin”. De față fiind și Gh. Gheorghiu-Dej, Leonte Răutu și Miron Constantinescu, vorbitorul a fost aspru admonestat pentru cutezanță (cf. „Scânteia”, XXV, 1956, nr. 3602 din 23 mai, p.2), iar în cadrul ședinței BOB de la Uniunea Scriitorilor, din 15 mai, a fost exclus din partid și din Uniune (vezi Marin Radu Mocanu, *Cazarma scriitorilor*, București, Edit. Libra, 1998, p.124-131; Adriana Dogaru, „Munca cu scriitorul”, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmației, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.871-877).

[2] Radu Boureanu (n. 1906), scriitor român ce a debutat cu un volum de versuri încă din 1932 (*Zbor alb*), publicând apoi mai multe tomuri de versuri și dramaturgie, un roman și niște însemnări de călătorie. A lucrat la „Viața Românească”, între 1973-1974 fiind redactor șef.

[3] György Kovács (n. 1911), jurnalist și prozator fecund, membru al Partidului Comunist. Stabilit din 1937 la Târgu Mureș, activitatea lui scriitoricească după 1944 face saltul de la „realismul critic” interbelic la „realismul socialist”. Din numeroasele volume publicate menționăm: *A vörös szamár* [Măgarul roșu] (1940), *Árnyék a völgyben* [Umbre în vale] (1946), *Foggal és körömmel* [Cu ghiarele și dinții] (1949), *Katonasír* [Mormânt de ostaș] (1960), *Sánta lelkek* [Suflete oloage] (1962), *A ki nem mondott szó* [Cuvântul nerostit] (1964), *Döglött gránát* [Grenadă moartă] (1970), *Pusztulás* [Dezastru] (1971) ș.a.

[4] Győző Hajdu (n. 1929), absolvent al facultății de filologie din Cluj în 1952, și-a făcut debutul în „Utunk” ca eseist. De la 30 iunie 1956 este membru al CC al UTM (până în 1960). Va deveni membru în Comisia Centrală de Revizie (1979-1984), redactor șef la „Igaz Szó” (1979-1989) și membru al CC al PCR (1984-1989).

[5] András Sütő (n. 1927), scriitor maghiar, redactor șef la „Falvak Népe” din Cluj (1950-1954), iar din 1958 la „Új Élet” din Târgu Mureș. Victimă a provocărilor și confruntărilor româno-maghiare

din martie 1990 la Târgu Mureș, în urma cărora își pierde parțial vederea (vezi cartea sa *Ochi pentru cuvânt* și Judit Simon, *Peisaj citadin cu români și maghiari*, Oradea, Edit. Scripta, 2000).

[6] Zsolt Gálfalvi (n. 1933), eseist, absolvent al Universității din Cluj în 1955, redactor la „Utunk”, „Igaz Szó” și „A Hét”, director în Consiliul Culturii și Educației Socialiste. O parte din textele de critică literară le-a adunat în volumele *Írók, könyvek, viták* [Scriitori, cărți, polemici] (1968) și *Az írás értelme* [Semnificația scrisului] (1977).

[7] Deși încă din 27 septembrie 1956 studenții Facultății de litere – cu ocazia unei ședințe UTM – au solicitat ameliorarea condițiilor de studiu și de viață, demersul lor s-a soldat cu prea puține rezultate. Ca represalii însă, unii lideri ai studenților au primit sancțiuni ce au mers până la exmatriculare. Iar când la Budapesta s-a declanșat mișcarea revoluționară, orice tentativă a tinerilor bucureșteni a fost dejucată prin arestări și, ulterior, condamnări la ani grei de închisoare. Asupra evenimentelor de la București vezi Ioana Boca, *1956 – un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*, București, Fundația Academia Civică, 2001, p.145-170. Pentru un cadru mai general: Maria Someșan, Mircea Iosifescu, *Ecourile și consecințele revoluției maghiare din 1956 în universitățile din România*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.617-634.

[8] La 27 octombrie 1956, mai mulți studenți de la Institutul Politehnic din Timișoara au propus organizarea unei adunări a tuturor studenților pentru data de 30 octombrie. La ea au participat aproximativ 3000 studenți, dar și reprezentanți ai autorităților, precum Coriolan Drăgulescu (ministrul adjunct al Învățământului), rectorul Politehnicii, decani, chiar și cei doi membri ai CC al PCR trimiși special în localitate, Petre Lupu și Ilie Verdeț. După dezbateri aprinse, a fost redactat un Memoriu, prin care se cerea – printre altele – retragerea armatelor sovietice din țară, măsuri pentru ușurarea vieții cetățenilor, burse pentru toți studenții, autonomie universitară, scoaterea limbii ruse ca disciplină obligatorie în învățământ etc. Autoritățile au reacționat prompt și intransigent, arestând numeroși studenți, suspendând cursurile universitare, pronunțând sentințe aspre și exmatriculând pe mulți din participanți. Asupra mișcării de protest a studenților din Timișoara vezi Aurel Baghiu, *Printre grații*, Cluj, Edit. Zalmoxis, 1995; Idem, *Procesul lotului 1 al studenților de la Timișoara – noiembrie 1956*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.704-709; I. Munteanu, *Manifestația anticomunistă a studenților de la Timișoara din octombrie 1956. Semnificația politică națională*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, citat, p.635-655; Caius Muțiu, Teodor Stanca și A. Baghiu, *Mișcările studentești anticomuniste din octombrie 1956 din Timișoara, văzute și prezentate de inițiatorii și principalii organizatori*, vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, citat, p.667-690; Teodor Stanca, *Acțiunile PCR de reprimare a mișcărilor studentești anticomuniste. Timișoara – octombrie 1956*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*, citat, p.691-703; Ioana Boca, *1956 – un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*, București, Fundația Academia Civică, 2001, p.319-406 (selecția documentelor aparține lui Teodor Stanca).

[9] Imediat după sfârșitul celui de-al doilea război mondial, în urma unui acord guvernamental româno-sovietic, s-au format mai multe societăți mixte româno-sovietice, denumite „sovrom”, în care partea rusă deținea 50% din acțiuni. Prima societate înființată a fost Sovrompetrol, apoi s-au mai constituit în domeniul transporturilor, cel bancar, în industria chimică, construcții, cinematografie, metalurgie etc, în total 16 sovromuri, prin intermediul cărora erau scoase din țară o mare parte din produse sub valoarea lor reală, la care se adaugă și alte tipuri de prejudicii. În 1954 s-a semnat un nou acord, prin care URSS preda României cota ei de participare, treptat aceste sovromuri desființându-se, ultimul fiind Sovromcuartitul, în 1956, acesta ocupându-se cu extracția uraniului. Vezi Gavril Preda, *Aspecte semnificative ale lichidării societăților mixte Sovrom din economia românească*, în vol. *Anii 1954-1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmăției, 2-4 iulie 2000, ed. Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, p.315-319.

[10] Delegația română la Moscova a fost condusă de primul ministru Chivu Stoica și era compusă din Alexandru Bărlădeanu (vicepreședintele Consiliului de Miniștri), Manea Mănescu (ministrul de Finanțe), Marcel Popescu (ministrul Comerțului Exterior), Gaston Marin (președintele Comitetului de Stat al Planificării) ș.a. Cu acest prilej au fost semnate mai multe acorduri economice.